

VADSTENA
KOMMUN

Kallelse och föredragningslista

Samhällsbyggnadsnämnden kallas till sammanträde 2024-10-22

Tid: 13:30

Plats: Vävaren

Föredragningslista

Upprop

Fråga om det finns jäv

Ärende	Dnr	Föredragande
1 Val av justerare och fastställande av föredragningslista		
2 Förenklad ekonomisk uppföljning per 30 september	SBN/2024:1 5	Frida Karlsson
3 Presentation av samhällsbyggnadsnämnden delårsrapport per 31 augusti 2024	SBN/2024:1 76	Frida Karlsson
4 Kulturmiljöprogram - samråd	SBN/2024:1 78	Petter Frid
5 Bostadsförsörjningsprogram - samråd	SBN/2024:1 77	Petter Frid
6 Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet	SBN/2024:1 86	Per Linnér, Rebecka Bäck
7 Taxa för prövning och tillsyn inom miljöbalkens område	SBN/2024:1 85	Per Linnér, Rebecka Bäck

Samhällsbyggnadsnämnden

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

VADSTENA
KOMMUN

8	Information om avtal för miljösamverkan med Motala kommun		Per Linnér, Rebecka Bäck
9	Taxa för plan-, bygg- och GIS-verksamheten	SBN/2024:1 84	Stefan Wallner, Anna Säfström
1 0	Taxa för båtplatsavgifter	SBN/2024:1 67	Kristina Lidberg
1 1	Taxa för upplåtelse av offentlig plats	SBN/2024:1 29	Kristina Lidberg
1 2	Lokal trafikföreskrift om datumparkering	SBN/2024:6	Kristina Lidberg
1 3	Lokal trafikföreskrift om parkering Skänningevägen	SBN/2024:6	Kristina Lidberg
1 4	Tomtpriser tomter Borghamn	SBN/2024:1 83	Per Hallin
1 5	Information om Birgittaområdet - kommunalt nyttjande/exploatering		Per Hallin
1 6	Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden från och med 1 januari 2025	SBN/2024:1 87, SBN/2022:8 4	Rebecka Bäck, Mikael Lilja
1 7	Information om grönyteskötsel		Mikael Lilja
1 8	Rapport från verksamheterna		Avdelningsvis
1 9	Information om Översiktsplan 2040		Nasos Alexis, Karin Schalin
2 0	Anmälan av delegationsbeslut	SBN/2024:1 0	Avdelningsvis
2	Meddelanden och handlingar för kännedom	SBN/2024:1	

Samhällsbyggnadsnämnden

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

VADSTENA
KOMMUN

1

1

Lars Öhman (M)

Ordförande

Vid frågor om ärenden/handlingar eller vid förhinder kontakta:

Frida Rosén

Nämndsekreterare

010-234 70 91

frida.rosen@vadstena.se

Samhällsbyggnadsnämnden

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Förenklad ekonomisk uppföljning per 30 september 2024

Vår beteckning: SBN/2024:15 – 042

Förslag till beslut

1. Förenklad ekonomisk uppföljning per 30 september 2024 för samhällsbyggnadsnämnden godkänns.

Sammanfattning

En helårsprognos för samhällsbyggnadsnämnden visar på en positiv avvikelse på 500 tkr.

Avvikelsen beror främst på lägre personalkostnader i och med vakanta tjänster inom plan- och bygglovsavdelningen och miljöavdelningen samt ersättning för arbete med ny översiktsplan.

Ökade intäkter har inkommit till mark- och exploateringsavdelningen efter ett utökat uppdrag från VA att underhålla återvinningsstation samt genom försäljning av tjänst till Ödeshögs kommun avseende bredbandskompetens.

Hamnverksamhet visar på en negativ avvikelse då underhållskostnader för småbåtshamn varit högre än budgeterat. Gästhamn och ställplatser visar på positiv prognos.

Beskrivning av ärendet

En helårsprognos för samhällsbyggnadsnämnden visar med nu kända förutsättningar och beslut att verksamheten kommer bedrivas inom tilldelad budgetram.

Samhällsbyggnadsnämndens ram uppgår till 28 770 tkr.

Nettokostnader per verksamhet, tkr	Budget 2024	Prognos 2024	Avvikelse
Nämnd	-423	-423	0
Mark och exploatering	-2 773	-2 673	100
Gata, väg, park	-15 454	-15 354	100
Hamn	-400	-540	-140
Plan och bygglov	-3 492	-3 392	100
Miljö	-2 521	-2 381	140
Gemensam verksamhet	-3 707	-3 507	200
Summa	-28 770	-28 270	500

Kommentar till tabell: Prognosen för samhällsbyggnadsnämndens sammantagna verksamhetsområden indikerar att nettokostnaderna är 500 tkr lägre än tilldelad budgetram.

Budgetjusteringar mellan förvaltningar

Budgetjusteringar, tkr	
Beslutad budgetram KF 2023-11-29	-26 534
Förändring kapitaltjänst	-249
Förändrat PO / semesterlöneskuld	-446
Landsbyggsmedel	-500
Interna arbeten VIA	7
Inflationskompensation	-270
Förändring kapitaltjänst	-11
Löneöversyn	-582
Förändring kapitaltjänst	-85

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

Landsbygdsmedel, Vägbidrag	-100
Budgetram SBN	-28 770

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 15 oktober 2024.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Frida Karlsson
Ekonom

VADSTENA
KOMMUN

Delårsrapport per 31 augusti 2024

Samhällsbyggnadsnämnden

Innehåll

Ekonomi	2
Ekonomi per verksamhet	2
Investeringsredovisning	3
HR.....	3
Kompetensförsörjning.....	3
Antal årsarbetare	3
Sjukfrånvaro	4
Strategisk planering.....	4
Verksamhet	4
Framtid.....	5
Mål och uppföljning	6
Verksamheternas redovisning.....	7
Övergripande	7
Plan och bygg	8
Mark och exploatering	10
Miljö	11

Ekonomi

Driftredovisning	Utfall	Bokslut	Prognos	Budget
tkr	2024-08	2023	2024	2024
Intäkter	6 828	5 065	6 507	6 607
Kostnader	-23 740	-31 680	-34 831	-35 377
varav personalkostnader	-10 542	-14 832	-14 286	-16 541
varav kapitalkostnader		0		0
Nettokostnad	-16 912	-26 615	-28 324	-28 770
Budgetavvikelse			446	

Ekonomi per verksamhet

Nettokostnader per verksamhet, tkr	Budget 2024	Prognos 2024	Avvikelse
Nämnd	-423	-423	0
Mark och exploatering	-2 677	-2 577	100
Gata, väg, park	-15 211	-15 111	100
Hamn	-400	-400	0
Plan och bygglov	-3 372	-3 372	0
Miljö	-2 308	-2 208	100
Gemensam verksamhet	-3 612	-3 466	146
Summa	-28 003	-27 557	446

Budgetjusteringar, tkr	
Beslutad budgetram KF 2023-11-29	-26 534
Förändring kapitaltjänst	-249
Förändrat PO / semesterlöneskuld	-446
Landsbyggsmedel_infrastruktur	-500
Interna arbeten VIA	7
Inflationskompensation	-270
Förändring kapitaltjänst	-11
Löneöversyn	-582
Landsbyggsmedel_vägbidrag	-100
Förändring kapitaltjänst	-85
Budgetram SBN	-28 770

Prognosen för samhällsbyggnadsnämndens verksamhet som helhet visar på en positiv budgetavvikelse med 446 tkr vid årets slut.

Avvikelsen hänför sig till främst till lägre personalkostnader till följd av vakanta tjänster inom plan- och bygglovsavdelningen samt miljöavdelningen under perioden. En bygglovshandläggare slutade i maj och tjänsten vakanshålls tills dess att konjunkturen vänder och det finns ökat behov igen. Miljöchefen slutade i juni och tjänsten vakanshålls i avvaktan om att beslut om den långsiktiga organiseringen för miljö och hälsa fattas.

Ökade intäkter har inkommit till mark- och exploateringsavdelningen efter ett utökat uppdrag från VA att underhålla återvinningsstation samt genom försäljning av tjänst till Ödeshögs kommun avseende bredbandskompetens.

Plan- och bygglovsavdelningen har minskade intäkter kopplade till bygglov.

Miljö- och hälsa har intäkter i enlighet med budget.

Övriga kostnader ligger i nivå med budget och beräknas rymmas inom tilldelad ram.

Investeringsredovisning

tkr	Utfall	Prognos	Budget	Budgetavvikelse	Bokslut
-----	--------	---------	--------	-----------------	---------

	2024-08	2024	2024	2024	2023
Nettokostnad	- 4 828	-11 479	-21 871	10 392	-17 168

De största investeringarna under årets första åtta månader är exploateringsarbeten på nya bostadsområdet Karlsfrid, 1,6 mnkr och lekplats Övre hamnparken, 1,3 mnkr. I prognosen för helåret beräknas en del investeringar inte bli färdigställda, främst gång- och cykelväg till Motala, 4,7 mnkr, exploateringsprojekt, 4,5 mnkr och Birgittastranden, 1,9 mnkr.

HR

Kompetensförsörjning

Inom miljöavdelningen har behov av att rekrytera erfaren miljö- och hälsoskyddsinspektör uppkommit under året. Det har dock inte gått att hitta någon person med tidigare erfarenhet av yrket.

Inom gata- och parkverksamheten har säsongstjänster utannonserats, antalet sökande med efterfrågad kompetens har varit relativt stor.

Antal årsarbetare

Inom förvaltningen vakanshålls en bygglovshandläggartjänst med hänsyn till nuvarande konjunkturläge samt en miljöchefstjänst i avvaktan på beslut om ny organisering av miljö- och hälsas verksamhet.

	2024-08-31	2023-08-31	2022-08-31
Visstidsanställda	1	5	2
Timanställda	1,4	0,4	0
Tillsvidare anställda	19	17	17
Totalt antal årsarbetare	21,4	22,4	19

Sjukfrånvaro

Sjukfrånvaron är fortsatt relativt låg inom förvaltningen. Ökningen i åldersgruppen 29 år och yngre förklaras av att andelen anställda i denna grupp har ökat från föregående år.

<i>Siffrorna avser tillsvidareanställda och redovisas i procent</i>	2024-08-31	2023-08-31
Sjukfrånvaro totalt	2,2	2,1

Sjukfrånvaro för kvinnor	3,1	3,2
Sjukfrånvaro för män	1,1	1,1
Sjukfrånvaro för åldersgruppen 29 år och yngre	5,9	0,3
Sjukfrånvaro för åldersgruppen 30-49 år	1,4	1,5
Sjukfrånvaro för åldersgruppen 50 år och äldre	1,1	2,9
Sjukfrånvaro totalt, som varat i 60 dagar eller mer (andel av total frånvaro)	0	0

Strategisk planering

Verksamhet

Samhällsbyggnadsförvaltningens övergripande uppdrag från samhällsbyggnadsnämnden är att möjliggöra en växande befolkning, bidra till en hållbar utveckling och skapa trygga och attraktiva miljöer för våra medborgare, företagare och besökare. Nämnden ansvarar bland annat för detaljplanering, mark- och exploateringsfrågor, bygglov och inspektion, tillsyn inom miljö, hälsoskydd och livsmedel samt förvaltning av offentlig mark. Samhällsbyggnadsnämnden är tillika trafiknämnd.

Samhällsbyggnadsnämndens ansvarsområden, framför allt inom bygglov och miljö, utgörs till stor del av myndighetsutövning. Myndighetsutövningen sker till övervägande del genom delegation från samhällsbyggnadsnämnden.

Under året har arbetet fortsatt med att ta fram en ny översiktsplan. Parallellt pågår arbete med ett nytt bostadsförsörjningsprogram och ett kulturmiljöprogram.

Inom plan- och bygglovavdelningen pågår flera detaljplanearbeten, bland annat för ny räddningsstation i Kvarnbackens industriområde, för bostäder, förskola och eventuellt vårdboende i norra Kvissberg och för bostäder i Tegelbruket. På bygglovssidan har inflödet av ärenden varit lågt sedan början av året. Fokus har legat på arbete med att förbättra rutiner kring obligatorisk ventilationskontroll och framtagande av ny taxa.

Mark- och exploateringsavdelningen har fortsatt fokus på arbete med att säkra trafikmiljöer, kostnadseffektiv belysning, skötsel och underhåll av parker och gator samt återplantering av träd. Ett nytt avtal kring järnvägsområdet håller på att tas fram där drift och underhållsfrågorna ingår.

Miljöavdelningen arbetar med tillsynskontroller utefter beslutad tillsynsplan. Det planerade tillsynsarbetet har fått omprioriteras i vissa delar, delvis på grund av vakanta tjänster. Miljöavdelningen har fokuserat på C-verksamheter (anmälningspliktiga verksamheter) samt livsmedelsverksamheter efter den omklassning som gjordes i slutet av år 2023 och början av 2024. De tillsynsområden som prioriterats ned är framför allt U-verksamheter (verksamheter som varken är tillstånds- eller anmälningspliktiga) inom hälsoskydd och miljöskydd.

Särskilda händelser under året:

- Samråd för ny översiktsplan har genomförts under våren.
- En lokaliseringsstudie av en ny förskola har tagits fram.
- Den nya lekparken i Hamnparken har färdigställts och invigdes i maj.
- I området Karlsfrid är infrastrukturen för etapp 1 utbyggd, de första tomterna är markanvisade och byggklara.
- Ställplatsen och gästhamnen har fått en ny upphandlad entreprenör.
- I Borghamn har röjning och avverkning av igenvuxna skogspartier samt restaurering av Hyvelvägen skett under våren.
- Ny bussparkering har iordningställts vid silosen i hamnområdet som har möjliggjort 22 nya personbilsparkeringar på Arkivgatan.
- Laddplatser har uppförts vid Arkivgatan och Kungsvalla.
- Rivningslov har beviljats för silosen i hamnområdet.

Framtid

Arbete med översiktsplanen fortgår med granskningstid under oktober-december och antagande under våren 2025. Parallellt med översiktsplanen pågår arbete med ett nytt bostadsförsörjningsprogram och ett kulturmiljöprogram. Dessa program avses remissas under hösten för att färdigställas kring årsskiftet.

Detaljplanarbeten för nya bostäder i Tegelbruket och bostäder och förskola i Norra Kvissberg samt en ny räddningsstation i Kvarnbackens industriområde förväntas kunna antas under det första kvartalet 2025. Tre beviljade planbesked

under året planeras in för arbete under åren 2025 och 2026 bland annat för bostäder och hotellverksamhet. Inom bygglov kommer nämndens tillsynsarbete fortsatt utvecklas.

I takt med att detaljplaner för bostäder och verksamheter blir antagna har mark- och exploateringsavdelningen ansvar för att med entreprenörer bygga nödvändig infrastruktur som gata, belysning och markavvattning. Under kommande år är genomförande av utvecklingsområdet Karlsfrid fortsatt i fokus, bland annat genom planteringar och färdigställande av dagvattenstråket i området. Parallellt kommer avdelningen, genom markanvisningar, fördela nya tomter till byggherrar.

Arbete med att omvandla hamnvisionen till verklighet kommer att fortsätta. En rivning av silosen skulle bland annat möjliggöra tillskapandet av ytterligare parkeringsplatser i Vadstena innerstad. Planering av en ny servicebyggnad i hamnområdet fortgår.

Nämnden har också i uppdrag att utveckla Birgittaområdet, ett arbete som kommer påbörjas under hösten 2024.

Under 2025 fortsätter arbeten med att säkra trafikmiljöer, medfinansiering för olika åtgärder söks aktivt. Fortsatt arbete sker även med utbyte av gammal energislukande belysning till ny ledbelysning.

Miljö och hälsa fortsätter arbetet med tillsynskontroller utefter beslutad tillsynsplan, bland annat arbete med förorenade områden likaså avloppsinventering som sker riskbaserat. Miljöavdelningen kommer även påbörja tillsynsarbetet på ledningsnät vilket inte gjorts tidigare i Vadstena kommun. En utredning av organisationen avseende miljö och hälsa har genomförts mot bakgrund av den höga personalomsättningen. Slutsatsen av utredningen visar att en samverkan med annan kommun förordas för en säkrare kompetensförsörjning och stabilare verksamhet.

En utredning av koncernövergripande organisation och verksamhet har genomförts. Efter utredning beslutade kommunfullmäktige i juni 2024 att Vadstena Förvaltnings AB ska läggas ned och att bolagets verksamhet ska fördelas på kommunen och VFAB. Den verksamhet som ska till kommunen avses hamna inom samhällsbyggnadsförvaltningen vilket innebär större förändringar inför nästkommande år.

Mål och uppföljning

Grunduppdrag

Grunduppdrag	Målbild	Bedömning	Trend
Mark och exploatering	Vadstena kommun attraherar nya byggherrar att etablera sig i Vadstena kommun		-
Planering och drift av infrastruktur och offentliga miljöer som kommunen ansvarar för.	Vadstena kommun har trygga och attraktiva offentliga miljöer som bidrar till ökad tillgänglighet, en långsiktigt hållbar miljö och ökad trivsel för medborgare och besökare		-
Bygglövsverksamhet och strandskyddsdispenser samt tillsyn.	Myndighetsutövningen präglas av korrekt, rättssäker och effektiv handläggning		→
Detaljplanering	Vadstena kommun har god planberedskap för attraktiva boenden i olika upplåtelseformer		-
Miljö- hälsoskydd- samt livsmedelstillsyn	Myndighetsutövningen präglas av korrekt, rättssäker och effektiv handläggning		→
Hållbar utveckling	Samhällsbyggnadsnämndens verksamhet bidrar till en långsiktig hållbar miljö		-
Näringslivsservice och marknadsföring	Näringslivsprogram		↗

Aktivt arbete fortgår med samhällsbyggnadsnämndens grunduppdrag och målbilder.

Politisk viljeförklaring

Prioriterat område	Uppdrag	Status
Levande stadskärna	Vandringstråket i Vadstena	
	Handelsbodan	
	Nya parkeringar samt laddinfrastruktur för elfordon	
Bostadsbyggande och befolkningstillväxt	Solcellsanläggningar	
	Utveckling av Birgittaområdet	

	Utredning av större byggrätter på tomter i Borghamn	
	Skötselplaner utanför planlagt område	
	Blandade upplåtelseformer	
	Nybyggnation av bostäder i Rogslösa	
Översiktsplan	Byggnation i Nässja och Borghamn	
	Utveckla hamnområdet	
	Översiktplan	
Hållbar infrastruktur	Återvunnet och återbrukat material i verksamheterna	
	Tycklinge udde ska utvecklas till ett naturreservat och friluftsområde	
Särskilt boende för äldre samt trygghetsboende	Utredning av trygghetsboende och särskilt anpassade bostäder för äldre	
Vårdcentral	Vårdcentral	
Goda förutsättningar för näringsliv och turism	NKI- mätningar och företagservice	
	Samordna och samverka för att förstärka turistdestinationen	
	Platsutveckling, planering och skyltning	
Kulturarv	Kulturarv	

Arbete med samtliga uppdrag från den politiska viljeförklaringen, förutom utredning av större byggrätter på tomter i Borghamn, har påbörjats eller slutförts.

Verksamheternas redovisning

Övergripande

Politisk viljeförklaring

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Levande stadskärna		
Utredning efterfrågan av handelsbodan i samverkan med centrumsamordnare		
Beskrivning:		

Utredning om efterfrågan av handelsbodas i samverkan med centrumsamordnare samt eventuella placeringar.		
Utreda nya parkeringsplatser inom ramen för vision för hamnområdet		
Beskrivning: Frågan utreds inom ramen för utveckling av hamnområdet.		
Centrumsamverkan		
Beskrivning: Arrangera forumet Centrumsamverkan för stärkt samverkan och gemensam utveckling av stadskärnan. Deltagare är näringsidkare, fastighetsägare och Vadstena kommun. Agenda och handlingsplan beslutas i gemensam styrgrupp.		
Översiktsplan		
Hamnvisionen		
Beskrivning: Framtagande av vision för hamnområdet.		
Samråd		
Granskning		
Goda förutsättningar för näringsliv och turism		
Översyn skyltning		
Beskrivning: Hänger delvis ihop med skyltning av turistväg och andra aktörers initiativ till skyltning, exempelvis Statens Fastighetsverk, Kyrkan och Pilgrimscentrum, samt Östgötaleden och enskilda näringsidkare. En nulägesbeskrivning/analys av skyltning och vägvisning har gjorts som underlag inför kommande åtgärdsplan. Flera interna möten har hållits med KS sammanställande. SB & KUN har deltagit.		
Kulturarv		
Kulturmiljöprogram för Vadstena kommun		
Beskrivning: Inom ramen för ny översiktsplan tas ett kulturmiljöprogram fram som beskriver värdefulla kulturmiljöer i hela kommunen och hur de ska bevaras och utvecklas. Förutom att vara ett underlag till översiktsplanen, kan kulturmiljöprogrammet tillgängliggöras för invånare och besökare.		

Uppdrag Hamnbodar anses färdigt genom att dialog under våren har förts med centrumsamverkan kring intresse av handelsbodas i hamnområdet. Ingen större efterfrågan finns. Möjlighet för mindre servering eller liknande skulle kunna finnas när ny servicebyggnad ska uppföras.

Plan och bygg

Grunduppdrag

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Vadstena kommun har god planberedskap för attraktiva boenden i olika upplåtelseformer		
Handläggning av DP Norra Kvissberg		
Beskrivning: Planuppdrag ges av samhällsbyggnadsnämnden 2021-03-16 § 19. Utredning och inledande planarbete, delvis med stöd av konsult, skedde under hösten 2022. Samråd under perioden 27 februari till 7 april 2023, vartefter arbetet pausas i avvaktan på lokaliseringsutredning för förskola samt vårdboende. Beräknad fortsatt tidplan: Efter genomförd granskning under hösten 2024 beräknas antagande kunna ske våren 2025.		
Handläggning av DP Tegelbruket 1:1		
Beskrivning: Plan- och bygglovavdelningen har tagit fram ett förslag till detaljplan för nya bostäder inom fastigheterna Tegelbruket 1:1 med flera. Planförslaget ställs ut på samråd efter samhällsbyggnadsnämndens beslut 2024-03-19 § 23. Samråd har genomförts mellan 22 april och 17 maj 2024. Fortsatt tidplan: granskning under hösten 2024 innan antagande kan ske första kvartalet 2025.		
Handläggning av DP Kalkbrottet 1		
Beskrivning: Planbesked gavs av samhällsbyggnadsnämnden 2022-06-14. Utredningsarbetet med avsikt att klargöra markens saneringsbehov har inletts. Innan beslut om planuppdrag ges i samhällsbyggnadsnämnden ska erforderliga avtal upprättas som reglerar kostnader och ansvar för eventuell efterbehandling av markföroreningar inom berörd fastighet/fastigheter. Tidplan för arbetet sätts i samband med detta. Ett antagande bedöms kunna ske under 2025.		
Handläggning av DP Cisternen 3		
Beskrivning: Kommunstyrelsen har gett samhällsbyggnadsnämnden uppdraget att ta fram en ny detaljplan för att möjliggöra uppförandet av en brandstation inom fastigheten Cisternen 3 (2023-10-09 § 153). Det första inledande arbetet med framtagande av tekniska utredningar, studiebesök och uppstart i projektgrupp har genomförts under perioden fram till våren 2024. Beslut om att låta genomföra samråd fattades i samhällsbyggnadsnämnden 2024-06-11. Samrådet genomförs under hösten och antagande beräknas kunna ske i samhällsbyggnadsnämnden första kvartalet 2025.		
Handläggning av DP Konvaljen 3 och 4, hamnområdet		
Beskrivning:		

<p>Beslut om positivt planbesked fattades av samhällsbyggnadsnämnden 2023-06-20 § 70. Kommande planläggning utgår från vision för Vadstena hamnområde. Planavtal ska tecknas innan arbetet inleds.</p> <p>Beräknad tidplan: planstart våren 2024 med tecknande av planavtal och beställning av utredningar.</p>		
Handläggning av DP Arbetaren 8		
<p>Beskrivning:</p> <p>Ett planbesked som syftar till att möjliggöra för ett mindre antal lägenheter har beviljats för fastigheten Arbetaren 8 längs Motalagatan. Ett positivt planbesked beviljades av SBN 2024-03-19 § 25. Planarbetet bedöms kunna påbörjas under våren 2025 och leda fram mot ett antagande under hösten 2026.</p>		
Handläggning av DP Vårdshuset 1		
<p>Beskrivning:</p> <p>Positivt planbesked har beviljats i SBN 2024-03-19 § 24. Ansökan innefattar en utökning av dagens SPA- och hotellverksamhet men även byggnation av nya bostäder. Planarbetet bedöms kunna påbörjas under våren 2025. Med tanke på ärendets komplexitet är en bedömning att arbetet kan komma att ta cirka 24 månader. Detta innebär att en ny detaljplan kan vara färdig för antagande under våren 2027.</p>		
Handläggning av DP Klosterängen 5		
<p>Beskrivning:</p> <p>Positivt planbesked för cirka 20 par- och radhus öster om Rättspsykiatriska kliniken beviljades av SBN 2024-05-21 § 52.</p> <p>Fortsatt tidplan innebär start av planarbete hösten 2025.</p>		

Politisk viljeförklaring

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Bostadsbyggande och befolkningstillväxt		
Möjliggörs inom ramen för ny översiktsplan		
<p>Beskrivning:</p> <p>Kommunens intentioner vid markanvisning framgår i bostadsförsörjningsprogram och riktlinjer för markanvisning i första hand. Översiktsplan 2040 berör frågor kring social hållbarhet, god samhällsplanering och bostadsförsörjning i ett brett perspektiv och ger stöd för riktlinjer och planering som syftar till att tillskapa boende med blandade upplåtelseformer.</p>		
Översiktsplan		
Handläggning av DP för Konvaljen 3 och 4, hamnområdet		
<p>Beskrivning:</p> <p>Beslut om positivt planbesked fattades av samhällsbyggnadsnämnden 2023-06-20 § 70. Kommande planläggning utgår från vision för Vadstena hamnområde. Planavtal ska tecknas innan arbetet inleds.</p>		

Beräknad tidplan: planstart våren 2024 med tecknande av planavtal och beställning av utredningar.		
Utreds inom ramen för ny översiktsplan.		
Beskrivning: Utreds inom ramen för ny översiktsplan.		
Handläggning - rivning av silon		
Beskrivning: Ansökan om rivning inkom 2024-05-21. Ärendets fortsatta tidplan: Beslut om rivning samhällsbyggnadsnämnden 2024-06-11. Laga kraft 4 veckor efter justering av beslut och att det anslås på POIT. Tekniskt samråd mitten av september. Startbesked början av oktober 2024. Slutbesked december 2024.		

Arbetet med översiktsplanen har varit prioriterat där samrådet kunde hållas under våren, med möten både digitalt och fysiskt för att samla in synpunkter. Tiden efter har förslaget bearbetats inför granskning. På detaljplanesidan har planeringen för nya bostäder i Tegelbruket varit fortlöpande, likaså har processen med att möjliggöra för en ny brandstation på fastigheten Cisternen 3 kommit vidare. Detaljplanearbetet för nya bostäder i Norra Kvissberg som har varit pausat under en tid för avvaktan kring frågan om lokalisering av förskola. Beslut i frågan fattades i juni som gör att planarbetet nu kan drivas vidare. På bygglovssidan har inflödet av ärenden varit lågt sedan början av året och därefter sakta avtagit.

Mark och exploatering

Grunduppdrag

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Vadstena kommun attraherar nya byggherrar att etablera sig i Vadstena kommun		
Byggherredialoger		
Beskrivning: Byggherredialoger		
Vadstena kommun har trygga och attraktiva offentliga miljöer som bidrar till ökad tillgänglighet, en långsiktigt hållbar miljö och ökad trivsel för medborgare och besökare		
Lekpark Hamnparken		
Beskrivning: Byggnation av ny lekpark		

Politisk viljeförklaring

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Levande stadskärna		
Tillgänglighetsanpassning Storgatan		
Beskrivning: Ny beläggning av Storgatans förlängning fram till korsningen Skänningegatan.		
Parkeringar innerstaden		
Beskrivning: Flytta bussparkeringen på Arkivgatan bort till silosen, och med det möjliggörs 30-40 personbilsparkeeringar. Titta på förutsättningarna vid grå magasinerna. Skapa laddmöjligheter vid Kungsvalla idrottsplats.		
Utökade sittplatser och belysning i Vadstena innerstad		
Beskrivning: Förtätning av sittmöjligheter och mötesplatser, välkomnande blomsterarrangemang och utökning av belysningen. Dialog med KUN inför kommande arbete.		
Bostadsbyggande och befolkningstillväxt		
Utveckling av Birgittaområdet		
Beskrivning: Jobba aktivt med olika aktörer som vill vara med och utveckla området efter avslutat skolprojekt.		
Skötselplan		
Beskrivning: Lokalisera ytor som är lämpliga för slätteräng. Förnygringsavverkning av eftersatta bestånd med efterföljande återplantering.		
Markanvisningar		
Beskrivning: Aktivt arbete med markanvisningar för blandade upplåtelseformer.		
Nya bostäder Rogslösa		
Beskrivning: Marknadsföra och försäljning av obebyggda tomter i Rogslösa.		
Översiktsplan		
Drift hamnområde		
Beskrivning: Ny service byggnad för gästhamn och ställplatsbesökare, föreningsdrift av småbåtshamnen samt upphandling drift av gästhamn och ställplatser.		
Servicebyggnad		

Beskrivning: En ny service byggnad i anslutning till ställplatsen och gästhamnen.		
Hållbar infrastruktur		
Tycklingeudde		
Beskrivning: Sammanväga de olika intressen som finns, fågelliv, betande strandängar och rekreation.		

Uppdragen rullar på, aktiviteternas färdiggrad ökar i jämn takt.

Miljö

Grunduppdrag

Aktivitet	Status	Färdiggrad
Myndighetsutövningen präglas av korrekt, rättssäker och effektiv handläggning		
Omklassning		
FÅ tillsyn		
Beskrivning: Riktad tillsyn mot fastighetsägartillsynen. Detta enligt den nationella tillsynsstrategin.		
Tillsyn enligt MB & livsmedelslagen		
Beskrivning: Objekt som betalar årlig avgift ska ha sina besök samt de livsmedelsverksamheter som ska kontroll 2024.		
Samhällsbyggnadsnämndens verksamhet bidrar till en långsiktig hållbar miljö		
avloppsinventering 2024		

Omklassning av alla livsmedelsverksamheter färdigställdes i början av året. Det planerade tillsynsarbetet har fått omprioriteras i vissa delar, delvis på grund av vakanta tjänster. Fastighetsägartillsynen kan därför komma att skjutas till nästa år istället. Bedömningen är att alla verksamheter med årlig avgift kommer hinnas med under året.

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Kulturmiljöprogram för Vadstena kommun - samrådsversion

Vår beteckning: SBN/2024:178 – 871

Förslag till beslut

1. Samrådshandlingar för Kulturmiljöprogram för Vadstena kommun godkänns för att sändas ut på samråd.

Sammanfattning

Samrådsversionen av kulturmiljöprogrammet för Vadstena kommun är framtaget parallellt med kommunens översiktsplan i syfte att uppnå en hållbar samhällsutveckling genom att verka för att en mångfald av kulturmiljöer kan bevaras, användas och utvecklas. Utgångspunkten för arbetet är de nationella kulturmiljömålen och det statliga miljökvalitetsmålet för en god bebyggd miljö. Sammanfattningsvis ska kulturmiljöprogrammet,

- utgöra ett kunskapsunderlag för beslut i frågor som berör kommunens värdefulla kulturmiljöer
- fungera som stöd i kommunens arbete med planering i fråga om plan-, bygglovs- och markfrågor för att säkerställa att kulturmiljöerna kan fortsätta vara en resurs för kommunen.
- Synliggöra och berätta om kommunens kulturmiljöer för invånare, besökare och fastighetsägare och lyfta fram kulturmiljön som allmänt intresse.
- Vara ett stöd till fastighetsägare genom att tydliggöra vilka lagar som gäller för den värdefulla bebyggelsen, samt tillhandahålla

råd och riktlinjer för hur bebyggelsen kan underhållas på ett varsamt och ansvarsfullt sätt för kommande generationer.

- Bidra till att uppnå en hållbar samhällsutveckling genom att verka för att en mångfald av kulturmiljöer kan bevaras, användas och utvecklas.

Samråd med möjlighet att lämna synpunkter planeras att ske under hösten 2024 och annonseras via kommunens hemsida. I samband med samrådet kommer ett informationsmöte ges för allmänhet att komma med synpunkter och ställa frågor.

Finansiering

Kommunen bekostar hälften av programmets framtagande inom ramen för översiktsplanens budget. Resterande hälft finansieras genom stöd från Länsstyrelsen i Östergötland.

Samråd

Samrådshandlingen har tagits fram av WSP AB med stöd av en kommunal referensgrupp bestående av tjänstepersoner från samhällsbyggnadsförvaltningen och kultur- och utbildningsförvaltningen på Vadstena kommun samt med stöd av Länsstyrelsen i Östergötland.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden avseende Kulturmiljöprogram för Vadstena kommun – samrådsversion (SBN/2024:178 – 871 Kulturmiljövärd)

Kulturmiljöprogram för Vadstena kommun – samrådshandling (i tre delar)

Projektplan för framtagande av en ny översiktsplan för Vadstena kommun (bilaga till kommunstyrelsen beslut att ta fram en ny kommunomfattande översiktsplan, KS/2022:217)

Beslutet expedieras till

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Petter Frid
Stadsarkitekt

WADSTENA.

Kulturmiljöprogram

Vadstena kommun

samrådshandling

VADSTENA
KOMMUN

Kulturmiljöprogram

Vadstena kommun

BESTÄLLARE

Vadstena kommun

Projektledare: Petter Frid, stadsarkitekt

Datum

Antaget av kommunfullmäktige **2024-XX-XX**

KONSULTER

© WSP Samhällsbyggnad

WSP Sverige AB
121 88 Stockholm-Globen
Org.nr: 556057-4880
www.wsp.com

Projektgrupp

Johanna Bergmark, bebyggelseantikvarie (uppdragsansvarig)
Hugo Nyman, bebyggelseantikvarie
Emil Bergstén-Lilja, bebyggelseantikvarie
Helena Wärnhjelm, bebyggelseantikvarie
Ezequiel Pinto-Guillaume, arkeolog
Cecilia Lindblom, arkeolog

Kontakt: johanna.bergmark@wsp.com

Fotografier: WSP om inte annat anges
Ortofoton: © Lantmäteriet Geodatasamverkan

Innehåll

Förord	5	Vadstenas kulturlandskap	81
Inledning	6	Kulturlandskapets framväxt	81
		Landskapets förutsättningar	82
		Kulturlandskapets bebyggelsemönster	85
		Värdefulla kulturmiljöer	91
		Översikt	92
		6. Borghamn och Hovanäs m.fl.	93
		7. Skedet	99
		8. Djurkälla	103
		9. Väversunda	107
		10. Häckenäs	113
		11. Olstorp och Baggelycke	117
		12. Rogslösa	121
		13. Källstad	125
		14. Stora Vilseberga	129
		15. Herrestad	133
		16. Örberga	137
		17. Nässja	143
		18. Naddö och Lilla Ullevi	149
		19. Kedevad och Mjölna	153
		20. Strå och Broby m.fl.	157
		21. Hov och Bondorlunda m.fl.	163
		22. Furåsa	169
		23. Stavlösa	173
		24. Piltorp och Altorp	177
		25. Orlanda kyrkby	181
		26. Orlanda radiostation	185
		27. Hagebyhöga	189
		28. Medhamra	193
		29. Kungs Starby	197
		30. Kvissberg	201
		Källförteckning	206
		1. Kulturmiljö i samhällsplaneringen	
Nationella mål och riktlinjer	10		
Lagstiftning om kulturmiljö	12		
Nationellt skyddade miljöer och byggnade	16		
Uppfylla lagstiftningens krav	20		
Till fastighetsägare	22		
		2. Staden	
		Kulturhistorisk översikt	24
Vadstena i förhistorisk tid	25		
Den medeltida staden	25		
Vadstena under vasatid	26		
Vadstena under 1600- och 1700-tal	30		
Vadstena under 1800-talet	31		
Vadstena under 1900-talet	33		
		Värdefulla kulturmiljöer	35
Översikt	36		
1. Stads kärnan	37		
2. Birgittaområdet	51		
3. Trädgårdsstaden	57		
4. Modernismen	63		
5. Folkets park	67		
		3. Landsbygden	
		Kulturhistorisk översikt	71
Vadstena i förhistorisk tid	73		
Medeltida socknar och kyrkor	75		
Landsbygden efter skiftena	76		
Stenindustri och turism	79		

Förord

Det är med glädje och stolthet som vi presenterar Vadstena kommuns kulturmiljöprogram. I programmet har vi försökt famna en liten del av de avtryck som människor över tid satt på vår gemensamma kulturmiljö och omfattar allt från enskilda byggnader till kulturlandskapet i sin helhet. Genom programmet ges möjlighet att upptäcka och fördjupa kunskapen om våra gemensamma miljöer och därmed även synliggöra sådant som inte syns vid en första anblick.

Programmet är en viktig del i vår strävan att bevara och främja våra kulturmiljöer och vårt kulturarv samt skapa en hållbar framtid för invånare, besökare och fastighetsägare. Genom programmets vägledande delar är vår förhoppning att så ska ske och att det kommer att användas och vara till gagn för många.

Länsstyrelsen i Östergötland har deltagit och medfinansierat programmet och vi är tacksamma för deras engagemang och stöd. Arbetet har utförts av en bred kompetens från WSP kulturmiljö.

Med dessa ord överlämnar vi kulturmiljöprogrammet till alla invånare i vår kommun, med förhoppningen att det ska inspirera till engagemang och omsorg för vårt gemensamma kulturarv.

Petter Frid
Stadsarkitekt, Vadstena kommun

Inledning

Bakgrund

Kulturmiljöprogrammet för Vadstena kommun är framtaget parallellt med kommunens arbete att fram en ny översiktsplan. Utgångspunkten för arbetet är de nationella kulturmiljömålen och det statliga miljö- kvalitetsmålet för en god bebyggd miljö. Programmet ska bidra till att uppnå en hållbar samhällsutveckling genom att verka för att en mångfald av kulturmiljöer kan bevaras, användas och utvecklas.

Syfte

Kulturmiljöprogrammet omfattar hela Vadstena kommun och ska ge en övergripande bild av kommunens värdefulla kulturmiljöer. Programmet ska utgöra ett underlag i kommunens pågående översiktsplanearbete och fungera som ett stöd i den fortsatta planeringen av plan-, bygglovs- och markfrågor så att kulturmiljöerna kan fortsätta vara en resurs för kommunen. Programmet ska därutöver fungera som ett kommunikativt och intresseväckande material mot kommuninvånare och andra som vistas i Vadstenas kulturhistoriska miljöer. Därigenom ska kulturmiljöprogrammet bidra till att uppnå en hållbar samhällsutveckling.

Metod och genomförande

Kulturmiljöprogrammet har tagits fram av en konsultgrupp bestående av bebyggelseantikvarier och arkeologer från WSP på uppdrag av Vadstena kommun. Arbetet har utförts under 2023–2024. Kommuntäckande inventeringsarbeten i syfte att identifiera Vadstenas värdefulla kulturmiljöer har utförts i flera etapper. Arbetet har omfattat genomgång av befintliga

kunskapsunderlag och kompletterande litteratur- och arkivstudier. Inventeringen av värdefulla områden tar utgångspunkt i *Natur- och kulturmiljöer i Östergötland*, framtagen av Länsstyrelsen Östergötland (1983). I Vadstenas kulturmiljöprogram har avgränsningen av de äldre utpekade miljöerna delvis reviderats och nya områden tillkommit. Programmet tar även utgångspunkt i Vadstenas två riksintressen för kulturmiljövården: *Omberg–Tåkernområdet [E1-7]* och *Vadstena [E8]*.

Värdering och urval

Metoden för värdering och urval utgår från Riksantikvarieämbetets *Plattform för kulturhistorisk värdering och urval* (2015). Som en del i värderingen ingår att avgränsa vilka kulturhistoriska sammanhang och berättelser en miljö representerar, hur väl det går att utläsa berättelsen samt hur väl miljön ger en hel och fullständig bild av berättelsen. Värderingen visar på vilka karaktärsdrag, egenskaper, uttryck och särarter som är nödvändiga för landskapets läsbarhet och möjlighet att föremedla berättelsen. Bedömningen utgår även från aspekter som helhet, relevans, bevarandegrad och sällsynthet.

Programmets disposition

Kulturmiljöprogrammet består av tre delar. Det inledande kapitlet är kommunövergripande och handlar om kulturmiljö i samhällsplaneringen. Därefter följer kapitlen *Staden* och *Landsbygden* som utgår från en tematisk indelning av kommunen. Indelningen har gjorts utifrån Vadstena kommuns specifika förutsättningar, där de kulturhistoriska berättelserna och företeelserna har legat till grund. I verkligheten har staden och lands-

byggens utveckling skett parallellt och det finns många beröringspunkter mellan dem.

Del 1. Kulturmiljö i samhällsplaneringen

Kapitlet redogör för vilka lagstiftningar som gäller för olika typer av kulturmiljöer, hur lagstiftningens krav kan uppfyllas och vem som ansvarar för kulturmiljöerna. Kapitlet innehåller även ett avsnitt med råd till fastighetsägare som riktar sig till såväl privatpersoner som företag och kommunala fastighetsbolag.

Del 2. Staden

Kapitlet inleds med en historisk översikt av stadens historiska framväxt och utveckling. Därefter redovisas de värdefulla kulturmiljöerna som ingår i tema *Staden*.

Del 3. Landsbygden

Kapitlet inleds med en historisk översikt av landsbyggens historiska framväxt och utveckling. Därefter följer en övergripande introduktion till kulturlandskapet och landsbyggens bebyggelsemönster. Slutligen redovisas de värdefulla kulturmiljöerna som ingår i tema *Landsbygden*.

Vad innebär ett utpekande?

Kulturmiljöprogrammet är ett kunskapsunderlag som identifierar och pekar ut kommunens värdefulla kulturmiljöer utan att dessa har vägts mot andra intressen eller värden. Utpekandet är inte juridiskt bindande. Kulturmiljöprogrammet utgör dock ett stöd vid beslutsärenden i bygglovs- och planeringssammanhang.

Kulturmiljöer att vårda och utveckla

Vad är kulturmiljö?

Begreppet kulturmiljö används om all den miljö som genom tiderna har formats av människor och kan omfatta allt från enskilda platser och byggnader till större landskapsutsitt. Kulturmiljöerna berättar samhällets historia, ger en kontinuitet i vardagen och en djupare förståelse för människors sätt att leva och verka under olika tider. Kulturmiljön omfattar inte bara fysiska miljöer utan även immateriella företeelser så som exempelvis traditioner, seder och bruk.

Kulturmiljö – en resurs för kommunen

Vadstena har en av landets bäst bevarade medeltida stadskärnor och är ett populärt besöksmål för såväl kommunens invånare som turister. Kommunens många medeltida kyrkor och det värdefulla kulturlandskapet Tåkern–Omberg erbjuder goda möjligheter till kultur- och naturupplevelser. Kulturmiljöerna bidrar till att stärka kommunens attraktivitet som både boendemiljö och besöksmål. De är också en förutsättning för de företag som har sin försörjning inom besöksnäringen.

Vår gemensamma kulturmiljö är en ändlig resurs som behöver bevaras för framtiden. Med kulturmiljön som grund kan goda förutsättningar för kommunens fortsatta utveckling och attraktivitet skapas. Kulturmiljövård handlar om respekt för det som varit, men också om möjligheten för kommande generationer att förstå sin samtid genom att kunna göra kopplingar bakåt i tiden.

Kulturmiljö och hållbar utveckling

Hållbar utveckling handlar bland annat om att förvalta befintliga resurser. Att ta hand om kulturmiljön och de värden som finns i de redan byggda miljöerna runtomkring oss är att ägna sig åt resurshushållning. Kulturmiljöer kan tillföra både miljömässiga, ekonomiska, sociala och kulturella värden till en plats och bidrar därigenom till en hållbar samhällsutveckling. Kulturmiljöarbetet handlar både om att bevara, förvalta, vårda och utveckla.

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Totalt har 29 miljöer inom Vadstena kommun pekats ut som särskilt kulturhistoriskt värdefulla, varav fem ingår i tema *Staden* och 24 i tema *Landsbygden*.

Landskap, bebyggd miljö och fornlämningar samverkar i olika utsträckning i de olika miljöerna. Kulturmiljöprogrammet pekar ut bebyggelse när den utgörs av en samlad miljö eller inom området samlar flera delar som tillsammans formar en berättelse. Programmet ska inte betraktas som en totalinventering av bebyggelsen i kommunen, utan som exempel på bebyggelse som särskilt väl speglar kommunens bärande berättelser.

En viktig del av kulturmiljöprogrammets användbarhet är råd och riktlinjerna som tagits fram för varje utpekade område. Dessa innehåller förslag till förhållningssätt för hur miljöns värden kan förvaltas, vårdas och utvecklas utan att dess kulturhistoriska värden minskar eller försvinner vid exempelvis underhåll, renovering, om- och tillbyggnad eller nyexploatering inom området.

Sammanfattningsvis ska kulturmiljöprogrammet:

- Utgöra ett kunskapsunderlag för beslut i frågor som berör kommunens värdefulla kulturmiljöer.
- Fungera som stöd i kommunens arbete med planering i fråga om plan-, bygglovs- och markfrågor för att säkerställa att kulturmiljöerna kan fortsätta vara en resurs för kommunen.
- Synliggöra och berätta om kommunens kulturmiljöer för invånare, besökare och fastighetsägare och lyfta fram kulturmiljön som allmänt intresse.
- Vara ett stöd till fastighetsägare genom att tydliggöra vilka lagar som gäller för den värdefulla bebyggelsen, samt tillhandahålla råd och riktlinjer för hur bebyggelsen kan underhållas på ett varsamt och ansvarsfullt sätt för kommande generationer.
- Bidra till att uppnå en hållbar samhällsutveckling genom att verka för att en mångfald av kulturmiljöer kan bevaras, användas och utvecklas.

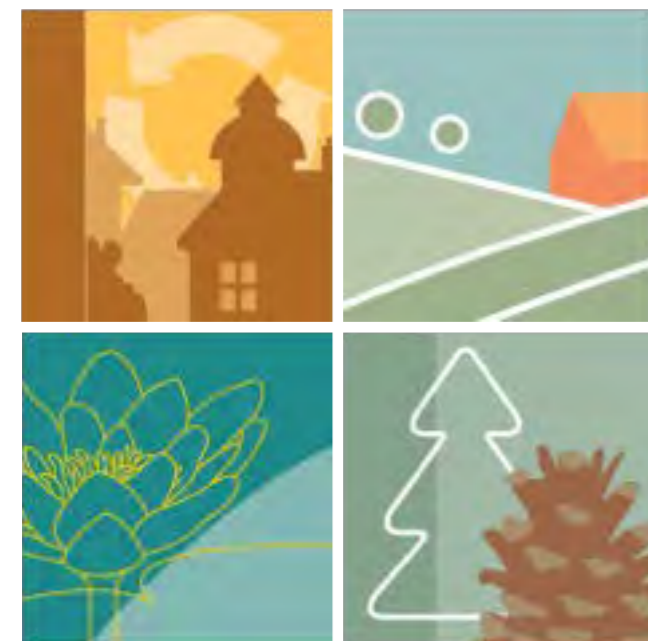

Del 1. Kulturmiljö i samhällsplaneringen

Nationella mål och riktlinjer

Agenda 2030 och Sveriges miljömål

Det finns 16 miljömål i Sverige beslutade av riksdagen, vilka utgör den gemensamma plattformen för arbetet med vår miljö. Flera av dessa miljömål berör Vadstena kommun. I det här avsnittet presenteras de fyra mål som har bäring på kulturmiljön. Följande beskrivningar är riksdagens definition av miljömålen.

Källa: Sverigesmiljömål.se

God bebyggd miljö

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktig god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Ett rikt odlingslandskap

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningarna för friluftsliv värnas.

Levande skogar

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Nationella kulturmiljömålen

I propositionen ”Kulturmiljöns mångfald” (prop. 2012/13:96) presenteras bland annat de nationella mål som tagits fram för arbetet med kulturmiljön i Sverige. Målen är framtagna för att styra arbetet för statliga aktörer samt inspirera och vägleda kommuner och regioner. Enligt de nationella kulturmiljömålen ska det statliga kulturmiljöarbetet främja:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Nationellt mål för arkitektur, form och design

Arkitektur-, form- och designpolitiken baseras på begreppet *gestaltad livsmiljö*, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv. Riksdagen antog 2018 följande mål och delpreciseringar för politikområdet genom propositionen ”Politik för gestaltad livsmiljö” (prop. 2017/18:110):

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att:

- hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden
- kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids
- det offentliga agerar förebildligt
- estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas
- miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla
- samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen har ratificerats av Sverige och trädde i kraft år 2011. I landskapskonventionen definieras landskap som ”ett område sådant det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspelet mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.”

Genom att ratificera landskapskonventionen åtar vi oss att skydda, förvalta och planera vårt landskap i enlighet med konventionens intentioner. Detta innebär bland annat att Sverige ska:

- erkänna landskapets betydelse i den egna lagstiftningen
- öka medvetenheten om landskapets värde och betydelse i det civila samhället, i privata organisationer och hos offentliga myndigheter
- främja delaktighet i beslut och processer som rör landskapet lokalt och regionalt
- utveckla en helhetssyn på landskapets värden och hållbar förvaltning av dessa
- utbyta kunskap och delta i europeiska samarbeten om frågor som rör landskapet.

Lagstiftning om kulturmiljö

Kulturmiljön skyddas av flera lagstiftningar. De viktigaste lagskydden är miljöbalken (MB), plan- och bygglagen (PBL) och kulturmiljölagen (KML). Kommunerna har huvudansvar för plan- och bygglagen, medan huvudmannskapet för de övriga vilar på länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet.

Plan- och bygglagen (PBL)

Plan- och bygglagen reglerar planläggning och frågor gällande bygglov. Lagen ställer krav på fastighetsägaren att underhålla sin fastighet och att visa varsamhet och hänsyn till värdefulla kulturvärden på platsen. Lagen innehåller också förbud mot förvanskning av särskilt värdefulla byggnader och områden. Kommunen är enligt lagen skyldigt att skydda särskilt värdefulla byggnader i planläggning av ett område, exempelvis genom specifika planbestämmelser.

KULTURMILJÖ I PBL KAP. 2

Allmänna och enskilda intressen - 2 kap. 6 § 1

Vid planändring, i ärende om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till:

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas. Lag (2014:477).

KULTURMILJÖ I PBL KAP. 8

Förvanskningförbudet – 8 kap. 13 §

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska också tillämpas på:

1. andra anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 17 §, 2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser, 4. bebyggelseområden

Underhåll och varsamhet – 8 kap. 14 § och 17 §

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Särskilt värdefulla byggnader/områden

Enligt Boverkets allmänna råd kan en byggnad eller ett bebyggelseområde vara särskilt värdefullt om den/det:

- tydliggör samhällsförhållanden
- tydliggör samhällsutvecklingen
- i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik
- uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller en hög ambitionsnivå för arkitektur/konstnärlig gestaltning
- värderas högt i ett lokalt sammanhang

Anmälningspliktiga åtgärder

Inom en särskilt värdefull kulturmiljö eller särskilt värdefull byggnad är inte anmälningspliktiga åtgärder enligt 9 kap. 4 a-c § tillåtna. Dessa åtgärder behöver prövas enligt gällande detaljplan i en bygglovsprövning.

Kulturmiljö i detaljplanering

För att skydda kommunens värdefulla kulturmiljöer i detaljplan eller områdesbestämmelser kan olika typer av egenskapsbestämmelser användas.

Rivningsförbud

Kan införas som lagskydd vid planläggning för särskilt värdefulla byggnader eller byggnader som ingår i ett område som är utpekad som särskilt värdefullt. Förbudet skyddar endast byggnaden eller byggnadsdelens stomme och kan kompletteras med varsamhets- och/eller skyddsbestämmelser. Rivningsförbudet betecknas (r) i detaljplan.

Varsamhetsbestämmelser

Kan införas för att värna värden och karaktärsdrag vid planläggning för kulturhistoriskt värdefulla byggnader eller delar av byggnader där de värdebärande egenskaperna ska hanteras varsamt. Material och byggnadsdelar kan bytas ut vid behov, men byggnaden ska hanteras på ett sådant vis att dess karaktär bevaras. Bestämmelserna preciserar vilka karaktärsdrag och egenskaper hos en byggnad som särskilt ska tillvaratas vid ändring. Varsamhetsbestämmelser betecknas (k) i detaljplan.

Skyddsbestämmelser

Kan införas som lagskydd vid planläggning för särskilt värdefulla byggnader där de värdebärande egenskaperna inte får förändras, tas bort eller bytas ut och där det kan krävas särskilt underhåll och utförande. Byggnader som bedöms som särskilt kulturhistoriskt värdefulla omfattas av förvanskningförbudet i plan- och bygglagen (PBL 8:13) och inga åtgärder som förvanskar det kulturhistoriska värdet får utföras. Skyddsbestämmelser betecknas (q) i detaljplan.

Hänsynsbestämmelser

Detaljplanen kan även innehålla bestämmelser som reglerar ny bebyggelse i syfte att säkerställa att hänsyn tas till befintliga värden på platsen. Dessa brukar kallas "hänsynsbestämmelser" men är egentligen en samling av flera olika bestämmelser, exempelvis placering (p), omfattning (e) och utformning (f).

Miljöbalken (MB)

Miljöbalkens syfte är att främja en hållbar utveckling som innebär att nu levande och kommande generationer ska kunna bo och verka i en god och hälsosam miljö. Lagen ska tillämpas så att särskilt värdefulla natur- och kulturmiljöer vårdas och skyddas. Detta kräver ett kommunalt ansvar genom plan- och bygglagen.

MILJÖBALKEN KAP. 3-4

Riksintressen för kulturmiljövården

Riksintressen för kulturmiljövården är sammanhängande kulturmiljöer av stor betydelse ur ett nationellt perspektiv. Det är områden som pekats ut av Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet gemensamt. För riksintresseområdena för kulturmiljövården gäller att de ska skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada på kulturmiljön.

Till varje område (anspråk) som pekats ut som riksintresse för kulturmiljövården finns en riksintressebeskrivning som redogör för anspråket. Det är den delen av anspråken som regleras enligt lag (miljöbalken 3 kap. 6 §).

I Vadstena kommun finns två utpekade riksintressen för kulturmiljövården.

- Omberg – Tåkern [E1-7]
- Vadstena [E8]

MILJÖBALKEN KAP. 7

Natur- och kulturresevat

Naturresevaterna är områden med höga naturvärden där syftet är att vårda och bevara dessa. Kulturresevatens syfte är att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. I Vadstena kommun är Hagebyhöga, Omberg (Hålmossen, Ostmossen, Ombergsliden) och Tåkern utpekade som naturresevat. Det finns även enskilda naturminnen i form av ekar vid Rogslösa prästgård och Herrestads prästgård, samt Qvisbergs allé vid Kvissbergs gård.

Biotopsskydd

Biotopsskydd finns i två former, vilka båda skyddar biotoper på grund av sina särskilda egenskaper som livsmiljö. Den ena formen omfattar biotoper med ett generellt skydd i hela landet, vilket omfattar biotoperna:

1. Allé, 2. Källa med omgivande våtmark i jordbrukslandskap, 3. Odlingsröse i jordbruksmark 4. Pilevall, 5. Småvatten och våtmark i jordbrukslandskap 6. Åkerholme

Den andra formen omfattar enskilda biotoper som särskilt beslutas av länsstyrelsen, kommun eller Skogsstyrelsen, och utgör då ett biotopsskyddsområde. Ofta utgör dessa biotoper en del av ett utpräglat kulturlandskap, så som alléer i ett herrgårdslandskap, och åkerholmar och odlingsrösen i ett utpräglat jordbrukslandskap.

Kulturmiljölagen (KML)

Kulturmiljölagen inleder med att klargöra att det är en nationell angelägenhet att vi skyddar och vårdar kulturmiljön och att ansvaret delas av alla. Såväl myndigheter som enskilda personer är skyldiga att visa hänsyn och aktsamhet gentemot kulturmiljön. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader och miljöer liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål.

KML KAP. 2

Fornlämningar

En fornlämning är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, vilken har tillkommit genom äldre tiders bruk, som är varaktigt övergiven och tillkommen före 1850. Fornlämningar är skyddade enligt kulturmiljölagen och det är därigenom förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Det är länsstyrelsen som beslutar om krav på arkeologisk undersökning och gör bedömningen hur bevarandet ska avvägas mot samhällsintressen vid en eventuell exploatering. Länsstyrelsen kan även besluta om att en arkeologisk utredning ska utföras i områden som det inte finns kända fornlämningar i, men där det finns anledning att misstänka att det kan finnas.

KML KAP. 3

Byggnadsminnen

Det finns två typer av byggnadsminnen: enskilda och statliga. Enskilda byggnadsminnen omfattar byggnader eller miljöer som ägs av till exempel privatpersoner, kommuner, företag eller föreningar. Statliga byggnadsminnen ägs av staten.

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett område med synnerligen högt värde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Skyddet kan även gälla trädgårdar, parker och andra anläggningar. Vem som helst kan väcka frågan om att byggnadsminnesförklara en byggnad, och det är länsstyrelsen som fattar beslut. Länsstyrelsen utövar även tillsyn och prövar tillståndsansökningar av enskilda byggnadsminnen i länet. Den som äger ett byggnadsminne har möjlighet att ansöka om bidrag för merkostnader som kan uppkomma vid exempelvis restaurering och renovering. Särskilda skyddsbestämmelser anger på vilket sätt byggnaden eller miljön ska vårdas och underhållas och i vilka hänseenden den inte får ändras.

Statligt ägda byggnader kan förklaras som statliga byggnadsminnen enligt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen (FSBM). Riksantikvarieämbetet har tillsynsansvar och prövar tillståndsansökningar. Regeringen fattar beslut om nya statliga byggnadsminnen efter förslag från Riksantikvarieämbetet.

KML KAP. 4

Kyrkliga kulturminnen

Svenska kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser har enligt kulturmiljölagen ett automatiskt skydd som kyrkliga kulturminnen om de är uppförda innan år 1940. Dessa får inte ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Även byggnader uppförda efter 1940 kan förklaras som kyrkliga kulturminnen om de till exempel har ett kulturhistoriskt eller arkitektoniskt värde. Detta prövas av länsstyrelsen.

Nationellt skyddade miljöer och byggnader

Riksintressen för kulturmiljövården

Vadstena [E8]

Motivering:

Småstadsmiljö och andligt centrum, framvuxet kring birgittinerordens moderkloster, som visar en betydelsefull senmedeltida stad och vallfartsort samt dess förändringar med Nya tidens starka kungamakt efter reformationen. Klosters äldsta delar speglar dessutom den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talen. (*Klostermiljö*)

Uttryck för riksintresset:

Birgittaklostret, uppfört med början på 1360-talet, med den till klostret donerade kungsgården från 1200-talet. Den i stadsbildens dominerande slottsmiljön på platsen för den medeltida stadsdelen Sanden, med det 1545 påbörjade slottet samt omgivande parkmark. Stadsplanen, som i allt väsentligt är medeltida, med Stora Torget som enda påtagliga resultat av ett regleringsförslag vid mitten av 1600-talet. Gatornas och torgens karaktär, med slutna bebyggelse i de centrala delarna och mer öppet byggnadssätt och grönskande tomter mot ytterkanterna. Den ålderdomliga tomtstrukturen. De ovanligt många medeltida profanbyggnaderna, bla senmedeltida rådhus samt den äldre, småskaliga stadsbebyggelsen i huvudsakligen trä och puts. Hospitalsanläggning med byggnader från 1500-, 1700- och 1800-talen. Den för den förindustriella staden kännetecknande direkta övergången i obebyggd, öppen mark norr om staden. Siluetten och anblicken från det omgivande slättlandskapet samt kontakten med vattnet.

Omberg – Tåkernområdet [E1-7]

Motivering:

Centralbygd och slättbygd med goda odlingsbetingelser, brukad sedan yngre stenålder och hemvist för kung- och stormannaätter och till dem relaterade andliga institutioner. Området hade konstituerande betydelse i Sveriges statbildningsprocess under yngre järnålder och tidig medeltid. En utpräglad agrar stordriftsbygd sedan laga skiftet, där de stora gårdarna, som bildats genom arronderings- och sammanläggningsföretag samt sänkningen av Tåkern, tydligare än någon annanstans i landet speglar jordbruksföretagens roll i det framväxande industrisamhällets kapital- och företagsbildning. (*Fornlämningssmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Stenbrott*)

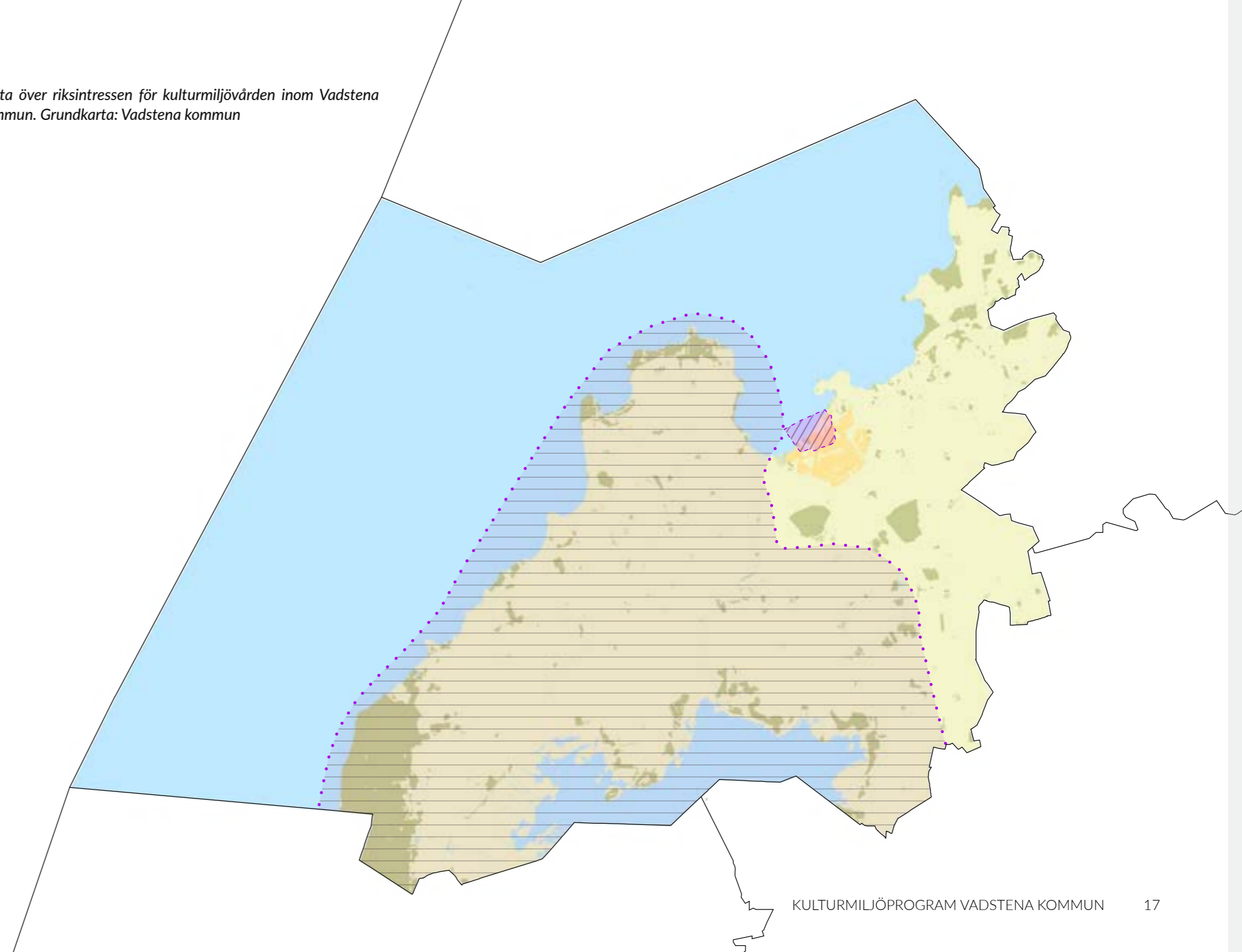
Uttryck för riksintresset:

Slättbygden söder om Vadstena mellan Tåkern och Vättern. Järnålderslämningar, främst den mäktiga ovala domarringen i Nässja, fornborgen Ommaborgen på Omberg och större järnåldersgravfält vid Skäljen och Bondorlunda. I området finns ett antal särskilt intressanta och välbevarade medeltida kalkstenskyrkor. Herrestad, Örberga och Roglösa tillhör landets äldsta kyrkor och är uppförda under tidigt 1100-tal. Kyrkorna Väversunda, Nässja och Strå är också från 1100-talet. Källstad 1800-talskyrka med medeltida torn. Hovs kyrka med många märkliga runristade gravhällar från 1000-talet. Lämnings under mark efter Broby rivna kyrka. Herrestads kyrkby med biskop Kols källare från 1200-talet.

Bondorlunda by och Skedet med småskalig utmarksbebyggelse. De större gårdarna Naddö, Arneberga, Åbylund, Kalvestad, Broby och Palsgård. Hovgården, fd kungsgård och centrum i Hovs län under senmedeltiden. Östnässja Västergård, Bondorlunda Mellangård och Hovs Skräddaregård med välbevarade äldre manbyggnader på mindre gårdar. Borghamns kalkstensbrott har stenbrytningstraditioner sedan tidig medeltid. Där finns också Borghamnsskolan med byggnader från 1800-talet och hamnen med stenpirar från 1870-talet samt Bockakyrkogården som var begravningsplats för kronoarbetarkåren. (Området berör även Ödeshög och Mjölby kn).

Karta över riksintressen för kulturmiljövården inom Vadstena kommun. Grundkarta: Vadstena kommun

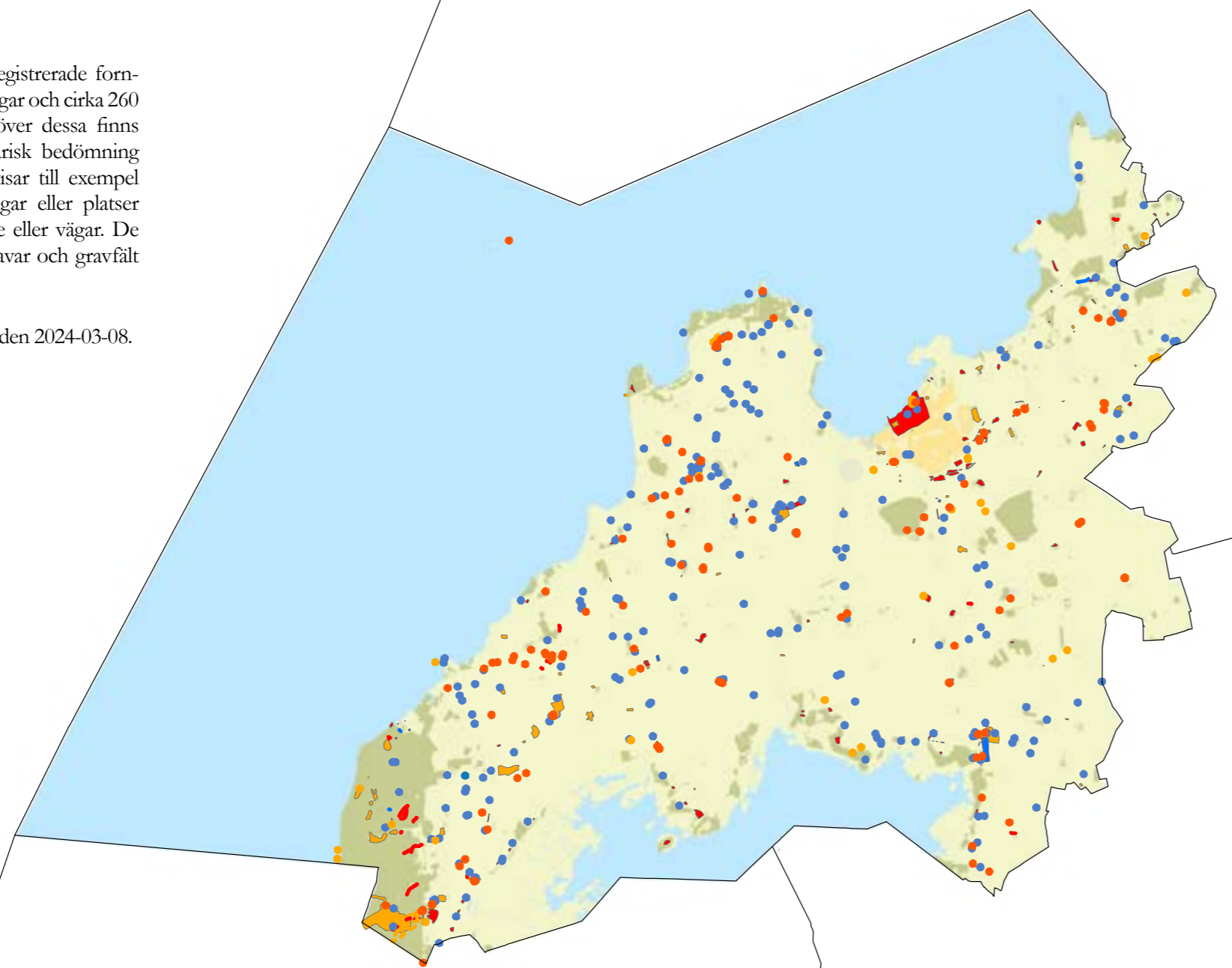
Fornlämningar i Vadstena

I Vadstena kommun finns cirka 280 registrerade fornlämningar, cirka 100 möjliga fornlämningar och cirka 260 övriga kulturhistoriska lämningar¹. Utöver dessa finns cirka 170 registreringar (ingen antikvarisk bedömning och ej kulturhistorisk lämning) som visar till exempel undersökta och borttagna fornlämningar eller platser som enligt äldre kartor haft bebyggelse eller vägar. De flesta av fornlämningarna utgörs av gravar och gravfält från järnåldern.

¹ Avser registrerade lämningar i Fornsök den 2024-03-08.

- Fornlämning
- Möjlig kulturhistorisk lämning
- Övrig kulturhistorisk lämning

Karta över fornlämningar inom Vadstena kommun, registrerade i Fornsök mars 2024. Grundkarta: Vadstena kommun

Byggnadsminnen i Vadstena

Enskilda byggnadsminnen

- ① Udd Jönssons hus (Knapen 5)
- ② Acharii-Bergenstrålska huset (Borgmästaren 8 och 11)
- ③ Rådhuset (Slottsfogden 8)
- ④ Apotek och museum (Slottsfogden 9)
- ⑤ Sjögården (Sjögården 11 och 17)
- ⑥ Biskop Kols källare (Herrestad 5:3)
- ⑦ Helgeandsgården (Helgeandsgården 4)
- ⑧ Gamla Hospitalet (Maria 2, 3, 4 och 8)
- ⑨ Mårten Ulfssons gård (Nunnan 2 och 3)
- ⑩ Borghamnsskolan (Västerlösa 1:60)
- ⑪ Hovs Skräddaregård (Hov 10:5)
- ⑫ Bondorlunda mellangård (Bondorlunda 2:6)

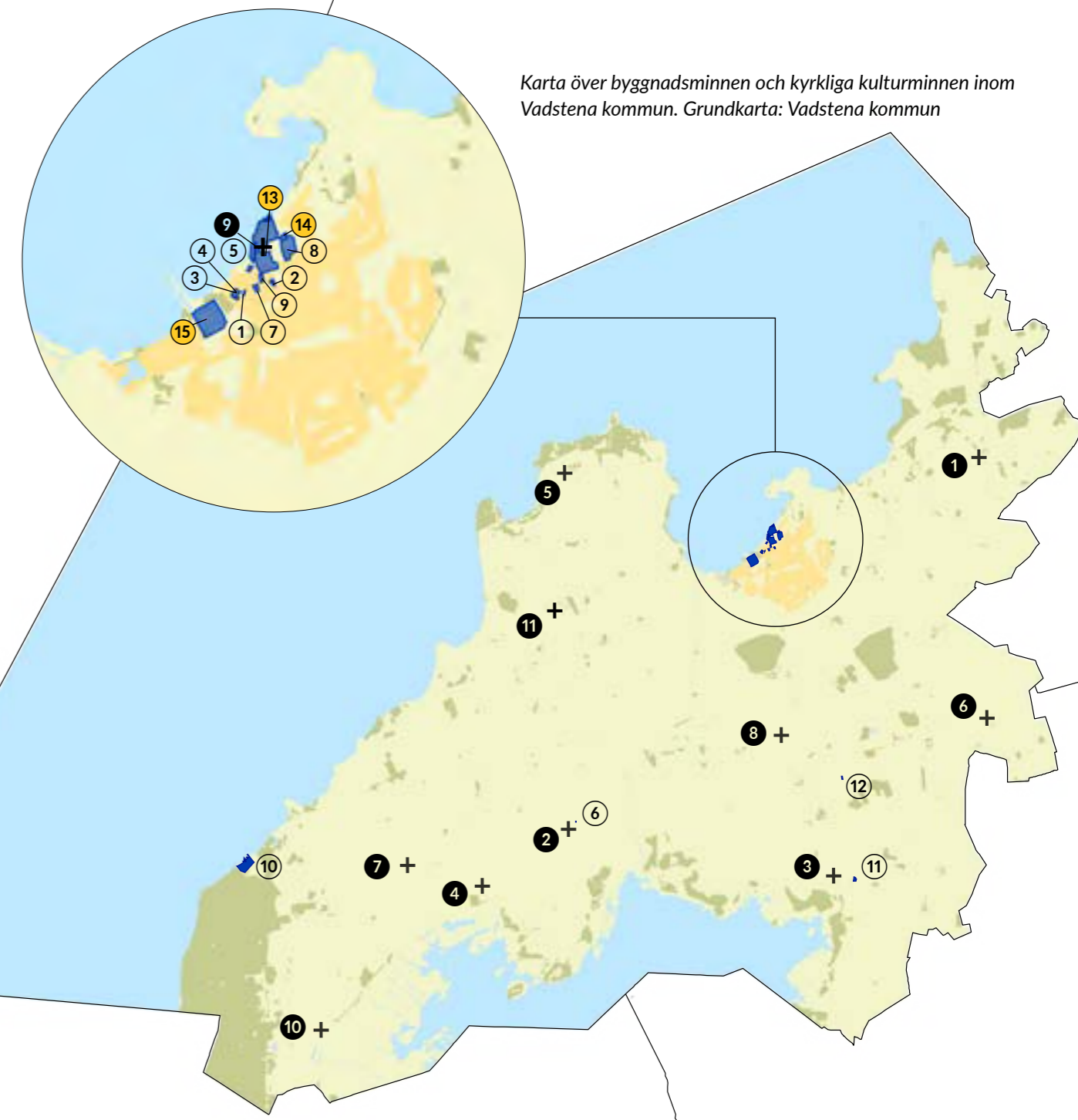
Statliga byggnadsminnen

- ⑬ Vadstena kloster med nunnekloster, munkkloster, klosterträdgård m.fl. (Örtagården 1, Munkträdgården 2)
- ⑭ Mårten Skinnares hus och Gamla dårhuset (Maria 1)
- ⑮ Vadstena slott (Slottet 1, Vadstena 4:73)

Kyrkliga kulturminnen i Vadstena +

- ① Hagebyhöga kyrka (Hagebyhöga 8:1)
- ② Herrestads kyrka (Herrestad 16:1)
- ③ Hovs kyrka (Hov 19:1)
- ④ Källstads kyrka (Källstad 14:1)
- ⑤ Nässja kyrka (Nässja 7:1)
- ⑥ Orlunda kyrka (Orlunda 17:1)
- ⑦ Rogslösa kyrka (Rogslösa 4:1)
- ⑧ Strå kyrka (Strå 4:1)
- ⑨ Vadstena klosterkyrka (Örtagården 1)
- ⑩ Väversunda kyrka (Väversunda 27:1)
- ⑪ Örberga kyrka (Örberga 8:1)

Karta över byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen inom Vadstena kommun. Grundkarta: Vadstena kommun

Uppfylla lagstiftningens krav

Lagen som utgångspunkt

Kulturmiljöprogrammet ska vara till hjälp i arbetet med kommunens kulturmiljöer. Vår gemensamma kulturmiljö är ett betydande allmänintresse och för att tillgodose den behövs kunskap om såväl dess värden samt hur de ska behandlas enligt lagstiftningen.

I kulturmiljöprogrammet är det framför allt miljöer kopplade till plan- och bygglagen som hanteras, men även miljöer och byggnader som skyddas genom andra lagar finns med. Kulturmiljöprogrammet är en grund och övergripande vägledning för hanteringen av kulturmiljön i kommunen och ger en riktning för var värden kan förväntas finnas. Det är dock viktigt att veta att även byggnader och miljöer som inte är specifikt utpekade i kulturmiljöprogrammet kan ha kulturhistoriska värden.

Kommunens ansvar

Enligt plan- och bygglagen har kommunen ett särskilt ansvar vid planläggning och frågor om lov i särskilt värdefulla miljöer. Det är kommunens ansvar att det allmänna intresset bevakas och prioriteras och frågan om kulturmiljö måste testas i alla ärenden enligt plan- och bygglagen. Kommunen har även ett uttalat ansvar att skydda de särskilt värdefulla miljöerna vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte kan utarbeta en detaljplan eller lämna ett lov som skadar den särskilt värdefulla kulturmiljön. Kommunen ska i kommande detaljplaner besluta om lämpliga bestämmelser som garanterar ett fullgott skydd för miljön.

Hantering av kulturmiljövårdens riksintressen

Riksintressen ska skyddas mot påtaglig skada. Det är åtgärdens påverkan på områdets riksintressanta värden som ska bedömas och som avgör dess tillåtlighet. Nedan riktlinjer gäller:

- Inom riksintresse får inte åtgärder utföras som påtagligt kan skada riksintressets utpekade värden.
- Vid risk för påtaglig skada kan ett riksintresse bara vägas mot andra riksintressen, inte mot intressen som kommunen bedömer som viktiga i allmänhet.
- Även åtgärder som utförs utanför riksintressets gränser kan påverka riksintressets värden negativt och kan därför vara otillåtna.
- Det är viktigt att veta vilka uttryck för riksintressets värden som finns. Här är eventuella riksintressenfördjupningar ett centralt underlag. Dessa förtydligar vad i den fysiska miljön som skyddas av riksintresset.
- Att bo inom ett riksintresse innebär ett ansvar. Åtgärder som vidtas av enskilda fastighetsägare kan påverka riksintresset på olika sätt. Det är därför viktigt att ta reda på vad som gäller och ta kontakt med kommunen eller länsstyrelsen.

Roller och ansvar i kulturmiljöarbetet

Vem är det som bär ansvaret för att skydda de miljöer som berättar om vår historia och samtid?

Kulturmiljön är vår gemensamma resurs som ska utvecklas och förvaltas på ett långsiktigt och hållbart sätt. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla: såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn till kulturmiljön. Det finns ett antal centrala instanser och myndigheter som har det övergripande ansvaret för skyddet av Sveriges kulturmiljöer.

Det övergripande ansvaret på nationell nivå har myndigheten Riksantikvarieämbetet (RAÄ), som leder och stödjer arbetet med bevara, använda och utveckla vårt gemensamma kulturarv. Länsstyrelsen är statens förlängda arm och ansvarar för kulturmiljöarbetet i länet, dels genom att verka för och bevaka att länets riksintressen för kulturmiljövården tillgodoses i den kommunala planeringen, dels som tillsynsmyndighet för kulturmiljö skyddad enligt kulturmiljölagen som fornlämningar, kyrkliga kulturminnen och byggnadsminnen. Det är även länsstyrelsen som beslutar och förvaltar kulturreservat.

Länsmuseerna har till uppgift att samla, förvalta och förmedla kunskap om kulturmiljön. Vidare kan läns- museer ofta agera expertråd för kommuner och länsstyrelser. Kommunerna i Sverige har ansvar för den fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen och har ett stort ansvar i planeringen och förvaltningen av den byggda miljön.

Känslighetsbedömning vid förändring i kulturmiljö

Generell känslighetsbedömning

Olika miljöer är olika känsliga eller mottagliga för nya tillägg/ändringar. Generellt gäller:

- Värden knutna till uttryck för en avgränsad historisk period kan vara känsliga för dominerande nutida tillägg.
- Landskap präglat av och värden knutna till utvecklingen av en viss verksamhet eller aktivitet över tid, kan vara känsliga för tillägg som saknar samband med verksamheten eller aktiviteten.
- Uttryck/karaktärsdrag som återspeglar olika tiders kontinuerliga nyttjande av en viss plats, kan vara känsliga för tillägg som förändrar eller bryter mot platsens specifika förutsättningar och egenskaper.

Stödfrågor för känslighets- och/eller konsekvensbedömning

Vad försvinner och vad tillkommer?

- Kan exploatering på platsen innebära att objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband (som gör det utpekade värdet och historien läsbar i landskapet) kommer att påverkas?
- Tillkommer nytillskott som påverkar kulturmiljöns skalor, former eller karaktärsdrag på ett sådant vis som negativt inverkar på läsbarheten av kulturmiljön? Innebär ny bebyggelse på platsen att den negativa inverkan kan bli så stor att området i något avseende riskerar att förlora sitt värde?

Är påverkan visuell eller funktionell?

- I hur hög grad kommer platsen fortsatt att karaktäriseras av eller kunna återspegla det kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet?
- Kan åtgärden innebära att tillgängligheten till miljön minskar, att området fragmenteras, barriärer skapas eller att möjligheterna att besöka miljön på annat sätt försvåras?

Är påverkan direkt eller indirekt?

- Är det troligt att åtgärden kan komma att följas av andra åtgärder eller särskilda anläggningar vilka i sig kan medföra negativa konsekvenser?
- Finns det risk för att åtgärden på sikt minskar möjligheterna att bruka och förvalta miljön?
- Leder förslaget till en ändrad användning av miljön, så att läsbarheten av det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget påverkas negativt?

Stärker och berikar kulturmiljön projektet?

- Utgör platsens kulturhistoriska innehåll en särskild kvalitet och resurs för boende, verksamhet och besökare?
- Bidrar projektet till att läsbarheten av det kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet stärks?
- Bidrar projektet till att tillgängligheten eller möjligheten att använda, bruka, förvalta och röra sig inom miljön förbättras?

Ovan riktlinjer kommer från Riksantikvarieämbetets Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen (2017), men kan även appliceras på andra typer av kulturmiljöer.

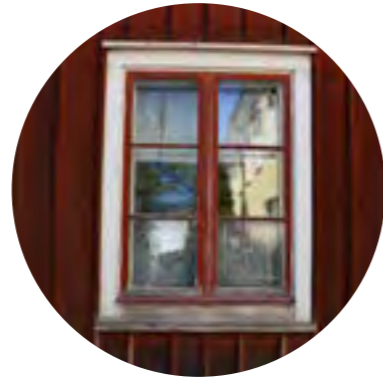
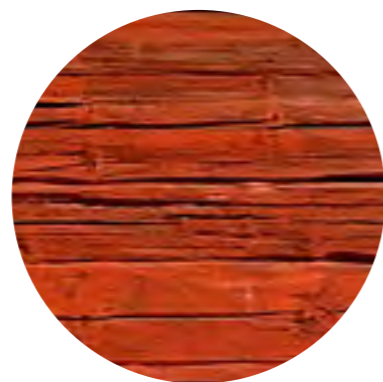
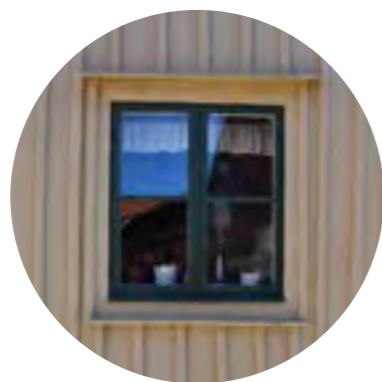
Till fastighetsägare

Äger du en fastighet i Vadstena?

Grattis! Då äger du en fastighet som utgör en del av Vadstenas historia och bidrar till vår stads speciella karaktär. Genom att ta hand om din fastighet bidrar du till en trivsamt boendemiljö och att skapa en positiv upplevelse av Vadstena samtidigt som fastighetens ekonomiska värde består eller till och med ökar.

Som fastighetsägare har du också ett ansvar att underhålla din fastighet enligt plan- och bygglagen. För alla byggnader gäller varsamhetskravet och att ändringar ska göras med hänsyn till byggnaders karaktär och kulturhistoriska värden. För kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader gäller också att byggnader inte får förvanskas. Det innebär att dess utseende inte ska förändras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet minskar. Exempel på sådana förändringar kan vara fönsterbyten, byte av fasadkulör eller fasadmateriäl. Hör av dig till kommunens bygglovsavdelning för att höra vad som gäller i ditt fall. Läs mer om lagstiftning om kulturmiljö på sida 12.

Att vårda sin fastighet handlar inte bara om bevarande – tillsammans skapar vi trivsamma livsmiljöer och attraktiva boendemiljöer i Vadstena!

Att tänka på som fastighetsägare:

- Ta tidig kontakt med kommunen för rådgivning om du bor inom ett av kommunens särskilt värdefulla miljöer, inom riksintresse för kulturmiljövården eller har en byggnad som är byggnadsminne.
- Lär känna ditt hus! För att underhålla sitt hus på bästa sätt är det bra att känna till dess historia. Hos kommunen kan det finnas äldre ritningar och annan information av intresse.
- Äldre byggnadsdetaljer som fönster och dörrar är viktiga för att bevara byggnadens arkitektoniska uttryck och kulturhistoriska värde. De håller ofta hög kvalitet och kan med fördel renoveras istället för att bytas ut. Byggnader med höga kulturhistoriska värden och välbevarade byggnadsdetaljer kan ofta höja det ekonomiska värdet på en fastighet.
- Trädgårdar är en viktig del av boendemiljön där häckar, uppvuxna lövträd och äldre fruktträd bidrar till att skapa gröna stadsrum.
- Funderar du på åtgärder för att energieffektivera ditt hus? Att göra åtgärder för energieffektivisering och samtidigt bevara kulturhistoriska värden är möjligt. Se goda exempel hos energimyndigheten på www.sparaochbevara.se.
- Om du ska göra ingrepp i marken eller bygga till på din tomt, undersök då om det finns fornlämningar i området. Byggherren är skyldig att ta reda på om det finns fornlämningar. Har du frågor eller om du upptäcker att det finns fornlämningar på platsen, ta då kontakt med länsstyrelsen.

Här kan du hitta mer information:

- Kommunens *Miljöregler för Vadstena innerstad* (2015) tillhandahåller flera värdefulla riktlinjer och förhållningssätt som är bra för dig som bor i Vadstena stad att känna till.
- Länsstyrelsen har tagit fram boken *Hus på landet: Handbok i byggnadsvård för Östergötland* (2022). Här finns mycket matnyttig information kring byggnadsvård och vad som är typiskt för Östergötlands bebyggelse.
- Bor du i villa? Titta gärna i boken *Så byggdes villan* (2015) för att få en överblick över tidstypiska detaljer för villabebyggelse i olika tider.
- Bor du i lägenhet? Titta gärna i boken *Byggnadsvård för lägenheter* (2018) för tips och inspiration.
- Det finns flera bra böcker som kan ge information kring ditt hus. På ditt lokala bibliotek kan du få vägledning till mer litteratur i ämnet.
- Östergötlands museum har ett rikt bildarkiv som du hittar på digitaltmuseum.se. Kanske finns det en bild på ditt hus där? Du kan också ta kontakt med föreningen Gamla Vadstena eller någon av hembygdsföreningarna i kommunen.
- Önskar du rådgivning kring ditt specifika hus? Kontakta byggnadsantikvarierna på Östergötlands museum. Östergötlands museum har också ett rikt arkiv där det kan finnas mer information om din fastighet. Kontakta deras arkiv och bibliotek.

Bidrag till kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer

Länsstyrelsen kan bevilja bidrag till vård och bevarandeinsatser samt kunskapsunderlag som omfattar kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i länet. Både du som äger och/eller förvaltar en kulturhistoriskt värdefull byggnad eller miljö kan ansöka om bidrag, exempelvis för projekt som sprider kunskap om värdefulla kulturmiljöer, som bidrar till att kulturmiljöer blir mer tillgängliga eller till vård- av byggnader och kulturlandskap. Besök länsstyrelsens hemsida för mer information.

Del 2. Staden

Kulturhistorisk översikt: Vadstena

Vadstena bär på många minnen. Staden har en lång och rik historia som bland annat speglar den svenska kungamaktens ställning under 1200- och 1300-talet utvecklingen till andligt centrum under senmedeltiden och senare som riksstad för den nya tidens kungamakt. Utvecklingen manifesteras genom klosterområdet och klosterkyrkan, renässanslottet och den medeltida stadskärnan. Vadstena har även varit en stad för samhällets utsatta genom sin månghundraåriga tradition av vårdinrättningar för bland annat mentalt sjuka, en tradition som sträcker sig ända in i modern tid.

Vadstena i förhistorisk tid

Vadstenas läge invid Vättern, med bra kommunikationsmöjligheter och goda jordar, har varit attraktivt under alla tider. Arkeologiska fynd i och runt Vadstena stad visar att området togs i bruk redan under förhistorisk tid, även om berättelsen bitvis är något svårtolkad och fragmentarisk. Mycket är ännu dolt och nya förhistoriska spår kan förändra den bild vi har idag.

Stenåldern (ca 10 000 – 1800 f. Kr.)

Under den äldre stenåldern levde människorna en nomadiserande tillvaro baserat på jakt, fiske och insamling. Inom det som idag är Vadstena stad saknas lämningar från denna period, men det behöver inte betyda att människorna inte varit där. Strandområdet utmed Vättern var med säkerhet ett område man rörde sig mycket i.

Under den yngre stenåldern blev allt fler människor bofasta och började bruka jorden. Flera föremålsfynd av redskap och vapen som stenyxor och flintspån har gjorts i olika delar av staden och i S:t Pers socken. Fynden visar att området nyttjades under den yngre stenåldern. Man har även hittat några härदार (eldstäder) från övergången mellan sten- och bronsålder inom Vadstenas medeltida stadskärna. Om fynden representerar fasta eller tillfälliga boplatser är oklart.

Bronsåldern (ca 1800 – 500 f. Kr.)

Det finns mycket få fynd från bronsåldern i det arkeologiska materialet från Vadstena stad. Även på landsbygden utanför är fynden få. Ett närliggande exempel finns strax norr om staden där arkeologer år 2009 undersökte två ytor med boplatslämningar som kunde dateras till övergången mellan yngre stenålder och äldre bronsålder. Anledningen till att bronsåldern generellt sett är så dåligt representerad är oklar. Kanske bodde man inte i detta landskap i samma utsträckning som tidigare under stenålder och senare under järnålder? Det skulle också kunna vara så att bronsåldersspåren försvunnit i samband med uppodlingen.

Äldre järnålder (ca 500 f. Kr. – 400 e. Kr.)

Det finns få fynd från äldre järnålder inom stadsområdet. För att få en idé om hur bebyggelsestrukturen kan ha sett ut får man i stället söka sig ut från staden och titta på de mångtaliga boplatser- och gravlämningar som finns i landskapet runt om. Bebyggelsen i området verkar mest ha utgjorts av ensamliggande gårdar, med

jordbruksmarker, gravar och gravfält anlagda i gårdarnas närhet. I samband med byggandet av förbifarten söder om staden undersöktes flera boplatslämningar från äldre järnålder som berättar om denna tid. Utanför Vadstena stadsområde finns även ett antal kända gravplatser med koppling till äldre järnålder. Troligtvis har flera av dem hört samman och utgjort sammanhängande, större gravfält.

Yngre järnålder (ca 400 – 1050 e. Kr.)

Många av de ortnamn som finns i och runt Vadstena stad har etablerats under yngre järnålder. Under loppet av denna period verkar det ha skett en förtätning av bebyggelsen i området och byar har bildats. På en del platser kan detta vara grunden till de historiskt kända byarna. Man ska dock komma ihåg att både platsnamn och bebyggelseenheter kan ha flyttat på sig sedan järnålder och att det är svårt att med säkerhet hävda bebyggelsekontinuitet från järnålder fram till idag.

Inom Vadstenas stad finns inga kända gravar från yngre järnålder. Med tanke på läget invid Vättern är det trots det mycket troligt att människor utnyttjat området. Avsaknaden av gravar beror sannolikt på den höga uppodlings- och exploateringsgraden. Närmaste, kända gravfält från yngre järnålder finns kring Kvarnbacken, strax sydost om Vadstenas stadsområde. När Vadstena för första gången omnämns i källorna finns det redan en kungsgård på denna plats. Det är möjligt att den föregåtts av en gård etablerad under yngre järnålder till vilken järnåldersgravarna tillhört.

Litografi av Vadstena hospital, avbildat år 1861 i "Beskrifning öfver Wadstena Hospitalsbyggnader".
Källa: WikipediaCommons

Heliga Birgitta avbildad av Hermann Rode på ett altarskåp i Salems kyrka i Södermanland, 1480-tal.
Källa: WikipediaCommons

Den medeltida staden

Under medeltiden växte ett nytt samhälle fram där den kristna kyrkan till stor del stod i centrum för utvecklingen och makten. De äldsta skriftliga beläggen för Vadstena är från medeltiden, då Vadstena utgjorde en kungsgård. Med tiden etablerades Vadstena som en av Sveriges nya städer, med starka band till både kungamakt och kyrka.

Vadstena under tidig medeltid

I början av medeltiden hade kristendomen etablerat sig som den dominerande religionen i landet. Det finns belägg för att en romansk stenkyrka, S:t Pers kyrka, sannolikt uppfördes på 1100-talet och förstördes i en stadsbrand 1423. Den romanska kyrkan föregicks förmodligen av en träkyrka från 1000-talet. Efter branden uppfördes en ny kyrka i gotisk stil på samma plats. Delar av grunden till den romanska kyrkan finns kvar, liksom det gotiska kyrktornet, kallat Rödtornet, som inkorporerades i Samrealskolan på 1830-talet.

Ett kungligt palats

I mitten av 1200-talet skedde stora förändringar. Kungamakten började bygga stora borgar på militärt strategiska platser i landet. Samtidigt uppförde kungamakten ett antal borgar och obefästa praktfulla palats i andra städer, varav Vadstena var en av dessa. Vadstena omnämns första gången i skrift 1268 i ett brev som en Elof, "bror till jarlen", signerat och avsänt från platsen där Vadstena kungsgård låg. Kungsgården uppfördes runt 1200-talets mitt och skulle senare komma att utgöra grunden för Vadstena kloster. Det fanns på samma

plats en äldre stormannagård under tidig medeltid. På landsbygden närmast kungsgården fanns byar som senare inkorporerats i staden så som Starby, Östra Starby, Vännesta, Marstad och Kvissberg. Flera av dem kom redan under medeltiden att bli en del av klostrets, slotets eller stadens marker.

Vadstena kloster etableras

Vadstena kungsgård med tillhörande mark donerades av kung Magnus Eriksson och drottning Blanka till Heliga Birgitta vid 1300-talets mitt i syfte att ett kloster skulle grundas. Ordensplanerna för klostret godkändes av påven 1370. Klostret, som enligt Birgittas instruktioner skulle ha plats för 60 systrar och 25 bröder, invigdes år 1384. Klostret var avgörande för Vadstenas tillblivelse som stad. Birgittinerordens framväxt innebar att Vadstena utvecklades till en religiös vallfartsort och köpstad vilket förde med sig hantverkare, handelsmän och pilgrimer som bidrog till stadens uppbyggnad. Redan på 1370-talet hade en stadsliknande bebyggelse börjat växa fram och 1382 omtalades en av stadens invånare som borgare.

Vadstena får stadsprivilegier

I Östergötland finns det sex medeltida städer varav Vadstena är den yngsta. I början av 1400-talet erhöll Vadstena stadsprivilegier efter ett besök av Drottning Margareta. Privilegierna innebar att staden nu kunde bedriva handel och hantverk. Dessförinnan hade man endast haft tillstånd att sälja öl, bröd och foder samt att sko hästar. Vid den här tiden riktade sig handeln framför allt mot den stora tillströmningen av pilgrimer och andra besökare till Vadstena kloster. Stadens läge invid Vät-

tern och de många landsvägarna gjorde Vadstena till ett viktigt handelscentrum. Staden hade en viktig handelsposition inom rikets gränser och här bedrevs även handel mot utlandet.

Den medeltida staden växte snabbt. Staden täckte vid 1400-talets slut en yta större än dagens stadskärna och breddade ut sig västerut på den mark som nu upptas av Vadstena slott och slottsparken. Vadstena hade vid den här tiden både ett rådhus för stadens styrande rådsförsamling och ett helgeandshus för sjuka, åldriga och fattiga. Rådhusstorget, där rådhuset låg, var då placerat centralt i staden och det var här stadens marknader hölls varje lördag. Staden var omgärdad av palissadförsedda jordvallar som avskärmade stad från landsbygd. Detta återspeglas i dagens gatunamn som Östra och Södra Rännevalen och Groggatan.

Livet i staden

Under medeltiden och närmast efterföljande sekel tedde sig livet i Vadstena stad ungefär detsamma. Intill bostadshusen låg ladugårdar, stall, bodar, uthus och utedass. Bebyggelsestrukturen i den medeltida stadskärnan var vid den här tiden ganska luftig och liknade mer ett villaområde än en regelrätt stad med en stor del grönska mellan gårdarna. Utmed de slingrande och livliga gatorna samsades köpmän, hantverkare, pigor och drängar. Här fanns även höns, kor, grisar och hästar. I bodarna runt om i staden såldes olika livsmedel och hantverksprodukter. Bland Vadstenas många hantverkare kan nämnas guldsmeder, skräddare, hovslagare, skomakare och tegelslagare.

Vadstena slott avbildat omkring år 1700 i bildverket *Suecia antiqua et hodierna* av Erik Dahlberg.
Källa: Kungliga biblioteket

Vadstena under vasatid

Klostret hade under medeltiden cementerat Vadstenas position som en viktig stad i ett av landets mest fruktbara landskap. Under vasatiden skiftade maktstrukturerna då klostrets lades ned och Vadstena slott började byggas. Denna tid innebar omvälvande förändringar för stadens ekonomi, bebyggelsestruktur och ställning i landet.

Vadstena hospital

Vadstena har en lång tradition av vårdinrättningar. Redan under 1400-talet hade viss vård bedrivits i stadens helgeandshus, främst genom försörjning av utfattiga, handikappade och sjuka. Vadstena hospital grundades 1519 av Mårten Skinnare, en borgare som blivit förmögen på handel med skinn och koppar. Till en början var vården ämnad för pilgrimer men övergick senare till vård av bland annat mentalt sjuka. Inrättningen slogs på 1530-talet

ihop med helgeandshuset vartefter sjukvården skildes från kyrkoväsendet för att i stället läggas under staten.

Kungamaktens närvaro stärks

Efter reformationen 1527 minskade klostrets betydelse i Vadstena och en avveckling av klostret inleddes. Nunnorna var dock aktiva fram till 1595, sannolikt de sista i Sverige. Med kyrkans minskade inflytande blev den nya starka kungamakten in, med Gustav Vasa i spetsen. År 1544 påbörjades bygget av Vadstena slott i dess första tappning. Slottet uppfördes som en försvarsanläggning till följd av Dackefejdens oroligheter, i syfte att stärka landets försvar och statens makt. Slottet anlades i den västra delen av staden, i ett område som kallades för Sanden. Den befintliga stadsbebyggelsen på platsen revs och de boende i området fick helt enkelt flytta på sig till förmån för den nya rikspolitikerna. I samband med att slottet anlades beordrade även Gustav Vasa ett

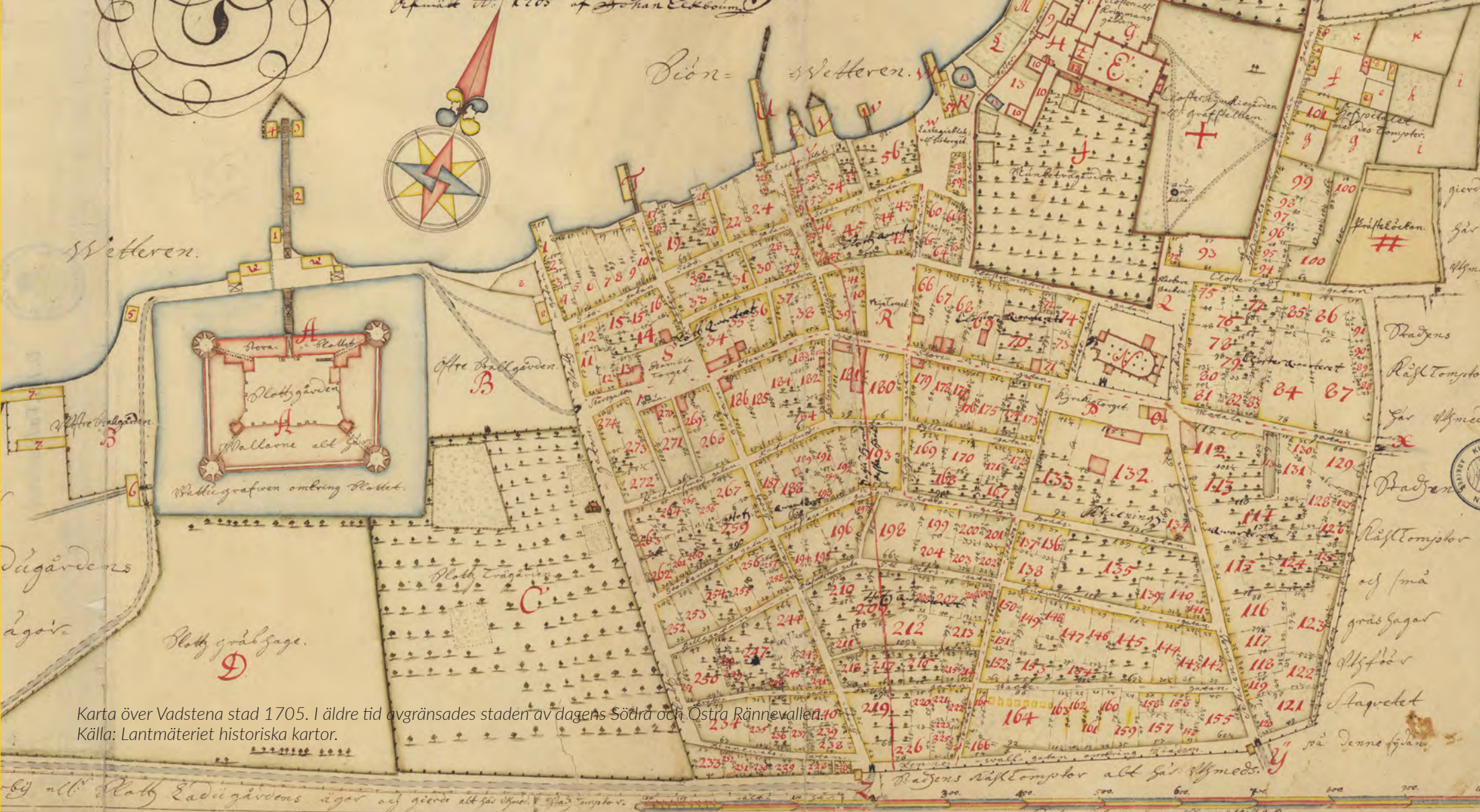
upprustande av stadens vallar och staket. Detta ledde till att stadens gränser och struktur kraftigt förändrades. Staden, som tidigare varit centrerad runt Rådhusorget, halverades och torget fick därigenom en mer perifer placering i förhållande till stadsbebyggelsen.

Krig och ödeläggelse

Mellan 1567–1568 var Vadstena belägrat av danska trupper under generalen Daniel Rantzaus befäl. Konflikten var en del av det nordiska sjuårskriget. Staden drabbades hårt av den danska skövlingen: Klosterkyrkan brändes, staden plundrades och en stor del av träbebyggelsen ödelades. För att främja byggandet belönades den som byggde ett tre våningar högt stenhus med tolv års skattefrihet och den som byggde sig ett trähus med ett års skattefrihet. Återhämtningen gick dock långsamt och inte förrän i början av 1600-talet hade befolkningen återhämtat sig till den nivå som den hade innan danskarnas framfart.

Vadstena Stok och Stadz Gründritning

Afskiitt år 1705 af Johan Eckbohm

Karta över Vadstena stad 1705. I äldre tid avgränsades staden av dagens Södra och Östra Rännevännen.
Källa: Lantmäteriet historiska kartor.

Vadstena under 1600- och 1700-tal

De två efterföljande århundradena var en förhållandevis turbulent tid i Vadstenas, och särskilt Vadstena slotts, historia. Många stora förändringar skedde under den här perioden såväl i landet som stort och i Vadstena. Den militära närvaron i staden stärktes och flera av stadens byggnadsverk kom att få nya funktioner. Staden fick också sin första stadsplan och byggnadsordning.

Kungligheter och handelsprivilegier försvinner

Under 1620-talet färdigställdes slottet och fick sin nuvarande omfattning. Det kom därefter att fungera som residens för en rad kungligheter, däribland hertig Magnus Vasa och drottning Hedvig Eleonora. År 1643 förlorade Vadstena sina stadsprivilegier till förmån för Askersund. Förlusten medförde att vadstenaborgarna blev av med en stor del av sina tidigare handelsprivilegier, bland annat ensamrätt av försäljning på olika marknader liksom handel mot utlandet. Tidigare hade stadens borgare haft handelsförbindelser med bland annat Lübeck, Rostock och Köpenhamn. På grund av den minskade handeln avstannade stadens tillväxt och utveckling och Vadstena gick därefter in i en svacka som kom att vara ända fram till 1800-talets mitt.

Klostret och slottet får nya funktioner

Klosterbyggnaderna fick under 1600-talet en ny användning. På 1620-talet beslutades att man skulle inrätta ett krigsmannahus för invalidiserade soldater i nunneklostrets tomma lokaler. Verksamheten startade 1643 efter att reparations- och ombyggnadsarbeten genomförts för att göra byggnaderna funktionsdugliga. Försörjningen skedde i huvudsak genom donationer fram till 1646 då drottning Kristina skänkte ett stort antal gårdar till förmån för krigsmannahuset. Under 1600-talets senare hälft utökades anläggningen med bland annat skola och kyrkolokaler. Krigsmannahusets verksamhet lades ned 1783 i samband med att den sista inhysta soldaten dog.

Slottet hade fört en tynande tillvaro sedan dess sista kungliga resident flyttat ut i slutet av 1600-talet och under 1700-talet fick byggnaderna en ny användning, däribland som kammarduksfabrik (ett slags tyg) och spannmålslager. Den kammarduksfabrik som inrättades i slottet 1753 kom att bli Vadstenas enda större "industriella" satsning på 1700-talet. Därutöver fanns ett antal mindre manufakturer som tapetfabrik, tobaksspinneri och snusfabrik, lädgergarveri liksom tillverkning av tryckta tyger och spetstyger.

Vadstenas första stadsplan

På 1650-talet fick Vadstena sin första stadsplan på initiativ av staten. Det fanns vid den här tiden en nationell strävan efter att reglera landets städer enligt moderna principer. En reglering av Vadstena planerades där fyra stora gator symmetriskt skulle leda fram till stadens nya och centralt placerade torg: Stora torget. I realiteten anlades endast torget varför staden i stort behöll sitt medeltida gatunät, med undantag för ett antal gaturegleringar som tillkom runt sekelskiftet 1700.

Stadens tillbakagång och hospitalutbyggnad

Vid 1700-talets början var knappt hälften av stadens tomter bebyggda, vilket är ett tydligt exempel på den tillbakagång som staden upplevde efter att stadsrättigheterna dragits in. Trots den avstannade stadsutvecklingen fick Vadstena sin första byggnadsordning 1758 vilken kom att prägla bostadsbyggnandet fram till 1830-talet.

Vadstena hospital byggdes ut i början av 1700-talet och vid seklets mitt påbörjades en omvandling till sjuksjukhus. År 1757 togs det så kallade Stora dårhuset i bruk. Från och med 1763 deklarerades att hospitalinrättningar inte längre skulle utgöra försörjningsinrättningar utan enbart ta hand om sinnessjuka.

Vy från slottet kring 1880-talet, med sockerbruket i bild.
Källa: Föreningen Gamla Vadstena

Vadstena under 1800-talet

Vadstena präglades under 1800-talet i stort av samhällelig och industriell utveckling. Under seklet fick staden två nya byggnadsordningar som i hög grad kommit att påverka stadens utveckling och utformning. I byggnadsordningarna fanns bland annat direktiv om vilka material som var lämpliga att bygga med, vilken färgsättning husen skulle ha och hur de skulle placeras på tomt. Flera av stadens yngre märkesbyggnader uppfördes även under den här tiden, till exempel Asylen, bankhuset och Trefaldighetsgården.

Samhällelig utveckling och ekonomisk kris

En av de förändringar som skedde under 1800-talet var den stora satsning på sockerbetsodling och sockerframställning som staden, tillsammans med ett flertal bönder på landsbygden kring Vadstena, initierade på 1870-talet. Ett stort sockerbruk uppfördes 1872 på platsen för nuvarande Asylen. Dessvärre gick sockerbruket i konkurs bara sju år senare. Konkursen på-

drogs bland annat av ett allmänt dåligt konjunkturläge samt dåligt skötta affärer. Sockerbrukets konkurs var en del i en större allmän nedgång under 1870-talet som drabbade flera av stadens verksamheter. Bland annat gick Vadstena Enskilda Bank i konkurs. Banken, som sedan öppnandet 1856 haft rättighet att tillverka och ge ut egna sedlar, blev föremål för en stor förskingringsskandal i samband med sockerbrukets konkurs och drog med sig stora delar av stadens ekonomi i sitt fall. Vadstenas ekonomi återhämtade sig inte förän mot slutet av seklet.

Nya kommunikationer

Öppnandet av Göta kanal 1822 var av stor betydelse för trafiken i Vadstenas hamn och ledde till ökade möjligheter för till- och utförsel av varor och ångbåtstrafik. Bland varor som skeppades kan nämnas spannmål, brännvin och oxar. Magasinsutrymmena vid Vadstena slott anslöts till kanalen vilket underlättade för transporter. Under 1800-talets andra hälft kom järnvägen till Vadstena. Den första riktiga järnvägsförbindelsen var

Wadstena–Fogelsta 1874, en smalspårig järnväg som öppnade för kommunikationer österut mot Linköping. Järnvägen användes till största del för transporter till och från Fågelsta varifrån lasten gick vidare mot Linköping. Den enskilt största fraktvaran var under lång tid sockerbetor som transporterades till sockerbruket i Linköping, efter Vadstena sockerbruks nedläggning. I och med järnvägens anläggande minskade hamnen i betydelse då en allt större del av handeln och resandet gick över till rälsbunden trafik.

Sjukvård och skola

Under 1800-talet skedde flera samhällsreformer inom både vård och skola. Trots Vadstenas ekonomiska kriser ökade befolkningen kontinuerligt under hela århundradet. Tre nya skolor uppfördes i staden på 1860- och 1870-talen: Dicksonska skolan, folkskolan (en del av nuvarande S:t Persskolan) och Vadstena elementarläroverk. Den sistnämnda utgjorde en ombyggnad av en sedan 1831 etablerad skolbyggnad intill S:t Per, den gamla stadskyrkans kyrktorn.

Torghandel på Stora torget kring sekelskiftet 1900. Källa: Föreningen Gamla Vadstena

Vadstenas byggnadsordningar

1758

Vadstena var den tredje staden i Sverige att få en byggnadsordning. I denna ställdes bland annat krav på färgsättning och att hus inte längre fick byggas med gavel mot gatan. En intressant bestämmelse som infördes var ett strikt förbud mot att riva "de stenhus som förfäderna fordom byggt".

1830

I stadens nästa byggnadsordning slogs bland annat fast att uthus eller boningshus inte fick uppföras inom staden utan anmälan till magistraten. I direktiven fanns även långtgående regler om byggnadsverkens utförande. Om de uppfördes i trä fick de inte vara mer än två våningar höga och byggnaderna skulle reveteras, rappas eller kläs in med tegel för att motverka brandrisk. Brandfarliga taktäckningsmaterial som näver, torv, spån eller bräddor förbjöds. Även tjärstrykning av staket och plank förbjöds med hänseende till stadens estetiska kvaliteter, i stället ordinerades rödfärg med vitriol eller andra ljusa färger.

1874

Vadstena fick ytterligare en moderniserad byggnadsordning cirka femtio år senare. En skillnad gentemot 1830 års byggnadsordning var att kravet på revetering upphörde och att stenhus nu fick byggas i högst fyra våningar och trähus i tre våningar.

I klostrets gamla byggnader inhystes på 1820-talet ett mentalsjukhus, som senare utökades med ytterligare byggnader i form Trefaldighetsgården. År 1895 byggdes det gamla sockerbrukets lokaler om till nuvarande Asylen för att fungera som herravdelning till mentalsjukhuset. I slutet av 1890-talet var Vadstena hospital och Asyl en av stadens största arbetsgivare med omkring 100 anställda, vilket var en bidragande faktor till stadens förbättrade ekonomi.

Vadstena under 1900-talet

Sjukvården bygger ut

Vårdstaden Vadstena fick i början av 1900-talet ytterligare ett tillskott i form Vadstena lasarett som invigdes 1909. Ytterligare utökning tillkom under 1940- och 1950-talet då man lade stora resurser på hospitalet, efter 1931 kallat Birgittas sjukhus. En ny modern sjukhusanläggning anlades strax nordost om det gamla hospitalet och invigdes 1964. Det nya sjukhuset hade kapacitet att ta in många fler patienter och ledde till att fler arbetstillfällen skapades. Under 1900-talet blev sjukhuset en av de största arbetsgivarna på orten med som mest cirka 1500 anställda.

Befolkningsökning

Mellan 1910 och 1973 upplevde Vadstena en för staden drastisk befolkningsutveckling då befolkningssunderlaget mer än fördubblades från 2 548 till 5 553 invånare. En avgörande anledning till detta var omfattande kommunsammanslagningar då en stor del av landsbygdens småkommuner knöts till Vadstena liksom den kraftiga utbyggnaden av Birgittas sjukhus. Under 1900-talets första hälft byggdes fle-

Stadsliv på Storgatan, sannolikt kring sekeskiftet 1900.
Källa: Föreningen Gamla Vadstena.

ra villaområden av egnahemskaraktär i utkanten av stadskärnan för att inhysa den växande befolkningen. Bostadsbeståndet kompletterades med ett antal områden med flerfamiljshus under 1900-talets andra hälft. Vid 1900-talets mitt hade befolkningen ökat så pass mycket att de skolor som uppfördes under 1800-talet inte längre rymde stadens elever. Under 1950-talet byggdes därför S:t Persskolan ut och 1968 invigdes den nya Petrus Magni-skolan.

Bevaringsplan 1968

En avgörande anledning till att Vadstena stadskärna är så välbevarad idag, förutom den hänsyn som visats i äldre stadsplaner och byggnadsordningar, är den bevaringsplan för Vadstena stad från 1968 som initierades av Riksantikvarieämbetet. Planen kom till stånd i samband

Utmed Storgatan på 1950-talet.
Källa: Andreas Lindholm, Östergötlands museum.

med de i landet så vanliga stadssaneringarna och syftade till att bevara stadens äldre byggnadsbestånd. Mellan 1968 och 2024 revs i princip inte ett enda hus i innerstaden även om en del nybyggnation tillkommit.

Kommunal organisation

Vadstena stad blev en kommun i och med Sveriges kommunreform 1863. Sedan dess har flera sammanslagningar skett. S:t Pers landskommun och Östgöta-Dals landskommun inkorporerades 1952 respektive 1967. År 1971 slogs Vadstena kommun ihop med Hovs landskommun för att bilda Vadstena landskommun, som i sin tur anslöts till Motala kommun 1974. Denna sammanslagning med Motala skulle dock inte hålla mer än sex år och 1980 bildades Vadstena kommun som fristående enhet med sin nuvarande geografiska omfattning.

Flygfoto över ett av Vadstenas nya bostadsområden år 1959. Till höger i bild syns Nädendalsvägen.
Källa: Östergötlands museum

Värdefulla kulturmiljöer: Staden

Följande avsnitt beskriver Vadstenas värdefulla kulturmiljöer inom tema Staden. Fem värdefulla kulturmiljöer som speglar Vadstena utveckling från medeltid fram till 1900-talets andra hälft har pekats ut för deras höga kulturhistoriska värden.

De utpekade områdena bedöms i stora delar ha sådana höga kulturhistoriska värden att de motsvarar plan- och bygglagens begrepp *särskilt värdefullt bebyggelseområde* (PBL 8 kap §13).

Urvalet av värdefulla områden utgår från vilka miljöer som på ett särskilt tydligt sätt belyser Vadstenas kulturhistoriska sammanhang och utveckling. Några utpekade områden består av delmiljöer som tillhör samma berättelse, men är geografiskt uppdelade. Till varje område finns en beskrivning av områdets nuläge och historik, motiv till bevarande, värdebärande karaktärsdrag samt råd och riktlinjer att förhålla sig till vid ändring.

Områdenas geografiska avgränsning har gjorts med hänsyn till landskapets bärande strukturer, markanvändning och bebyggelsens karaktär. Inom en utpekad miljö kan det finnas inslag som inte besitter höga kulturhistoriska värden. På samma sätt kan det finnas byggnader eller anläggningar med höga kulturhistoriska värden utanför ett utpekad område.

Äger du en fastighet i ett utpekad område?

Grattis! Då äger du en fastighet som utgör en del av Vadstenas historia och bidrar till vår kommuns speciella karaktär. Genom att ta hand om din fastighet bidrar du till att skapa en trivsamt boendemiljö och en positiv upplevelse av Vadstena. Därför kan det vara bra att läsa på om hur underhåll och åtgärder av din fastighet kan anpassas till miljöns karaktär. Läs mer under rubrikerna *Karaktärsdrag att värna* och *Råd och riktlinjer* i respektive område.

För fler tips på hur du tar hand om din fastighets kulturhistoriska värden se avsnittet Till fastighetsägare på sida 22.

Vadstenas värdefulla kulturmiljöer inom tema Staden.
Ortofoto: © Lantmäteriet

1. Stadskärnan
2. Birgittaområdet
3. Trädgårdsstaden
4. Modernismen
5. Folkets park

Område 1. Stadskärnan

STADSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Vadstena har en av landets bäst bevarade medeltida stadskärnor. Den ålderdomliga planstrukturen med små tomter, trånga gaturum och en småskalig och brokig bebyggelse speglar stadens månghundraåriga historia. Ovanför taklandskapet tornar klosterkyrkans spira upp sig i flera av stadens vyer. I stadens siluett mot vattnet framträder monumentala byggnadsverk som slottet.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området omfattar Vadstenas äldsta stadskärna och delar av industriområdet Kronoängen och järnvägsmiljön väster respektive söder om slottet. Miljön avgränsas söderut av Södra Rännevalen och österut av Östra Rännevalen och Birgittas sjukhusområde. Läget intill Vätterns östra strand och det flacka landskapet har varit en förutsättning för stadens framväxt. Stadskärnan präglas idag av en blandning av bostäder, handel och verksamheter. Handeln är i huvudsak koncentrerad kring stadskärnans två torg: Rådhusorget och Stortorget.

Stadens historiska betydelse manifesteras i monumentala anläggningar som Vadstena klosterkyrka och Vadstena slott, lokaliserade i varsin ände av stadskärnan. I stadskärnan finns även de vardagliga bebyggelsemiljöerna som skildrar människornas liv i staden genom århundradena i form av bostäder, verksamheter, handel och gårdshus. Här finns också institutionerna, hamnen, järnvägen och industrin, vilka speglar andra berättelser och skeden i Vadstenas historia.

De bebyggelsemönster som bildas genom gatornas sträckning, kvarterens indelning och tomternas storlek utgör grunden för upplevelsen av stadsrummet. Stadskärnans säregna och ålderdomliga karaktär är ett resultat av en i grunden medeltida stadsplan, där fastighetsgränser från 1705 har präglat miljöns utformning vad gäller småskalighet och uppdelning mellan gata och gård. Även byggnadsordningar som fastslagit husens utformning har starkt påverkat gatumiljöernas idag.

Stadskärnan kännetecknas av 1700- och 1800-talens låga bebyggelse med fasader i puts eller trä. Även 1600-talets borgarbebyggelse finns representerad. Det sena 1800-talet och 1900-talets bebyggelse skiljer sig i karaktär från den äldre bebyggelsen genom volym och placering. I stadskärnan finns även enstaka inslag av modernistisk bebyggelse från 1900-talets andra hälft.

Den varierade bebyggelsen bidrar till stadskärnans brokiga karaktär. Gatumiljöerna binds samman av de övergripande bebyggelsestrukturerna såväl som gemensamma material och hantverksmässiga byggnadsmetoder. Grönskan och de offentliga rummen är också viktiga inslag i stadsbilden. Tillsammans bidrar alla dessa beståndsdelar till stadskärnans säregna uttryck.

Stadskärnan är utpekad som riksintresse för kulturmiljö-vården, vilket innebär att det finns höga värden här på nationell nivå. Det värdefulla området som pekats ut här i kulturmiljöprogrammet utgår från riksintressområdet, men har utvidgats och avgränsats enligt kartan på nästa sida.

MOTIV TILL BEVARANDE

Inom Vadstena stadskärna finns höga kulturhistoriska värden. Hela stadskärnan är utpekad som riksintresse för kulturmiljövärden. Förutom de uttryck som ingår i riksintressebeskrivningen finns flera värdebärande delar, karaktärsdrag och strukturer som berättar om andra skeden i och delar av stadens historia.

Hamnen, järnvägsområdet och industrin berättar om handelns utveckling och den ökade rörligheten under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Den stadsmässiga bebyggelsen i form av flerbostadshus och villor från samma tid står i stark kontrast till den äldre stadsbebyggelse och berättar om förändrade boendeförhållanden och urbanisering. Gårds- och uthusbebyggelse tillsammans med bodar speglar de vardagliga miljöerna. Institutionsbyggnader som Asylens och S:t Pers skola berättar om utbyggnaden av offentlig sektor och det framväxande välfärdssamhället på ett lokalt plan. Strandpromenaden och Hamnparken utgör rekreativmiljöer som speglar stadens roll som turistmål under det sena 1800-talet. I stadskärnan finns också modernistiska inslag i form av Birgittakyrkan, som tillför senare årsringar av värde.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Vadstena med det särskilt värdefulla området Stadskärnan inom gul linje.
Källa: © Lantmäteriet

Riksintressområdets avgränsning

Avgränsning för det värdefulla området Stadskärnan

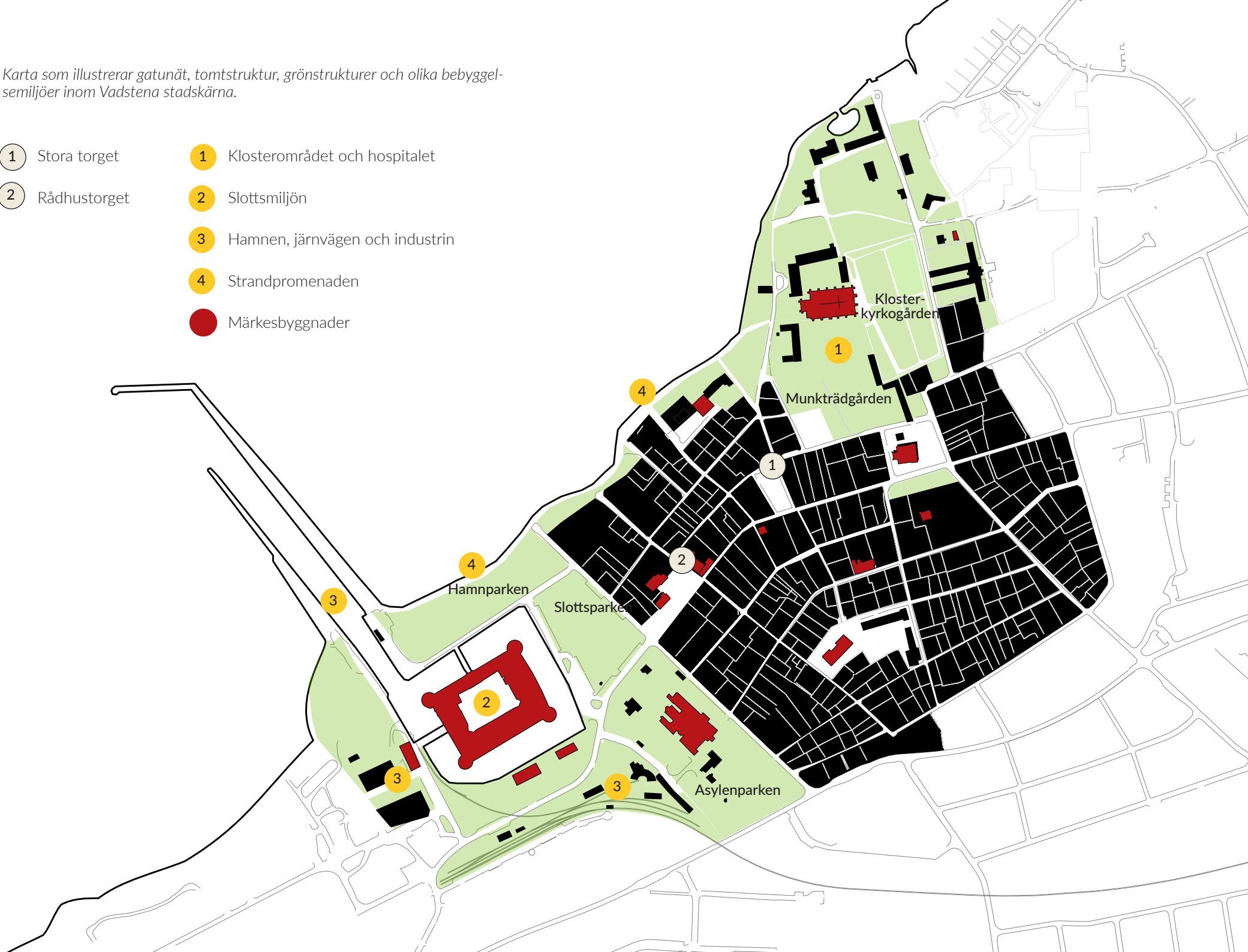

Flygfoto över Vadstena kommun. I bildens mitt syns Rødtornet och till höger Klosterkyrkan.
Foto: Vadstena kommun

Karta som illustrerar gatunät, tomtstruktur, grönstrukturer och olika bebyggelsemiljöer inom Vadstena stadskärna.

- ① Stora torget
- ② Rådhusetorget
- ① Klosterområdet och hospitalet
- ② Slottsmiljön
- ③ Hamnen, järnvägen och industrin
- ④ Strandpromenaden
- Märkesbyggnader

Övergripande karaktärsdrag i stadskärnan

PLANMÖNSTER OCH TOMTSTRUKTUR

Stadskärnans medeltida planmönster är i stora drag intakt. Bortsett från Stora torget och Nygatan, som tillkom på 1600-talet, har det skett få ändringar. Dagens fastighetsgränser, gatu- och tomtsträckningar överensstämmer i stort med 1705 års karta. Gatunätet är oregelbundet med omväxlande långa raka gator och svängda gator. I den inre stadskärnan närmast torget är husen ofta sammanbyggda och kvartersstrukturen mer sluten, medan strukturen i stadskärnans utkanter är glesare med flera fristående hus. Mindre släpp mellan byggnaderna mot gården och entré mot gårdssidan är vanligt. Det ålderdomliga gatunätet och de slutna kvarteren indelade i flera mindre tomter är ett av stadens tydligaste karaktärsdrag.

TORGEN OCH GATURUMMEN

Vadstenas gatumiljöer har traditionellt kännetecknats av trånga och slutna gaturum. Det finns tydliga rumsliga kontraster mellan de slutna gaturummen och de öppna torgen, vilka haft en central betydelse för staden historiskt. Idag utgör torget och de öppna rummen och platsbildningarna viktiga mötesplatser i staden. Bebyggelsen ligger generellt tätt placerad i tomtgräns med långsidan mot gatan, ofta med plank eller staket som bildar en förlängning av husen. Gatorna är belagda med kuller- eller gatsten, vilket bidrar till gaturummens ålderdomliga och sammanhållna karaktär. Ett annat viktigt inslag i stadsbilden i stadskärnan är gatubelysningen i traditionell stil.

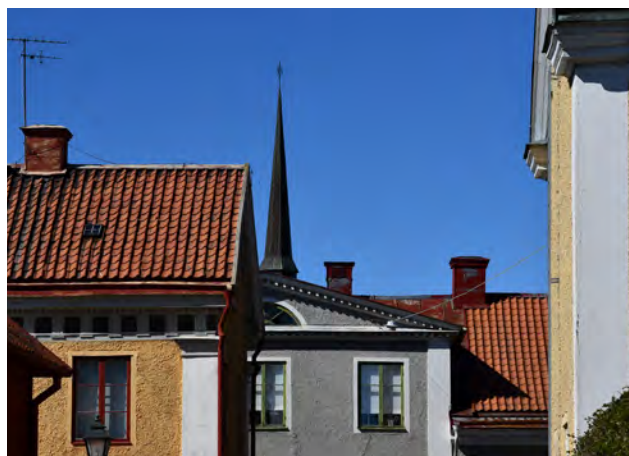
DEN SMÅSKALIGA BEBYGGELSEN

Den småskaliga och täta bebyggelsen är ett grundläggande särdrag i stadskärnan. Bebyggelsen är överlag en till två våningar, med enstaka högre byggnader som framträder i stadsbilden. Husen kännetecknas av fasader i trä eller puts. Husen nås ofta via gården, inte sällan genom portgångar, med butiksingångar mot gatan. Balkonger, verandor och andra byggnadsdelar är placerade mot gårdarna. Flera arkitekturstilar och byggnadsskick förekommer, men den låga skalan skapar en enhetlighet i variationen. Småskaligheten utgår också från husens volym som begränsas av de små tomterna. Den låga skalan bidrar till det intima stadsrummet som är utmärkande för Vadstena stad.

GÅRDARNA OCH GÅRDSHUSEN

Mångfalden av uthus, uthuslängor och bodar är av stor betydelse för både gatu- och gårdsmiljöerna. Gårdshusen är viktiga företeelser som berättar om hur människor levde förr i tiden. Husen är uppförda i trä och placerade i tomtgräns mot granne. Gårdarna bildar privata eller halvprivata rum för trädgårdar med fruktträd och uteplatser. De privata gårdsrummen är skyddade bakom höga plank och de halvprivata gårdsrummen omgärdas av låga staket och häckar eller öppnas mot gatan genom portgångar. Gårdshusen bidrar starkt till stadskärnans ålderdomliga karaktär. I många av de gamla husen och bodarna finns idag olika slags verksamheter.

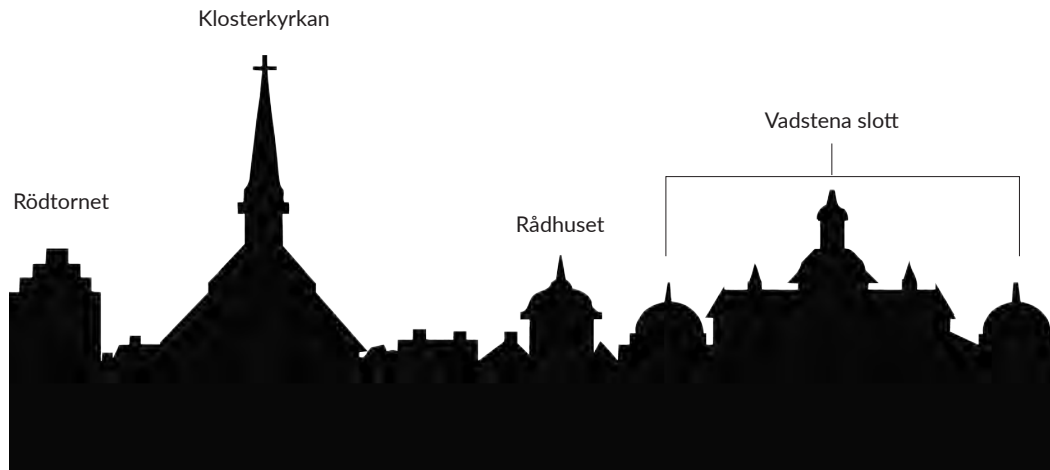
TAKLANDSKAPET

Det varierade taklandskapet är ett viktigt inslag i stadsbilden. Traditionella sadeltak är vanligast, men flera variationer av takformer förekommer. Rött lertegel dominerar som taktäckningsmaterial, med inslag av plåt bemålad i olika kulörer. Även koppar förekommer på de mer påkostade och monumentala byggnadsverken. Bebyggelsens låga skala möjliggör för taklandskapet att ta plats i stadsbilden. De uppskjutande tornen och spirorna från stadens äldre offentliga byggnader blir väl synliga landmärken i staden. Blandningen av material och takformer skapar en brokighet som tillför värden i stadsrummet.

GRÖNSKAN

Grönskan var redan i äldre tid ett bärande inslag i stadsbilden. I det medeltida Vadstena fanns bland annat kålgårdar och trädgårdar för odling. Idag utgör de gröna inslagen ett viktigt karaktärsdrag i stadskärnan som bildar ett välbehövligt komplement till den täta bebyggelsen. De lummiga trädgårdarna, med fruktträd och stora lövträd som väller ut över staketet och sprider sin grönska i gaturummen, skapar en mjuk inramning till de i övrigt slutna gatumiljöerna. Särskilt trädgårdar tillhörande hörntomter är framträdande i stadsbilden. Även stadens parkmiljöer som Hamnparken, Slottsparken, Asylenparken och strandpromenaden präglar stadskärnan och bäddar in staden i grönska.

Förenklad illustration över dominerande byggnader i Vadstenas siluett, vy från väster.

STADENS SILUETT, VYER OCH SIKTLINJER

Inom och runt Vadstena finns många vyer och siktlinjer med höga upplevelsevärden. Det flacka landskapet och bebyggelsens låga skala bidrar till att vissa byggnader syns särskilt tydligt i stadsbilden och landskapet. På avstånd är det stadens monumentala byggnadsverk med uppskjutande torn och spiror som framträder, medan den lägre bebyggelsen bäddas in i grönska. Tillsammans bildar byggnaderna en fond till staden som berättar om viktiga skeenden i Vadstenas historia. Byggnaderna är också landmärken i stadsbilden som hjälper besökaren att orientera sig.

Stadens siluett

Stadens siluett är ett viktigt karaktärsdrag, där både anblicken från det omgivande slättlandskapet och kontakten med vattnet utgör viktiga vyer. De byggnader som dominerar siluetten syns i illustrationen ovan. Till vänster syns Rödornets trappstegsgavlar i tegel. Därefter syns

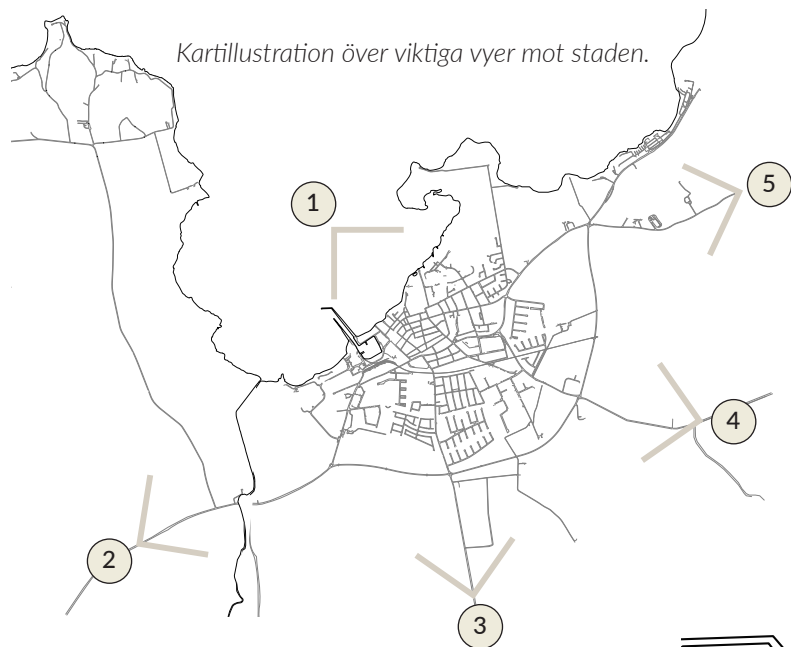
klosterkyrkans långsmala kyrkspira som tornar upp sig högt ovanför omkringliggande bebyggelse. Strax till höger syns Rådhusets lägre kopparklädda tornhuva. Till höger syns Vadstena slotts monumentala byggnadskropp med ett högre mittorn och två flankerande sidotorn.

Inom stadskärnan

I stadskärnan framträder Vadstenas monumentala byggnadsverk och märkesbyggnader som fondmotiv i stadsbilden, både i siktlinjerna längs med stadens gator och som en del av taklandskapet. Kontakten med vattnet utgör även ett viktigt inslag i stadsbilden. Många av stadskärnans gator närmast vattnet sträcker sig från strandpromenaden in mot staden och erbjuder både långa och korta siktlinjer mot Vättern.

Se exempel på viktiga vyer och siktlinjer på nästa sida.

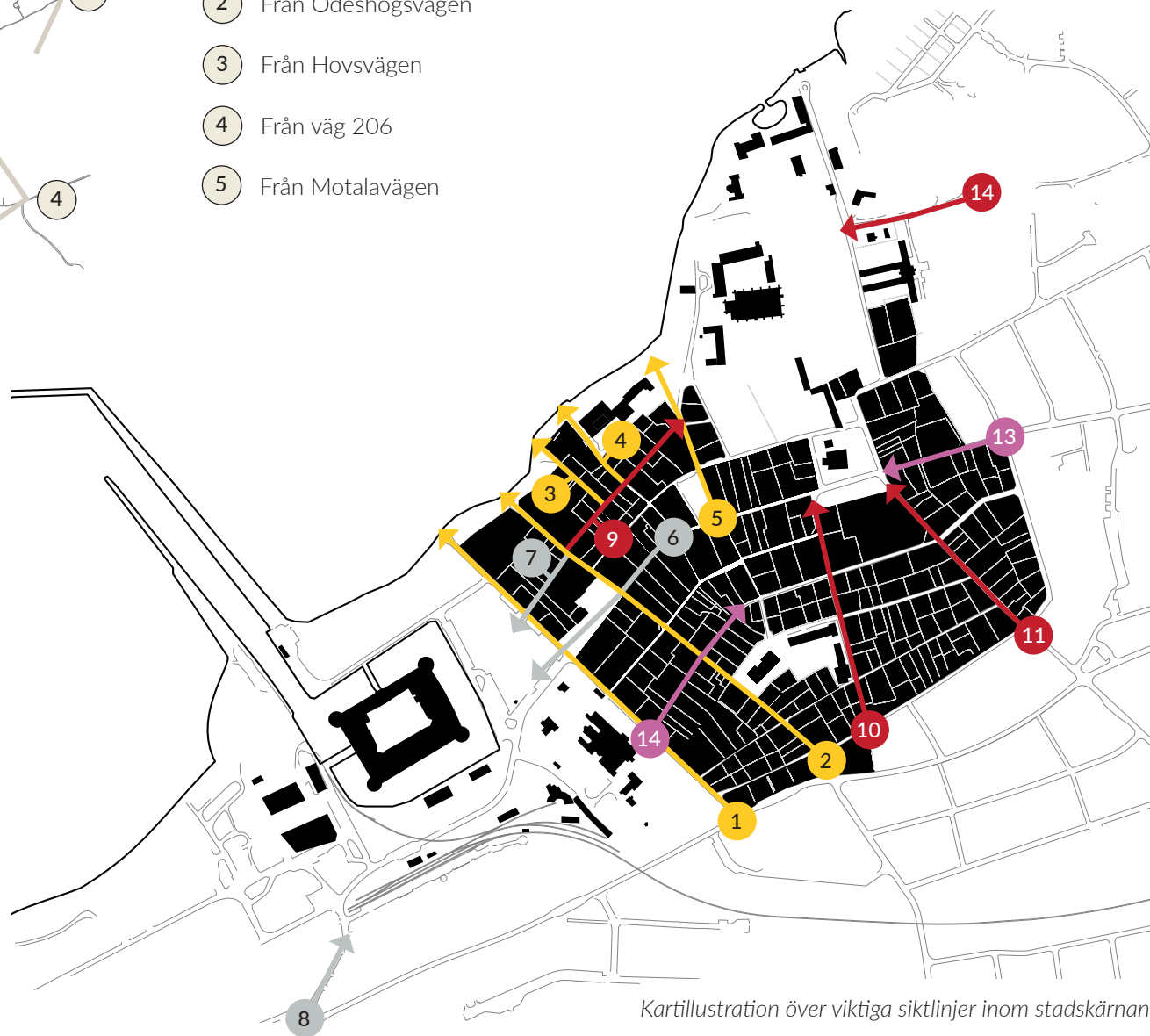

Vyer mot staden

- ① Från vattnet
- ② Från Ödeshögsvägen
- ③ Från Hovsvägen
- ④ Från väg 206
- ⑤ Från Motalavägen

Siktlinjer inom stadskärnan

- 1. Mot vattnet från Slottsgatan
- 2. Mot vattnet från Hovsgatan/Krabbevägen
- 3. Mot vattnet från Ljungagränd
- 4. Mot vattnet från Helgeandsgatan
- 5. Mot vattnet från Torggatan
- 6. Mot slottet från Storgatan
- 7. Mot slottet från Sjögatan
- 8. Mot slottet från Ödeshögsvägen
- 9. Mot klosterkyrkan från Sjögatan
- 10. Mot klosterkyrkan från Stråtgatan
- 11. Mot klosterkyrkan/rödtornet från Skänningegatan
- 12. Mot klosterkyrkan från Jungfrustigen
- 13. Mot rödtornet från Stockmakaregatan
- 14. Mot rödtornet från Motalagatan

Kartillustration över viktiga siktlinjer inom stadskärnan.

Fördjupning: Bebyggelsemiljöer i stadskärnan

KLOSTEROMRÅDET OCH HOSPITALET

Klosterområdet utgör bland den äldsta bebyggelsen i Vadstena och täcker ett tidsspänn från 1200-talet fram till 1900-talet. Miljön domineras av klosterkyrkan tillsammans med nunneklostret/Kungsgården, det före detta brödrakonventet och Trefaldighetsgården. Här finns även mer modesta byggnader som Märten Skinnars hus och Stora dårhuset. Området präglas av de mur-omgärdade klosterträdgårdarna beväxade med fruktträd, den stora kyrkogården (som ännu är en aktiv gravplats) och parkmiljöer med stora uppvuxna lövträd. Klostret och hospitalinrättningarna, som många gånger huserat i samma byggnader, skapar tillsammans en miljö med både funktionella och visuella samband som illustrerar en flerhundraårig historia. Både klostrets, vårdinrättningarnas och Vadstenas tidigaste historia går att utläsa i miljön.

SLOTTSMILJÖN

Vadstena slott uppfördes som en modern försvarsanläggning av Gustav Vasa, men byggdes senare om till ett påkostat renässansslott. Dagens slott stod klart 1620. Så sent som på 1990-talet genomfördes den senaste ombyggnaden då vallar och två torn återskapades. Slottet har än idag ett framträdande läge i stadsrummet intill Vätterns strand. Med sin monumentala stenkonstruktion, sitt ståtliga kupolformade mittorn och fyra kanontorn klädda i koppar reser sig slottet ur vallgraven och bildar ett dominerande inslag i stadens siluett. På nära håll utgör slottets skulpterade praktgavlar och borggården viktiga uttryck. Slottet nyttjades en tid under 1800-talet för industriella verksamheter, vilket de två intilliggande magasinsbyggnaderna i trä vittnar om. I slottsmiljön ingår även den intilliggande Slottsparken som ramar in slottet i grönska.

HAMNEN, JÄRNVÄGEN OCH INDUSTRIEN

Hamnen, järnvägsmiljön och industrin ligger strax utanför Vadstenas äldsta stadskärna, precis intill slottet. Hamnen anlades i början av 1800-talet och fick stor betydelse för stadens handel. Järnvägen med stationsbyggnad, lokstallar och verkstadsbyggnader tillkom vid seklets slut. Industribyggnaderna har uppförts i olika etapper från det att hamnen öppnades till och med 1900-talets första hälft. Den fysiska närheten mellan slottet, hamnen, industrin och järnvägen speglar ett viktigt funktionellt samband. Karaktärskapande för miljön är järnvägsspåren, magasinsbyggnaderna och industribyggnaderna som med sin funktionsbetonade arkitektur skiljer sig från både närliggande stadsrum och stadsmiljön i stort. Kontrasten mellan slottets monumentala arkitektur och de enklare magasins- och industribyggnaderna utgör ett värdefullt uttryck.

STRANDPROMENADEN

Närheten till vattnet är av stor betydelse för Vadstena. Strandpromenaden utmed Vätterns strand anlades under 1910-talet efter att de långgrunda stränderna fyllts igen. Sedan dess har strandpromenaden varit ett betydelsefullt rekreativt stråk för stadens invånare och ett värdebärande inslag i stadsbilden. Strandpromenaden sträcker sig från slottet och Hamnparken hela vägen fram till klostret. Den gamla stadspumpen från 1800-talets mitt, som tidigare låg längst ut på stadsbryggan, ligger nu mitt på promenadstråket. Promenaden kantas av en stenkaj som bildar en avgränsande mur mot vattnet, samt planterade trädrader i form av björkar och andra lövträd.

MÄRKESBYGGNADER

Inom stadskärnan finns förutom de monumentala byggnadsverken som Vadstena slott och Klosterkyrkan flera andra byggnader som framträder särskilt tydligt i stadsrummet, exempelvis genom dess arkitektoniska utformning, ålder eller säregna karaktär. Det sena 1800-talet och tidiga 1900-talets institutionsbyggnader som Asylen och S:t Pers skola är exempel på sådana byggnadsverk, vilka framhävs i stadsrummet genom de omgivande grönytorna. Byggnader som utmärker sig genom sin ålderdomliga prägel är exempelvis Rådhuset och Udd Jönssons hus. Vätternkyrkan sticker ut genom sin ovanliga arkitektoniska utformning i jugendstil, liksom Birgittasystrarnas kyrka i modernistisk stil. De höga magasinsbyggnaderna i trä intill slottet särskiljer sig för sin volym och sitt enkla uttryck.

Exempel på märkesbyggnader i Vadstena:

- Vadstena slott
- Magasinsbyggnader
- Kronobryggeriet
- Asylen
- Rådhuset
- Apotekshuset
- Bankhuset
- Biskopshuset
- Udd Jönssons hus
- Helgeandshuset
- Vätternkyrkan
- S:t Persskolan
- Birgittasystrarnas kyrka
- Mårten Skinnarens hus
- Klosterkyrkan
- Rödtornet

Se karta med utmarkerade märkesbyggnader på sida 40.

Flygfoto över Vadstena kommun. Rakt fram i bild syns Asylen och till höger i bild Vadsena slott.
Foto: Vadstena kommun

RÅD OCH RIKTLINJER FÖR STADSKÄRNAN

Övergripande

- Stads kärnans planstruktur med äldre gatunät, tomtindelning och fastighetsgränser ska bevaras. Avstyckning av äldre tomter och förtätning av stads kärnan bör undvikas
- Stads kärnans årsringar med bebyggelsemiljöer från 1200-tal till 1900-talet ska vara fortsatt läsbara och utgöra utgångspunkt för framtida bebyggelseutveckling
- Vadstena slottsmiljö och slottsparken ska bevaras och underhållas. Nyexploatering bör undvikas.
- Klosterkyrkan, Trefaldighetsgården och andra byggnader och strukturer inom miljön ska bevaras och underhållas. Nyexploatering bör undvikas. Trädgård, kyrkogård och grönytor ska bevaras.
- Hamnen, järnvägs miljön och industrin ska bevaras och underhållas. Lämpliga verksamheter i industribyggnaderna är avgörande för deras bevarande.
- Järnvägs miljös levandegörande genom museijärnvägens verksamhet är av stor betydelse för upplevelsen och förståelsen av järnvägens funktion.
- Kontakten med vattnet bör värnas. Strandpromenaden ska fortsatt vara tillgänglig för allmänheten. Vid nyexploatering bör ej strandnära lägen tas i anspråk. Siktlinjer och utblickar mot vattnet bör bevaras.

Gator och torg

- Stads kärnans karaktäristiska uttryck med slutna gaturum bör värnas.
- Rådhuset och Stora torget med funktion som handelsplatser ska bevaras och användas. Torgens öppna karaktär ska bevaras. Modern gestaltning bör undvikas.
- Markbeläggning i stads kärnan bör vara gatsten i enlighet med stadens äldre tradition. Asfalt ska undvikas. Vid ombyggnation av redan asfalterade gator bör gatstenen återställas.
- Gatubelysning och skyltar bör utföras på ett enhetligt sätt som går i linje med stadsmiljöns karaktär. Äldre butiks- och verksamhetsskyltar bör bevaras.
- Trädgårdar och gårdsmiljöer mot gatan ska inhägnas i tomtgräns med plank, häckar eller staket. Traditionella material och formspråk ska förespråkas.

Bebyggelse

- Vadstenas märkesbyggnader ska fortsatt vara framträdande inslag i stads bilden.
- Bebyggelsens låga skala och småskaliga volym ska bevaras.
- Rivning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse inom stads kärnan ska undvikas.

- Ändring av befintlig bebyggelse bör ske varsamt och med stor hänsyn till den enskilda byggnadens särdrag. Byggnadernas arkitektoniska uttryck, material och konstruktion ska vara vägledande vid ombyggnad och underhåll. Traditionella material och metoder bör förespråkas för den äldre bebyggelsen.
- Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande samt andra hantverksmässigt utförda byggnadsdetaljer. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Balkonger och andra utskjutande byggnadsdelar som är främmande för gaturummen bör undvikas. Tilläggsisolering bör undvikas.
- Vid eventuell ny- eller tillbyggnad, utgå från stads kärnans befintliga struktur och karaktär vad gäller husens placering på tomten, utformning och volymverkan. Detta gäller även gårdsmiljöerna.
- Taklandskapen är en viktig del i upplevelsen av gaturummet. Traditionella takmaterial och takformer anpassade till husets och gatumiljöns karaktär bör prioriteras.
- Solceller på tak kan i undantagsfall uppföras såvida de kan monteras och avlägsnas utan att skada underliggande tak samt inte innebär en förvanskning av bebyggelsen eller stadsmiljön.

Gårdsmiljöer

- Äldre bodar och uthus är en viktig del av gårds- och gatumiljön. Mångfalden av uthus och bodar bör bevaras.
- Etablering av verksamheter som bidrar till att gårdshusen underhålls är positivt.

Grönska och vegetation

- Stads kärnan ska fortsatt präglas av grönska i form av äldre uppvuxna trädgårdar, allmänna parker och promenadstråk. De gröna gaturummen utgör viktiga inslag i stadsbilden och ska tas i beaktande vid planläggning och lovprövning.
- Ny vegetation ska ansluta till befintliga grönstrukturer. Lövträd och frukträd är typiska inslag i stadsmiljön och bör prioriteras, barrträd bör undvikas.
- Nya planteringar bör inte påverka den äldre gatubilden.
- Äldre miljöskapande träd ska värnas och avverkning undvikas.
- Allmänna parker, trädgårdar och andra grönytor bör ej tas i anspråk för ny bebyggelse.

Stadens siluett, vyer och siktlinjer

- Nya tillägg i staden, både inom och utanför stadskärnan, bör ej påverka möjligheten att uppleva stadens siluett från vattnet eller omgivande slättlandskap. Särskild hänsyn ska tas
- Rödtornet, Vadstena klosterkyrka, Vadstena slott, och rådhuset bör fortsatt vara dominerande i stadens siluett.
- Viktiga siktlinjer inom stadskärnan bör värnas, exempelvis utblickarna mot vattnet.

Särskild varsamhet och hänsyn vid ändring

De höga kulturhistoriska värdena inom Vadstena stadskärna ställer mycket stora krav på varsamhet och hänsyn vid alla typer av åtgärder och ändringar. Följande gäller för hela stadskärnan:

- Vid planläggning inom stadskärnan bör värdefulla byggnader, strukturer, grönytor/träd och andra värdefulla delar ges skydd i detaljplan.
- Antikvarisk kompetens bör krävas i samband med alla planärenden och bygglovsärenden som berör kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer inom stadskärnan.

Område 2. Birgittas sjukhus

SJUKHUSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Birgittas sjukhus är den moderna arvtagaren till Vadstenas medeltida hospital. Den f.d. sjukhusanläggningen i stadens östra utkant är nära sammanflätad med klostrets historia. Idag är stadens vårdinrättningar till stora delar nedmonterade men sjukhusmiljön finns kvar och är en viktig årsring i stadens historia.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området omfattar den före detta sjukhusanläggningen i Birgittaområdet från 1900-talets mitt, belägen strax öster om Vadstenas stadskärna. Miljön angränsar västerut mot det äldre hospitalområdet utmed Lastköpingsgatan, och i söder mot Klosterledsgatan. Den norra delen av sjukhusmiljön, som är kraftigt förändrad idag, ingår inte i miljön. Kontakten med vattnet har brutits visuellt av sentida bostadsbebyggelse.

Miljön har i sin helhet en sammanhållen karaktär med en tydlig planstruktur och enhetlig bebyggelse. Bebyggelsen består av flera fristående, glest placerade, byggnadskroppar, liksom mindre villor utmed Klosterledsgatan. En variation av planformer förekommer och utgörs av en blandning av ensamma längor och sammanbyggda huskroppar. Inom området finns även flerbostadshus och villor med tjänstebostäder för anställda vid sjukhuset. Mellan byggnaderna finns öppna grösytor, parkeringsytor, grösytor och lövträd.

Gatunätet är delvis bevarat från uppförandetiden och består av ett system av gångstigar och bilvägar mellan de före detta sjukhusbyggnaderna. Mitt i området ligger Birgittatorget. Den äldre huvudinfarten till området söderifrån utmed Klosterledsgatan är idag en gågata.

Bebyggelsen inom sjukhusområdet är uppförd mellan 1940- och 1960-talet och bevarar i stort en tidstypisk karaktär. Formspråket förenas genom materialval och skala, även om variationer mellan byggnaderna förekommer. Merparten av byggnaderna är 1-2 våning höga, har en gjuten betongsockel, slammade tegelfasader och låglutande sadeltak med rött enkupigt tegel. Portaler med granitombfattningar, originaldörrar i trä liksom byggnadsdetaljer som smidda räcken och plåtdetaljer och ursprungliga armaturer är viktiga för helhetsintrycket av miljön.

Sjukhusmiljöns funktionsseparerade bebyggelsestruktur, där de olika husen haft separata funktioner, är fortfarande avläsbar i området idag. Byggnadernas användning markeras i utformningen genom såväl planform som funktionella detaljer i form av lastbryggor, markerade partier, utskjutande tak eller stora fönsterpartier. Av anläggningens äldre trädgårdsodlingar kvarstår ingenting idag. Däremot finns en rotfruktskällare i kalksten bevarad i den nordvästra delen av området. Grönmiljöer i form av planteringar, uppvuxna träd och fruktträd finns dock kvar i miljön.

MOTIV TILL BEVARANDE

Birgittaområdet har i sin helhet höga kulturhistoriska värden som en viktig årsring i Vadstenas långa vårdhistoria. Sjukhusmiljön berättar på ett pedagogiskt sätt om de nya ideal som var rådande inom sjukvård och mental hälsa vid 1900-talets mitt, där förändrade behov ställde nya krav på vårdmiljöernas utformning. Trots förändringar inom miljön är den övergripande bebyggelsestrukturen med fristående byggnadskroppar omgivna av grönytor bevarad, och är av stor vikt för förståelsen av miljöns kulturhistoriska värden. Likaså de olika byggnadernas individuella utformning med byggnadsdetaljer som vittnar om husets funktion. Sjukhuset har också varit betydande för Vadstenas utbyggnad under 1900-talets andra hälft som en av stadens största arbetsgivare, och är därigenom en representant för det moderna Vadstena. Tillsammans med äldre bevarade byggnader i det närliggande hospitalområdet speglar Birgittaområdet sjuksjukvårdens utveckling genom tiderna.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Vadstena med det särskilt värdefulla området Birgittas sjukhus inom gul linje.
Källa: © Lantmäteriet

F.d.
hospitalet

Byggnad med lastbrygga som visar på dess f.d. funktion som centralkök.

Ett av de äldre bostadshusen utmed Klosterledsgatan tillhörande sjukhuset.

HISTORIK

Birgittaområdets historia är nära sammanlänkad med Vadstena kloster och hospital. Från 1500-talets början fram till det sena 1800-talet utvidgades hospitalanläggningen successivt till att omfatta ett större område öster om klostret. Flera utbyggnader med vårdinrättningar för bland annat sinnessjuka skedde på 1700- och 1800-talet. Benämningen hospital avskaffades på 1930-talet, och i samband med detta fick anläggningen namnet Birgittas sjukhus.

På 1940-talet fastställdes planer på att avveckla de äldre vårdlokalerna i klostret, som då ansågs omoderna, och istället uppföra ett nytt mentalsjukhus. Området som togs i anspråk var beläget nordöst om hospitalet, på mark som tidigare brukats för trädgårdar, odlings- och ängsmark. Den första vårdpaviljongen stod klar 1950. Det nya sjukhuset invigdes 1962 och bestod av 22 byggnader, varav 12 vårdpaviljonger. Anläggningen i sin helhet stod dock först klar 1965 i samband med att gymnastiksalen var färdigbyggd.

Sjukhuset ritades av Hakon Ahlberg, dåvarande arkitekt vid Kungliga Medicinalstyrelsen. Miljön planlades enligt tidens ideal för vårdinstitutioner med en tydlig vision för både helhetsmiljön såväl som enskilda byggnader. Bebyggelsen fick en avskalad och enkel karaktär, men med omsorg om detaljer enligt rådande tidsanda.

Gemensamma byggnader med administrativa funktioner, gymnastik, samlingshall, frisör och butik samlades kring ett centralt torg. Här finns likheter med bostadsområden byggda enligt principen hus-i-park. Både utformning, placering och organisation anpassades efter sjukhusets behov och de individuella byggnadernas funktion. Exempelvis fick vissa byggnader förskjutna byggnadskroppar med avdelningar för de besvärliga patienterna. Trädgården var en integrerad del i anläggningen och alléer planterades utmed vägarna. Mellan gårdarna skapades trivsamma och intima rastgårdar för patienterna.

År 1967 övertogs ansvaret för landets vårdinrättningar av landstinget. Birgittas sjukhus fick då en funktion som mentalsjukhus för hela länet, med plats för 1200 patienter. Vid 1960-talets mitt hade sjukhuset som flest anställda och var en av Vadstenas största arbetsgivare. År 1986 tillkom Rättspsykiatriska regionkliniken och sjukhuset byggdes då ut, vilken är den enda kvarvarande delen av sjukhusverksamheten idag. I övrigt lades verksamheten vid Birgittas sjukhus ner 1995 till följd av psykiatrireformen. Idag används lokalerna för kommunala ändamål, bland annat skola och kommunförvaltning. Detta har medfört att byggnader rivits eller byggts om. En del grönområden med odlingar som tidigare tillhört sjukhuset har även ersatts av bostadshus.

Flygfoto över Birgittas sjukhusområde år 1965. I bilden framträder sjukhusmiljöns struktur tydligt.
Källa: Östergötlands museum

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Sjukhusområdets bebyggelsestruktur bestående av glest placerade fristående och vinkelställda byggnader i en parkmiljö. Mellan dessa rumsbildningar och torg. Byggnader placerade i nord-sydlig axel.
- Det ursprungliga vägnätet som sträcker sig mellan byggnaderna med vissa genomfartsgator.
- Torgets funktion som central platsbildning.
- Bevarade grönytor och uppvuxna träd som speglar vårdinrättningarnas rationaliserande. Stora lättskötta gräsytor med träd placerade i raka rader eller i avgränsade ytor.
- Bebyggelsens arkitektoniska utformning som speglar området och den specifika byggnadens funktion. Enhetlighet i materialval, byggnadsdetaljer och utformning.
- Enhetliga detaljer som binder ihop byggnadernas karaktär i form av ursprungliga dörrar, armaturer och fönster.
- Den nära kopplingen till de äldre vårdinrättningarna i närheten av klosterområdet som binds ihop genom parken mellan Birgittaområdet och Stora dårhuset.
- Siktlinjer inom området och in mot torget. Tydliga vägar som leder in till området.

Byggnadsdelen till höger med större fönster användes som gymnastiksal.

Detalj av gavel med karaktäristisk slammad fasad.

Parkmiljö i det f.d. sjukhusområdet.

Ursprunglig lampa på ett av husen.

Detalj av byggnad med ursprunglig port.

Skolgården idag. Byggnaden rakt fram i bild användes som samlingsal under sjukhusets tid.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Sjukhusmiljöns övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Sjukhusbyggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck och funktion ska bevaras och vara vägledande vid renovering och ombyggnad. Ursprungliga byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och armaturer i originalutförande.
- Utemiljön ska fortsatt präglas av grönska i form av äldre uppvuxna träd, alléer, fruktträd och gräsytor som genomkorsas av gångvägar. Dessa stärker miljöns värden och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning.
- Torgets funktion som central mötesplats ska bevaras. Siktlinjer mot torget ska värnas.
- Vid förtätning bör stor hänsyn tas till områdets befintliga planstruktur. Området öppna karaktär bör bevaras och inte förtätas ytterligare. Ny bebyggelse bör placeras utanför de delar som ännu inte förtätats.
- Befintliga byggnader bör fyllas med lämpliga verksamheter som inte kräver omfattande anpassning av byggnaderna.
- Sambandet med de äldre vårdinrättningarna koncentrerade runt klostret är viktiga att bibehålla.
- Vid ändring i miljön bör antikvarisk sakkunnig medverka i planprocess samt vid bygglov som kan påverka miljöns värden och karaktärsdrag.

Område 3. Trädgårdsstaden

BOSTADSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Trädgårdsstadens villabebyggelse berättar om Vadstenas utbyggnad vid 1900-talets början. Gaturummen är lummiga och villorna har en varierad karaktär i allt från panelarkitektur, 1920-talsklassicism till funktionalism. I miljön ingår även lasarettet och ålderdomshemmet som uppfördes under samma tidsperiod.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området består av två delmiljöer med villabebyggelse från i huvudsak 1900-talets första hälft, samt en mindre delmiljö med tre flerbostadshus. Den östra delmiljön avgränsas norrut av Klosterledsgatan, söderut av Borgmästaregatan och västerut av Västra Rännevalen. Utöver bostadsbebyggelsen ingår även Vadstena lasarett och ett ålderdomshem som är uppförda ungefär vid samma tidsperiod som övrig bebyggelse. Den västra delmiljön ligger utmed Vasavägen och Södra vägen i anslutning till industriområdet och Kungs Starby.

Bebyggelsen består huvudsakligen av fristående villor av enklare egnahemskaraktär, men även villor av mer individuell utformning. Byggnaderna är överlag 1-2 våningar höga och det dominerande fasadmaterialet är panel eller puts. En stor variation av takformer förekommer. De individuellt utformade villorna präglas av olika stilar som exempelvis panelarkitektur, 1920-talsklassicism och 1930- och 1940-talsfunktionalism. Varje kvarter eller gata har en egen särprägel vad gäller tomtstorlek, skala på bebyggelsen och mått på förgårdsmarken.

Gatunätet böjer sig kring stadskärnans äldre stadsplan i det östra delområdet, men gatorna har i övrigt en förhållandevis rak sträckning. Tomterna i hela området är jämnstora med bostadshusen generellt placerade i tomtens främre del med trädgårdarna bakom husen, eller på mitten av tomten. Trädgårdarna omgärdas av låga häckar, staket eller stängsel, somliga med bevarad förgårdsmark. En stor andel äldre uthusbyggnader finns bevarade och ansluter till husens bebyggelsekaraktär. I trädgårdarna växer fruktträd, löv- eller barrträd och prydnadsbuskar. Gaturummen präglas av grönska med lövträd som spiller ut i gatorna och gröna kilar mellan husen.

I P. O. Hallmans ursprungliga plan utgjorde en stor del av det som idag är tomtmark tidigare obebyggd förgårdsmark, något som endast finns bevarat på ett fåtal ställen i området. Bland annat vid den raka allékantade Borgargatan. Poppelallén utmed Borgargatan har dock på senare år tagits ner och nyplanterats.

Utöver villabebyggelsen finns det även tre flerbostadshus på Södra vägen. Ursprungligen var det tänkt att en förlängning av Slotsgatan skulle dras mellan husen varför de idag har en lite märklig placering i förhållande till gatan. Flerbostadshuset har en tydlig 1920-talskaraktär med klassicerande detaljer i form av entréer utformade med pilastrar och tympanon. Under 1900-talets senare del har husen tilläggsisolerats varigenom en del detaljer gått förlorade, trots detta behåller de en övergripande karaktär och är goda exempel på flerbostadshus uppförda under 1920-talet.

Ålderdomshemmet på Skänningegatan har likaså en karaktär av enkel 1920-talsklassicism. Byggnaden behåller dock ursprungliga fasadmateriäl i puts med accentuerade pilasterliknande knutar. Lasarettet sticker i området ut då det har en karaktär som speglar både 1920-talsklassicismen och modernismen då sjukhuset blivit utbyggt kring 1900-talets mitt.

HISTORIK

Vadstenas villabebyggelse började växa fram utanför den medeltida stadskärnan i början av 1900-talet. Miljöerna är starkt präglade av stadsplanarkitekten Per-Olof Hallman och idén om den gröna och trivsamma trädgårdsstaden. Vadstenas nya stadsplan var klar 1909 och antogs fem år senare. Planen gjorde inga ingrepp i den äldre stadskärnan förutom att två gator, Gräsgatan och Huvudstadsgatan, föreslogs förlängas genom kvarteret Arbetaren. Av detta blev endast Gräsgatans förlängning verklighet. Det område som allra tydligast kännetecknas av den Hallmanska planen idag är kvarteren runt Borgargatan. Inom stadsplanen fanns sedan tidigare Vadstena lasarett, uppfört 1909 och ombyggt på 1920-talet. Under samma årtionde byggdes även ålderdomshemmet på Skänningegatan.

Bostadshuset från det tidiga 1900-talet uppfördes i huvudsak för arbetarfamiljer, många var av typen katalog- och egnahemshus. Idén var att människor skulle få ett bekvämt boende och en trädgård med plats för odling.

MOTIV TILL BEVARANDE

Området uppvisar en för kommunen ovanligt hög koncentration av bevarad villabebyggelse från perioden kring sekelskiftet 1900 till 1940-talet. De enkla egnahemsvillorna, inpassade i gatunätet efter den Hallmanska planen för utbyggnaden av Vadstena, utgör ett pedagogiskt exempel på det tidiga 1900-talets stadsplanering och arkitekturideal. Kvarteren ger exempel på både tidiga kataloghus liksom villor med mer individuella uttryck. Bebyggelsen visar på ett tydligt sätt hur villaområden med egnahemskaraktär växte fram i stadens utkanter vid början av 1900-talet och speglar också egnahemsrörelsens betydelse för bostadsförsörjningen vid tiden. Området utgör i sin helhet en viktig årsring i Vadstenas utbyggnad under 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Vadstena med det särskilt värdefulla området Trädgårdsstaden inom gul linje. Källa: © Lantmäteriet

Egnahemsvillor utmed Vasavägen i kvarteret Sippan.

De tre flerbostadshus från 1920-talet i kvarteret Riddaren 1.

Fasaddetalj på lasarettet.

Västena lasarett uppfört 1909 och utbyggt på 1920-talet.

Flygfoto över kvarteren Liljan, Rosen, Snödroppen och Violen. Här syns Margaretavägens lätt svängda form, kantad av kvarter med jämnstora tomter med prunkande trädgårdar.

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

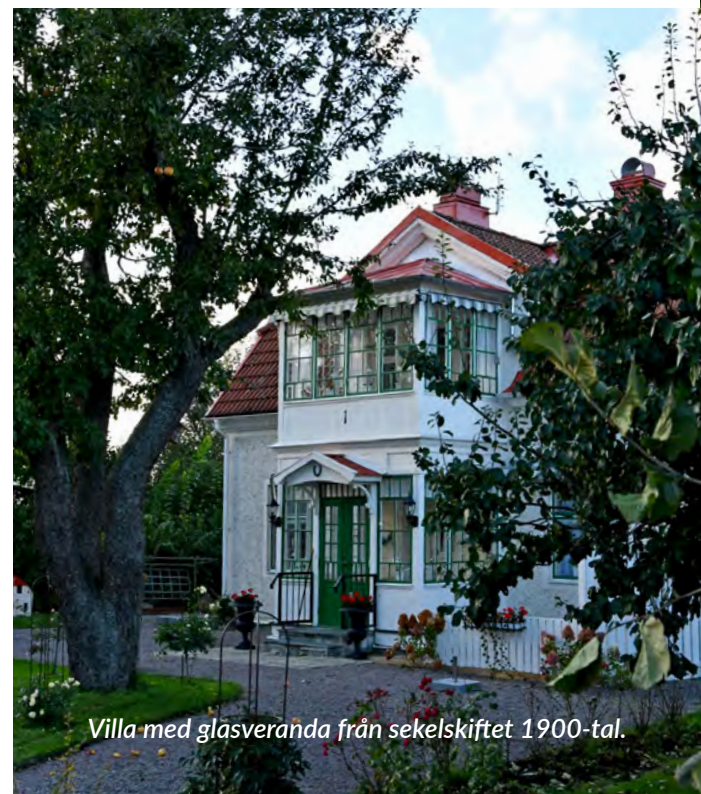
- Den Hallmanska planens struktur med äldre gatusträckningar, tomternas storlek och indelning. Husens placering på tomten, antingen i tomtens främre del eller en bit indragen på tomten.
- Småskalig villabebyggelse i en variation av stilar som var rådande under 1900-talets första hälft, exempelvis nationalromantik, panelarkitektur, jugend, 1920-talsklassicism och funktionalism.
- Äldre uthusbyggnader och garage, ofta placerade i tomtgräns, som är viktiga för miljöns karaktär.
- Ursprungliga fasadmaterier som puts och träpanel, målade i ljusa oljefärger eller rödfärg. Brutna, obrutna, valmade sadeltak, mansardtak eller pyramidtak täckta med rött lertegel eller falsad plåt.
- Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer i form av dörrar, fönster och snickeridetaljer. Även byggnadsdelar som burspråk, farstukvistar och glasverandor.
- Trädgårdar som avskämmas med låga häckar, murar, enkla staket eller stängsel och äldre grindar i trä eller smide. Äldre planteringar i form av fruktträd och bärbuskar samt uppvuxna lövträd. Trädgårdsgångar belagda med grus eller natursten.
- Gaturummens gröna karaktär och allén utmed Borgargatan. Bevarad förgårdsmark i delar av området.
- Flerbostadshus i 1920-talsklassicism med byggnadsdetaljer som pilastrar och tympanon.
- Lasarettet och ålderdomshemmet som exempel på samhällsnyttiga byggnader från samma tidsperiod.

Funkisvillor utmed Södra Rännevalen i kvarteret Violen.

Prunkande växtlighet mellan husen.

Villa med glasveranda från sekelskiftet 1900-tal.

Villa och uthus uppförda under tidigt 1900-tal i kvarteret Sippan.

Uthusbyggnader i tomträns utmed Vasavägen.

Villa i nationalromantisk karaktär.

Villor av liknande karaktär i kvarteret Kroken, uppförda under tidigt 1900-tal.

Funktionalistisk villabebyggelse i kvarteret Pionen.

Villa i klassicistisk stil i kvarteret Pionen.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Befintlig plan- och bebyggelsestruktur ska värnas.
- Området bör inte förtätas och äldre bevarade tomter ska inte avstyckas.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck, material och karaktär ska bevaras och vara vägledande vid om- och tillbyggnad. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Eventuella tillägg ska utformas med hänsyn till befintlig bebyggelsestruktur och stadsbild, gällande husens placering på tomten, utformning och volymverkan.
- Undvik stora altandäck, skärmtak och inglasade uteplatser och balkonger mot gaturummet.
- Häckar och staket mot gatan bör hållas låga.
- Trädgårdar med en gestaltning som knyter an till områdets äldre karaktär bör värnas, till exempel växtlighet, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Gaturummen ska fortsatt präglas av grönska i form av uppvuxna träd. Dessa stärker miljöns värde och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning.
- Värdefull bebyggelse bör ges skydd i detaljplan.
- Vid ändring i miljön bör antikvarisk kompetens medverka i planprocess och vid bygglövsärenden.

Område 4. Modernismen

BOSTADSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Området uppvisar tydliga exempel på olika tiders tolkning av de modernistiska arkitekturideal som präglade efterkrigstidens byggande. Tillsammans utgör flerbostadshusen kring Nådendalsvägen, den påkostade brandstationen och den mer experimentella Petrus Magni-skolan värdefulla årsringar i Vadstenas historia.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området ligger i stadens sydvästra utkant och består av ett sammanhängande område med två olika karaktärer. I den östra delen finns en koncentration med flerbostadshus och brandstation koncentrerat mellan gatorna, Nådendalsvägen, Birgittas väg, Skänningegatan och Borgmästargatan. I den västra delen ligger Petrus Magni-skolan inklädd mellan järnvägen och Borgmästargatan. Miljön omgärdas i norr och söder av villabebyggelse, i öster av flerbostadshus från 1960-talet.

Bebyggelsen karaktäriseras av ett gemensamt modernistiskt formspråk flerfärgade putsade fasader i pastellkulörer, murade portomfattningar, relativt flacka sadeltak och sparsamt utsmyckade fasader. De mindre flerfamiljshusen, som utgör en del av områdets ursprungliga planläggning, är två våningar höga och ligger på rad utmed Nådendalsvägen. Husen är individuellt färgsatta med lejongul, rosa och mintgrön puts mot kontrasterande vit puts. Portikerna är dekorerade med fasadkakel. Även andra dekorativa byggnadsdetal-

jer pryder byggnaderna som smidda räcken och glasade träportar i typisk 1950-talstappning.

De större lamellhusen, som är tre våningar höga, upp-tar merparten av bostadsområdet. Dessa har i högre grad genomgått förändringar i form av nya balkonger, entrétillbyggnader och fönsterbyten. De behåller dock en övergripande karaktär och utgör värdefulla tillägg i miljön. Lamellhusen följer de mindre flerbostadshusen i fråga om färgsättning och övergripande utformning. Två av husen är dock klädda med tegel och har panelklädda fält på fasadernas kortsidor i anslutning till fönstren. De bevarar ursprungliga balkonger med sinuskorrugerad plåt och smidesräcken.

Inom bostadsområdet, mellan byggnaderna, finns gestaltade grönområden med trädplanteringar, gräsmattor och arkitektoniska inslag som trappor och murar i huggen sten. De enda hårdgjorda ytorna, förutom gata och trottoar, är gångar belagda med betongplattor. På vissa ställen avgränsas gårdarna med låga häckar eller stängsel, sannolikt sekundärt tillkomna.

I områdets nordvästra del ligger Vadstena brandstation uppförd 1951 efter ritningar av arkitekten Jean Adrian. Byggnaden är uppförd i rött tegel med tak av falsad plåt och en taksarg av koppar. Fönstren har mönstermurade omfattningar och vid takfoten finns dekorativt vinkelställda tegelstenar. Entrén är välbevarad och runt tomten löper en murad tegelmur som ramar in fastigheten.

I områdets sydvästra del ligger Petrus Magniskolan och den sammanbyggda simhallen, som utgör en solitär i Vadstena i fråga om både arkitekturstil och skala. Skolan uppfördes 1967 efter ritningar av AOS Arkitekter. Skolanläggningen utgörs av flera uppbrutna byggnadskroppar med varierande takfall, tak av falsad plåt med koppardetaljer, stora fönsterpartier och fasader av gult tegel. Sammantaget är byggnaden ett tydligt och välbevarat exempel på 1960-talets modernism.

HISTORIK

Vadstenas modernistiska bebyggelse är framför allt uppförd under 1950-talet och framåt. Merparten av bebyggelsen från efterkrigstiden ligger i koncentrerade områden utanför den äldre stadskärnan. Kvarteren Solrosen och Vårlöken började bebyggas under 1950-talet efter planer uppgjorda av stadsarkitekten Bertil Thafvelin. Från början var planen att hela området skulle bestå av fristående flerbostadshus om två våningar, likt de tre som står på rad utmed Nådendalsvägen i området östra del. Planerna ändrades emellertid under 1950-talet andra hälften då det inte längre ansågs vara ekonomiskt genomförbart. Istället uppförde man tidstypiska lamellhus om tre våningar. Arkitekt för byggnaderna var dels Bertil Thafvelin dels Riksbyggens arkitektkontor. Ursprungligen skulle även området med skivhus öster om Vårlöken och Solrosen bebyggas med radhus, men även dessa planer gick dock om intet under 1960-talet då det ansågs mer ekonomiskt att bygga flerbostadshus.

MOTIV TILL BEVARANDE

Miljön i sin helhet utgör ett av få modernistiska områden i Vadstena som i sin helhet kan anses vara välbevarade. Byggnaderna i området är tydliga exempel på modernismens byggnadsideal och många av dem visar prov på hög arkitektonisk kvalitet. Särskilt de tre byggnaderna på Nådendalsvägen 12–16, Petrus Magniskolan och brandstationen utgör framstående exempel på modernismens arkitektur. Byggnaderna på Nådendalsvägen är också exempel på några av de tidigaste modernistiska flerbostadshusen i Vadstena. Med sina välbevarade byggnader och kringliggande grönmiljöer utgör området ett tydligt och målande exempel på 1950-talets bebyggelseskick som på ett tydligt sätt berättar om Vadstenas utbyggnad under efterkrigstiden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Vadstena med det särskilt värdefulla området Modernismen inom gul linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Helhetsmiljö med enhetligt utformade flerbostadshus och samhällsnyttiga byggnader som illustrerar folkhemmets och modernismens arkitektur- och stadsplaneideal under 1950- och 1960-talen.
- Planstruktur med sammanhållna bebyggelsegrupper placerade med långsidorna mot gatan, med gemensamma grönområden och funktions- och trafikseparerade ytor mellan husen.
- Tidstypisk arkitektur med fasader i puts och tegel, balkonger med smidesräcken och låglutande sadeltak med rött tegel. Avskalad gestaltning där materialval och repetition i fasad utgör bärande uttryck.
- Ursprungliga byggnadsdetaljer med tydlig 1950- och 1960-talskaraktär, till exempel träfönster, glasade träportar, balkongfronter, smidesdetaljer och tidstypisk färgsättning. För Petrus Magniskolan och brandstationen även material som koppar.
- Förgårdsmark framför husen och planteringar vid entréerna.
- Öppna grönytor mellan bostadshusen och planteringar i form av buskar och uppvuxna prydnadsträd som rönnskålar och ädelövräd. Även gångar och trappor i natursten. Låga häckar och staket mot gatan.

Karaktäristiska 1950-talsfasader i starka kulörer utmed Nådendalsvägen.

Fasaddetalj från ett av de större lamellhusen i miljön.

Entrén till ett av de mindre bostadshusen på Nådendalsvägen.

Enhetligt utformade lamellhus uppförda under 1950-talet.

Enhetligt utformade hus på Nådendalsvägen, de första som uppfördes i området.

Ett av flerbostadshusen i miljön som bevarar ursprungliga balkongfronter.

Mellan flerbostadshusen finns ett större grönområde sparat från exploatering.

Vadstenas brandsstation.

Petrus Magniskolans experimentella 1960-talsarkitektur.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Befintlig plan- och bebyggelsestruktur ska bevaras och vara vägledande vid eventuella tillägg i miljön.
- Området bör inte förtätas med ytterligare bostadsbebyggelse.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck avseende material och gestaltning ska bevaras och vara vägledande vid renovering och ombyggnad.
- Ursprungliga fasaddetaljer som exempelvis fönster, portar och balkonger ska värnas. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning. Främmande fasaduttryck som inte tillhör 1950- eller 1960-talets stilideal bör undvikas.
- Tilläggsisolering bör i första hand undvikas. Vid eventuell tilläggsisolering av flerbostadshusen bör ursprungliga fönster behållas och flyttas ut med fasaden. Tilläggsisoleringen bör hållas tunn så att fasadernas uttryck inte påtagligt förändras.
- Utemiljön är en viktig del av helheten och ska bevaras. Grönytor med uppvuxna träd och planteringar, liksom arkitektoniska inslag, inom miljön bör värnas. Eventuella tillägg bör utföras utifrån miljöns ursprungliga planeringsideal.
- Värdefull bebyggelse bör ges skydd i plan.
- Vid ändringar som berör brandstationen, Petrus Magniskolan och Nådendalsvägen 12-16 bör anti-kvarisk kompetens medverka i planprocess och vid bygglovsärenden.

Område 5. Folkets park

NÖJESANLÄGGNING OCH PARKMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Folkparken har sedan dess tillkomst på 1940-talet utgjort en naturlig samlingsplats för Vadstenas befolkning både i staden och på landsbygden. Många artister och evenemang har passerat här genom åren. Folkparken utgör idag ett besöksmål som skulpturpark samtidigt som det är en välbevarad kulturmiljö.

OMRÅDESBESKRIVNING

Folkets park i Vadstena är belägen precis utanför stadens centrum, strax sydost om Kvissberg. Parken är idag en skulpturpark och består i sin helhet av en dansbana, kiosker och andra byggnader utspridda inom området, samt en omgivande parkmiljö som bäddar in bebyggelsen och skulpturerna i grönska. Inom miljön löper slingrande asfalterade eller grusade vägar som knyter samman de olika byggnaderna och konstverken. Parken är bevuxen med gräsytor, hasselbuskar och stora uppvuxna ekar som utgör resterna av ett äldre kulturlandskap. I området finns flera gravfält från järnåldern, som tydligt går att uppleva idag.

Bebyggelsen består av flera låga träbyggnader, merparten målade i en ljus grön kulör. Byggnaderna har överlag en enhetlig funktionalistisk prägel som är typisk för folkets park-miljöer från denna tid, även om vissa byggnader är uppförda under senare årtionden. Den oktagonala dansbanan med sitt rundade tak är den mest utmärkande byggnaden i parken. Den ursprungliga entrén till området med små biljetthyttor inbyggda i de stora grindstolparna är delvis bevarad, men saknar originalgrinden samt

det äldre skärmtaket med texten *Folkparken*. Den gamla biljettspärren i dekorativt smide som tidigare tillhört entrén är idag uppställd inom området. Karaktärsfullt samspelar entrén med dansbanans mintgröna färgsättning och funktionalistiska former. I parkens västra del finns en rödmålad byggnad med en äldre karaktär, möjligen ditflyttad, men som ansluter till övriga byggnader genom dess enkla uttryck och liggande träpanel. Belysningen i form av äldre lyktstolpar är ett karaktärsbärande inslag som bidrar till upplevelsen av helhetsmiljön.

HISTORIK

Innan folkparken anlades gick området under namnet Krogareängen och användes till största del som betesmark för hästar. Ännu längre tillbaka i tiden än så har området utgjort gravplats under romersk järnålder, cirka år 1-400 e. Kr, vilket speglar platsens stora tidsdjup.

Vadstenas folkets park-förening bildades 1944 och är i sammanhanget en förhållandevis ung folkpark. Föreningen köpte Krogareängen från Vadstena stad två år senare och folkparken blev snabbt en populär samlingsplats för såväl stadens som landsbygdens invånare. Den speciella dansbanan är likt resterande byggnader i parken uppförda under 1940-talets slut. Skylden som tidigare prydde entrén har under 1900-talet plockats ned på grund av att turnébussar skulle kunna passera genom grindarna. Parken har under sina år i bruk tagit emot allsköns artister. Under 2020-talet förnyades folkparken då den började användas som skulpturpark.

Ovan: Folkparkens åttakantiga dansbana. Nedan: Entrén till folkparken med den ursprungliga texten ovanpå skärmtaket. Båda fotografierna tagna cirka 1970-tal.

Källa: Föreningen Gamla Vadstena

MOTIV TILL BEVARANDE

Miljön berättar på ett tydligt sätt om folkparkens särskilda plats och funktion i historien om Sveriges folkrörelser under 1900-talet. Folkparken i Vadstena utgör ett förhållandevis sent tillägg i sammanhanget men uppvisar en välbevarad miljö både i form av bebyggelse och grönmiljöer. Platsen har ett stort lokalthistoriskt värde genom dess betydelse som nöjesanläggning och mötesplats för hela kommunens invånare. Det bevarade kulturlandskapet har även ett värde som fornlämningsmiljö och ett bevarat stycke natur från tiden som betesmark.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Vadstena med det särskilt värdefulla området Folkets park inom gul linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Helhetsmiljö med bebyggelse från parkens tid som folkpark med bland annat dansbana och kiosker, liksom den omgivande parkmiljön.
- Karaktäristisk och välbevarad bebyggelse av funktionalistisk prägel uppförd under 1940-talet. Här märks särskilt den oktagonala dansbanan med anslutande kiosker. Äldre rödmålad byggnad.
- Entrén till området som ansluter i stil och karaktär till folkparkens huvudbyggnad, den oktagonala dansbanan.
- Stora uppvuxna ekar och hasselbuskar kvarblivna från områdets tidigare användning som betesäng.
- Asfalterade eller grusade gångvägar som löper mellan byggnaderna och de publika konstverken.
- Äldre belysning med lyktstolpar som ansluter till övriga miljön i karaktär.
- Äldre biljettspärar som står uppställda i området.
- Fornlämningsmiljön med gravfält inom området, som berättar om platsens stora tidsdjup.

Den karaktäristiska dansbanan i folkparken.

Folkets park sedd från det omgivande jordbrukslandskapet.

En äldre biljettspärar finns bevarad inne i parken.

Ekskogen som dominerar naturmiljön.

Den oktagonala dansbanan.

Entrén till området.

En av kioskerna inne på området.

Biljettkur vid parkens entré.

Äldre byggnad inne på området som skiljer sig i karaktär från övrig bebyggelse.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det omgivande landskapet närmast parken ska hållas öppet samtidigt som allér och äldre skogbevuxna partier i anslutning till parken bevaras.
- Folkparkens övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras. De ursprungliga/äldre byggnaderna tillhörande folkets park ska bevaras och underhållas.
- Parkmiljön ska fortsatt präglas av grönska och äldre uppvuxna träd ska bevaras.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck, material och karaktär ska bevaras. Äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Tidstypisk färgsättning ska vara vägledande vid ommålning.
- Ursprungliga/äldre inslag som bidrar till miljöns tids-typiska karaktär ska bevaras, till exempel lyktstolpar, bänkar och den bevarade biljettspärren.
- Miljön bör inte förtätas. Mindre komplementbyggnade kan eventuellt tillkomma om de uppförs med hänsyn till platsens värden.
- Platsen bör fortsatt vara en offentlig mötesplats i kommunen och ges förutsättningar att fortsatt användas som exempelvis skulpturpark.
- Den ursprungliga entrén med skärmtak kan med fördel återställas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas.

Del 3. Landsbygden

Kulturhistorisk översikt: Landsbygden

De bördiga slättbygderna invid Tåkern och Vättern har brukats sedan förhistorisk tid. Redan på stenåldern slog sig de första bönderna ner här och senare den yngre järnålderns stormän. Under 1800-talet upplevde området en stor utveckling med skiftesreformer, stordrift och etablering av herrgårdslignande gods. Traktens rikedom speglas genom de många medeltida kyrkorna. I Borghamn har även stenindustrin spelat en viktig roll.

Vadstena i förhistorisk tid

Äldre stenålder (ca 10 000–4000 f. Kr.)

Arkeologiska fynd visar att området öster om Vättern utnyttjades av människor redan under den äldre stenåldern. En hypotes är att de tog sig från Danmark över till västkusten, därefter in i Västergötland och vidare mot området kring Vadstena. Människorna levde ett kringvandrande liv som jägare och samlare. Det har påträffats en del spridda föremålsfynd efter dem i området, främst redskap och vapen i olika stenmaterial. Strax utanför kommungränsen, i Dagsmosse, har man även hittat unika cirka 9000 år gamla föremål i material som annars bryts ner, som barkgolv, mjärdar av växtfibrer, jaktredskap i ben, horn och harts. Fynden ger en spännande inblick i den äldre stenålderns fångstkultur.

Yngre stenålder (ca 4000–1800 f. Kr.)

I Vadstenaområdet finns flera kända boplatser från den yngre stenåldern. Detta var en tid då allt fler människor började odla säd och hålla boskap. Forskning har visat att ekonomin till en början var blandad. Det betyder att jakt och insamling förekom parallellt med jordbruk. De

arkeologiska fynden från perioden hittas i samma områden som äldre stenålder vilket visar att man fortsatt ett landskapsutnyttjande med rötter i jägarstenåldern.

Slättlandskapet mellan Tåkern, Vättern och Motalaviken var attraktivt för de jordbrukande bönder och man kan nog tänka sig att betande boskapshjordar var en vanlig syn redan under yngre stenålder. Odlingarna utgjordes av små, röjda ytor som periodvis behövde ligga i träda innan de kunde odlas upp igen. Ett sådant växelbruk, med behov av flera aktiva och inaktiva ytor samtidigt, var mycket arealkrävande.

Under slutet av stenåldern, och en bit in i efterföljande bronsålder, användes så kallade hällkistor för begravning av vissa utvalda individer. Hällkistorna byggdes av stora stenhällar, ibland med flera gravrum. I Vadstena kommun finns flera exempel, till exempel vid Hagebyhöga Skattegård där uppemot 30 olika individer begravts i en och samma grav.

Bronsålder (ca 1800–500 f. Kr.)

Det finns inte så många fynd eller kända fornlämningar daterade till bronsålder i kommunen. Det lilla som hittats tyder på att området haft spridda bosättningar under perioden. I samband med den arkeologiska utredningen för riksväg 50 påträffades ett flertal boplatser som har daterats till tidig bronsålder och 2001 undersöktes en fornlämningsmiljö norr och väster om Rogslösa där flera gravlämningar kunde dateras till äldre bronsålder. Utifrån den kända kunskapen om bronsålderns ekonomi kan man dra slutsatsen att människorna i trakten levde av jordbruk och framför allt boskapskötsel.

Äldre järnålder (ca 500 f. Kr.–400 e. Kr.)

Under äldre järnålder förändrades brukningsmetoderna gradvis. Det innebar bland annat att man förbättrade jordens avkastning genom att låta djuren beta där man tänkte odla. Utvecklingen mot gödslade, mer permanenta åkrar inleddes förmodligen ganska tidigt i Vadstenaområdet. De brukade markerna kringgärdades ofta av hägnader för att hålla djuren borta. Idag ser vi spår efter den äldre järnålderns jordbruksbygd genom lämningar efter dessa stensträngar. Det bevarade kulturlandskapet vid Olstorp-Baggelycke kan ge en fin bild av den äldre järnålderns odlingslandskap.

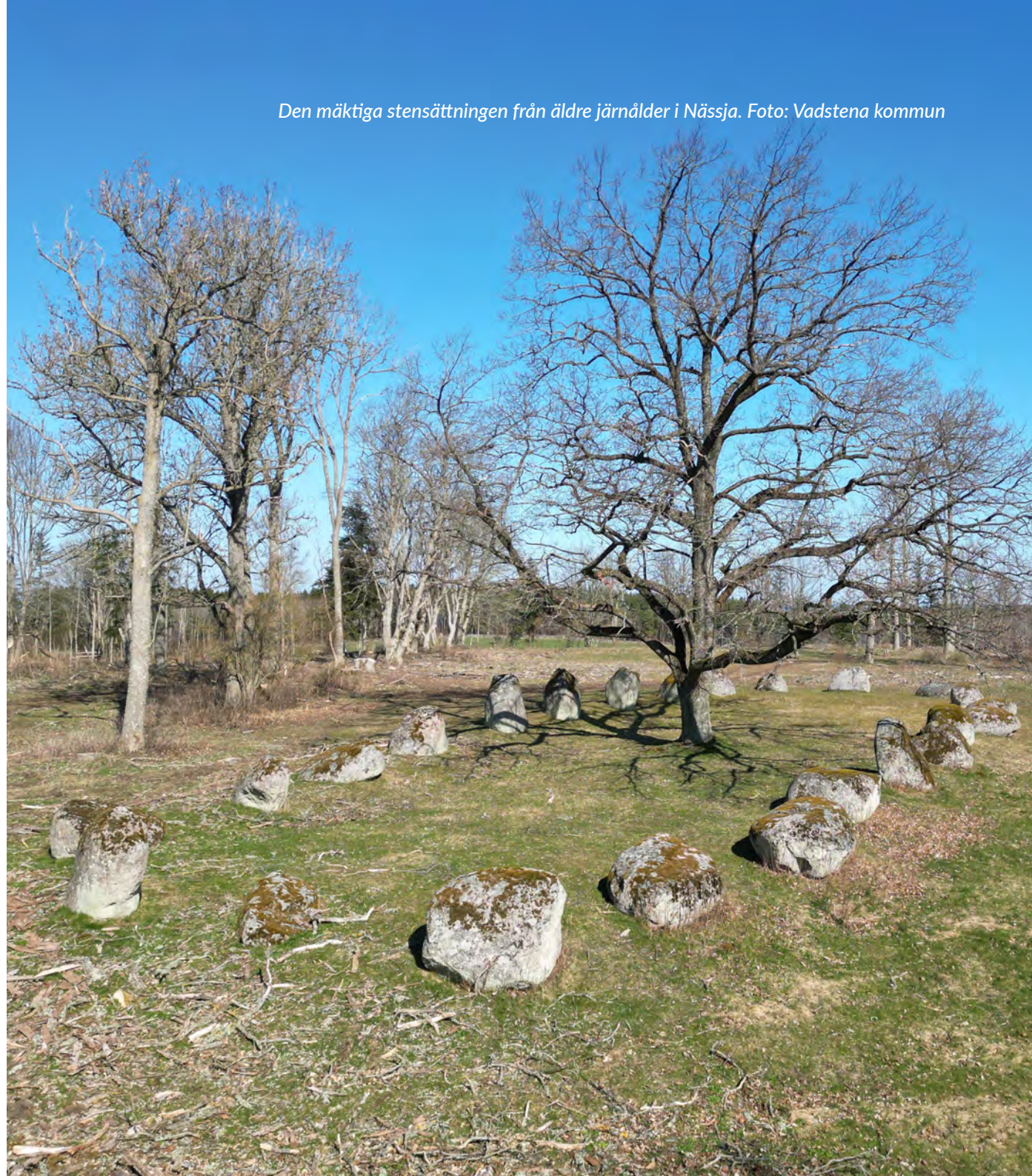
De nya odlingsmetoderna innebar att mindre mark krävdes för försörjningen, vilket i sin tur gynnade befolkningens tillväxt. Under perioden dominerade ensamgårdar med tillhörande stora ängs- och betesmarker. Gravfälten från perioden innehåller en blandning av gravformer och i kommunen finns flera fina exempel, som gravfältet i Nässja med en stor, oval stensättning.

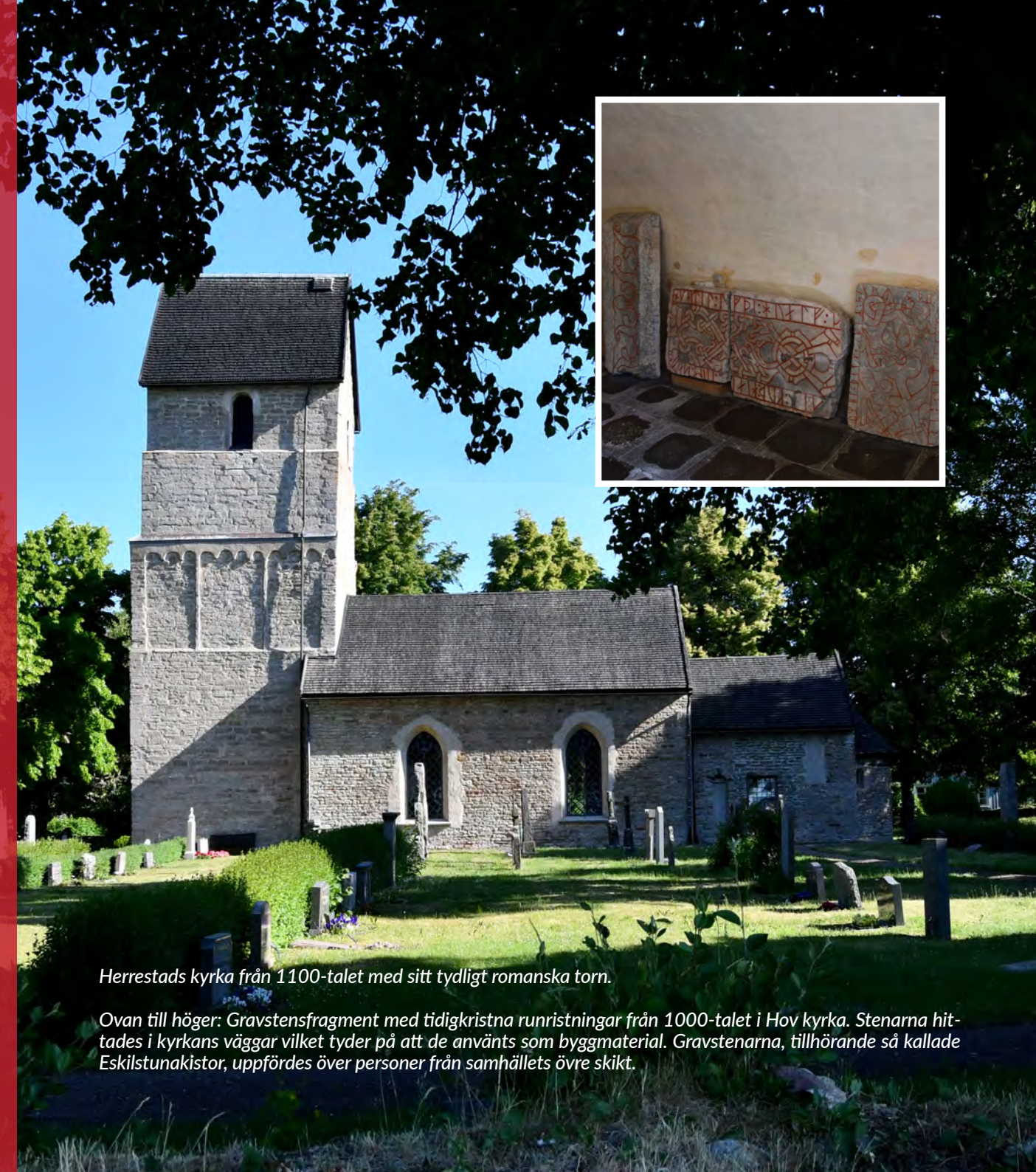
Yngre järnålder (ca 400 e. Kr.–1050 e. Kr.)

Många av de by- och gårdsnamn på Vadstenaslätten som redovisas i jordeböcker från 1500-talet har tillkommit redan under mellersta och yngre järnålder. De flesta av 1500-talsnamnen används fortfarande idag. Även om man inte kan veta med säkerhet om enskilda byar med äldre namn har legat på samma plats ända sedan järnåldern så tyder mycket på att det är under järnålderns sista århundraden som bybildning har skett i Vadstenatrakten. Vid samma tid växte det även fram tydliga maktcentra med stormän som innehade stora markarealer. Antalet gravfält från yngre järnålder är inte så stort som man kan förvänta sig i detta område, vilket sannolikt beror på att många fornminnen blivit bortodlade i fullåkersbygden.

Under slutet av järnåldern börjar kristendomen sprida sig alltmer. Från övergången mellan järnålder och medeltid, kring 1000-talets mitt, ser vi en ny typ av begravingar i Vadstenaområdet: tidigkristna gravmonument i form av stenkistor. Dessa skapades med inspiration från den anglosaxiska traditionen att begrava personer med högre status i ett särskilt utformat gravmonument med ornamenterade stenhällar. Lämningstypen kallades tidigare för *Eskilstunakista*. Vadstena kommun har flest tidigkristna gravmonument i hela Sverige. Särskilt många finns i Hovs kyrka. En annan viktig plats från perioden är Aska, där man bland annat hittat lämningar efter en stor vikingahall.

Bild på föregående sida: Ett fynd från Askahögen i form av en så kallad guldgubbe med ett kärlekspar. En av 23 guldgubbar funna i den vikingatida hallen i Aska. Foto: Björn Falkevik

Herrestads kyrka från 1100-talet med sitt tydligt romanska torn.

Ovan till höger: Gravstensfragment med tidigkristna runristningar från 1000-talet i Hov kyrka. Stenarna hittades i kyrkans väggar vilket tyder på att de använts som byggmaterial. Gravstenarna, tillhörande så kallade Eskilstunakistor, uppfördes över personer från samhällets övre skikt.

Medeltida socknar och kyrkor

Kungar och stormän

Vadstena ligger i en av Sveriges största fullåkersbygder, det vill säga ett område helt dominerat av spannmålsodling. Den bördiga bygden har varit av stor betydelse för bebyggelsens framväxt. By- och gårdsnamnen på Vadstenaslätten har i de flesta fall tillkommit redan under järnåldern. Under tidig medeltid fanns flera stormannagårdar, varav två kungsgårdar, i området. Kungsgården i Vadstena användes som kungligt palats, medan kungsgården i Hov, som låg en bit från staden, var säte för en av kungens fogdar.

De tidigmedeltida kyrkorna visar på en tidig sockenbildning i trakten, med djupa historiska rötter. Den bördiga och lättodlade Östgötaslätten tillät tidigt en befolkningsexpansion och gjorde områdets bönder och stormän rika. Vadstenabygden präglades vid början av medeltiden av storgods, som ägdes av släkter djupt involverade i uppbyggnaden av kungamakt och kyrka. Att bygden runt Vadstena spelade en central roll för denna utveckling speglas i placeringen av de äldsta kyrkorna i anslutning till stormannagårdar och äldre samlingsplatser som tingsplatser. Det hävdas att de första kyrkorna uppfördes som privata gårdskyrkor och flera av kyrkorna har en komplicerad byggnadshistoria som ännu inte är riktigt utredd.

De medeltida kyrkomiljöerna

Landskapet runt Vadstena utgjordes av små socknar med medeltida stenkyrkor, ursprungligen uppförda under 1100- och 1200-talen. I flera fall har man kunnat

konstatera att stenkyrkorna föregåtts av äldre träkyrkor. Vid några av kyrkorna finns rester efter så kallade Eskilstunakistor från 1000-talet som berättar om kristnandet av Östergötland. Dessa antyder att det på åtminstone dessa platser bör ha funnits kyrkor redan under 1000-talet. Det stora antalet tidigkristna gravmonument i Vadstenatrakten speglar områdets rikedom och stormannamiljöer vid tiden.

Landsbygden efter skiftena

Skiftesreformer 1700- och 1800-tal

Jordbruket var den dominerande näringen på landsbygden även under förindustriell tid. Redan på 1600-talet var markerna i hög grad uppodlade, där flera socknar hade en uppodlingsgrad på uppemot 30 procent. Det fanns ett stort behov av rationalisering inom jordbruket vilket ledde till att två skiftesreformer lanserades i landet: storskiftet på 1700-talet och laga skifte på 1800-talet. I området runt Vadstena genomfördes skiftesreformerna både tidigt och i hög utsträckning. Kortfattat kan man beskriva det som att det tidigare hårt fragmenterade ägostrukturerna med små åkerlappar som kunde ligga långt ifrån varandra omstrukturerades till större sammanhängande jordområden.

Innan laga skifte var gårdarna i en by i de flesta fall samlade runt kyrkan eller grupperade i mindre byar. Vanligast var att byarna bestod av 3-5 gårdar men de kunde i vissa fall omfatta uppemot 20 gårdar. I takt med att ägorna slogs samman till större ägostrukturer uppluckrades de gamla bystrukturerna och på flertalet smågårdar upphörde jordbruket helt och hållet.

En stordriftsbygd tar form

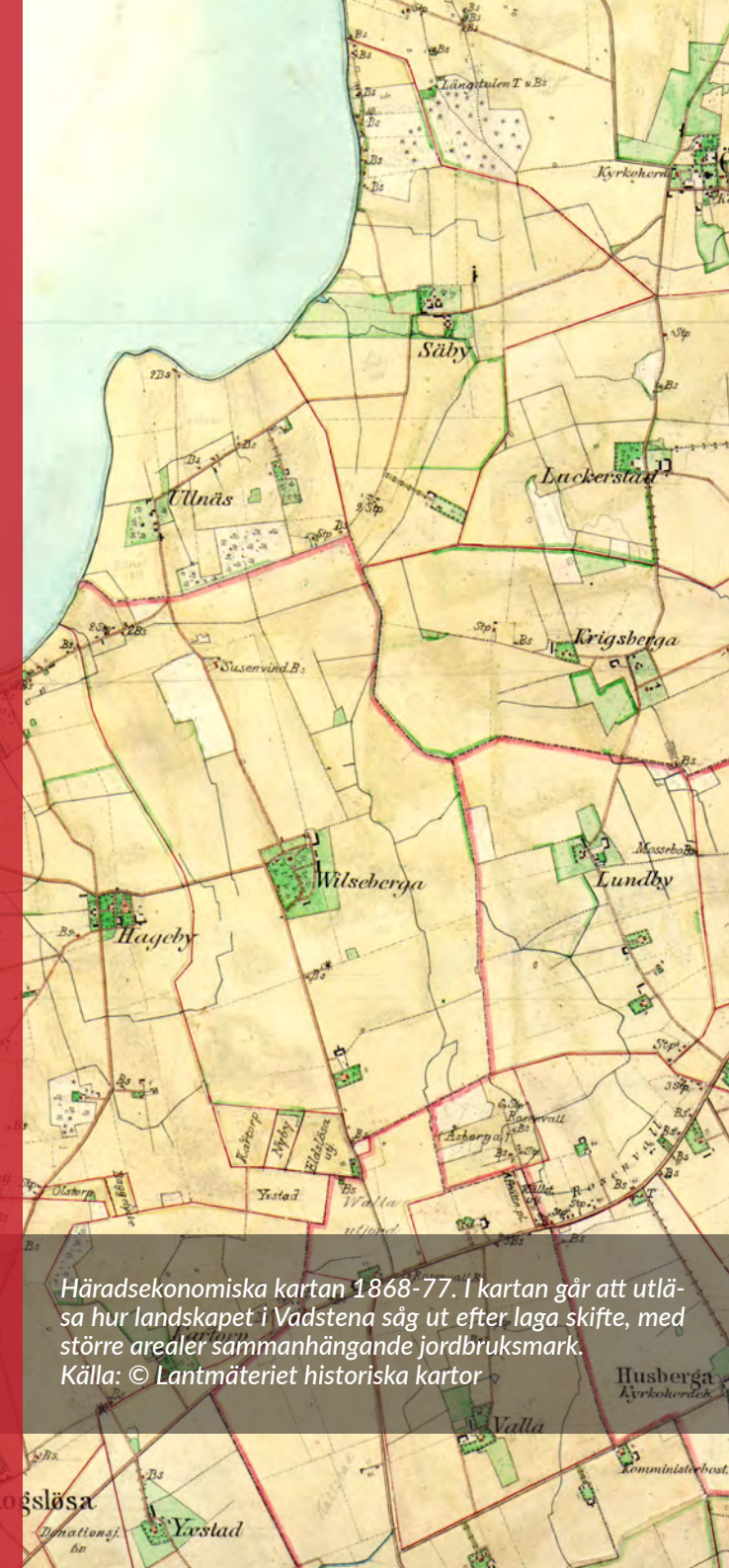
Under 1800-talets andra hälft inleddes en industrialisering av jordbruket som medförde att nya produktions- och organisationsformer implementerades. På ett nationellt plan hade bönder redan tidigare under 1800-talet startat kooperativa lantmannaföreningar, vilka samlade produktion, försäljning och inköp på ett och samma ställe för att kunna göra bättre affärer och pressa priserna. I Vadstena verkade Östgöta-Lantmännens Centralförening från 1906. Föreningen byggde vidare på de kooperativa föreningarnas tidigare arbete och samlade dem till större enheter med bättre förhandlingskraft. Förutom nya organisations- och produktionsformer kom även den alltmer omfattande mekaniseringen av jordbruket att innebära ett minskat behov av arbetskraft på landsbygden.

Godsliknande storgårdar etableras

Till följd av laga skifte uppstod flera godsliknande storgårdar på de gamla bytomterna, särskilt i de bördiga områdena runt Tåkern. Ett flertal utflyttade gårdar etablerades också i nya lägen. Något som bidrog till denna utveckling var de omfattande utdiknings- och sjösänkingsprojekt av Tåkern som genomfördes under 1840-talet. Detta gav stora områden med ny jordbruksmark, vilket ytterligare ökade jordbrukets lönsamhet. Det redan lönsamma jordbruket på östgötaslätten gynnades ytterligare av bankväsendets expansion och järnvägens utbyggnad. De nya större och sammanhängande ägorna var lättare att värdera och tillät lån och investeringar, samtidigt som järnvägen erbjöd ett allt större kontaktnät med större möjligheter att avyttra sina grödor.

Storskifteskarta över Furåsa by i Hovs socken från 1765. I kartan syns jordbrukslandskapet innan skiftena. De smala åkerlapparna i olika kulörer visar vem marken tillhörde.
Källa: © Lantmäteriet historiska kartor

Häradsekonomiska kartan 1868-77. I kartan går att utläsa hur landskapet i Vadstena såg ut efter laga skifte, med större arealer sammanhängande jordbruksmark.
Källa: © Lantmäteriet historiska kartor

Torpbebyggelse

De stora jordbruksfastigheterna krävde trots rationaliseringar hela tiden mer arbetskraft. Den arbetande befolkningen inhyestes ofta i torp eller småhus. De torp som finns kvar i kommunens är i de flesta fall anlagda under 1700-talet och 1800-talet då Sverige upplevde en stor befolkningsökning. Torpbebyggelsen var generellt hänvisad till gårdarna och byarnas utmarker, varför de idag återfinns i ensliga lägen ute i jordbruksmarken eller på mark som ansågs obrukbar. Med industrialiseringen och den ökade inflyttningen till städerna under 1800-talets slut började behovet av arbetskraft på landsbygden att sjunka. På 1940-talet förbjöds dagsverken som betalning för arrenden, så kallade statarsystem. Sammantaget ledde dessa förändringar till att torpen under 1900-talets senare del bytte skepnad till småjordbruk. Utöver torpen uppstod det även koncentrationer av bostadsbebyggelse utmed de större vägarna och i sockengränserna kring sekelskiftet 1900, som vid Skedet i kommunens södra delar. I dessa områden bodde främst småhantverkare och daglönare vid de olika jordbruken.

Sockencentrum

Kyrkan var i äldre tid en viktig samlingsplats i socknen. Redan under medeltiden var bebyggelsen i huvudsak koncentrerad till kyrkorna och dess närhet. Under 1700- och 1800-talet växte det fram små sockencentrum kring många av kyrkorna i kommunen. Det fanns ofta en sockenstuga, fattigstuga och klockaregård i anslutning till kyrkan, ibland även kyrkskola och senare folkskola och lanthandel. Sockenstugorna användes för allmänna sammankomster och sockenstämmor, där beslut som rörde socknen fattades. Skolan var från 1600-talet fram till 1800-talets slut nära knuten till kyrkan och verksamheten sköttes av församlingens klockare eller kyrkoherde. Det var ofta klockaren eller prästen som stod för undervisningen. Med folkskolestadgans införande 1842 infördes krav på minst en skola i varje socken med en examinerad lärare. Även vård av sällhetens utsatta sköttes i äldre tid av kyrkan och senare av socknen. På landsbygden uppfördes fattigstugor i närheten av kyrkan med hjälp av frivilliga medel och i viss mån av skatter. I Vadstena finns exempel på sockencentrum i bland annat i Rogslösa och Örberga.

Immateriellt kulturarv

Det finns en sägen om drottning Omma som har kopplats till två fysiska platser i kommunen: En fornborg på norra spetsen av Omberg kallad *Drottning Ommas borg* och kyrkporten på Rogslösa kyrka. Vem gestalten Omma verkligen var varierar i olika berättelser – och få gestalter är så mytomspunna i den östgötska folktron. I trakten är hon känd som dimmornas drottning som vakar över Omberg. Novellen *Skogen susar* av författaren Verner von Heidenstam (1859-1940) handlar om drottning Omma.

Östergötlands hembygdsförbund har påpekat att även om Ommas borg inte ser ut som den beskrivs i myten och man inte vet exakt varifrån kyrkporten på Rogslösa kyrka kommer, har myten ett värde. Förutom det rent estetiska och emotionella värdet av en god underhållande historia så finns det också pedagogiska poänger med dem, framför allt när man riktar sig mot barn i

*Till vänster kyrkporten på Rogslösa kyrka.
Till höger fornborgen i Omberg.*

Turisthotellet. Borghamn.

Stenindustri och turism

Stenbrytning och småindustrier

Förutom jordbruket har även stenbrytning varit en viktig näring på landsbygden i Vadstena kommun. Vid Borghamns kalkbrott har det brutits sten sedan 1100-talet, och stenbrottet är aktivt än idag. Stenen användes vid byggandet av Alvastra kloster och de många kyrkorna i de kringliggande socknarna, liksom till Vadstena slott och Vadstena klosterkyrka. Den industriella stenbrytningen tog fart med anläggandet av Göta kanal på 1820-talet. Kanalbolaget arrenderade kalkbrottet och uppförde större delen av de byggnader som krävdes för företaget.

Under 1900-talet fortsatte stenindustrin att utvecklas och fram till 1960 var två stenbrottsföretag aktiva i Borghamn: ett i Borghamn och ett i Bårstad. I Bårstad var produktionen främst inriktad på kalk snarare än huggna stenprodukter. Här fanns fram till 1972 en kalkugn, vilken revs efter kalkbrukets nedläggning. Under 1800-talets andra hälft hade det i Borghamn börjat växa fram ett mindre samhälle. Bebyggelsen var från början koncentrerad till området mellan Bårstads kalkbrott och Hovanäs samt järnvägsstationen, kring vilken samhället fortsatte att expandera under 1900-talet.

Utöver kalkstensindustrin fanns det i perioder under 1800- och 1900-talet flera mindre industrier på landsbygden. Järnvägens framdragning var en bidragande faktor till industrins etablering. Enligt häradsökono-

miska kartan över Vadstena från 1866-77 fanns det åtminstone två tegelbruk, ett ångbränneri och en foder- och stärkelsefabrik i trakten. Befolkningen livnärde sig på vissa håll även på fiske. Inget av dessa var dock i närheten att konkurrera med jordbruket som den största näringen i kommunen.

Det sena 1800-talets turism

Turismen och utflyktskulturen fick stort genomslag i samhället under 1800-talets andra hälft, framför allt hos den lite mer välburna borgarklassen. Runtom i landet öppnade turisthotell och hälsoanläggningar. Järnvägsförbindelsen mellan Vadstena och Linköping-Ödes hög blev startskottet för turismen inom och omkring Vadstena. Tack vare järnvägen kunde stadsbor enkelt ta sig till de natursköna trakterna kring Omberg och Vätterns stränder för att njuta av rekreation, friluftsliv och frisk luft. Populära aktiviteter var naturvandringar och roddturer på Vättern. I naturområdena i anslutning till hotellen anlades bryggor och trappor i syfte att underlätta för turisterna att ta sig runt.

Inom kommunen uppfördes två turisthotell: Borghamns turisthotell som byggdes vid 1800-talets slut och Gyllenhammars pensionat 1914. En bit söderut utmed Vätterns strand, utanför Vadstena i Ödeshögs kommun, slog Alvastra turisthotell, även kallat Ombergs turisthotell, upp portarna 1892.

Ovan: Det äldre turisthotellet i Borghamn. Vykort från sekelskiftet 1900. Foto: Östergötlands museum

Kalkugnen vid Bårstads kalkbrott. Här brändes kalk för jordbruk och murverk. Foto: Föreningen Gamla Vadstena

Litografi över Borghamn av okänd konstnär, sannolikt 1800-talets första hälft.
Källa: Sjöhistoriska museet

Vadstenas kulturlandskap

Bygderna kring Vättern präglas av ett säreget och ålderdomligt kulturlandskap som bär spår av årtusenden av mänsklig närvaro. På de öppna slätterna grupperar sig kyrkbyarna och de tätliggande gårdarna och bildar små kluster av bebyggelse och gröna öar i landskapet. I det öppna och flacka odlingslandskapet höjer sig endast kyrktornen ovanför trädkronorna.

Slättbygden runt Vadstena

Vadstena är en del av den östgötska slätten. Landskapet domineras av svagt böljande fullåkersbygd med kalkhaltiga, näringsrika lerjordar i anslutning till Vättern. Dagens öppna landskap runt sjöarna ger storslagna vyer. På en övergripande nivå är det lätt att avläsa både den naturliga topografin och kulturlandskapet med staden, medeltida kyrkor, byar och gamla vägsträckningar. Mycket har dock förändrats under de senaste århundradena. Skiftesreformer, nya effektiva jordbruksmaskiner, utdikningar, sjösänkningar, sammanslagningar av gårdar och åkermark har bidragit till det jordbrukslandskap vi ser idag. Förändringarna har medfört att inslag som representerar det äldre, mer småskaliga jordbrukslandskapet, såsom stenmurar, gamla brukningsvägar, odlingsrösen och naturligt meandrande vattendrag, har försvunnit. Ett annat exempel är sjön Tåkern som minskat till nästan hälften av den storlek den hade innan 1870-talet. Dagens kulturlandskap speglar särskilt de senaste 300 årens utveckling i Vadstena.

Kulturlandskapets framväxt

Ett jordbrukslandskap med djupa rötter

Vadstena och den omgivande landsbygden är berättelsen om ett utpräglat jordbrukslandskap med rötterna långt ner i förhistorisk tid. I slättlandskapet mellan Vättern, Tåkern och Motalaviken fanns tidigt mycket goda förutsättningar för bebyggelseetablering, som rik tillgång på sötvatten, lättodlade, bördiga jordar och bra kommunikationsleder.

Det förhistoriska kulturlandskapet

Under jägarstenåldern var människans påverkan på naturlandskapet mycket liten, men i takt med att jordbruksekonomi bredde ut sig under yngre stenålder ökade avtrycket. Det är egentligen först då som ett verkligt kulturlandskap börjar ta form. I området mellan Vättern, Tåkern och Motalaviken får man tänka sig ett sammanhängande lövskogsområde, och insprängt i detta små öar med brukad mark. Under yngsta stenålder och bronsålder skedde en odlingsexpansion och landskapet blev allt öppnare. Bosättningarna blev mer permanenta och de brukade ytorna runt gårdarna i området blev större. Sten- och bronsålderns kulturlandskap i Vadstena kommun representeras idag främst av arkeologiska föremålsfynd och gravlämningar, men det lade också grunden för de förändringar i flora, fauna och beskogning vi ser längre fram.

Vad är ett kulturlandskap?

Kulturlandskapet är resultatet av samspelet mellan människa och miljö över tusentals år. Tidsdjupet bidrar till att skapa mening och sammanhang. I ett äldre kulturlandskap har marken fram till idag brukats utan att tidigare spår har uttraderats.

Kulturlandskapet runt Omberg och Tåkern har sådana höga värden att det pekats ut av Riksantikvarieämbetet som ett riksintresse för kulturmiljövården. Norra halvan av detta riksintresse ligger inom Vadstena kommun. Läs mer i kulturmiljöprogrammets första del på sida 16.

Flygfoto över Rogslösa kyrka och samhälle.
Foto: Vadstena kommun

Landskapets förutsättningar

Landskapets topografi, jordsammansättning, vattenförekomst och klimat har alltid varit avgörande för hur och var människor valt att bosätta sig. De naturliga förutsättningarna har skiftat över tid, precis som människornas preferenser och behov. Under de ca 10 000–12 000 år som gått sedan inlandsisen försvann och de första människorna vandrade in i dagens Östergötland har mycket förändrats, både av naturliga skäl och på grund av människans påverkan. Det är allt detta tillsammans som har skapat det kulturlandskap som vi kan se och uppleva idag.

Vadstena kommun ligger i ett relativt homogent landskapsavsnitt som domineras av östgötaslätten med stora, öppna jordbruksarealer. Jordarterna i området utgörs främst av olika kombinationer av morän, lera och silt, men det finns även inslag av isälvsediment och drumliner från istiden, samt mer sentida avlagringar i form av igenväxta mossmarker. Berggrunden domineras av kalksten, men består även av skiffer, granit och lersten. Andelen skogsmark är mycket liten och mer sammanhängande trädbestånd finns idag huvudsakligen invid mindre våtmarksområden och sjöar.

I väster avgränsas kommunen av Vättern, i söder finns den grunda lerslättsjön Tåkern och det ca 150 meter höga Omberg. I norr och öster finns inga naturliga barriärer och slättbygden fortsätter här utanför kommungränsen. Inom kommunen finns inget större vattendrag. Mjölån har en delvis bevarad sträckning som ringlar sig från Tåkern och mynnar ut i Vättern strax väster om Vadstena. Dess södra del utgörs idag av Tåkerns kanal.

Fördjupning: Slättbygdens karaktärsområden

OMBERG

I Vadstenas översiktsplan (2013) har kommunens slättbygd delats in i karaktärsområdena Omberg, Flacka sluttningar mot Vättern, Tåkernskålen, Öppna höjdsträckningar (norr om Tåkern) och Kuperad småskalig bygd (nordöst om Vadstena). Utöver detta finns även tätortsbebyggelsen i Vadstena stad.

Karta: Vadstena kommuns översiktsplan (2013).

I sydvästra delen av kommunen reser sig Omberg över det flacka jordbrukslandskapet. Berget är en så kallad horst, en långsträckt förhöjning med stupande förkastningsbranter. Berget är barrskogsbeväxt och mot Vättern finns flera grottor. Namnet Omberg vittnar om att berget i äldre tider förknippades med dimma (ama från vilket Om i Omberg kan härledas till betyder dimma, rök på fornsvenska). Detta karaktärsområde saknar nästan helt bebyggelse sånär som på Borghamn beläget på bergets norra sida, invid Vätterns strand, samt enstaka små gårdar invid den östra förkastningsbranten.

FLACKA SLUTTNINGAR MOT VÄTTERN

Norr om Omberg karaktäriseras landskapet av flack fullåkersbygd som sluttar svagt ner mot Vätterns strand. Här är sparsamt med trädvegetation vilket ger vida vyer. Bebyggelsen återfinns både som byar och ensamgårdar, spridda över landskapet i både äldre lägen uppe på flacka höjdparter och längs dagens vägar. Många av gårdarna är stora. Inom detta karaktärsområde finns två medeltida kyrkor (Nässja och Rogslösa) och Vadstena stad. I söder kantas området av Borghamn, beläget i kanten av Omberg.

TÅKERNSKÅLEN

Den södra delen av av kommunen domineras av Tåkern, som är en grund lerslättsjö belägen i en skålad, flack försänkning i det öppna odlingslandskapet. Innan sjösänkningar och igenväxning på 1900-talet var sjön nästan dubbelt så stor som idag. Namnet kommer av att sjön i äldre tider svämmat över (från Thughn som betyder uppsvälld på fornsvenska samt Tåke som betyder dimma). Avvattningen sker via Mjölnaån. Landskapet norr om sjön domineras av öppen fullåkersbygd, sparsamt med trädvegetation och siluetterna av Omberg samt fyra medeltida kyrkor (Herrestad, Hov, Källstad och Väversunda). Bebyggelsen återfinns både som byar och ensamgårdar, spridda över landskapet i huvudsakligen äldre lägen uppe på flacka höjdparter samt längs vägarna.

ÖPPNA HÖJDSTRÄCKNINGAR (NORR OM TÅKERN)

Norr och öster om Tåkern domineras landskapet av öppna höjdsträckningar i fullåkersbygden med vida utblickar mot Omberg och Tåkern. Här finns två medeltida kyrkor (Strå och Örberga) och en 1800-talskyrka (Orlunda, där en medeltida kyrka tidigare stått). Kyrkorna, liksom vägar och övrig bebyggelse, är huvudsakligen lokaliserade till äldre lägen uppe på höjdparterna. Runt vägar och gårdar finns viss trädvegetation.

KUPERAD SMÅSKALIG BYGD

Nordöst om Vadstena är topografin mer småkuperad, men även med inslag av mer utsträckta höjder. Landskapet är öppet och uppodlat, med spridd bebyggelse placerad längs vägsystemet och uppe på höjdparter. Inom detta karaktärsområde finns en medeltida kyrka (Hagebyhöga). Invid vägar och bebyggelse finns viss trädvegetation. Utblickarna är något begränsade av topografi, bebyggelse och växtlighet.

Många av de arkeologiska lämningar som finns kvar i Vadstena idag härstammar från järnålderns jordbruksbygd och de människor som brukade denna. Även om själva husen försvunnit är det mycket annat i dagens kulturlandskap som går tillbaka till denna tid. Till exempel var den yngre järnålderns landskap uppdelat i inägor och utägor, en uppdelning som gör avtryck i landskapet än i dag. Andra lämningar som bevarats är gravar och stenhägnader som berättar om bosättningsmönster, begravnings seder och markanspråk. Det finns också runstenar och äldre vägsträckningar som berättar om dåtidens kommunikationsnät. Flera av kommunens vägar går sannolikt tillbaka till denna tid.

Det medeltida kulturlandskapet

Utmärkande för Vadstena är den tidiga sockenbildningen, främst representerad av alla tidigmedeltida kyrkor. Förutom Klosterkyrkan inne i Vadstena finns tio landsortskyrkor utspridda i kommunen. Flera av dem har daterats till tidigt 1100-tal och är bland de äldsta i Sverige. Kyrkorna har sedan medeltid utgjort lokala centra i landsbygdens socknar och många av de vägsträckningar som binder samman dem är minst lika gamla. Vägar löper gärna längs väl-dränerade höjdsträckningar och flankeras av gravfält och andra fornlämningar som visar på ett tidsdjup. Kyrkorna har byggts i höjdlägen för att synas på långt håll. Alla landsortskyrkor förutom Orlunda består idag av de ursprungliga stenkyrkorna från medeltiden, även om vissa är ombyggda.

Innan sockenkyrkorna och Vadstena etablerades var det sannolikt ett antal stormannagårdar i området som utgjorde lokala centra. I Vadstena fanns tidigare en kungsgård. Under medeltiden växte Vadstena fram som ett centralområde både för kyrkan och kronan, sammanbunden med den omgivande landsbygden genom ett nätverk av små och medelstora vägar. Det

medeltida kulturlandskapet runt Vadstena präglades av ett öppet odlingslandskap med små åkertegar och ängar, inramade av hägnader och slingriga lands-, socken- och brukningsvägar. Bebyggelsen dominerades av kyrkor, sätesgårdar och små byar.

Stordriftsbygdens kulturlandskap

Från medeltiden och framåt såg bystrukturerna länge förhållandevis lika ut. Först på 1800-talet bröts bystrukturen och nya mönster och byggnadstyper uppstod. De omfattande skiftesreformerna under 1700- och 1800-talet gjorde stora avtryck på landsbygdens strukturer i Vadstena. Likaså har industrialiseringen och övergången till stordrift starkt präglat landskapet. Förändringarna har bland annat medfört att flera större godsliknande gårdar med stora jordegendomar etablerats ute i landskapet, samt att de gamla bykärnorna delvis luckrats upp. Merparten av torpen som tidigare varit placerade ute i åkerlandskapet försvann under den här perioden, och de som blev kvar är framförallt lokaliserade utmed vägar och stränder. Mindre utflyttade gårdar som tillkommit efter laga skifte har också senare upphört för till följd av stordriften.

Kulturlandskapets bebyggelsemönster

De bebyggelsemönster som idag framträder i kommunen speglar både de förändringar som kulturlandskapet genomgått, men även en lång byggnadstradition. Hur och var man byggde präglades av flera faktorer, där samspelet med landskapets naturgivna förutsättningar var en viktig aspekt. Närheten till åker- och ängsmarker var avgörande för hur byar placerades och utformades. Man byggde i första hand inte odlingsbar mark, utan förlade bebyggelsen till mindre bördig mark i närheten av jordbruksmarken. Byggnadsskicket präglades även av tillgång till materi-

al, ekonomiska och ekologiska förutsättningar, såväl som regionala och lokala traditioner.

Vadstena har ett för regionen unikt byggnadsbestånd med sina många kyrkbyar och herrgårdsmiljöer. I kommunen går det lite grovt att urskilja sex bebyggelsekaraktärer med tydliga spår i landskapet idag: kyrkbyar, byar, herrgårdsmiljöer, ensamgårdar, gathus och torp, samt fritidshusbebyggelse.

Kyrkbyar och byar, vid sidan om små tätortsbildningar som Borghamn och Skedet, utmärker sig som de enda större bebyggelsekoncentrationerna på landsbygden. Av dessa är kyrkbyarna långt vanligare och endast ett fåtal övriga bystrukturer finns kvar. Bebyggelsestruktur och karaktär i de övriga byarna har många likheter med kyrkbyarna, med skillnaden att byarna saknar kyrka och/eller sockencentrumbildning.

Utöver byarna är gårdsmiljöer den dominerande bebyggelsen på landsbygden. Gårdsmiljöerna utgörs både av större herrgårdslignande anläggningar och småjordbruk. Vissa har tillkommit genom säteribildningar under 1700-talet, andra av brukningstekniska skäl, sammanslagningar och utflyttningar efter laga skifte på 1800-talet eller genom avstyckningar vid sekelskiftet 1900.

Utmed vägarna mellan byarna och ensamgårdarna finns det enklare bebyggelse som tidigare utgjort bostäder för hantverkare eller arbetare vid de stora jordbruken. Bebyggelsen utgörs av gathus och är ofta före detta backstugor, statorbostäder eller torp. Vid de vattennära områdena, särskilt på Nässjahlvön, började det under 1930- och 40-talet att etableras en ny sorts bebyggelse. Här växte områden med fritidshusbebyggelse fram i form av små enkla sportstugor.

Allé vid Arneberga. De många alléerna som finns i kommunen är viktiga inslag i landskapet. Foto: Vadstena kommun

Väversunda kyrka.
Foto: Vadstena kommun

Bymiljö vid Bondorlunda.
Foto: Vadstena kommun

Ekonomibyggnader i Naddö.
Foto: Vadstena kommun

Rödmålad fasad med äldre panel som speglar landsbygdens äldre byggnadskick.

Gårdsbebyggelse tillhörande Östnässja Västergård. Foto: Vadstena kommun

Fördjupning: Landsbygdens bebyggelsekaraktärer

Kyrkbyn vid Herrestad. Foto: Vadstena kommun

Bondorlunda bymiljö. Foto: Vadstena kommun

Herrgårdsmiljön vid Hovgården. Foto: Vadstena kommun

KYRKBYAR

Kyrkbyarna är ofta placerade på höjdparter i landskapet, detsamma gäller de gamla bytomterna. Kyrkbyarna har i många fall antagit skepnaden av sockencentrum där man utöver de gårdar som lämnats kvar efter laga skifte även hittar byggnader med samhällsnyttiga funktioner som skolor, ålderdomshem, fattigstuga och lärarbostäder. I vissa fall finns byggnader som tidigare inhyst lanthandel kvar. De ståtliga kyrkobyggnaderna dominerar sina närmiljöer och utgör landmärken i landskapet. Bostadsbebyggelsen närmast kyrkorna består till stor del större manbyggnader med tillhörande ekonomi- och uthusbyggnader, liksom senare tillägg i form av mindre bostadshus uppförda under 1800-talets slut till och med 1960-talet. Kyrkbyarna präglas även av grönska i form av äldre uppvuxna träd och alléer. Exempel på kyrkbyar i kommunen är bland annat Rogslösa, Väversunda och Källstad.

BYAR

Utöver kyrkbyarna finns ett fåtal bymiljöer i kommunen. Många av de äldre bystrukturerna förändrades i samband med skiftena, då byarna sprängdes och gårdar flyttades ut på åkermarkerna. Bondorlunda, Östnäsja och Säby är exempel på byar som har en bevarad äldre bystruktur från tiden innan laga skifte, även om bebyggelsens bevarandegrad varierar. Byarna har delvis olika strukturer. Gemensamt för många av bymiljöerna är att de består av två till tre gårdar placerade utmed en central vägsträckning. Varje gårdsmiljö består av en ansamling av byggnader med bostadshus, uthus och ekonomibyggnader. Furåsa är kommunens enda bevarade exempel på en äldre radby, där gårdarna ligger på rad på ena sidan vägen. Många av byarna har ett stort tidsdjup med äldre bebyggelse bevarad från tiden innan laga skifte.

HERRGÅRDSMILJÖER

Högreståndsmiljöerna i Vadstena består både av herrgårdar som tidigare varit skattebefriade säterier och av utflyttade gårdar som efter laga skifte antagit en godsliknande karaktär. Dessa miljöer är förhållandevis få i landskapet kring Vadstena men väl markerade i landskapet med sina långa alléer och ståtliga manbyggnader av större storlek. Gårdsmiljöerna omges ofta av parkliknande trädgårdar med stora uppvuxna ekträd och utgörs av ett större bestånd av byggnader som flygelbyggnader, arbetarbostäder, arrendegårdar, ekonomibyggnader och torp. Många herrgårdsmiljöer ligger omsorgsfullt placerade i landskapet, antingen i sjönära lägen eller på höjder i landskapet som tidigare utgjort bytomter. Manbyggnaderna har en påkostad utformning och är ofta putsade i ljusa färger med brutna höga tak.

Ensamgårderna Västra Kedevad. Foto: Vadstena kommun

ENSAMGÅRDAR

Ensamgårdarna i Vadstena ingår inte i en samlad bymiljö utan ligger utplacerade som solitärer i odlingslandskapet. Vissa har varit ensamgårdar ända sedan 1600- eller 1700-talet, medan andra tillkommit som ett resultat av laga skifte. Merparten av ensamgårdarna består av bebyggelse som uppförts under 1800-talets andra hälft och tidigt 1900-tal. Bebyggelsen karaktäriseras av mindre manbyggnader, ofta rödmålade eller målade i en ljus kulör, under sadeltak. De har ofta uthusbyggnader placerade i vinkel likt flyglar i förhållande till manbyggnaden. Till gårdarna finns ekonomibygnader placerade en bit bort från manbyggnaden. En stor del av ensamgårdarna har förnygrats under 1900-talet då nya bostadshus har uppförts. Ekonomibygnaderna är ofta uppförda något senare, runt 1900-talets första hälft. Gårdarna omges av uppvuxna trädgårdar med fruktträd och andra lövträd.

Bebyggelse i Skedet. Foto: Vadstena kommun

GATHUS OCH TORP

I Vadstena förekommer en ovanlig typ av bebyggelsemiljö för de människor som faller utanför det jordägande skiktet eller torpare, det vill säga jordlösa, hantverkare eller arbetande vid någon av landsbygdens småindustrier. Dessa människor var hänvisade till mark som ansågs obrukbar, ofta i gränsen mellan två socknar, där det växte fram små samhällen utmed vägarna. Ett särskilt tydligt exempel finns i Skedet i Rogslösa socken. Bebyggelsen är ofta placerad i liv med, eller väldigt nära, vägarna och har en mycket mindre volym än övriga byggnader på landsbygden. De små panelklädda trähusen är målade i ljusa färger eller med rödfärg. På tomterna förekommer vanligen även äldre uthus. De kvarvarande torpen i Vadstena har ofta samma bebyggelsekaraktär som gathus och liknande placering, men har till skillnad från gathusen ofta en tillhörande jordplätt för odling.

Fritidshusbebyggelse på Nässjahlöv.

FRITIDSHUSBEBYGGELSE

Fritidshusbebyggelsen i Vadstena är koncentrerad till strandområden på Nässjahlövs norra ände och i Järnevid. Många av husen är idag till- eller ombyggda och förändrade men ett flertal behåller en äldre karaktär av sportstuga, det vill säga ett mindre envåningshus under pulpet- eller sadeltak med panelklädda fasader och en enklare utformning. Tomterna är ofta små naturtomter med barrträd, placerade i nära anslutning till vattnet och de mindre vägar som sträcker sig genom områdena. Till ett flertal av dessa fritidshus hör även mindre bryggor och båtplats. I området finns även offentliga badplatser med omklädningsrum tillkomna i samma skede som bostadsbebyggelsen.

Fördjupning: Landsbygdens byggnadstyper

ENKELSTUGOR

Enkelstugor utgör en av de äldsta bostadstyperna i landet. Byggnaden består av, som namnet antyder, ett bostadsrum samt en förstuga och kammare. Förstugan användes som hall och kammaren för förvaring. Bostadsrummet var uppvärmt med en eldstad. Som hustyp har enkelstugan funnits i trakten sedan medeltiden och förekommer ofta i mindre torpmiljöer.

PARSTUGOR

Parstugor var fram till 1800-talet den dominerande boendeformen på landsbygden. Byggnaderna har en symmetrisk planform med entrén centralt placerad på husets långsida. Rumsindelningen består av två större rum med en kammare och förstuga däremellan. Eldstad fanns i äldre tid vanligen bara i en av stugorna, den så kallade dagligstugan, som hade funktion som både kök och sovrums. Det är vanligt att parstugorna blivit påbyggda med en övervåning. I dessa fall är oftast trappan ansluten till förstugan om man inte byggt ett externt trapphus. Byggnadstypen är vanlig vid gårdsmiljöerna i Vadstena.

SALSBYGGNADER

Salsbyggnaden blev populär på 1800-talet, men har förekommit sedan 1600- på ståndsmässiga gårdar runt om i landet. Salsbyggnaden har en symmetrisk sexdelad plan, även kallad herrgårdsplan. Byggnaderna har generellt två rumfilar med en centralt placerad sal och förstuga med två rum på varsin sida om dessa, ofta ett kök och tre kammarer. Byggnadstypen kännetecknas bland annat av dess breda mittparti, en så kallad frontespis, att den har två murstockar och många fönsteraxlar. Fasaderna är putsade eller klädda med panel och entrén pryds ibland av en veranda. Salsbyggnaden är särskilt vanlig på de lite större jordbruken med godsliknande anläggningar i kommunen.

KORSPLANHUS

Korsplanhusen blev vanliga under 1800-talet och fick särskilt stor spridning under 1900-talet i och med egnahemsbebyggelsen, både på landet och i samhällena. Namnet korsplan kommer av att rummen, ofta fyra till antalet, är placerade runt om en central murstock. Den ena sidan innehåller förstuga och en stor sal och den andra kök och en mindre kammare. Alla rum bortsett från förstugan hade vanligtvis en eldstad, spis eller kakelugn. Även här var fasaderna ofta putsade eller panelade, med en veranda eller förstukvist vid entrén. I Vadstena finns denna byggnadstyp

EKONOMIBYGGNADER

Merparten av ekonomibyggnaderna på slätten runt Vadstena är uppförda från sent 1800-tal till mitten av 1900-talet, men det förekommer även äldre ekonomibyggnader och uthus. Byggnaderna är generellt enkla till utformningen och ett vanligt utförande är enskilda längor eller en trelängad U-formad byggnad som kan innehålla flera funktioner som magasin, ladugård eller förråd för jordbruksmaskiner. Det i särklass vanligast fasadmaterialet är stående, rödfärgad panel men även puts förekommer. Taken är ofta täckta med tegelpannor eller korrugerad plåt i formen av ett enkelt sadeltak.

STÖRRE EKONOMIBYGGNADER

Bland högeståndsmiljöerna och gårdarna av herrgårdskaraktär finns även en annan ekonomibyggnadstyp som är typisk för slättlandskapet runt Vadstena. Denna typ av ekonomibyggnad från 1800-talets senare del är större och har en sockel eller hel sockelvåning i huggen kalksten. Byggnaderna är ofta dekorativt utformade med spröjsade fönster i olika former, enligt tidens ideal.

Värdefulla kulturmiljöer: Landsbygden

Det här avsnittet beskriver Vadstenas värdefulla kulturmiljöer inom tema Landsbygden. 25 värdefulla kulturmiljöer som speglar Vadstena kommuns utveckling från förhistorisk tid fram till 1900-talet har pekats ut för deras höga kulturhistoriska värden.

De utpekade områdena bedöms i stora delar ha sådana höga kulturhistoriska värden att de motsvarar plan- och bygglagens begrepp *särskilt värdefullt bebyggelseområde* (PBL 8 kap §13).

Urvalet av värdefulla områden utgår från vilka miljöer som på ett särskilt tydligt sätt belyser Vadstenas kulturhistoriska sammanhang och utveckling. Till varje område finns en beskrivning av områdets nuläge och historik, motiv till bevarande, värdebärande karaktärsdrag samt råd och riktlinjer att förhålla sig till vid ändring.

Områdenas geografiska avgränsning har gjorts med hänsyn till landskapets bärande strukturer, markanvändning och bebyggelsens karaktär. Inom en utpekad miljö kan det finnas inslag som inte besitter höga kulturhistoriska värden. På samma sätt kan det finnas byggnader eller anläggningar med höga kulturhistoriska värden utanför ett utpekad område.

Äger du en fastighet i ett utpekad område?

Grattis! Då äger du en fastighet som utgör en del av Vadstenas historia och bidrar till vår kommuns speciella karaktär. Genom att ta hand om din fastighet bidrar du till att skapa en trivsamt boendemiljö och en positiv upplevelse av Vadstena. Därför kan det vara bra att läsa på om hur underhåll och åtgärder av din fastighet kan anpassas till miljöns karaktär. Läs mer under rubrikerna *Karaktärsdrag att värna* och *Råd och riktlinjer* i respektive område.

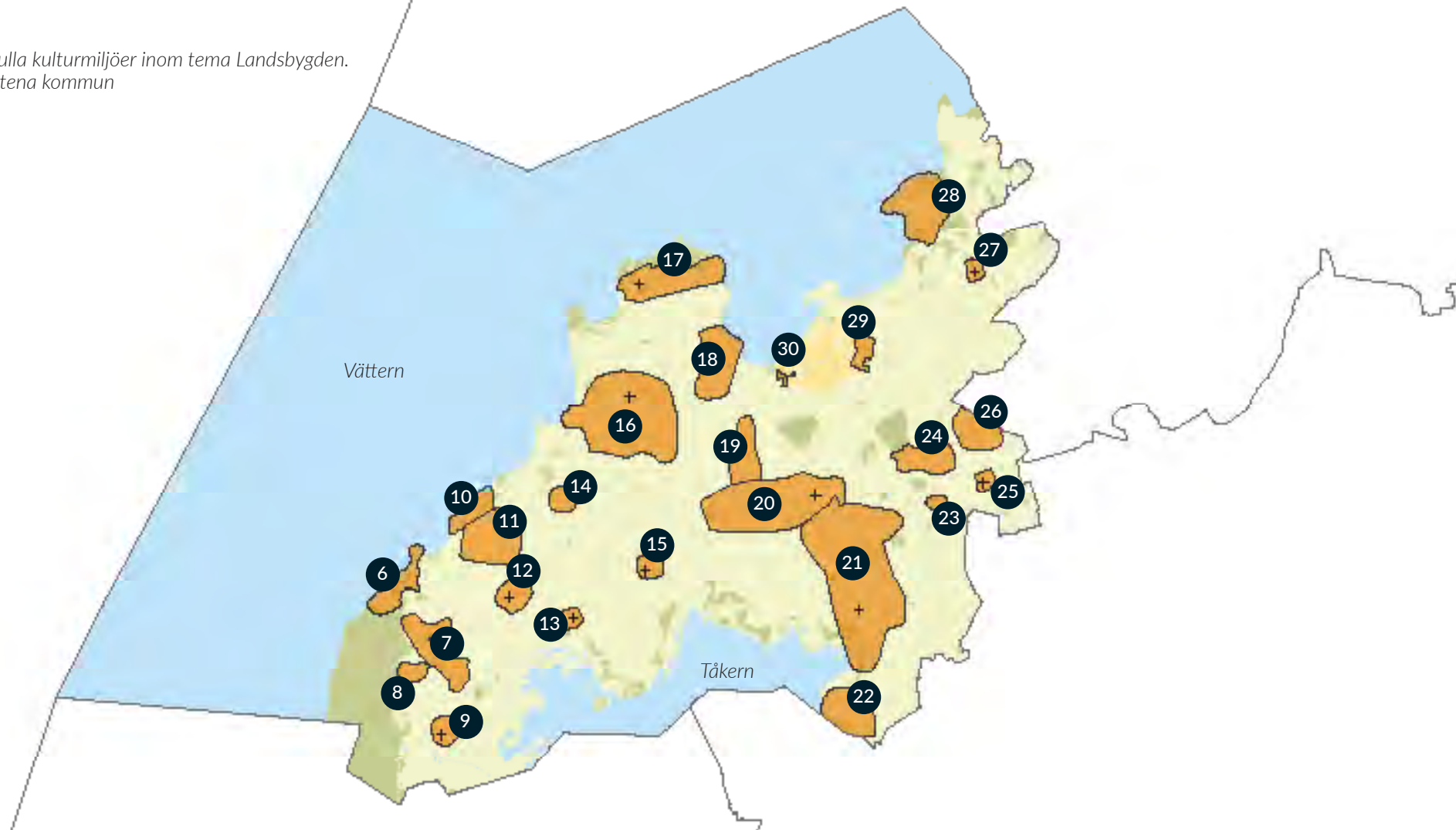
För fler tips på hur du tar hand om din fastighets kulturhistoriska värden se avsnittet Till fastighetsägare på sida 22.

Generella riktlinjer för alla utpekade områden:

- Vid all nyexploatering bör en utredning tas fram för att säkerställa lämplig placering.
- Vid bygglovsärenden och planprocesser som kan komma att påverka kulturhistoriska värden bör antikvarisk kompetens medverka.

Vadstenas värdefulla kulturmiljöer inom tema Landsbygden.
Grundkarta: Vadstena kommun

6.	Borghamn och Hovanäs m.fl.	15.	Herrestad	24.	Piltorp och Altorp
7.	Skedet	16.	Örberga	25.	Orlunda kyrkby
8.	Djurkälla	17.	Nässja	26.	Orlunda radiostation
9.	Väversunda	18.	Naddö och Lilla Ullevi	27.	Hagebyhöga
10.	Häckenäs	19.	Kedevad och Mjölna	28.	Medhamra
11.	Olstorp och Baggelycke	20.	Strå och Broby m.fl.	29.	Kvissberg
12.	Rogslösa	21.	Hov och Bondorlunda m.fl.	30.	Kungs Starby
13.	Källstad	22.	Furåsa		
14.	Stora Vilsberga	23.	Stavlösa		

Område 6. Borghamn och Hovanäs m.fl.

STENINDUSTRI / SAMHÄLLE, ROGSLÖSA SOCKEN

Borghamns äldre stenindustri är unik i kommunen som det största och enda byggnadsminnet av industriell karaktär. Miljön berättar om kalkstenindustrins utveckling under 1800- och 1900-talet men även om samhällena som vuxit fram i anslutning till industrin, starkt präglade av närheten till stenbrotten och Vättern. I miljön ingår även Ombergs fornborg och lämningar efter Ombergs krono- och jaktpark.

OMRÅDESBESKRIVNING

Borghamn är ett mindre samhälle beläget strax norr om Omberg vid Vätterns östra strand, i den sydvästra delen av Vadstena kommun. Landskapet runt Borghamn är mer varierande än på många andra håll i kommunen. I söder går Ombergs skogsklädda höjder in som en kil mellan Vättern i väst och slättlandskapet som omger samhället i norr och öst. I området ingår även två mindre villaområden med anknytning till stenindustrin, samt Bårstads kalkbrott och Hovanäs.

Miljön kring Borghamns stenbrott präglas av 1800- och 1900-talets stenindustri och omfattar bland annat kaseraner, ekonomilokaler, kyrksal, arrest och en kyrkogård för straffångar. Tätt intill hamnbassängen står de tre största byggnaderna: Gamla kasernen, Nya kasernen och Sjukhusbyggnaden som alla uppfördes för Kronoarbetareskåren. Sjukhusbyggnaden och den nya kasernen är högre och placerade med långsidorna mot den äldre kasernen, så att en innergård med utsikt mot hamnen och Vättern bildas mellan dem. Strax intill ligger även

kommandantshuset, en stor gulmålad och panelklädd villa som utmärker sig i miljön som det största enskilda bostadshuset. Dessa byggnader och hamnen kan sägas utgöra miljöns kärna. Runt om dessa finns lite avsidat placerade, Bockakyrkogården samt andra mindre bostadshus och ekonomibyggnader som kan knytas till Kronoarbetareskårens verksamhet.

Flera av kalkbrotten i närmiljön är idag vattenfyllda men ett antal är alltjämt aktiva liksom stenindustrin vilket tillsammans med bebyggelsen gör det möjligt att uppleva miljöns historia på nära håll. Miljön präglas av prunkande växtlighet med uppvuxna lövträd, stora gräsytor och planterade buskar. Nordöst om Borghamns stenbrott finns ett område med äldre villabebyggelse, hotell och järnvägsstation från slutet av 1800-talet.

På en bergsplatå söder om Borghamn finns Drottning Ommas borg, en mytomspunnen fornborg med flera sägner knutna till sig. Alldeles i närheten av fornborgen finns bebyggelse som anknyter till Ombergs historia som kronojaktpark, dessa utgörs av en skogsvaktarstuga med uthus och grindstuga vid namn Brotsledet.

Lite längre norrut utmed Vättern ligger ett mindre område med bostadshus från i huvudsak 1800-talets andra hälft och 1900-talets början, till en början uppfört som ett fiskesamhälle och därefter utbyggt med bostäder för arbetare vid stenindustrierna. Utmärkande för miljön är de avlånga tomterna som sträcker sig från vägen ner till vattnet, av vilka ett fåtal är bevarade i sin helhet. Miljön

karaktäriseras av små båthus, strandbodas och pirar vid vattnet. I området finns även rester efter Bårstads kalkstensbrott och kalkbruk.

MOTIV TILL BEVARANDE

Miljön kring Borghamn målar på ett tydligt sätt upp flera skeden och årsringar i stenindustrins historia. Kvarvarande byggnader berättar om stenbrottet och samhällets olika utvecklingsfaser, såväl som senare verksamheter som lant-hushållsskolan och det äldre fiskesamhället. Området berättar också om hur stenbrottet gett upphov till industri och samhällsbildning. Miljön ingår även i den större berättelsen om Göta kanal och Sveriges tidiga industrialisering. Stenbrottets fortsatta aktivitet bidrar även till läsbarhet och levandegörande av den historiska miljön. Brotsledet och skogsvaktarstugan utgör viktiga lämningar som berättar om Ombergs funktion som kunglig jaktpark och kronopark.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Delar av miljön vid Borghamn är även skyddat som byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Ortofoto över Borghamn och Hovanäs med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Äldre byggnad vid Hovanäset.

Lanthushållsskolans f.d. lokaler i Borghamn.

Hamnen vid Borghamn

Vid en udde i den norra delen av området ligger gården Hovanäs. Miljön omfattar en manbyggnad och en del mindre byggnader, troligtvis uppförda under 1800-talet eller i början av 1900-talet. Här finns också rester efter kalkindustrin i form av äldre ekonomibygnader och ett bryggeri som tidigare tillhört Borghamns kalkstensindustri. Runt det tidigare bryggeriet har idag hembygdsförningen etablerat sig och en del byggnader har flyttats hit från andra ställen i socknen dock är en stor del av byggnaderna kvar både från bryggeriet och stenindustrin.

HISTORIK

Stenindustrin

Sten har brutits vid Ombergs fot sedan åtminstone 1100-talet. Till en början användes stenen vid byggandet av Alvastra kloster och de tidigmedeltida sockenkyrkorna som uppfördes på slätterna utanför Vadstena. Även Vadstena kloster, Vadstena slott, Karlsborgs fästning och Nationalmuseum i Stockholm har byggts med sten från Borghamn.

Den industriella stenbrytningen tog fart i samband med anläggandet av Göta kanal. Kanalbolaget drev stenbrottet mellan åren 1810-1841 och tillverkade då stora mängder kalk och huggen sten som användes vid kanalbygget. Under samma period tillkom hamnen, piren och vågbrytaren, vilket var en förutsättning för att stenen skulle kunna skeppas ut från stenbrottet. Kanalbolaget uppförde även smedjan och fortifikationshuset som nyttjades som bostad för arbetsledarna vid stenbrottet.

År 1841 såldes stenbrottet till den svenska krigsmakten som avsåg nyttja stenbrottet för byggandet av Karlsborgs fästning. Åren 1841–1894 sysselsattes den så kallade kronoarbetskåren, som bestod av straffångar, här. Även soldater som hamnat i onåd arbetade vid stenbrottet. Många byggnader i området härstammar från

den här tiden, exempelvis kasernen från 1852 och sjukhuset från 1870. Försvarets verksamhet i Borghamn till 1917, varefter kalkbrottet övergick i privat drift. På 1930-talet gick företaget i konkurs men räddades genom att de anställda bildade ett aktiebolag som köpte upp företaget. Den verksamhet som grundlades då är i stort samma verksamhet som bedrivs i Borghamn idag.

Lanthushållsskolan

På 1920-talet flyttade Lanthushållsskolan in i delar av fängvårdsanstaltens byggnader. Lanthushållsskolan startade som en statlig institution i syfte var att lära ut lanthushållning till landets kvinnliga befolkning. Eleverna fick bland annat lära sig textilt handarbete och hushållsnyttiga kunskaper som att konservera och laga mat. Skolverksamheten fortsatte under 1970- till och med 1990-talet i form av Borghamnsskolan.

Fiskeby och samhälle

Förutom stenindustrin var fisket länge en viktig näring i Borghamn. Den äldsta fiskarbefolkningen var bosatt vid Hovanäset, strax norr om Bårstads kalkbrott, där det började växa fram ett mindre samhälle på 1850-talet. Marken tillhörde till stora delar Bårstads by och var delvis bebyggd med små båthus, agrar bebyggelse samt torp och backstugor. På 1870-talet var ett bostadsområde etablerat. Genom det lilla samhället gick det under 1800-talet en mindre rälsförbindelse mellan Bårstads kalkbrott och kalkugnen som fanns på ud-den norr om området. Samhället fortsatte expandera under 1900-talet i anslutning till järnvägsstationen.

Ombergs kronopark

Omberg har under lång tid utgjort kronopark och kunglig jaktpark vilket det idag fortfarande återstår en del spår efter. Exempel på sådana företeelser är grindstugan Brottsledet och skogvaktarstugan som innefattar bebyggelse från 1800-talets andra hälft i området kring fornborgen.

Flygfoto över Borghamn. I bild syns bland annat de två längorna tillhörande lantmannaskolan.
Foto: Vadstena kommun

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Stenindustrins lämningar så som stenbrott, hamnar med pিরer och kajer, kalkugnslämningar vid Hovanäs, liksom vattenfyllda dagbrott.
- Den aktiva stenindustrin med öppna stenbrott.
- Borghamns bebyggelse som speglar områdets utveckling över tid. Detta innefattar bland annat kaserer, ekonomibyggnader, kyrksal, torp, arrest samt Kronoarbetskårens gamla kyrkogård, Bockakyrkogården och de två hundgravarna vid Borghamn.
- Samhällets äldsta bebyggelse med stationsbyggnad, turisthotell och bostadsbebyggelse av enklare egnahemskaraktär.
- Äldre byggnader tillhörande stenindustrin och gårdsmiljön vid Hovanäs.
- Det f.d. fiskesamhället med bevarad tomtstruktur med långsmala tomter ner mot vattnet, träbebyggelse, små ekonomibyggnader, fruktträdgårdar samt små privata pিরar och bryggor.
- Skogvaktarstugan och grindstugan Brottsledet med bebyggelse från sekelskiftet 1900.
- Äldre gröNSTrukturer så som stora uppvuxna lövträd, planterade buskar, stora gräsytor, bevarade skogsområden, samt åker- och hagmark.
- Äldre vägsträckningar.
- FornlämningSMiljön vid Drottning Ommas borg på Omberg, som berättar om områdets stora tidsdjup.

Äldre byggnader tillhörande stenindustrin vid Hovanäs och Hovanäs hembyggsförening.

Del av hamnen i Borghamn.

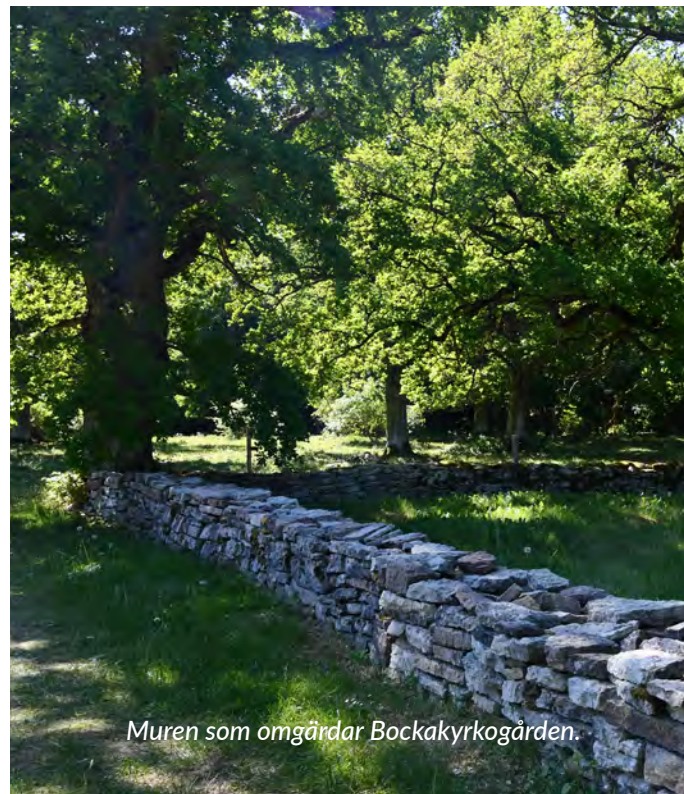
Flygfoto över det före detta fiskesamhället i Borghamn.
Foto: Vadstena kommun

*Flyfoto över Borghamn och Ombergs norra sluttning.
Foto: Vadstena kommun*

Ruiner efter smedjan samt en jordkällare i Borghamn.

Muren som omgärdar Bockakyrkogården.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Områdets olika utbyggnadsfaser och årsringar ska bevaras så att det kulturhistoriska värdet består.
- Stenindustrins värdefulla miljöer ska bevaras.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande.
- Ursprungliga tomter ska bevaras i omfattning så att äldre gatu- och tomtstruktur fortsatt är läsbar.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Grönska i form av äldre uppvuxna träd, fruktträd, bärbuskar och gräsytor ska värnas. Dessa stärker miljöns värde och ska tas i beaktande vid planering och lovprövning.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras och ej brytas.
- Särskilt värdefull bebyggelse och planstruktur bör ges skydd genom detaljplan.
- Fornlämningsmiljön Drottning Ommas borg bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext med omgivande naturlandskap, utan nya dominerande tillägg.

Område 7. Skedet

SAMHÄLLE, ROGLSÖSA SOCKEN

Skedet utgör en unik bebyggelsemiljö utan motsvarighet i kommunen. Miljön är välbevarad både i fråga om struktur och bebyggelse i form av före detta småjordbruk, backstugor och torp, som tillsammans illustrerar hur ett mindre samhälle vuxit fram naturligt utmed vägarna på landsbygden.

OMRÅDESBESKRIVNING

Skedet är ett mindre samhälle som utgörs av en längre gata kantad av bostadsbebyggelse, som löper mellan landsvägen och Borghamn. Området är beläget i kommunens sydvästra delar strax öster om Omberg. Bebyggelsen består i huvudsak av före detta småjordbruk, torp och backstugor uppförda under årtiondena kring sekelskiftet 1900. Från Skedagatan löper några små grenvägar ut både i den norra och södra änden där bebyggelsestrukturen fortsätter. Vid landsvägen i området södra ände har likartad bebyggelse även etablerats utmed landsvägen mot Ödeshög.

Bebyggelsen utmed Skedagatan innehåller förhållandevis små bostadshus på små tomter, placerade på båda sidor om gatan. På vissa platser finns det släpp, eller öppningar, mellan bebyggelsen där den kringgärdande åkermarken fortfarande når hela vägen fram till vägen. Fasaderna är överlag klädda med träpanel, må-

lade antingen med rödfärg eller ljus oljefärg. Några av husen har senare klätts med eternitskivor eller fasadtegel, men bebyggelsen har trots detta en övergripande välbevarad karaktär. På tomterna står ofta bodar och små ladugårdar. De tillhörande trädgårdarna är generellt små och be vuxna med mindre planteringar, fruktträd och lövträd. Ofta avgränsas tomterna mot gatan av syrenbuskar och låga staket eller stängsel.

I området ingår även två före detta missionshus och ett tingshus. Missionshusen har olika karaktär, varav den ena sannolikt är uppfört i slutet av 1800-talet och har karaktär av 1800-talets panelarkitektur med röd panel och vita snickerier. Det mindre missionshuset, som ligger centralt i området utmed Skedagatan, utgörs av rödmålad liten stuga med karaktär av 1920-talsklassicism, med två mindre uthus placerade på varsin sida om huvudbyggnaden. Det före detta tingshuset utgörs av en liten rödmålad stuga utmed Skedagatans södra ände, nära landsvägen.

Andra betydelsefulla inslag i miljön är de obebyggda inägor som finns kvar mellan tomterna och medger utblickar mot det omkringliggande landskapet. Under 1900-talets andra hälft har en del moderna inslag i form av nybyggda villor tillkommit som tydligt bryter mot områdets karaktär.

HISTORIK

Skedet började växa fram som en koncentration av smågårdar och bostadshus i form av backstugor och torp under 1800-talets andra hälft. Bebyggelsen uppfördes framför allt av hantverkare och lönearbetare vid de större jordbruken i landskapet runt omkring. Denna typ av bebyggelse var ofta placerad på sämre jordbruksmark, utmed större vägar eller intill sockengränser, som här i gränstrakterna mellan Rogslösa, Väversunda och Källstad. Vid slutet av 1800-talet fanns här både tingshus, skolhus och en stor ansamling bostadshus i form av backstugor för olika sorters hantverkare samt stat- och soldattorp. Skedet har en särskilt stor koncentration av sådan bebyggelse som därigenom har kommit att forma ett eget litet samhälle mellan de mer självklara knypunkterna i området.

Den bebyggelse som finns i Skedet idag är till största delen tillkommen vid årtiondena runt 1900 på tomter avsöndrade från kringliggande jordbruksfastigheter som Lundtorp, Freberga Skogsby och Rogslösa. I början av 1900-talet uppfördes även två missionskyrkor i det framväxande samhället samtidigt som lanthandel och skola tillkom. Under 1950-talet anlades en ny lanthandel funktionalistisk stil som ersatte den äldre affären.

MOTIV TILL BEVARANDE

Bebyggelsemiljön i Skedet är ett exempel på hur bebyggelse för egendomslösa och lönearbetare har koncentrerats till de minst fruktsamma delarna av jordbruksmarkerna, och ibland utmed sockengränserna. Mindre ansamlingar av småjordbruk och backstugor finns på andra ställen utmed de större vägarna i kommunen men ingen som vuxit i samma omfattning som Skedet. Bebyggelsemiljön, som innefattar bostadshus, missionskyrkor och tingshus, är relativt välbevarad och har en i det närmaste oförändrad struktur med få tillägg sedan 1900-talets mitt. Bebyggelsen speglar ett särskilt bebyggelseskick och en egen historia som berättar om jordbrukssamhällets mindre bemedlade och är därför att betrakta som ett särskilt värdefullt område.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Bevarad bebyggelsestruktur med byggnader placerade utmed den långa vägen mellan landsvägen och Borghamn, uppförda i nära anslutning till vägen, antingen i liv med gatan eller något indragen.
- Mindre hus på små tomter, ofta med äldre uthus och komplementbyggnader inom tomterna.
- Bevarad bebyggelse från 1800-talets slut och 1900-talets början av varierad karaktär. Agrar bebyggelse med panelade fasader målade i ljusa oljefärger eller rödfärg.
- Samhällsnyttiga byggnader som missionshus och det f.d. tingshuset och den f.d. lanthandeln.
- Bevarade avsnitt med oexploterad mark mellan de mindre bostadshusen som ger utblickar mot det kringliggande jordbrukslandskapet. Belyser även samhällets historia då dessa avsnitt ofta tillhör någon av gårdarna i trakten.
- Äldre växtlighet i trädgårdarna i form av exempelvis fruktträd, uppvuxna lövträd och syrenbuskar. Låga häckar eller staket med grindar mot gatan.

Flyfoto över Skedagatan. Foto: Vadstena kommun

Växtlighet och gatuum utmed Skedagatan.

Mindre bostadshus i Skedet placerat i liv med gatan.

Det norra av de två missionskyrkorna i Skedet.

Den södra av de två missionskyrkorna i Skedet.

Den f.d. lanthandeln i Skedet.

En egensinnigt utformad byggnad i Skedet.

Bostadshus i Skedet.

Större bostadshus i Skedet.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Områdets övergripande bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Vid eventuell nyexploatering är det viktigt att följa befintlig bebyggelsestruktur och att värna utblickar mot odlingslandskap mellan bebyggelsen.
- Avsnitt med jordbruksmark som idag är fri från bebyggelse, och inte tidigare pekats ut som lämpliga för bebyggelse, bör ej tas i anspråk för nyexploatering.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande.
- Äldre trädgårdar ska värnas, till exempel uppvuxna löv- och fruktträd, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar.
- Häckar och staket mot gatan bör hållas låga.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.

Område 8. Djurkälla

ENSAMGÅRD, VÄVERSUNDA SOCKEN

Djurkälla är en gård med medeltida anor. Som namnet antyder finns här en källa med lång historisk kontinuitet på platsen. Gården var länge ett rusthåll som försåg Östgöta kavalleri med en ryttare. Miljön utgör idag ett välbevarat och typiskt exempel på en mindre ensamgård i kommunen.

OMRÅDESBESKRIVNING

Djurkälla består idag av en ensamliggande gård placerad i det öppna landskapet mellan Ombergs nordvästra sluttning och Väversunda. Bebyggelsen utgörs av en manbyggnad, en arbetarbostad, några mindre uthus, tre större ladugårds- och ekonomibygnader, samt en omgivande trädgård. Gården bevarar till viss del samma utformning som i kartan från 1900, men de två flygelbyggnaderna finns inte längre kvar.

Manbyggnaden är en två våning hög timmerbyggnad klädd med faluröd panel, på en sockel av natursten. Byggnaden har fyra fönsteraxlar och en farstukvist. Taket är täckt med rött lertegel och har tre murade skorstenar. Väster om manbyggnaden står en arbetarbostad, även den klädd med faluröd panel och sadeltak

med rött tegel, och intill denna ett par uthusbyggnader. Uthusen har en mycket ålderdomlig karaktär med timmerfasader. Ekonomibygnaderna ligger på andra sidan vägen och är placerade i en U-form, med två äldre längor jämte en nyare ladugårdsdel, alla med röda träfasader och tegeltak. Alla ekonomibygnader är mycket välbevarade med ursprungliga fönster och dörrar.

Gården omgärdas av en lummig trädgård med uppvuxna löv- och fruktträd. Framför huset finns en rundel och en väg som löper utmed den västra tomtgränsen. Mellan tomtens byggnader finns en stenskodd källa. Runtom tomtens sträcker sig öppna hag- och åkermarker.

HISTORIK

Djurkälla (i äldre tider även Durskiella eller Diurskälla) finns skriftligen belagd sedan 1276 och omtalas då som by. Därefter har platsen omväxlande omnämnts som by och gård, men har sedan 1700-talets början varit en ensamgård. Gården omfattande länge ett mantal, men det finns tecken på att gården kan ha haft två eller fler ägare i perioder. Som namnet antyder har här länge funnits en källa. På samma plats där det idag finns en källa är en källa utmarkerad på de historiska kartorna. Gårdens

marker angränsade västerut till Ombergs djurpark. Djurkälla utgjorde ett rusthåll under Wadstena Compagniet och Östgiötha Cavallerie sedan åtminstone 1700-talet. Ryttartorpet kan spåras tillbaka till 1704 på en karta över Djurkälla. I kartan avbildas ett torp beläget en bit bort, intill Gumlösas ägor. Torpet var ett så kallat ryttartorp avsett för en ryttare vid ovan nämnda kavalleri. På laga skifteskartan från 1909 har Djurkällas marker ändrat omfattning och det gamla ryttartorpet har blivit ett grenadjärstorp.

Häradsekonomska kartan från sekelskiftet 1900 visar en huvudbyggnad med två flygelbyggnader placerade på vardera sida om en rund vändplan. På andra sidan vägen syns en större u-formad ladugård. En bit sydväst om gårdens marker syns även en backstuga.

Den äldsta bebyggelsen inom dagens gårdsmiljö utgörs av manbyggnaden vars grund ska vara tillkommen runt 1650. Huset har senare blivit tillbyggt i omgångar. År 1740 tillkom framkammare och ovanvåning och 1830 uppfördes den vinkelställda kökstillbyggnaden. Arbetarbostaden uppfördes 1863. Av de äldre ekonomibygnaderna är de två längorna sannolikt från 1800-talet och den större ladugården är från 1938.

MOTIV TILL BEVARANDE

Djurkälla är ett välbevarat och typiskt exempel på en mindre ensamgård i Vadstena. Gårdsmiljöns bebyggelse speglar olika tiders byggnadsskick, i huvudsak 1800-tal till tidigt 1900-tal. Manbyggnaden är av särskilt intresse med sina äldsta delar sannolikt uppförda på 1650-talet. Trots en del senare förändringar går det ännu att utläsa den äldre bebyggelsestrukturen med en centralt placerad manbyggnad och intilliggande arbetarbostad, ekonomibyggnader och uthus. De omgivande öppna hag- och åkermarker visar hur marken brukats runt gården. Även källan har ett högt kulturhistoriskt värde, då gårdens namn vittnar om en lång historisk kontinuitet på platsen.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Samlad gårdsmiljö omgiven av öppna hag- och odlingsmarker.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad mangårdsbyggnad och en vinkelställd arbetarbostad, samt ekonomibygnader placerade i en U-form och ett par mindre uthusbyggnader.
- Agrart präglad bebyggelse av enhetlig karaktär med rödfärgade träbyggnader och tegelklädda sadeltak som speglar olika tiders byggnadsskick. Arbetarbostad, ladugård, ekonomibygnader och uthus som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer, samt timmerstommar.
- Trädgård med uppvuxna äldre träd och växtlighet, liksom den gräsklädda rundeln och grusvägar.
- Den stenskodda källan.

Manbyggnadens södra fasad.

Vy mot det kringliggande jordbrukslandskapet från trädgården.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Djurkälla bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Den stenskodda källan ska bevaras.

Manbyggnaden i Djurkälla. Framför huset finns en gräsklädd rundel som omges av en grusväg.

Område 9. Väversunda

KYRKBY, VÄVERSUNDA SOCKEN

Väversunda kyrkby utgör kärnan i en sockenbildning med stort tidsdjup. Här finns en mycket välbevarad kyrka från 1100-talet och flertalet äldre gårdar från 1700- och 1800-talet, däribland Berzeliusgården, födelsehem åt den kända vetenskapsmannen Jacob Berzelius. Bymiljön har i sin helhet en välbevarad struktur från tidigt 1900-tal men med tydliga spår från tiden innan laga skifte och tidig medeltid.

OMRÅDESBESKRIVNING

Miljön omfattar Väversunda gamla kyrkby, belägen på den öppna slättbygden mellan Ombergs höjdparti och sjön Tåkern. En mindre landsväg som ansluter till länsväg 919 passerar väser om området. Den bevarade bebyggelsen består i huvudsak av en romansk kyrkobyggnad i sten från 1160-talet, kyrkogård och tre äldre gårdar med tillhörande ekonomibyggnader, arbetarbostäder och mindre uthus. De tre gårdarna Södergården, Norrgården och Prästgården är återstoden av en större bystruktur på runt 12 gårdar som splittrades i samband med laga skifte. Endast ett fåtal byggnader har tillkommit efter skiftet, däribland den avskilt belägna och nedlagda Väversunda järnvägsstation samt ett mindre församlingshus från 1965.

Kyrkan och gårdarna ligger idag inbäddade i ett nord-sydligt orienterat band av grönska i ett flackt och vidsträckt åkerlandskap. Väversunda kyrka är liten med en torn-

spira som knappt reser sig över begravningsplatsens äldre träd. Den välbevarade byggnaden har en mycket ålderdomlig karaktär med tjocka murpartier där stenen kan anas under ett tunt, ojämnt putsskikt. I kyrkan finns en stor samling med runristade kalkstensfragment från tidigkristna minnesvårdar och en unik 1100-talsdörr med runor och smide, av mästaren Asmund. De senare tillkomna årsringarna med sakristia, vapenhus och tornkonstruktion är lätta att avläsa. Sydväst om kyrkan finns agrara lämningar i form av fossil åkermark med röjningsrösen som tydligt går att uppleva i landskapet.

Prästgårdens 1700-talsanläggning har faluröda fasader med vita omfattningar och framstår som relativt oförändrad. Den tidsenliga gårdsstrukturen är intakt med mangården flankerad av två mindre fristående flygelbyggnader kring gårdsplanen. En ursprunglig trelängad ekonomigård vid vägen har ersatts av en ladugårdsbyggnad längre österut.

Södergården, eller Berzeliusgården, har en ståtlig ljus mangårdsbyggnad i trä med 1700-talskaraktär. Storleken, läget i anslutning till kyrkan med minnesstenen för Berzelius och ett par välhuggna grindstolpar med inskriptioner ger ett prästgårdsliknande intryck. Flera av de faluröda arbetarbostäderna och mindre uthusen finns bevarade men den äldre ekonomigården har rivits.

Norrgården, numera Väversunda gård, är idag byns största gård med en ljus reveterad mangårdsbyggnad

från 1870-tal och väl tilltagen rundkörsl framför huvudentrén. Delar av tomten har en parklik karaktär. I samband med att den äldre mangårdsbyggnaden ersattes så uppfördes nya större ekonomibyggnader norr om den på ägorna passerande bäcken. De mindre ekonomibyggnader som finns spridda längs med bäckfåran härstammar troligtvis från den äldre gårdsbebyggelsen. Gården har i högre grad än de andra gårdarna anpassats till det moderna jordbrukets funktionella krav.

HISTORIK

Väversunda kyrkby etablerades under tidig medeltid och omnämns i äldre skrifter som Weversund, Waewersunda och Woeffwersunda. Byns stenkyrka uppfördes på 1100-talet. Den bördiga centralbygden kring Vadstena hade då hunnit utvecklas till ett brukat jordbrukslandskap och flera liknande kyrkor från epoken vittnar om att tidigkristna församlingar var väletablerade. Mycket tyder på att flera av dessa stenkyrkor föregåtts av ännu äldre träkyrkor. Under detta skede lät områdets elit uppföra runristade minnesvårdar över sina döda i anslutning till kyrkan.

Väster om Väversunda, mellan Omberg och Tåkern, passerade den landsväg som ingick i den så kallade Eriksgatan vilken hade stor nationell betydelse för de medeltida Kungavalen. Före reformationen löd byns gårdar under det närliggande Alvastra kloster men omvandlades efter klostrets avveckling på 1500-talet framför allt till kyrkohemma, kronohemma eller skattehemma.

MOTIV TILL BEVARANDE

Väversunda är ett välbevarat exempel på en medeltida kyrkby, tydligt avgränsad och synlig genom sitt exponerade läge ute på den öppna odlingsmarken. Byn återspeglar det agrara samhällets långa historiska kontinuitet på den bördiga slättbygden kring sjön Tåkern. Den mindre stenkyrkan från 1100-talet är relativt oförändrad med tydligt redovisade tillägg och bidrar till platsens ålderdomliga karaktär. Kyrkan har flera tidigmedeltida, unika byggnadsdetaljer med höga kulturhistoriska värden.

Stora delar av den äldre bybebyggelsen flyttades under laga skifte men resterna av den gamla kyrkbystrukturen kan fortfarande utläsas genom de tre återstående gårdarna och kyrkan. Viktiga uttryck för miljön är Berzeliusgårdens och prästgårdens närhet till kyrkan, deras välbevarade mangårdar med 1700-talsprägel samt tillhörande arbetarbo-städer och ekonomibyggnader. Byn har i princip behållit sin struktur och karaktär från tidigt 1900-tal med enskilda undantag, bland annat det församlingshem som uppfördes 1965.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljö-vården Omberg-Tåkern [E1-7].

Väversunda kom med tiden att bli en annexförsamling till Rogslösa pastorat och uppgick 2006 i Dals församling. Gårdsbebyggelsen var i äldre tid samlad på åkermarken norr om kyrkan och räknade vid medeltidens slut runt 10 hemman. Mot slutet av 1700-talet uppfördes en ny prästgård på obebyggd åkermark söder om kyrkan och en mindre klockarebostad finns inritad strax väster om kyrkan på storskifteskartan från 1765. På utmarkerna låg då flera torp. Byns storlek och struktur förblev relativt intakt fram till 1840-talets laga skifte.

Innan sjön Tåken utdikades på 1840-talet hade byn ett strandnära läge vilket gav möjlighet till visst fiske vid sidan om det i bygden annars helt dominerande jordbruket. En vattendriven kvarn ska under 1800-talets andra hälft ha legat vid bäcken i byns norra ände och minst en väderkvarn finns omnämnd. Skollhuset var beläget ute vid genomfartsvägen mot Vadstena, sydväst om byn.

Under laga skifte blev alla byns 12 gårdar utflyttade på ägor med undantag för Norrgården, Södergården och Prästgården. År 1888 togs en smalspårig järnväg i bruk som band ihop orten Ödeshög med Vadstena-Fågelsta linjen. Väversunda fick då en egen station på åkern strax väster om byn. När trafiken upphörde 1958 bevarades stationshusen men spår och banvall revs och återställdes till odlingsmark.

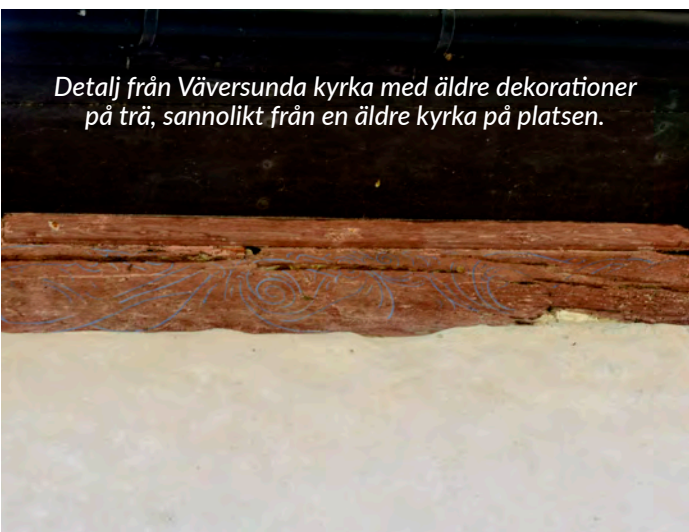

Norrgårdens manbyggnad.

Ekonomibyggnad i Väversunda.

Detalj från Väversunda kyrka med äldre dekorationer på trä, sannolikt från en äldre kyrka på platsen.

Flygfoto över Väversunda kyrkby. Foto: Vadstena kommun

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Kyrkbyns placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd.
- Resterna av den traditionella kyrkans struktur med prästgården och de två oskiftade gårdarnas närliggande placering längs den slingrande landsvägen.
- Småskalig och ålderdomlig stenkyrka från 1100-talet med tydliga årsringar och unika byggnadsdetaljer från tidig medeltid och framåt.
- Södergårdens placering i anslutning till kyrkan med koppling till vetenskapsmannen Jacob Berzelius synliggjord genom en minnessten. Gårdens höga ålder, dess ståtliga mangårdsbyggnad med bevarad 1700-talskarakter och äldre arbetar- och ekonomibebyggelse.
- Prästgårdens välbevarade mangårdsbyggnad med flygelbyggnader och uthus, representativa för sekelskiftet 1700-1800.
- Norrgårdens salsbyggnad och större ekonomigård som i högre grad än de andra gårdarna belyser anpassningen till ett moderniserat och storskaligt jordbruk under 1800-talets senare hälft fram till 1900-talets mitt.
- Grönstrukturer i form av kyrkogårdens äldre lövträd och växtlighet kopplad till gårdarnas ursprungliga trädgårds- och parkanläggningar.
- Agrara lämningar i form av fossil åkermark bestående av röjningsröseområde sydväst om kyrkan.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Manbyggnaden tillhörande Berzeliusgården.

Äldre uthus i Väversunda.

Vägen genom byn.

Agrar lämning i Väversunda.

Minnessten för Jacob Berzelius.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska fortsatt hållas öppet.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till byns övriga bebyggelse inom bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

Område 10. Häckenäs

HERRGÅRDSMILJÖ, ROGSLÖSA SOCKEN

Häckenäs är en ensamgård med ett stort tidsdjup. Gårdsmiljön ligger vackert belägen vid Vätterns östra strand och har en utpräglad herrgårdskaraktär. Herrgårdsmiljön tillsammans med det ännu aktiva jordbruket målar upp en tydlig bild av ett storjordbruk från sekelskiftet 1900 i kommunen.

OMRÅDESBESKRIVNING

Ensamgården Häckenäs är belägen i kommunens västra delar intill Vätterns strand. Gårdsmiljön består av en manbyggnad, en arbetarbostad och en ekonomibyggnad, omgärdade och ett öppet odlingslandskap med ett större parti skog i områdets norra delar som ansluter till gården tomt. I området ingår även några backstugor. Från vägen söderifrån sträcker sig en allé fram till en grusad gårdsplan kring vilken manbyggnaden och den gamla arbetarbostaden ligger. Från manbyggnadens baksida löper ytterligare en allé ner genom trädgården till en brygga vid vattnet. Tomten har utöver allén en stor trädgård med en parkliknande karaktär.

Manbyggnaden utgörs av en stor timrad byggnad med vitmålad locklistpanel i två våningar med sex fönsteraxlar. Bygganden har en centralt placerad entré accentuerad av gråmålade pilastrar med glasade dubbeldörrar. Taket är ett valmat sadeltak klätt med röda tegelpannor. Arbetarbostaden ligger placerad likt en fristående flygelbyggnad till manbyggnaden. Den har på senare tid delvis blivit ombyggd för att fungera som garage, men bibehåller till stor del en äldre karaktär. Fasaden är klädd

med vitmålad locklistpanel med dörrar och fönster målade i en kontrasterande blå kulör. Byggnadens sadeltak är täckt med röda tegelpannor. Den större ekonomibyggnaden är klädd med rödfärgad panel med ladugårdsdelens bottenvåning av kalksten. Utöver ladugården finns även en mindre panelad uthusbyggnad med vita knutar samt ett vitputsat garage.

De gamla backstugorna, som återfinns cirka 300 meter nordost om gårdsmiljön, har karaktär av sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Byggnaderna är små med rödmålade fasader, med tak täckta av röda tegelpannor. Trädgårdarna omgärdas av låga häckar och har ett bestånd av äldre fruktträd.

HISTORIK

Häckenäs förekommer i skrift 1303 under namnet Häkenäss och 1307 med stavningen Häkienäss i ett gåvobrev signerat hertigarna Erik och Valdemar Birgersson. I slutet av 1300-talet ska gården ha skänkts till Vadstena kloster av sonsonen till S:ta Birgitta, Karl Karlsson. Gården har åtminstone sedan 1600-talet utgjort en frälsegård omfattandes ett mantal. Under 1600- och 1700-talet bytte gården ägare ett flertal gånger och ägdes bland annat av familjen Soop och senare Palmstjerna.

Mellan 1850–1887 var gården i Jonas Andersson ägor, en riksdagspolitiker som var en av de drivande bakom införandet av allmän skolgång och som startade en av landets första folkhögskolor. Under Andersons tid

fanns det även två backstugor och ett grenadjärtorp som låg under gården. Manbyggnaden vid Häckenäs är troligen uppförd under 1800-talets första hälft medan resterande bebyggelse tillkommit under Anderssons tid eller i början av 1900-talet. Den vinkelställda arbetarbostaden som är placerad som en flygelbyggnad till manbyggnaden är uppförd 1917 och den stora t-formade ekonomibyggnaden 1913.

MOTIV TILL BEVARANDE

Häckenäs utgör en särskilt välbevarad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med bebyggelse i huvudsak från tidigt 1800- och tidigt 1900-tal. Manbyggnad, backstugor, arbetarbostäder och ekonomibyggnader samt den omgivande parkmiljön med allé och trädgårdar är välbevarade och förmedlar på ett tydligt och läsbart sätt hur en större jordbruksfastighet såg ut vid sekelskifte 1800/1900. Den kvarvarande jordbruksmarken som omger gården har även den ett högt värde som bidrar till förståelsen av miljöns kulturhistoriska kontext.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Ortofoto över Häckenäs med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Vättern

Häckenäs

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

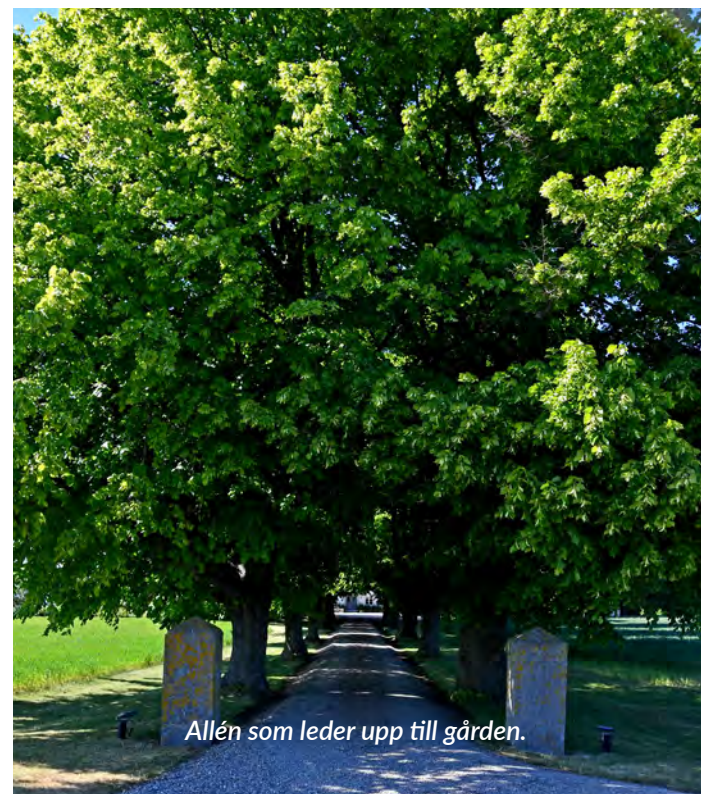
- Häckenäs belägenhet i landskapet som en solitär i det sluttande jordbrukslandskapet mot Vättern med skogsodling och åkrar runtomkring.
- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med parkliknande trädgård och komplementbyggnader tillsammans med en mindre samling backstugor placerade avses från gården.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad och en vinkelställd före detta arbetarbostad runt en grusad gårdsplan.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård och ekonomibygnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Spröjsade träfönster, glasade dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Trädgård av parkartad karaktär med bland annat uppvuxna lövträd, fruktträd och häckar, liksom den allékantade grusvägen som leder fram till gården.
- Äldre vägsträckningar.

Manbyggnaden vid Häckenäs.

Vy från ekonomibygnaderna mot Vättern.

Allén som leder upp till gården.

Samling av ekonomibyggnader i landskapet strax sydväst om manbyggnaden.

Den större ekonomibyggnaden vid Häckenäs.

Garagebyggnad inom miljön.

De f. d. arbetarbostäderna vid manbyggnaden, idag delvis ombyggt till garage.

F. d. backstugor i landskapet öster om Häckenäs.

Allén som leder upp till gården.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Häckenäs bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark. Skogspartier bör värnas.
- Häckenäs bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ur-rungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmateriel och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens äldre struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering samt material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, parkartad trädgård och uppvuxna träd i allé eller tomtgräns ska värnas. Hårdgörande av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

Område 11. Olstorp och Baggelycke m.fl.

FORNÄMNINGSMILJÖ / ENSAMGÅRDAR, ROGSLÖSA SOCKEN

Det välbevarade kulturlandskapet vid Olstorp och Baggelycke berättar om järnålderns landskapsutnyttjande. Fornlämningsbilden i området visar bland annat ålderdomliga odlingselement och gravfält. I miljön ingår även två ensamgårdar vars bebyggelse härrör från 1800- och 1900-talet.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området ligger i den nordvästra delen av kommunen. Miljön omfattar ett större öppet odlingslandskap på slättbygden med en stor koncentration av fornlämningar från främst äldre järnålder som går att uppleva i landskapet. Bebyggelsen i området utgörs av de två mindre gårdarna Baggelycke och Olstorp och enstaka torp som ligger i anslutning till vägar. I den östra delen av området finns ett skogsområde.

Fornlämningsmiljöerna är koncentrerade till svaga förhöjningar i det öppna slättlandskapet. Strax sydväst om Eketorp finns ett gravfält som omfattar cirka 50 fornlämningar, som utifrån gravtyper bör kunna dateras till äldre järnålder. Flera av dessa går att uppleva i form av resta stenar. Bland övriga järnålderslämningar i området märks ensamliggande gravar som hög- ar, kvadratisk röse, domarring och treudd. Här finns även enstaka hällkistor från yngre stenålder som visar på ett ännu större tidsdjup.

I landskapet finns agrara lämningar i form av stensträngar från äldre järnålder. Dessa går att uppleva sydväst om Eketorp liksom öster om Baggelycke.

Baggelycke gård är den nordligaste belägna av de två gårdarna. En yngre grusväg med allé leder fram till gårdsmiljön. Bebyggelsen är samlad kring en fyrkantig gårdsplan, med manbyggnad och några uthus söderut och ekonomibygnaderna norrut. Manbyggnaden är en gulmålad panelklädd salsbyggnad och ekonomibygnaderna är rödfärgade. Merparten av gårdens byggnader är från 1910- och 20-talet. Gården omges av uppvuxna lövträd och planteringar.

Olstorp är belägen intill ett mindre skogsparti. Gårdsmiljön består av en manbyggnad, två flyglar, uthus och ekonomibygnader. Själva manbyggnaden är i grunden en äldre parstuga, som troligen härrör från 1800-talets förra hälft. Flyglarna och ekonomibygnaderna är av yngre ålder. Manbyggnaden är kraftigt om- och tillbyggd idag men bevarar ändå en agrar prägel med rödmålade träfasader och sadeltak med rött lertegel. Byggnaden flankeras av två parallellställda flygelbyggnader. Denna gårdsstruktur härstammar åtminstone från det sena 1800-talet. Ekonomibygnaderna har dock flyttats till ett läge öster om manbyggnaden och är tillkomna under 1900-talet. I trädgården framför huset finns fruktträd som utgör rester efter äldre fruktodlingar.

Strax sydöst om Olstorp utmed vägen ligger den mindre gården Eketorp som är senare etablerad i området. Här finns bland annat en manbyggnad från 1900-talets början och några uthus och ekonomibygnader av äldre karaktär. I området finns även en del yngre bebyggelse.

HISTORIK

Områdets rika fornlämningsmiljöer speglar ett område med stort tidsdjup. Stensträngar, gravar och gravfält vittnar framför allt om den äldre järnålderns landskapsutnyttjande. Gårdarna finns belagda i skrift sedan medeltiden, men möjligen kan någon av dem ha äldre rötter än så. I det äldsta kartmaterialet över området från 1600-talet syns fyra gårdar utspridda i det vida landskapet: Olstorp, Baggelycke, Kartorp och Toketorp. Av dessa finns endast de två förstnämnda gårdarna kvar idag. Den häradsekonomiska kartan från slutet av 1800-talet visar att det även tillkommit nya gårdar och torp i området, av vilka endast Eketorp och Grönlund finns kvar idag. Det finns möjligen före detta backstugor bevarade i de äldre utmarkerna. Flera av gårdarna har byggts om kraftigt under 1900-talets senare del och ekonomibygnader har förnygrats.

MOTIV TILL BEVARANDE

Kulturlandskapet vid Olstorp och Baggelycke berättar om det förhistoriska landskapsutnyttjandet. Områdets långa tidsdjup synliggörs genom fornlämningar som gravfält, ensamliggande stensättningar och hägnader i form av stensträngar. Lämningarna i sig speglar den äldre järnålderns småskaliga jordbrukslandskap, med stensträngar som hägnade in inägorna för att hålla djuren borta och gravar i anslutning till bebyggelsen. Ensamgårdarna Baggelycke och Olstorp bevarar äldre gårdslägen sedan åtminstone 1600-talet, med bebyggelsen från 1800- och 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Olstorp-Baggelycke med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

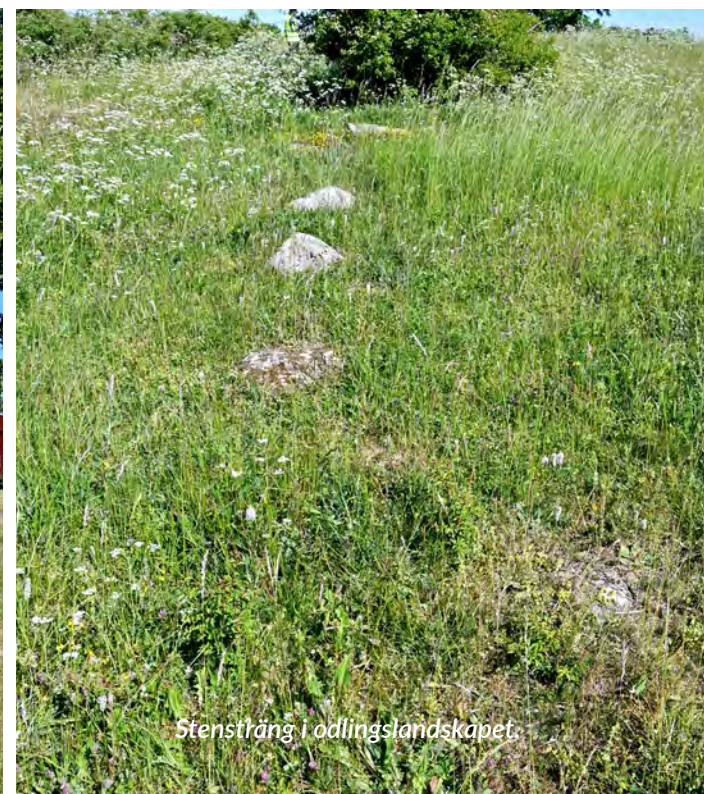
- Ensamgårdarnas belägenhet i det öppna jordbrukslandskapet, omgivna av hag- och åkermarker och angränsande till skogspartier.
- Gårdarna Olstorp och Baggelyckes äldre lägen och delvis bevarade bebyggelsestruktur, samt den yngre gården Eketorp.
- Agrart präglad bebyggelse med rödfärgade träbyggnader som speglar ett äldre byggnadsskick. Ladugård och ekonomibygnader som vittnar om hur gårdarna har brukats i äldre tid.
- Gårdarnas grönstrukturer i form av äldre uppvuxna träd och fruktträd.
- Fornlämningsmiljön med gravfält sydväst om Eketorp, som berättar om områdets stora tidsdjup.
- Agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar från förhistorisk tid.
- Äldre vägsträckningar.

Gravfält från järnåldern, idag övervuxet.

Ekonomibygnader vid Baggelycke.

Stensträng i odlingslandskapet.

Manbyggnaden vid Olstorp.

Betesmarker med stensträngar.

Gården Eketorp.

Manbyggnaden vid Baggelycke.

Äldre fruktträd.

Allén som leder fram till Baggelycke.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Landskapets äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre gårdslägen bevaras.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas äldre struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering samt material och färgval.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.
- För att fornlämningarna ska kunna upplevas visuellt krävs regelbunden skötsel av anläggningarna. Planerade åtgärder skall först samrådas med Länsstyrelsen då dessa kan vara tillståndspliktiga.
- Det är viktigt att öka tillgängligheten till fornlämningarna och främja informationsinsatser.

Område 12. Rogslösa

KYRKBY / SOCKENCENTRUM / SAMHÄLLE, ROGSLÖSA SOCKEN

Rogslösa kyrkby är ett exempel på ett sockencentrum som berättar om hur landsbygdens miljöer kom att präglas av industrialiseringen på landsbygden under 1800- och 1900-talet. Byns karaktär kännetecknas idag både av järnvägens etablering i den södra delen av byn, samtidigt som den äldre bystrukturen är tydligt avläsbar i den norra delen av byn.

OMRÅDESBESKRIVNING

Rogslösa kyrkby är belägen i kommunens västra delar, i den öppna odlingsbygden på en svag förhöjning i landskapet. Miljön omfattar Rogslösa kyrka och kyrkby, som utgjort socknens administrativa centrum, och bebyggelse som uppförts kring den före detta järnvägsstationen. Samhället har två tydliga karaktärer: den gamla bytomten och kyrkan i den norra delen och bebyggelsen som etablerats efter järnvägens framdragning i den södra delen. Centralt på den gamla bytomten ligger Rogslösa kyrka varifrån bebyggelsen utgår åt väster, söder och öster längs med den gamla vägen som löper genom byn.

Kyrkobyggnaden bevarar en medeltida karaktär. I kyrkan finns ett flertal runristade kalkstensfragment från tidigkristna minnesvårdar som berättar om det kristna missionsskedet. Vid bogårdsmuren som omgärdar kyrkogården står en medeltida bod av murad sten. Utanför murens västra sida finns ett antal bevarade tjudringsstolpar från 1800-talet, där boende i socknen bundit sina hästar i samband med kyrkobesök. Norr om kyrkan finns äldre hägnader i form av stensträngar. I kyrkans närområde finns skolan uppförd 1881, en lä-

rarbostad från 1927, det före detta ålderdomshemmet från 1912 samt kyrkoherdebostället. Manbyggnaden vid kyrkoherdebostället utgörs av ett panelat och falurött timmerhus från 1800-talets början. Manbyggnaden flankeras av två flyglar, en ålderdomlig envåning parstuga som nu fungerar som församlingshem.

Bland de yngre bostadshusen i miljön kring kyrkan märks några villor från 1900-talet och lönebostället från 1938 i nationalromantisk stil. Ekonomilängorna är i regel av trä och faluröda, uppförda under årtiondena omkring 1900. Tomterna är lummiga. Äldre lövträd finns även utmed vägen som löper genom byn och i form av små skogspartier inom de större gårdarnas trädgårdar.

I samhällets södra del, mellan järnvägsspåret och vägen mellan Vadstena och Ödeshög, finns en koncentration av villabebyggelse. Byggnaderna är med undantag för stationshuset, sannolikt tillkommen på 1890-talet, präglad av det tidiga 1900-talets arkitekturideal. Bebyggelsen har överlag en egnahemskaraktär, bortsett för ett större stenhus mittemot den gamla magasinsbyggnaden. Denna byggnad var ursprungligen ett mejeri men byggdes om till kommunalhus på 1950-talet av Östgöta-Dals landskommun. Karaktäristiskt för området är att tomterna skurits av i linje med den före detta järnvägen vilket gett upphov till märkligt utformade tomtgränser.

Mellan de två miljöerna finns modern bebyggelse i form av ansamling kedjehus. Trädgårdarna här är enklare och mindre, med bevarade odlingar av fruktträd och äldre lövträd, vilka omgärdas av plank eller häckar.

HISTORIK

Rogslösa finns belagd i skrift sedan 1276 och Rogslösa kyrka är uppförd på 1200-talet. Mycket tyder på att stenkyrkan föregåtts av en ännu äldre träkyrka. Under detta skede lät området elit uppföra runristade minnesvårdar över sina döda i anslutning till kyrkan. Innan laga skifte bestod byn av kyrkan, två gårdar och två sockenstugor. Gårdarna, som utgjordes av kyrkoherdens boställe och ett kronorusthåll, låg båda öster om den nuvarande kyrkan medan sockenstugorna var belägna på den västra sidan. Prästgården har behållit sin plats men den nuvarande bebyggelsen är uppförd i början av 1800-talet. På kronorusthålls mark byggdes under 1930-talet en ny manbyggnad med funktionen som löneboställe för prästen. Vägen som löper genom Rogslösa norra halva har en delvis bevarad sträckning åtminstone från tiden runt storskifte.

Runt sekelskiftet 1900 började ett litet samhälle att växa fram runt byn. En skola byggdes strax söder om kyrkan 1881 och järnvägslinjen mellan Vadstena och Ödeshög öppnade 1888. Vid stationsområdet började det så småningom uppföras bostadsbebyggelse på åkermark som nu blivit svår att bruka på grund av sitt ogynnsamma läge. Runt stationshuset och intill spårområdet byggdes flera småhus, magasinsbyggnader hörande till järnvägsverksamheten samt en större stenvilla med ett transformatorstorn i rött tegel på mark som styckades av från gården Hässlebys ägor. Här fanns även post- och telegrafstation. I miljön kring kyrkan uppfördes även ett ålderdomshem 1912, en lärarbostad 1927 och en rad bostadshus.

MOTIV TILL BEVARANDE

Rogslösa kyrka och samhället däromkring målar på ett tydligt sätt bilden av en medeltida by som under århundraden utvecklats till ett modernt sockercentrum. Bebyggelsen inom Rogslösa belyser nästan alla delar av byns utveckling med kyrkan som den i särklass äldsta tidsmarkören. Utöver det speglas även välfärdssamhällets framväxt under slutet av 1800-talet och 1900-talets början av skolan, ålderdomshemmet och egnahemsbebyggelsen samt den kvarvarande järnvägsanknutna bebyggelsen. Samtidigt finns det också ett antal byggnader kvar som behåller sin agrara prägel så som kyrkoherdebostället från 1800-talets slut och lönebostället från 1938. Sammantaget är Rogslösa en god representant för jordbrukssamhällets utveckling, framför allt under 1800- och 1900-talet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Ortofoto över Rogslösa med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byns belägenhet på en svag förhöjning mitt i det öppna odlingslandskapet med kyrktorn och växtlighet väl synliga från bygden runtomkring.
- Kyrkomiljö med medeltida kyrka, den omgärdade bogårdsmuren med tiondebod och den f.d. prästgården intill. Tjurdingsstolpar utanför kyrkogården.
- Sockencentrum intill kyrkan med lanthandel och samhällsnyttiga byggnader som skolor, ålderdomshem, liksom byggnader av agrar karaktär som uthus, lador och magasin.
- Bebyggelsestrukturen i kyrkbyn som uppkommit efter laga skifte med prästgård, löneboställe samt några gårdar som blivit kvar efter laga skifte.
- Samhället som vuxit upp i anslutning till den före detta järnvägen i samhällets södra delar. Magasin, transformatorn och stationsbyggnad är av särskilt intresse liksom tomtstruktur och äldre bostadsbebyggelse av egnahemskaraktär med trädgårdar.
- Prunkande växtlighet som omgärdar samhället mot kringliggande jordbrukslandskap. Trädgårdar med äldre uppvuxna träd och omgärdningar i form av låga staket eller häckar.
- Agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar.
- Äldre vägsträckningar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande

Flygfoto över Roglsösa. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över Roglsösa kyrka.
Foto: Vadstena kommun

Transformatorn i byns södra halva. Bakom transformatorn skymtar kommunhuset för Östgöta-Dals landskommun

Äldre flerbostadshus i Rogslösa.

Den äldre skolbyggnaden i Rogslösa.

Lönebostället uppfört 1938 strax öster om kyrkan i Rogslösa.

Rogslösas f. d. stationshus.

Bebyggelse uppförd i samband med den f.d. järnvägsstationen. Bakom transformator tornet skimtar kommunhuset för Östgöta-Dals landskommun

En äldre gård i nära anslutning till bytomten.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande. Agrara lämningar ska bevaras.
- Rogslösas befintliga bebyggelsestruktur med två historiskt skilda bydelar ska bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska i första hand placeras i anslutning till byns yngre bebyggelse mellan de två byhalvorna. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns befintliga karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av marktytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

Område 13. Källstad

KYRKBY, KÄLLSTAD SOCKEN

Källstad utgör en mindre kyrkby bestående av kyrka, två gårdar och en småskola. Den välbevarade bymiljön förmedlar på ett tydligt sätt en kyrkby som splitt-rats efter laga skifte på 1800-talet. Källstad kyrka utgör ett exempel på en medeltida kyrka som antagit en nyromansk karaktär under 1800-talet.

OMRÅDESBESKRIVNING

Källstad ligger norr om Tåkern i kommunens sydvästra delar och omges av Östgöta-slättens flacka landskap. Miljön består av en mindre kyrkby med Källstad kyrka och de två gårdarna Mellangården och Tistegården, samt en småskola. Bytomten ligger tätt inbäddad i grönska på en svag förhöjning i landskapet. På avstånd är det endast kyrktornet och Mellangårdens moderna ekonomibyggnader som syns från det omgivande landskapet. Genom bymiljön sträcker sig en väg kantad av lövträd, med bebyggelsen samlad söder därom.

Kyrkan har en nyromansk karaktär som även täcker in det medeltida tornet. Byggnaden är vitkalkad med stora rundbågiga fönster och en något ovanlig planlösning då tornet är placerat vid långhusets ena långsida snarare än vid gaveln som är vanligare. Orsaken till detta är att kyrkobyggnaden genomgick omfattande ombyggnader under 1860-talet då ett nytt långhus uppfördes. Kyrkans planlösning ändrades till dagens

utseende. I det medeltida tornet finns även ett bevarat kapell, även kallad emporvåning, ursprungligen avsedd för kyrkans byggherre.

Både Mellangården och Tistegården är uppförda i 1 ½ våningsplan med en stor frontespis, typiska för större gårdar vid 1800-talets mitt. Tistegårdens manbyggnad kantas av två fristående flygelbyggnader som följer manbyggnadens karaktär. Bostadshuset kompletteras av rödmålade ekonomibyggnader. Mellangården saknar flyglar men har inom tomten två mindre uthus placerade något söder om manbyggnaden. Öster om manbyggnaden och utanför trädgården finns gårdens ekonomibyggnader som utgörs av fem större byggnader varav två är tillkomna i modern tid.

Båda gårdsmiljöerna har under 1800- och 1900-talet genomgått förändringar och en del av byggnadernas tidsprägel och karaktär försvunnit. Bebyggelsen är dock alltså läsbar som två större gårdar uppförda kring 1800-talets mitt. Småskolan har en välbevarad och tydlig karaktär av det tidiga 1900-talet med stildrag av jugend. På skolans tomt finns ett bevarat utedass som kompletterar miljön. Trädgårdarna är av parkliknande karaktär och är likt de flesta gårdstomterna i kommunen kantade av uppvuxna lövträd. I trädgården vid Mellangården finns ytterligare bebyggelse i form av en låg stuga som troligen härrör från 1800-talet.

HISTORIK

Källstad kyrkby är omnämnd i skrift 1306. Kyrkans äldsta delar är däremot från 1100-talet. Stora delar av kyrkobyggnaden blev ombyggd under 1800-talets andra hälft då den fick sitt nuvarande utseende. Innan Tåkerns sjösänkningar låg Källstad precis vid Tåkerns strand och själva bytomten gränsade mot vattnet. Under 1600-talet fanns det åtta gårdar i byn, ett förhållande som bestod åtminstone till och med storskiftet under 1770-talet. Gårdarna i byn var då Tistegården, Pihlegården, Capellans Bostället, Gategården, Mellangården och Östergården jämte två ej namngivna gårdar. Vägen som löper mellan Källstad och landsvägen norr om samhället har till stor del samma sträckning som den hade vid tiden för storskiftet. Innan dess såg dock sträckningen annorlunda ut varför den kan antas ha tillkommit under 1700-talets första hälft.

Byn genomgick laga skifte på 1850-talet varefter endast två av byns tidigare åtta gårdar blivit kvar i byn: Tistegården väster om kyrkan och Mellangården på den östra sidan. År 1908 byggdes den före detta småskolan strax intill kyrkan. Tistegårdens ekonomibyggnader revs i början av 1900-talet medan det vid Mellangården har tillkommit två större ekonomibyggnader under 1900-talets slut och i början av 2000-talet. Övriga ekonomibyggnader är sannolikt uppförda efter laga skifte.

MOTIV TILL BEVARANDE

Källstad är ett exempel på en mindre kyrkby där den största delen av bybebyggelsen flyttats ut i samband med laga skifte. Den kvarvarande bebyggelsen bevarar en tydlig karaktär av en kyrkby från tiden efter laga skifte. Väldigt få nya byggnader har tillkommit och bebyggelsen som finns utgörs av den ålderdomliga kyrkan, de båda välbevarade gårdarna Mellangården och Tistegården uppförda under 1800-talets och småskolan från 1908. Sammantaget har Källstad en tydlig och läsbar karaktär från tiden strax efter laga skifte med mindre komplement från åren kring sekelskiftet 1900.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Ortofoto över Källstad med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Kyrkbyns placering på en svag höjd i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd med sjön Tåkern i fonden.
- Rester efter kyrkbyns äldre bebyggelsestruktur med två kvarvarande gårdar och av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel och skolkhus med kvarvarande äldre utedass.
- Bevarad bebyggelse av varierad karaktär från 1800- och 1900-talet inom bymiljön. Bland annat större manbyggnader i ljus puts eller oljemålad panel, rödfärgad uthusbebyggelse samt panelklädd villabebyggelse målad i ljusa oljefärger.
- Prunkande växtlighet inom bytomten i form av uppvuxna lövträd, låga buskage och häckar som omgärdar kyrkan och kantar trädgårdarna.
- Äldre gårdsstrukturer som grusade rundlar.
- Äldre vägsträckningar.

Flygfoto över Källstads kyrka från 1935. Foto: Vadstena kommun

Källstad kyrkas långhus uppfört 1869.

Kyrkporten till Källstads kyrka.

Vy söderut mot Källstad kyrka från den omgivande slätten.

Småskolan med tillhörande utedass.

Tistegården strax väster om kyrkan.

Tistegården östra flygelbyggnad.

Mellangården, öster om kyrkan i Källstad.

Ekonomibyggnad intill kyrkan i Källstad.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande. Kyrkans framträdande synlighet i det omgivande landskapet ska värnas.
- Bymiljöns äldre bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns befintliga karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Uppvuxna träd, häckar och andra planteringar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar, vattnet eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.

Område 14. Stora Vlseberga

HERRGÅRDSMILJÖ / ENSAMGÅRD, ROGLÖSA SOCKEN

Stora Vlseberga är ett exempel på en välbevarad herrgårdsmiljö belägen på en höjd i det flacka odlingslandskapet. Miljön illustrerar en typisk ensamgård som vuxit fram i samband med laga skifte och omfattar välbehållen bebyggelse från tidigt 1800-tal till och med 1900-talets första hälft.

OMRÅDESBESKRIVNING

Stora Vlseberga är en större ensamgård i den sydvästra delen av kommunen. Miljön ligger ungefär mittemellan kyrkbyarna Örberga och Rogslösa. Närmiljön utgörs av öppet jordbrukslandskap med långa öppna vyer mot Vättern och kringliggande gårds- och bymiljöer. Gårdsmiljön utgörs av en större manbyggnad som är strategiskt placerad på en kulle mitt i landskapet. Runtom denna finns ekonomibyggnader, ytterligare bostadshus och före detta arbetarbostäder. Bland byggnaderna sticker särskilt manbyggnaden, hönshuset och stenladan ut.

Bebyggelsen har överlag en prägel av sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Manbyggnaden ska enligt uppgift vara uppförd i början av 1900-talet och har en välbevarad karaktär av rådande stilideal vid sekelskiftet 1900. Hönshuset är en konstfärdigt utförd liten träbyggnad med stildrag av både nationalromantik och jugend. Strax söder om gårdsbebyggelsen, lite avsides, ligger en större stenlada om två våningar. Byggnaden är till skillnad från de flesta stenbyggnaderna på Vadstenaslätten uppförd till stor del med gråsten snarare än kalksten.

Byggnaden har ett påkostat uttryck och påminner mer om de herrgårdslänkande gårdar som uppförts runt om i landskapet under 1800-talets slut. Stenladan har flera stora murade fönsternischer med spröjsade fönster och en artikulerad entré med fronton, samt profilerade tegellister som markerar våningsplanen i fasaden. Stenladan har tidigare brukats som bryggeri och används idag som festlokal.

HISTORIK

Vlseberga har sedan åtminstone slutet av 1200-talet fram till laga skiftet på 1840-talet varit en bymiljö. I de allra äldsta källorna benämns byn som Vithlösobyarh, Vitlösabiærgha eller Witlösabergh. Innan skiftet bestod byn av ett flertal gårdar koncentrerade till den höjd där merparten av gårdens bebyggelse befinner sig idag. I samband med skiftet sammanslogs hela byns ägor till en och samma äga. Resultatet blev att en gård en flyttades ut från bytomten, Lilla Vlseberga, till ett läge något söder om nuvarande gårdsbebyggelse. Samtidigt lämnades en gård kvar på den gamla bytomten och resterande gårdsbebyggelse försvann.

Innan laga skifte var den äldre huvudbyggnaden placerad på toppen av höjden i landskapet, strax norr om den nuvarande manbyggnaden från sekelskiftet 1900, som uppfördes samtidigt som den äldre manbyggnaden revs. Större delen av gårdens ekonomibyggnader härrör även från samma tid.

MOTIV TILL BEVARANDE

Stora Vlseberga är en välbevarad gårdsmiljö med bebyggelse som innefattar manbyggnad, arbetarbostäder och agrara byggnader från tidigt 1800-tal till och med 1900-talets första hälft. Av särskilt intresse är hönshuset och manbyggnaden, från tidigt 1900-tal med välbevarad bebyggelsekaraktär. Även stenladan i gårdsmiljöns södra ände är av särskilt stort intresse och bedöms vara uppförd under 1800-talets första hälft. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna är värdefulla inslag som visar hur marken runt gården brukats. Miljön illustrerar en typisk ensamgård av herrgårdskaraktär som vuxit fram i samband med laga skifte under mitten av 1800-talet och bevara bebyggelse från två sekel. Även övriga byggnader inom miljön besitter höga värden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Ortofoto över Stora Vilseberga med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Stora Vilseberga

An aerial photograph showing a rural landscape with various agricultural fields in shades of green and brown. A central farmstead, labeled 'Stora Vilseberga', is enclosed by a dashed white line. The farmstead includes several buildings, a large white silo, and a pond. To the left, another farmstead is visible, and a wind turbine stands in a field. The overall scene is a typical agricultural landscape.

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär placerad på en markant höjd i det kringliggande flacka jordbrukslandskapet.
- Gårdsstruktur bevarad sedan tiden för laga skifte.
- Manbyggnad med vitputsade fasader, mittrisalit och ett brutet valmat sadeltak.
- Agrart präglad bebyggelse med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård, ekonomibygnader och arbetarbostad som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Stenladan i kalksten i miljöns södra ände, som särskilt utmärker sig bland gårdens byggnader.
- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Den parkliknande trädgården med uppvuxna lövträd som omges av öppna hag- och odlingsmarker.
- Äldre vägsträckningar, alléer och andra bevarade gårdsstrukturer som exempelvis stenmurar.

Manbyggnaden vid Stora Vilseberga, vy från öster.

Manbyggnaden vid Stora Vilseberga, vy från väster.

Vägen som leder fram till Stora Vilseberga från närliggande Hageby.

Uthusbyggnad i hagmark.

Arbetarbostad i gårdens södra ände.

Putsad ekonomibygnad vid Stora Vilsberga.

Konstfärdig utformat hönshus i jugendstil.

Ekonomibygnad och stenmur vid Stora Vilsberga.

Den ovanliga kalkstensladan, som tidigare var bryggeri.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Stora Vilsberga bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i utkanten av gårdsmiljön för att inte konkurrera med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Jordbruksmark ska inte tas i anspråk för ny bebyggelse.
- Befintliga byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster, portar och grindar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning och den omgivande miljön.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, stenmurar, alléer och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

Område 15. Herrestad

KYRKBY, HERRESTAD SOCKEN

Herrestad utgör en mycket speciell bebyggelsemiljö strax norr om Tåkern. Kyrkbyn har en karaktär av ore-gelbunden platsby och innehåller flera välbevarade manbyggnader och agrarbyggnader uppförda runt 1800-talets mitt. Byns stora tidsdjup illustreras av den medeltida kyrkan och Biskop Kols källare.

OMRÅDESBESKRIVNING

Herrestad är en kyrkby i kommunens sydvästra delar, belägen på den öppna slättbygden strax norr om sjön Tåkern. Miljön domineras av Herrestads kyrka som ligger i den sydvästra delen av byn, vars romanska torn reser sig över trädridan som omger bytomten. I byn ingår även tre äldre gårdar, skola och lanthandel. Runt bymiljön breder jordbruksmark ut sig i alla riktningar. Hela bymiljön präglas av växtlighet i form av uppvuxna lövträd och häckar som skärmar av tomtarna från bygatorna, som löper i olika riktningar över bytomten.

Både bytomtens omfattning och tomt- och gatustruktur är i stort intakt sedan åtminstone slutet av 1600-talet. Bymiljön är förhållandevis tätt bebyggd och präglas av bebyggelse uppförd under 1800-talet. Herrestad kyrka bevarar en medeltida karaktär och bland inventarierna finns ett flertal runristade kalkstensfragment från tidigkristna minnesvårdar som berättar om det kristna missionsskedet. Skolbyggnaden från 1920-talet är mycket välbevarad med en tydlig karaktär av klassicism med ett brutet tak, fronton och spröjsade fönster.

De tre kvarvarande gårdarna Mellangården, Storgården och Haggården utmärker sig i miljön. Gårdarna har en enhetlig karaktär som väl överensstämmer med de lokala byggnadstraditioner som var rådande vid 1800-talets mitt. Alla manbyggnader har en sexdelad plan om 1 ½ våningsplan med en stor frontespis, men skiljer sig i fråga om fasadmaterial och bevarandegrad. Mellangården är klädd med gulmålad locklistpanel och Storgården är klädd i ljusgrå puts. Haggården sticker ut då den under 1900-talet blivit tilläggsisolerad med silikatsten. Alla gårdar har tillhörande ekonomibygnader, uthus och ytterligare små bostadshus. Den agrara bebyggelsen har en tydlig äldre prägel med rödmålade träfasader.

Biskop Kols källare utgör ett intressant karaktärsskapande inslag i miljön som, tillsammans med kyrkan tydliggör byns medeltida anor. Själva källaren utgörs av en kalkstensbyggnad som är halvt nedgrävd i marken. Byggnadstypen kallas för "cellarium" och hade ursprungligen en träöverbyggnad. Invärtes har den ett valvslaget tak. Till det yttre finns ett rundbågigt fönster och en portalomfattning bevarad. Byggnadens yttertak och förlängning av trä är tillkommen under 1900-talet. Nordväst om kyrkan finns en äldre agrar lämning o form av en stensträng.

HISTORIK

Herrestad omnämns i skrift så tidigt som 1208, då en kyrkoherde vid namn Petri namnges i samband med kyrkan. Herrestads kyrka uppfördes redan under

1100-talet. Under detta skede lät områdets elit uppföra runristade minnesvårdar över sina döda i anslutning till kyrkan. Mycket tyder på att stenkyrkan föregåtts av en ännu äldre träkyrka. Bland annat har man genom dendrokronologisk datering kunnat härleda delar av kyrkans trädelar till åren 1111-1112 samtidigt som man hittat virke fält under 800-talets slut vilket gör kyrkan till en av de äldsta daterade kyrkorna i landet. Kvar från medeltiden finns förutom kyrkan även den så kallade Biskop Kols källare som kan dateras till åren kring 1200-talets början.

Byn förekommer i historiska kartor sedan slutet av 1600-talet och bestod då av 12 gårdar samlade i en tät klunga öster om kyrkan. Byn bevarade samma struktur fram till laga skifte på 1850-talet. Byn omfattade då 8 ¾ mantal och antalet delägare i gårdarnas mantal hade då ökat till närmare 20 bostadshus inom de 12 gårdarna. Av dessa fick fem kvarboenderätt efter skiftet och idag återstår endast tre.

Under 1800-talets andra hälft och 1900-talets början uppfördes ett ålderdomshem och två skolbyggnader i byn, varav den ena tillkom på 1860-talet och den andra på 1920-talet, tillsammans med lärarbostad. Den första kyrkan var en landets första folkhögskolor: Herrestads folkhögskola. Den var dock bara aktiv i Herrestad mellan 1868 och 1872 då den flyttade till Lunnevad. Utö och Biskops Kols källare, är majoriteten av byns bebyggelse uppförd på 1800-talet.

Ortofoto över Herrestad med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

MOTIV TILL BEVARANDE

Herrestad har trots utskiftade gårdar en välbehållen bebyggelsestruktur med karaktär av oregelbunden platsby från tiden innan laga skifte. I miljön finns flera välbevarade manbyggnader och ekonomibygnader som berättar om äldre tiders byggnadsskick. Den nuvarande miljön vittnar även om den samhällsutveckling som skedde på landsbygden under 1800- och 1900-talet när sockencentrumet utvecklades med bland annat folkskola och landhandel. De äldsta byggnaderna i byn, Herrestad kyrka och Biskop Kols källare, utgör mycket värdefulla årsringar som vittnar om byns stora tidsdjup. Sammantaget utgör miljön i sin helhet ett mycket tydligt exempel på en äldre kyrkby.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Biskop Kols är ett byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet väl synligt från kringliggande bygd.
- Delvis bevarad by- och vägstruktur med karaktär av oregelbunden platsby från tiden innan laga skifte med tre kvarvarande gårdar inom bytomten.
- Bevarade strukturer av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel och skolhus.
- Grönstrukturer inom bytomten med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Runt Haggården har även utländska trädsorter planterats in så som lärkträd.
- Gårdsmiljöernas bevarade byggnader från 1700-, 1800- och 1900-talet inom bytomten.
- Medeltida bebyggelse såsom Biskop Kols källare och kyrkan vilka förstärker upplevelsen av Herrestads stora tidsdjup.
- Hag- och åkermarker, liksom agrara lämningar i odlingslandskapet i form av stensträngar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Flygfoto över Herrestad. Foto: Vadstena kommun

Herrestad kyrka. Foto: Vadstena kommun

Miljöbild från Herrestad kyrkby.
Foto: Vadstena kommun

Miljöbild från Herrestad.

Biskop Kols källare vid Storgården i Herrestad.

Byggnader med agrar prägel i Herrestad.

Skolhuset från 1920-talet i Herrestad.

Manbyggnad vid Storgården i Herrestad.

Manbyggnad vid Mellangården i Herrestad.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre trädbevuxna partier värnas.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör inte förtätas med nya bostadshus. Befintlig bebyggelse bör inte tillbyggas eller till sitt yttre förändras.
- Bebyggelsens äldre karaktär ska bevaras och värnas vid ombyggnad och underhåll. Ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer ska värnas, exempelvis fönster och portar i originalutförande.
- Mindre tillbyggnader och komplementbyggnader bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av marktytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

Område 16. Örberga

KYRKBY / SOCKENCENTRUM / BYMILJÖ / HERRGÅRDSMILJÖ, ÖRBERGA SOCKEN

Örberga är en större kulturmiljö väster om Vadstena stad som omfattar flera byar och ensamgårdar. Här finns bland annat högreståndsmiljöer som Arneberga, kyrkbyn och sockencentrumet Örberga, den bevarade bymiljön vid Säby och prins Eugens sommarboende Örgården. Bebyggelsemiljöerna omgärdas av ett rikt kulturlandskap präglat av öppna jordbruksmarker, alléer och skogsbevuxna höjder.

OMRÅDESBESKRIVNING

Miljön omfattar ett större område i Örberga socken där Örberga kyrkby, gårdarna Luckerstad och Arneberga samt byn Säby ingår. Landskapet är en del av den karaktäristiska Östgötaslätten och erbjuder långa siktlinjer som bryts av alléer och flacka trädbevuxna kullar. Västerut gränsar en del av området till sjön Vättern. I området finns flera höjder med gravfält från järnåldern.

Örberga kyrkby ligger på en höjd i det annars flacka landskapet, väl synlig från den kringliggande bygden. Byn har en delvis bevarad bebyggelsestruktur där kyrkan haft en central placering med gårdarna placerade runt om. Idag har en del ny bebyggelse till viss del förändrat denna struktur. Bebyggelsen är i huvudsak tillkommen under 1800- och 1900-talet. Den medeltida kyrkan utmärker sig med sitt speciella torn och tillhörande medeltida tiondebod. I byn finns även en källarstuga som anses vara uppförd under 1200-talet. Även Örgården, prins Eugens sommarboende, komministerbostället, prästgården och skolbyggnaderna är värda att nämnas.

Både Arneberga och Luckerstad är ensamgårdar från 1800-talets mitt, belägna söder om Örberga kyrkby. Arneberga utgörs av en större manbyggnad om 2 ½ våningsplan flankerad av två flyglar, alla vitputsade. Byggnaderna ligger på en höjd i landskapet och omges av parkliknande trädgårdar med uppvuxna träd och en allé som leder fram till den grusbelagda gårdsplanen. Ekonomibygnaderna är av varierande ålder men har en sammanhållen agrar prägel.

Gårdsmiljön Luckerstad ligger i en trevägskorsning. Tomten har en parkliknande karaktär med flera uppvuxna lövträd och låga häckar. Manbyggnaden och flyglar vid Luckerstad är likt Arneberga vitputsade men mindre i storlek. Öster om vägen som korsar gårdsmiljön finns ekonomibygnader och ett bostadshus som bedöms vara uppförda i början av 1900-talet. Strax norr om gårdsmiljön finns en äldre smedja samt lämningar efter en före detta backstuga. Vägen mellan Krigsberga och Luckerstad har tidigare varit kantad av en allé.

I den västra delen av området ligger Säby. Bymiljön, som består av tre gårdar, är belägen på ett impediment med fri sikt mot Vättern. De två östra gårdarna består av yngre bebyggelse med karaktär från tiden omkring sekelskiftet 1900. Den västra gården bevarar en äldre karaktär i form av en timrad parstuga klädd i rödmålad locklistpanel. Inom byn finns ekonomibygnader som sannolikt uppförts under 1800-talets första hälft med en del tillägg från 1900-talets första hälft.

MOTIV TILL BEVARANDE

Miljöerna kring Örberga, Säby, Luckerstad och Arneberga berättar på ett tydligt sätt om Östgötaslättens historiska bebyggelseskick och levnadsvillkor i äldre tider. Örberga kyrkby med tillhörande bebyggelse med samhällsfunktioner speglar kyrkans betydelse som sockencentrum. Örberga kyrka har även ett stort tidsdjup. Inom alla by- och gårdsmiljöer finns välbevarade byggnader som speglar arkitektoniska ideal under olika århundraden inom olika samhällsklasser. Högreståndsmiljöerna Arneberga och Luckerstad är exempel på herrgårdsmiljöer. Området i sin helhet ingår även i den större berättelsen om 1800-talets övergång från ett småskaligt jordbruk till industrialiserade storjordbruk.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Ortofoto över Örberga, Säby, Luckerstad och Arneberga med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

En av manbyggnaderna i Säby.

F. d. smedja placerad utmed vägen en bit bort från Luckerstad.

En dekorativt huggen sten i numera igensatt dörräppning till Örberga kyrka.

HISTORIK

Örberga kyrkby finns belagd i skrift sedan 1300-talet, medan kyrkan går att härleda till 1100-talets början. Området har dock varit bebott under lång tid, vilket gravfälten från järnåldern vittnar om. Kyrkan har om- och tillbyggt i omgångar. På 1400-talet tillkom korsarmar, kor och kryssvalv och på 1750-talet den nuvarande tornhuven. På kyrkogården står även en tiondebod från 1200-talet där den del av tiondet som inte tillföll prästen lagrades. Vid 1700-talets mitt omfattade Örberga, förutom kyrkan, även en by bestående av sex gårdar varav ett kyrkoherdeboställe. Mot slutet av samma århundrade hade även en klockargård uppförts strax söder om kyrkan. Byn genomgick storskifte 1780 och laga skifte 1849. Sedan dess har en gård rivits och nya byggnader tillkommit. Bland annat en skolmiljö som började uppföras under 1800-talets andra hälft strax väster om kyrkan, Örgården från 1916, ålderdomshem, ett antal mindre bostadshus och en lanthandel uppförd 1958.

Luckerstad by finns belagd sedan 1290. I en geometrisk ägoavmätning från 1689 bestod byn av fyra gårdar: Närre gården, Mellangården, Östre gården och Södergården. I kartans legend anges att de tillhörde Vadstena slott. I samband med att byn gick igenom

storskifte 1797 slogs alla gårdarna vartefter den tidigare bymiljön försvann. Nuvarande manbyggnad uppfördes 1866 tillsammans med park- och trädgårdsanläggning. Sannolikt byggdes även flyglarna och ekonomibyggnaderna vid samma period, men de senare har till- och ombyggt under 1900-talet.

Arneberga omtalas i skrift redan 1404. Under 1600-talet ägdes gården av Zacharias Rehnberg, hovintendent vid Carl XI:s hov. Manbyggnaden och flygelbyggnader är uppförda under 1800-talets andra hälft medan delar av den stora U-formade ladugården bedöms vara från 1700-talet. Övriga ekonomibyggnader har troligen tillkommit huvudsakligen under 1900-talet.

Säby har utgjort en by sedan åtminstone år 1258. Fram till laga skifte bestod byn av uppemot sex gårdar med två underliggande grenadjärstorp. I slutet av 1800-talet hade dock större delen av ägorna slagits ihop eller gårdarna utflyttats varför det nu endast återstår tre gårdar i byn. Bebyggelsen vid de östra gårdarna har förnyats under 1800-talets slut och i början av 1900-talet. Den västra gården, sannolikt uppförd i början av 1800-talet eller tidigare, har inte förändrats i samma utsträckning.

Flygfoto över Örberga från 1962. Kyrkspiran från Örberga kyrka skymtar till höger i bild, inbäddad i grönska.
Foto: Östergötlands museum

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrktornet tillhörande Örberga kyrka väl synlig från kringliggande bygd.
- Örberga kyrkby med delvis bevarad bystruktur och karaktär av sockencentrum med bland annat medeltida kyrka och tiondebod, prästgård, lanthandel och skola.
- Bevarad bystruktur vid Säby.
- Högreståndsmiljöer av olika dignitet vid Arneberga respektive Luckerstad med tillhörande agrar bebyggelse och parkliknande trädgårdsmiljöer.
- Bevarad bebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-talet inom de olika miljöerna.
- Prunkande grönska inom bytomterna med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer som löper genom landskapet mellan de olika gårdsmiljöerna.
- Agrara lämningar i jordbrukslandskapet i form av två röjningsrösen.
- Fornlämningssmiljöer med förhistoriska gravfält, bland annat på Hässelberget, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

Flygfoto över Örberga kyrka. Foto: Vadstena kommun

Vy mot Örberga, i bild syns Örgården.

Den före detta Kyrkoherdebostaden i Örberga.

Vy söderut från Luckerstad.

Manbyggnad vid en av gårdarna i Säby.

Manbyggnaden vid Örberga.

Vy västerut, mot Vättern från Säby.

Manbyggnaden vid Luckerstad.

Allé i landskapet utanför Örberga.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogspartier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus. Miljöerna vid Säby, Luckerstad och Arneberga bör inte förtätas alls.
- Eventuell nyexploatering i Örberga ska ske med stor hänsyn till befintlig miljö och placeras i anslutning till bytomten för att värna kyrkbyns äldre struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 17. Nässja

KYRKBY / BYMILJÖ / FORNLÄMNINGSMILJÖ, ÖRBERGA SOCKEN

Nässja består av byarna Nässja, Eneby och Östnässja och ett större stycke öppet jordbruksmark. Bymiljöerna omfattar förutom Nässja kyrka från 1100-talet även bebyggelse från 1700-tal till 1900-tal. I området finns flera fornlämningar som tydligt går att uppleva och förstärker områdets tidsdjup, som den mäktiga domarringen från järnåldern i Nässja.

OMRÅDESBESKRIVNING

Miljön upptar ett långsträckt markområde på Nässjahalvön vid Vättern, strax nordväst om Vadstena stad. I området ingår de tre byarna Nässja, Östnässja och Eneby med bebyggelse från 1700- till 1900-talet. Mellan bymiljöerna breder jordbruksmark ut sig och i norr angränsar miljön till ett skogsområde. I och runt Nässja kyrkby finns flera gravfält och ensamliggande gravar från järnåldern likväl som den imponerande fornlämningen Nässja domarring i nära anslutning till Nässja gård.

Nässja utgör i sin kärna en kyrkby och sockencentrum. Av de äldre gårdarna finns endast två kvar, varav ett kyrkoherdeboställe. Bebyggelsen är i huvudsak från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal med undantag från 1100-talsskyrkan, en fattigstuga från 1700-talet och enstaka moderna byggnader. Kyrkan ligger i den sydvästra delen av byn, intill en trädkantad väg. Bostadsbebyggelsen är placerad norr om vägen och söderut ligger ekonomibyggnader tillhörande Nässja gård med själva manbyggnaden placerad direkt norrut. Manbyggnaden tillhörande Nässja gård utgör med sin stora salsbyggnad och

ekonomibyggnader ett dominerande inslag i bymiljön. Gården har en påtagligt godsliknande karaktär med parkliknande trädgård och arbetarbostäder. Strax öster därom ligger Nässja domarring.

I områdets mitt ligger Eneby, med gårdarna Eneby Norr- och Södergård placerade i gränsen mellan halvöns skogsklädda norra ände och det i söder dominerande slättlandskapet. Bebyggelsen utgörs av två bredvid varandra placerade manbyggnader inbäddade i grönska från omgivande uppvuxna träd. Utöver manbyggnaderna finns här även ett antal ekonomibyggnader som bedöms vara uppförda under 1800- och 1900-talet, liksom ett par moderna tillägg.

I ett naturskönt läge intill Vättern ligger Östnässja. Miljön har en till stora delar bevarad bykaraktär från tiden före laga skiftet då byggnadslägena överlag är desamma sedan åtminstone 1700-talet. Miljön innehåller värdefull bebyggelse i form av gårds- och ekonomibyggnader. Norr om bygatan ligger de bäst bevarade husen, däribland Västergården, som är ett av de bäst bevarade gårdskomplexen i miljön. Gårdsplanen var ursprungligen kringbyggd men en av längorna har tagits bort under 1900-talet. Bortsett från Västergården, som är äldre, har bebyggelsemiljön en karaktär av 1800- och 1900-tal. Manbyggnaden söder om bygatan i Östnässja har antingen blivit ersatt eller kraftigt moderniserad under 1900-talet, detsamma gäller för den mellersta av de tre manbyggnaderna norr om bygatan. Söder om gatan har ett bostadshus i historiserande stil tillkommit.

Nordväst om Östnässja ligger Östnässjavillan lite av-sides placerad, en välbevarad villa uppförd i slutet av 1800-talet med ekonomibyggnader samt frukt- och trädgårdsodlingar.

MOTIV TILL BEVARANDE

Området speglar flera skeden i landsbygdens historiska utveckling med många särskilt välbevarade exempel på äldre by- och gårdsmiljöer. I både Östnässja och Eneby är bebyggelsestrukturen från tiden innan laga skifte bevarad och till stor del även bebyggelsen. Nässja kyrkby, som i högre grad förändrats med laga skifte, representerar både en medeltida kyrkby men också de storjordbruk som skapats genom sammanslagning av mindre ägor under 1800- och 1900-talet. Tillsammans berättar bymiljöerna om de bebyggelsemönster och levnadsskick som präglat olika samhällsklasser på landsbygden i Vadstena i olika tider. Områdets långa tidsdjup förstärks av fornlämningsmiljöer som domarringen i Nässja.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Ortofoto över Nässjahalvön med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Nässja kyrkby

Eneby

Östnässja

Magasinsbyggnad tillhörande Nässja gård.

Den f. d. fattigstugan i Nässja.

Blandad bebyggelse i Östnässja.

HISTORIK

Nässja kyrka etablerades under 1100-talets andra hälft och har ett stort tidsdjup. Att området har varit bebott under lång tid vittnar även de många gravarna från järnåldern om. Kyrkobyggnaden, vars äldsta delar utgör en romansk kalkstenskyrka från 1100-talets andra hälft, har bland annat tillbyggt med sakristia under medeltiden och vapenhus i början av 1800-talet. Det äldsta kartmaterialet över Nässja visar byn i samband med laga skifte 1780. Då bestod byn av sex gårdar placerade i nära anslutning till kyrkan. Vid laga skifte 1850 hade alla gårdarna, bortsett från Västergården, tillfallit en och samma ägare. Resultatet av skiftet blev att Västergården flyttades ut från byn medan de andra slogs samman med Nässja gård och försvann. År 1907 uppfördes en småskola i byn, innan dess hade den gamla fattigstugan delvis fungerat som skola. Gården uppfördes under 1800-talets första hälft som ett resultat av laga skifte och sammanslagning av byns ägor.

Eneby finns omnämnd i skrift så tidigt som 1285 och var under 1400-talet en del av Vadstena klostrets ägor. Gårdarna Eneby Södergård och Eneby norrgård, till-

sammans med ett soldattorp strax nordväst om gårdsbebyggelsen, förekommer i samma bebyggelseägeläge idag som i storskifteskartan från 1785. Delar av de bägge manbyggnaderna är sannolikt uppförda under 1700-talet. Soldattorpets tomt, norr om gårdsbebyggelsen, är fortfarande bebyggd men huset bedöms vara uppfört antingen under 1800-talets andra hälft eller i början av 1900-talet. Byn genomgick laga skifte 1831 utan att någon av de två gårdarna utflyttades.

Östnässja, som ligger vid halvöns östra strand, finns belagd i skrift sedan 1359. I det äldsta kartmaterialet från 1689 fanns det vid denna tidpunkt fyra gårdar i byn, en söder om gatan som löper genom byn och tre norr därom. Vid storskiftet 1775 hade ytterligare en gård lagts till söder om bygatan, och vid laga skiftet 1858 och uppmätandet av häradsökonomiska kartan mellan 1874-1881 var förhållandet oförändrat. I slutet av 1800-talet uppfördes Östnässjavillan strax nordväst om bymiljön. Under 1900-talet har en del modern bebyggelse tillkommit i byns utkanter.

Flygfoto över Nässja kyrka. Foto: Vadstena kommun

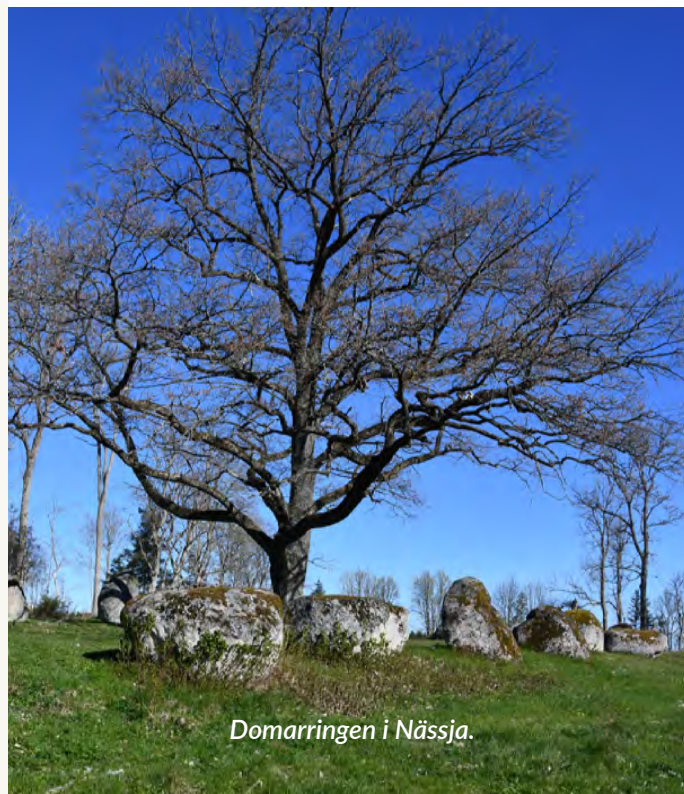

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet, som i norr avgränsas av ett skogsområde och som möter Vättern i öst och väst.
- Äldre vägsträckningar och alléer som löper genom landskapet mellan de olika by- och gårdsmiljöerna.
- Nässja kyrkby med delvis bevarad bebyggelsestruktur och karaktär av sockencentrum med kyrka, småskola och före detta fattigstuga.
- Bebyggelsemiljön i Nässja med byggnader från medeltiden till 1800- och 1900-talet. Exempelvis Nässja gård med större manbyggnad, parkliknande trädgård, ekonomibyggnader och transformator torn.
- Välbevarade by- och gårdsstrukturer i Eneby och Östnässja. Mindre gårdsmiljöer av äldre ålder som speglar ett typiskt agrart byggnadsskick.
- Välbevarad bebyggelse från sekelskiftet 1900, bland annat i form av Östnässjavillan och småskolan i Nässja kyrkby.
- Prunkande grönska inom bytomterna med uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Fornlämningsmiljöer intill Nässja kyrkby, i form av gravfältet Nässja domarring vilket ytterligare förstärker bygdens stora tidsdjup.

Manbyggnad och parkliknande trädgård vid Nässja gård i Nässja kyrkby.

Domarringen i Nässja.

Transformator torn tillhörande Nässja gård.

Den f. d. småskolan i Nässja.

Manbyggnad vid Eneby Norrgård.

Manbyggnaden vid Eneby Södergård.

Manbyggnaden vid Östnässja västergård.

Manbyggnad vid en av gårdarna i Östnässja.

Östnässjavillan strax norr om Östnässja.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöernas bebyggelsestruktur ska bevaras. Gårdsmiljöerna i Eneby bör inte förtätas med nya bostadshus och Östnässja Västergård bör inte förtätas alls. Eventuell nyexploatering i Nässja kyrkby och Östnässja ska placeras i anslutning till byns yngre bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Bebyggelsen vid Östnässja Västergård bör inte tillbyggas och förändras till sitt yttre.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 18. Naddö och Lilla Ullevi

ENSAMGÅRDAR / HERRGÅRDSMILJÖER, ÖRBERGA SOCKEN

Naddö och Lilla Ullevi är två ensamgårdar placerade i det öppna landskapet på Nässjahalvön. Gårdarna var för sig är välbevarade exempel på gårdar av väldigt olika karaktär. Tillsammans målar de en bild som tydliggör skillnaden både i bebyggelseskick och levnadsvillkor mellan småjordbruken och storjordbruken under årtiondena runt förra sekelskiftet.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området utgörs av de två ensamgårdarna Naddö och Lilla Ullevi, belägna i det flacka landskapet invid Vättern, strax väster om Vadstena stad. Naddö, som är den större gården, ligger på en udde precis intill vattnet medan den betydligt mindre gården Lilla Ullevi ligger cirka 1,5 km inåt landet, sydväst om Naddö. De bägge miljöerna omges av öppna odlingslandskap.

Naddö nås via en allékantad väg som kantas av två bostadshus symmetriskt placerade framför grindarna. Huvudbyggnaden utgörs av en tidstypiskt nationalromantisk herrgårdsbyggnad. Huset är uppfört i två våningar med sex fönsteraxlar, fasader i ljus puts och säteritak klätt med röda tegelpannor. Entrén är markerad med en portal i skulpturalt huggen kalksten. Tomten har karaktär av park med uppvuxna äldre lövträd, prydnadsbuskar och slingrande trädgårdsgångar. Här finns också rester efter en nyttoträdgård med fruktträd och odlingar. I trädgårdens södra ände finns ett äldre

badhus och brygga med utsikt mot Vadstena och Vättern. Invid vattnet finns ett minnesmärke uppfört över två av Verner von Heidenstams hundar.

Runtom Naddös manbyggnad, både innanför och utanför själva trädgårdens gränser finns ett stort antal bostadshus och ekonomibygnader som bedöms vara uppförda under 1800-talet och 1900-talets första hälft. Bostadshusen är i regel vitputsade med 1920-talskaraktär eller timrade röda stugor sannolikt uppförda under 1800-talet. Ekonomibygnaderna bedöms även de vara uppförda antingen i slutet av 1800-talet eller under 1900-talets första decennier. Strax norr om miljön har ett modernt bostadshus uppförts under 2010-talet. Söder om Naddö finns en kapellruin från 1900-talets början, enligt uppgift "första fru Annas begravningsplats", fru till en av gårdens ägare.

Lilla Ullevi utgörs av en mindre manbyggnad med två fristående uthusbyggnader placerade i vinkel. Sannolikt är bebyggelsen uppförd under 1800-talets andra hälft. Manbyggnaden utgörs av en mindre byggnad om 1,5 våning på en grund av huggen sten. Fasaderna är klädda med vitmålad locklistpanel och taket täcks av rödmålad falsad skivplåt. De två uthusbyggnaderna är klädda med samma typ av panel men rödmålade och har tak av rött enkupigt lertegel. Norr om gårdsmiljön finns en äldre ekonomibygnad bevarad. Hela tomten omgärdas av äldre uppvuxna lövträd.

HISTORIK

Naddö, med det äldre namnet Noddöge, omnämns för första gången 1414. Gården har under århundrandena bytt ägare flera gånger. Bland ägarna finns bland annat en Karin Nilsson som 1537 sålde gården till riddaren Birger Nilson, riksråd under Gustav Vasa. I slutet av 1600-talet tillhörde gården grevinnan Maria Skytte. År 1902 köptes gården av författaren Verner von Heidenstam. Efter att han sålt fastigheten 1918 revs den gamla manbyggnaden och en ny byggnad i nationalromantisk stil uppfördes efter ritningar av arkitekten Henning Möller. Byggnadsbeståndet vid gården är sannolikt uppfört under 1800-talet och i början av 1900-talet.

Lilla Ullevi, eller Ullevid Lillgård som den också har kallats, utgör en av två gårdar som flyttades ut från Ullevi by i samband med laga skifte år 1847. Den södra av de två gårdarna revs i början av 1980-talet. Den nuvarande bebyggelsen likväl som de nu rivna ekonomibygnaderna inom Lilla Ullevi gårdstomt uppfördes 1851 strax efter laga skifte. Gårdens ladugård revs under 1900-talets andra hälft och utgjordes innan dess av en u-formad lada strax norr om manbyggnaden.

MOTIV TILL BEVARANDE

Naddö och Lilla Ullevi är två mycket välbevarade exempel på ensamgårdar av olika karaktär i kommunen. Naddö är en högreståndsmiljö med en påkostad manbyggnad och tillhörande arbetarbostäder och parkliknande trädgård, medan Lilla Ullevi utgör en mindre gårdsmiljö med en enklare agrar karaktär. Båda miljöerna har i hög grad bevarade bebyggelse från 1800- och 1900-talet. Tillsammans målar de upp en tydlig bild av ensamgårdens utveckling på landsbygden, som tydliggör skillnaden både i bebyggelseskick och levnadsvillkor mellan småjordbruken och storsjordbruken vid årtiondena runt förra sekelskiftet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Till höger: Ortofoto över gårdarna Naddö och Lilla Ullevi med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Naddös belägenhet i landskapet, tätt inbäddad i grönska invid Vätterns strand. Lilla Ullevi placering mitt i det öppna jordbrukslandskapet, omgärdad av ett öppet odlingslandskap i alla riktningar.
- Gårdarnas bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad omgiven av ekonomibyggnader.
- Herrgårdsmiljön vid Naddö bestående av manbyggnad och flera bostadshus med tydlig karaktär av nationalromantik och 1920-talsklassicism. Ekonomibyggnader från 1800-tal eller tidigt 1900-tal.
- Den parkliknande trädgårdsmiljön vid Naddö med planteringar, uppvuxna lövträd, kalkstenspir, brygga och badhus samt allén som leder fram till gården.
- Den synnerligen välbevarade bebyggelsen inom Lilla Ullevi med manbyggnad och tillhörande uthus samt den omgärdande växtligheten av skyddande uppvuxna lövträd.
- Ursprungliga byggnadsmaterial som fönster, dörrar, fasadmaterial och taktäckning, är alla viktiga karaktärsdrag för de enskilda byggnaderna.
- Äldre vägsträckningar och allér.

Flygfoto över Naddö. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över allén som leder fram till Naddö och gårdens entré. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över Naddö. Foto: Vadstena kommun

Mindre timrad stuga inom Naddös gårdstomt.

Vy från bryggan mot Naddös manbyggnad och trädgård.

Omgivande växtlighet och landskap vid Lilla Ullevi.

Manbyggnaden vid Lilla Ullevi.

Uthusbyggnad vid Lilla Ullevi.

Uthusbyggnad vid Lilla Ullevi.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till gårdsmiljöerna bör värnas för att bibehålla det funktionella sambandet mellan gårdarna och jordbruksmarken.
- Lilla Ullevi bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering vid Naddö ska placeras i utkanten av gårdsmiljön för att inte konkurrera med den äldre bebyggelsen. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel, uppvuxna träd och alléer ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

Område 19. Kedevad och Mjölna

ENSAMGÅRDAR / ÅRUM, STRÅ SOCKEN

Genom Strå socken flyter den meandrande Mjölnaån från Tåkern till Vättern. Ån har brukats för kvarnverksamhet sedan medeltiden. I miljön vid Mjölna finns de sista bevarade spåren av det förindustriella samhällets nyttjande av vattenkraften i kommunen. I området ingår även flera välbevarade ensamgårdar som tydligt sätt speglar olika tiders bebyggelseskick.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området är beläget utmed Mjölnaån strax söder om Vadstena, med ett öppet slättlandskap som breder ut sig i alla riktningar. I norr möter slättbygden Vadstena stad och i öster finns ett större skogsparti som kallas för Rismarken. I miljön ingår ensamgårdarna Östra och Västra Kedevad, som ursprungligen utgjorde en sammanhållen by under namnet Kedevad, och Mjölna som ursprungligen utgjort en ensamgård med tillhörande kvarn och mjölnarboställe.

Västra Kedevad ligger på den västra sidan av ån och nås från vägen via en bro. Gårdsmiljöns bebyggelse är i huvudsak uppförd under 1800- och 1900-talet, med en manbyggnad från 1700-talet som kan innehålla äldre delar. På gården finns två manbyggnader: den yngre som är uppförd 1940 och en äldre som kan beläggas i kartmaterial åtminstone till 1769. Inom miljön ryms även några äldre ekonomibyggnader, sannolikt tillkomna under 1800-talet, och en stor ekonomibyggnad från 1910-talet. Inom trädgården finns en uppvuxen allé med lövträd som löper från gårdsplanen till tomtens västra gräns.

Östra Kedevad består av två parallellställda gårdar placerade öster om ån. Båda tomterna omgärdas av tätt växande lövträd och har sin västra tomtgräns direkt mot ån. Gårdsmiljöerna nås från den större vägen via allékantade och grusade infartsvägar. Bebyggelsen består av två manbyggnader och ytterligare ett bostadshus, troligen arbetarbostäder, placerade inom den södra gårdens tomt intill ån. Husen är sannolikt uppförda under 1800-talets första hälft. Här finns även ett stort antal ekonomibyggnader som bedöms vara samtida med manbyggnaderna. Vid Nykvarns äldre läge finns idag endast en fördämning kvar som påminner om den äldre kvarnverksamheten på platsen.

Vid Mjölna finns två manbyggnader och en rad ekonomibyggnader. Den äldre manbyggnaden bedöms vara uppförd runt 1800-talets andra hälft. Den yngre manbyggnaden har sannolikt tillkommit kring 1900-talets mitt. På tomten finns även en timrad länga som bedöms vara det ursprungliga bostadshuset, troligen byggt under 1800-talets första hälft eller tidigare. Utöver dessa finns en stor kvarnbyggnad klädd med rödfärgad locklistpanel, vita knutar och snickerier. Dammen är inte längre i bruk men dammportar och vallar finns kvar.

HISTORIK

Östra och Västra Kedevad finns omnämnda som Kedevad sedan 1289. Vid 1600-talets slut hade byn splittats till Östra och Västra Kedevad som bestod av två gårdar vardera. Östra Kedevad är även omnämnd 1543

i samband med att Udd Jönsson, troligen ägare till en eller båda gårdarna, uppförde en kvarn vid ån. Den äldre kvarnen ersattes senare av en annan kvarn placerad cirka 200 meter norrut, vilken finns med i 1695 års ägomätning över Östra Kedevad. Vid tiden för storskifte 1752 hade de båda gårdarna sammanslagits till en gård men delades igen efter skiftesdelningen.

Gårdarnas nutida placering är ett resultat av laga skifte 1840. Den norra gården hade tidigare ett mer östligt läge, öster om vägen som löper mot Mjölna. Kvarnen som fanns vid Nykvarn var i bruk åtminstone till 1870-talet då den såldes till en friherre Hermelin. Västra Kedevads bystruktur, som varit intakt sedan slutet av 1600-talet, blev i och med hemmansklyvning under 1860-talet delad i två. Ägora är dock idag sammanslagna, vilket sannolikt skedde under slutet av 1800-talet eller under 1900-talet.

Mjölna är historiskt belagd sedan 1363. Från 1300-talet och troligen fram till reformationen ägdes Mjölna av klostret i Vadstena. Mjölna har haft en kvarn åtminstone sedan 1447 då kvarnen finns omnämnd i skrift. Kvarnverksamhet har sannolikt pågått längre än så. I en ägomätningsskarta från 1691 anges att gården låg under Wadstena slott. Vid laga skiftet 1831 hade antalet gårdar vuxit till tre stycken: Kvarnen, Mellangården och Södergården. Vid tiden för häradsekonomiska kartans uppmätande fanns det dock endast två gårdar kvar i byn.

MOTIV TILL BEVARANDE

Den värdefulla miljön kring den slingrande Mjölnaån utgör de enda bevarade spåren efter vatten-driven kvarnverksamhet i Vadstena, med en lång kontinuitet på platsen. Kvarnbyggnaderna och fördämningen vid Mjölna är tydliga och läsbara exempel på det förindustriella samhällets utnyttjande av vattenkraft sedan medeltiden. Utöver kvarnmiljön vid Mjölna, där det också finns gårdsbebyggelse, ingår även ensamgårdarna Västra och Östra Kedevad i området. Tillsammans utgör de välbevarade bebyggelsemiljöer med byggnader från 1700-talet till början av 1900-talet representerar skilda tiders bebyggelseskick.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Täkern [E1-7].

Ortofoto över Kedevad och Mjölna med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Bebyggelsemiljöernas placering i nära anslutning till det trädkantade årummet med omgärdande öppna jordbrukslandskap i alla riktningar.
- Välbevarade bebyggelsestrukturer inom alla miljöer.
- Gårdsmiljöer med manbyggnader av olika karaktär och tillhörande agrart präglad bebyggelse med rödfärgade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick från 1700- till 1900-talet. Ladugårdar, ekonomibygnader och arbetarbostäder som vittnar om hur gårdarna har brukats i äldre tid.
- Lämningar efter äldre vattenkraftsanläggningar i form av fördämningar och kvarnbyggnad vid Mjölna.
- Trädgårdar med äldre uppvuxna lövträd och planteringar, liksom den allékantade grusvägen som avslutas i en grusad gårdsplan eller rundel.
- Äldre vägsträckningar och alléer.

Flygfoto över Västra och Östra Kedevad. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över Mjölna. Foto: Vadstena kommun

Den äldre manbyggnaden vid Västra Kedevad.

Den yngre manbyggnaden vid Västra Kedevad.

Manbyggnad vid den södra gården i Östra Kedevad.

Manbyggnad vid den norra gården i Östra Kedevad.

Kvarnhuset vid Mjölnaån i Mjölna.

En av manbyggnaderna vid Mjölna.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till gårdarna bör värnas för att behålla det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Gårdarnas äldre bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas. Gårdarna i Östra Kedevad bör inte förtätas med nya bostadshus.
- Kvarnmiljön vid Mjölna ska bevaras och underhållas så att det kulturhistoriska värdet består.
- Vid Västra Kedevad och Mjölna ska eventuell nyexploatering placeras i utkanten av gårdsmiljöerna för att inte konkurrera med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för ny bebyggelse.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till respektive miljöns befintliga struktur och karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

Område 20. Strå och Broby m.fl.

KYRKBY / HERRGÅRDSMILJÖER / ENSAMGÅRDAR / BACKSTUGOR OCH TORP, STRÅ SOCKEN

Området som utgörs av Strå socken och delar av den f.d. socknen Broby innehåller särskilt många ensamgårdar av herrgårdskaraktär liksom kyrka, skola och f.d. backstugor och torp. Den välbevarade bebyggelsen belyser särskilt väl olika samhällsklassers levnadsförhållanden och övergången från ett mer småskaligt jordbruk till industrialiserade storjordbruk.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området utgör ett större stycke slättbygd strax söder om Vadstena stad. I miljön ingår en mindre kyrkby kring Strå kyrka, ensamgårdarna Kalvestad och Broby, säteriet Åbylund och en del småskalig bebyggelse i form av skola, före detta backstugor och torp, liksom det gamla prästbostället Prästtorp. Huvuddelen av bebyggelsen är koncentrerad runt den väg som i öst-västlig riktning löper genom det utpekade området. Undantaget är Broby och Kvarngården som ligger lite avsidet i områdets nordvästra utkant vid Mjölnaån. Det omgivande landskapsrummet karaktäriseras av öppna jordbrukslandskap genomskuret av alléer. Kring kyrkan och gårdsmiljöerna växer planterade lövträd.

I områdets östra del ligger Strå kyrka tillsammans med en mindre bebyggelsekoncentration runt kyrkan bestående av sockenstuga och prästgård tillsammans med uthus och ekonomibyggnader. Sockenstugan består av en panelad och faluröd parstuga i två våningar, troligen uppförd sent 1700-tal. Stugan användes som

skolhus under 1800-talets andra hälft. Prästgården har rödmålade man- och ekonomibyggnader i tidstypisk stil från 1920–30-tal. Bredvid Prästgården ligger några större ekonomibyggnader som utgör ett modernt inslag i området. Strå kyrka är medeltida men har en lång och komplicerad byggnadshistoria men karaktäriseras särskilt av dem i den östra fasaden inmurade gravstenarna från 1600-talet.

Strax öster om kyrkan ligger Strågården som är en utflyttad gård från kyrkbyn. Dess manbyggnad från 1841 är en putsad salsbyggnad i en våning. Byggnaden pryds av en frontespis och entré accentuerad av en balkong stående på kalkstenspelare. Vid Strågården finns även äldre ekonomibyggnader som innefattar en större rödmålad panelklädd ladugård sannolikt uppförd runt sekelskiftet 1900 och ett rödmålat magasin i timmer, sannolikt uppfört på 1800-talet. Trädgården har en parkliknande karaktär samt är omgärdad av uppvuxna lövträd och häckar. Utöver detta finns även några moderna byggnader i form av ekonomibyggnader och en villa från uppförd under 1900-talet slut.

I områdets västra del finns platsen där Broby kyrka tidigare låg, men som sannolikt revs på 1600-talet. Dess kyrkogård, av vilka inga synliga lämningar finns kvar idag, ligger vid Prästtorp och markeras av ett stort träkors på den fyrkantiga tomten. Prästtorp är bebyggt med en ålderdomlig rödmålad parstuga omgärdad av tät växtlighet i form av uppvuxna lövträd och syrenbuskar.

Karaktäristiskt för området är de stora ensamliggande gårdarna med herrgårdsprägel. De utgörs av Kalvestad, Åbylund och Broby som ligger i det utpekade områdets västra halva. Alla tre manbyggnaderna inom dessa gårdar bevarar sin tidsprägel och utgör välbevarade bebyggelsemiljöer med stora parkliknande trädgårdar. Åbylund, uppförd 1817, har en typisk säterikaraktär med en putsad huvudbyggnad i två plan. Byggnaden omges av fyra flyglar och åtta bodar, alla putsade i en ljus kulör. Broby uppfördes under 1870-talet och har en klassicerande stil, medan Kalvestad från århundradets slut är byggd i nygotisk stil. Båda har två våningar och putsade fasader. Till gårdarna hör stora ekonomilängor av monumental karaktär som är väl synliga i landskapet runt omkring.

Utmed vägen mellan Kalvestad och Strå kyrka finns även en mindre samling av före detta backstugor och statartorp av enklare agrar karaktär.

MOTIV TILL BEVARANDE

Området berättar på ett tydligt sätt om Östgöta-slättens historiska bebyggelseskick och levnadsvillkor i olika tider. De utpekade bebyggelsemiljöerna i Kalvestad, Broby och Åbylund är välbevarade högrestandsmiljöer från 1800-talet. Samtidigt finns bebyggelse som vittnar om de lägre samhällsklassernas levnadsförhållanden genom backstugor och statartorp. Majoriteten av bebyggelsen är välbevarad och berättar om olika arkitektoniska ideal samtidigt som gårdarna och kyrkan alla har stort tidsdjup. Miljön ingår även i den större berättelsen om 1800-talets rationaliseringar av jordbruket och övergång från ett småskaligt jordbruk till industrialiserade storjordbruk.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljövården Omberg-Tåkern [E1-7].

Strå kyrkas östra gavel.

Timrat magasin vid Strågården,

Platsen för Broby kyrkas kyrkogård.

HISTORIK

Strå socken finns belagd i skrift sedan 1270-talet. Området omfattar även den mark som fram till 1600-talet utgjorde Broby socken. Broby socken har sedan dess hört till Strå. Broby kyrka är idag försvunnen och väldigt få spår finns kvar men ett antal arkeologiska lämningar har hittats som indikerar platsen för den före detta kyrkan. 1208 omnämns en Johannes som kyrkoherde i Broby. Kyrkan var sannolikt uppförd som en gårdskyrka någon gång under 1100-talet under samma tid de flesta kyrkorna i området. Strå kyrka uppfördes sannolikt redan under 1100-talets andra hälft eller runt sekelskiftet 1200. Även de flesta stora gårdarna i området går att belägga till tidig medeltid: Broby och Åbylund finns omnämnda vid 1200-talets början och Kalvestad går att belägga åtminstone till 1289.

Runt Strå kyrka fanns det fram till laga skifte år 1837 en by bestående av tre gårdar: Sörgården, Mellangården och Komministergården (tidigare kallad Norrgården). Efter att byn genomgått laga skifte fanns endast komministergården kvar i byn medan Strågården blev utflyttad och nyetablerades cirka 800 meter nordöst om den gamla bytomten. Manbyggnaden vid Strågården är uppförd 1841 med ett antal ekonomibyggnader som bedöms vara uppförda under 1800-talet eller sekelskiftet 1900 med undantag för de sentida moderna inslagen.

I kartmaterial från 1600-talet förekommer alla gårdar i området, förutom Broby, i form av byar. Broby finns uppmätt först 1755 då det anges att man antagit att gården stått öde under de senaste hundra åren, men samtidigt slår fast att så inte varit fallet. Vid uppmätning bestod Broby av en större gård tillsammans med den mindre Kvarngården. Broby genomgick laga skifte 1834 och den nuvarande manbyggnaden vid gården tillkom under 1870-talet.

Åbylund var ursprungligen en by och har omväxlande kallats för både Åby och Åbylund. Under 1600-talet bestod byn av fyra hemman, illustrerat i kartmaterial som fyra gårdar. Redan på 1770-talet hade ägorna i byn samlats under Åbylunds säteri. Bybebyggelsen revs sannolikt i samband med uppförandet av den nuvarande säteribyggnaden 1817.

Kalvestad bestod likt Åbylund vid 1600-talets slut av fyra gårdar. Vid storskiftet år 1764 hade gårdarnas ägor börjat samlas under en och samma ägare. Kapten Georg Boje ägde alla gårdar med undantag av en gård som låg under säteriet Åbylund. Dagens byggnader härstammar från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Sannolikt försvann bybebyggelsen under 1700- eller 1800-talet.

Flygfoto över Strå kyrka. Foto: Vadstena kommun

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Miljöernas belägenhet i det öppna odlingslandskapet, där den dominerande bebyggelsestypen utgörs av större herrgårdsliknande gårdar med tillhörande ekonomibyggnader placerade längs med vägen som löper rakt igenom socknen.
- Den medeltida kyrkan med sitt torn tydligt synligt från kringliggande bygd.
- Bebyggelsestruktur kring Strå kyrka i form av före detta komministerbostad, skolor och kyrka.
- Välbevarad bebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-talet inom de olika bebyggelsemiljöerna.
- Högrestandsmiljöer av olika dignitet vid Broby, Kalvestad och Åbylund med tillhörande agrar bebyggelse, parkliknande trädgårdsmiljöer och alléer.
- Bevarad bebyggelse utmed vägen mellan Strå och Mjölnaån som inkluderar bland annat före detta arbetarbostäder, skolor, statorbostäder och backstugor.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer.

Flygfoto över manbyggnad vid Broby gård. Foto: Vadstena kommun

Manbyggnad vid Kalvestads gård.

Manbyggnad vid Åbylunds gård.

Monumental ladugård vid Kalvestad.

Ekonomibyggnader vid Åbylund.

Den bevarade mänbyggnaden vid Prästtorp.

Bostadshus vid Åbylund.

Mindre bostadshus vid Broby.

Del av allé som utgår från Åbylund.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte bebyggas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering bör placeras i anslutning till vägen som går genom området, dock inte i direkt anslutning till äldre gårdstomter för att inte konkurrera med befintlig bebyggelse. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till respektive miljöns befintliga struktur och karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från den mer småskaliga bebyggelsen inom miljön.
- Uppvuxna träd och häckar inom bytomter och trädgårdar, liksom äldre gårdsstrukturer så som murar, staket och rundlar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Äldre vägsträckningar och alléer bör bevaras.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vattnet, vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.

Område 21. Hov och Bondorlunda m. fl.

KYRKBY / HERRGÅRDSMILJÖER / ENSAMGÅRDAR / BACKSTUGOR OCH TORP, HOV OCH STRÅ SOCKNAR

Området utgör ett välbevarat kulturlandskap med ett stort tidsdjup och en stor variation av bebyggelsemiljöer från 1700-talet till 1900-talets första hälft. Miljön omfattar bland annat gårdar, bymiljöer, backstugor och torp. Flera av gårdarna har historiskt till hört Vadstena kloster och senare Vadstena slott.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området ligger i kommunens sydöstra delar och utgörs av bymiljöerna Hov och Bondorlunda, samt ett antal spridda bebyggelsemiljöer i det kringliggande landskapet och utmed vägen mellan byarna, däribland backstugor och torp. Ensamgårdarna omfattar Hovgården, Klosterorlunda, Palsgården, Ringsthalm och Annelund. Den öppna slättbygden erbjuder långa siktlinjer som endast bryts av byarna, kyrkorna, alléer liksom trädgårdsplanteringar och mindre skogspartier. I området finns flera bevarade gravfält från förhistorisk tid.

Bondorlunda

Bondorlundas bykärna består av fyra äldre gårdar, varav tre är placerade på rad norr om vägen mot Hunnerstorp, och den fjärde söder om vägen. Den äldsta bebyggelsen i byn utgörs av de två västligaste gårdarna norr om vägen, vilka båda har manbyggnader av parstugutyp med panelade och rödmålade fasader. Den södra gården har en karaktär som följer de två äldre gårdarna men har genomgått förändringar vilket lett till att den till viss del förlorat sin karaktär. Manbyggnaden vid den östligaste gården norr om vägen är putsad och har förändrats under 1800-talet vilket gör att den skiljer sig från dem övriga gårdar i fråga

om både utformning och fasadmateriel. Till gårdarna hör uthus och ekonomibygnader med en enhetlig karaktär med rödfärgade fasader och vitmålade snickerier. På vägens södra sida har även yngre bebyggelse tillkommit, den östligaste sannolikt under 1900-talets inledande decennier och den andra under 1900-talets andra hälft.

Hov

En bit söder om Bondorlunda tornar Hovs kyrka upp sig. I kyrkan finns ett stort antal runristade kalkstensfragment från tidigkristna minnesvårdar. Kyrkan befinner sig utkan- ten av samhället då bebyggelsen är koncentrerad kring vä- gen mot Hovgården söderut eller vägen österut, mot Strå. Byggnaderna har en huvudsaklig karaktär av sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal med inslag av moderna villor. Närmast kyrkan finns de samhällsnyttiga byggnaderna som skolor, det före detta ålderdomshemmet och lanthandel av fun- kiskaraktär. Utmärkande i byn är Skräddaregården, en pa- nelklädd rödfärgad parstuga uppförd under 1700-talet.

Tomterna och gaturummet i både Bondorlunda och Hov präglas av växtlighet i form av uppvuxna ädellövträd, fruktträd och låga häckar. Strax öster om byn ligger den utflyttade gården Annelund. Gården har en välbevarad ka- raktär av en jordbruksmiljö och är sannolikt uppförd un- der 1800-talets första hälft och innefattar en manbyggnad, ett mindre bostadshus jämte en större lada och ett maga- sin. Bostadshuset är vitputsade och ekonomibygnaderna är rödfärgade med vita snickerier. Manbyggnaden har blå- målade snickerier bortsett från verandan som är vitmålad med detaljer i snickarglädje.

MOTIV TILL BEVARANDE

Området utgör ett välbevarat kulturlandskap med ett stort tidsdjup och en stor variation av bebyg- gelsemiljöer från 1700-talet till 1900-talets för- sta hälft. Miljöerna berättar på ett tydligt sätt om olika samhällsklassers levnadsvillkor på landsbyg- den i skilda tider. Detta illustreras bland annat ge- nom Hovs kungsgård, arbetarbostäderna utmed vägen mot Furåsa samt backstugor och torp på vägen till Bondorlunda. Här finns också bevarade gårdar som Skräddaregården samt Bondorlunda mellangård tillsammans med herrgårdsliknande bebyggelse vid Palsgården, Hovgården och Klos- terorlunda. Sammantaget utgör miljön ett större område med en hög andel välbevarad bebyggelse som speglar olika tider byggnadsideal. Det kring- liggande jordbrukslandskapet har även ett högt värde som bidrar till möjligheten att uppleva Vad- stenaslättens äldre agrara karaktär.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Skräddaregården är ett byggnadsminne enligt kulturmiljölagen.

Området ligger inom riksintresse för kulturmiljö- vården Omberg-Tåkern [E1-7].

Klosterorlunda

Bondorlunda

Ringsthalm

Palsgården

Hov

Annelund

Hovgården

Ortofoto över Hov och Bondorlunda m.fl. med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje. Källa: © Lantmäteriet

Klosterorlunda och Hovgården

Bland ensamgårdarna utmärker sig Klosterorlunda och Hovgården, vars byggnader enligt uppgift är uppförda på 1700-talet. Klosterorlunda är placerad på en höjd i det omgivande åkerlandskapet och nås via en allékantad väg. Miljön utgörs av en stor jordbruksanläggning med två större bostadshus sannolikt uppförda på 1700-talet eller tidigt 1800-tal, samt två mindre bostadshus från 1900-talets början. Inom gården finns även ekonomibyggnader av varierande ålder och karaktär, däribland ett stort rödfärgat magasin med vitmålade snickerier och monumentala ekonomibyggnader av samma karaktär, båda troligt tillkomna under 1800-talets andra hälft eller kring sekelskiftet 1900. Övrig bebyggelse runtom bostadshusen är generellt från 1800- och 1900-talet. Under 1700-talet hörde gården till Mattias Jonas Wallberg, en av Linnés lärjungar. Han anlade en botanisk trädgård av vilken det finns spår kvar än idag.

I södra utkanten av Hovs by ligger den större Hovgården med en tydlig herrgårdsprägel. Miljön omfattar en stor manbyggnad och en vinkelställd flygel med två likartade bostadshus placerade på tomten. Här finns även arbetarbostäder från 1940-talet, ekonomibyggnader från sent 1800-tal och ett antal mindre bostadshus. Huvudbyggnaden utgörs av en stor vitputsad byggnad om två våningar under ett brutet tak med fronton, prydd av ett stort ur och balkong på framsidan. Miljön omges av lövträdsbevuxen hagmark, alléer och en parkliknande trädgårdsanläggning. Söder om herrgårdsmiljön, utmed vägen, finns gårdens ekonomibyggnader och arbetarbostäder. Bebyggelsen är av varierande karaktär och täcker ett tidsspän från sent 1700-talet till och med mitten av 1900-talet. I trädgården bakom manbyggnaden finns även en runsten bevarad.

Pålsgården och Ringstholm

Gårdarna Pålsgården och Ringstholm har båda en karaktär som stämmer väl överens med det sena 1800-talet.

Ringstholm är belägen på vägen mellan Hov och Bondorlunda, medan Pålsgården ligger ute i åkermarken strax väster om Hovs by. Här finns manbyggnader och ekonomibyggnader från 1880-talet. Särskilt de stora ladorna här är intressanta då de, tillsammans med ladorna tillhörande Hovgården, har socklar eller hela bottenplan av kalksten.

HISTORIK

Byarna Hov och Bondorlunda har medeltida anor och omnämns i skrift 1268 respektive 1356. I området finns flera gravfält från förhistorisk tid som vittnar om områdets tidsdjup. Bondorlunda har aldrig haft någon kyrka och kyrkan i Hov uppfördes under 1100-talet och har likt många andra kyrkor i trakten ett rikt bestånd av tidigkristna gravhällar. Dessa berättar om det kristna missionsskedet och att stenkyrkan föregåtts av en ännu äldre träkyrka.

Sockencentrumet i Hov är lokaliserat till Hovs kyrka. Byn omfattade fram till laga skifte 15 gårdar. Efter laga skifte 1834 fanns endast tre gårdar kvar i byn. Under 1800- och 1900-talet förnyades bebyggelsen i byn samtidigt som flera nya byggnader tillkom. Bland de nya byggnaderna kan nämnas skolhus och ålderdomshem, uppförda under 1870-talet, Vinbergsgården och Kåreholmen uppförda under 1880-talet, lärarbostaden byggd 1920 samt ett butikshus från 1930-talet. Av de tre gårdarna var det endast Skräddaregården som behöll sin bebyggelse från tiden innan skiftet. Annelund är en ensamgård som ligger strax öster om och fanns etablerad redan innan Hovs by genomgick skifte. Gården utgjorde enligt laga skifteskartan från 1868 ett säteri.

Strax söder om Hovs by ligger Hovgården, en före detta kungsgård som går att belägga åtminstone till 1310. Fler-talet fornlämningar som återfunnits inom gårdens tomt pekar på ett större tidsdjup än så. Manbyggnaden och bo-

stadshuset däromkring uppfördes under 1770–1780-talet med övrig bebyggelse tillkommen under 1800-talet eller i början av 1900-talet.

Byn Bondorlunda omfattade vid laga skifte år 1836 fem gårdar vars fem mantal var uppdelade mellan 20 olika ägare. Alla gårdarna utgjorde kronoskattehemman. Ett kronoskattehemman innebar att jorden ursprungligen ägts av kronan men vid något tillfälle avyttrats till allmogebefolkningen med förbehållet att kronan också hade förköpsrätt, till skillnad från skattehemman som fick säljas till vem som helst. På de fem tomtarna fanns runt ett dussin bostadshus av vilka endast fyra fanns kvar efter genomfört skifte. Idag har ny bebyggelse tillkommit vid Bondorlunda och av den äldre bebyggelsen återstår de på rad placerade tre gårdarna norr om vägen samt en av de äldre gårdarna söder om vägen. Enligt uppgifter ska byn ha legat under klostret i Vadstena för att senare dras in under reformationen och hamna under Vadstena slotts ägobild.

Av de fyra ensamgårdarna i området är Klosterorlunda den äldsta, omnämnd som gård så tidigt som 1274. På 1630-talet visar en ägomätning att Klosterorlunda bestod av en by med tre gårdar och ett torp i markernas södra utkanter. Likt Bondorlunda har Klosterorlunda (som namnet antyder) också varit ägt av Vadstena kloster för att i och med reformationen dras in och, som många av klostrets tidigare ägor, samlas under Vadstena slotts ägobild. Vid slutet av 1600-talet fanns det fortfarande tre gårdar, men det södra torpet hade rivits och två nya tillkommit: ett soldattorp i de norra utkanterna och ett torp i de västra utkanterna av vilka inga finns kvar idag. Två av gårdarna slogs samman i samband med storskifte på 1750-talet och sedan 1700-talet slut har alla tre gårdar varit samlade under en och samma ägare. Pålsgården och Ringstholm bildades av Hovgårdens marker 1879 på grund av brukningstekniska skäl.

Flygfoto över Hovs kyrka. Foto: Vadstena kommun

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byarna och gårdarnas placering i det öppna jordbrukslandskapet med det medeltida kyrkornet tillhörande Hovs kyrka väl synlig från kringliggande bygd. Närheten till sjön Tåkern.
- Bevarade bebyggelsestrukturer av olika karaktär. Från de stora ensamgårdarna av herrgårdskaraktär till bymiljöerna runt Hov och Bondorlunda kompletterat av småhus, torp och backstugor utmed vägen som löper genom socknen.
- Bevarade strukturer av sockencentrum i Hov med bland annat kyrka, lanthandel, skolhus, lärarbostad och äldre gårdar.
- Bevarad bebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-talet inom de olika miljöerna.
- Välbevarade högreståndsmiljöer vid Hovgården, Ringstholm, Palsgården och Klosterorlunda med tillhörande agrar bebyggelse och parkliknande trädgårdsmiljöer och långa alléer som skär genom jordbruksmarken.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Kyrkoombudets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor) som berättar om områdets tidiga kristnande.
- Fornlämningsmiljöer intill de äldre gårdsmiljöerna, som gravfält vilket ytterligare förstärker gårdarnas stora tidsdjup.

Hovgårdens manbyggnad med flygel. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över Skräddaregården i Hov.
Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över Bondorlunda bymiljö.
Foto: Vadstena kommun

En f.d. backstuga placerad utmed gatan mellan Bondorlunda och Hov.

Bondorlunda mellangård.

Bondorlunda Västergård.

Manbyggnader vid Klosterorlunda.

Manbyggnaden vid Ringstholm.

*Flygfoto över gårdsmiljön vid Palsgården.
Foto: Vadstena kommun*

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogsbevuxna partier värnas.
- By- och gårdsmiljöerna bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus. Miljöerna vid Bondorlunda, Klosterorlunda och Palsgården bör inte förtätas alls.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till vägen mellan Bondorlunda och Hov, alternativt i anslutning till Hovs kyrkby. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöernas karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 22. Furåsa

BYMILJÖ, HOVS SOCKEN

Furåsa utgör kommunens enda välbevarade exempel på en typisk radby. Bystrukturen i miljön är tydligt avläsbar trots laga skifte och byn bevarar bebyggelse från 1800-tal och tidigt 1900-tal. I Furåsa är även Tåkerns sjösänkningar särskilt tydliga genom de ytor som blivit torrlagda under 1800-talet.

OMRÅDESBESKRIVNING

Furåsa är en bymiljö belägen i kommunens sydöstra utkanter, på vägen mellan Hov och Väderstad. Markerna väster om bymiljön utgörs i huvudsak betesmarker och skogsområden innan den övergår i strand och sjö. Öster om bymiljön är landskapet öppet med vida utblickar över åkrarna. I öppningarna mellan skogspartierna finns möjlighet till utblickar mot sjön Tåkern.

Byn har tidigare utgjort en samlad radby med flera gårdar placerade utmed en byväg. Den äldre bebyggelsestrukturen är tydligt avläsbar även om gårdarna väster om vägen flyttats ut från byn i samband med laga skifte. Idag finns här fyra gårdar placerade på rad på den östra sidan av vägen, av vilka den nordligaste av dem flyttades till sin nuvarande plats på 1960-talet. Söder om dessa återfinns Strömslund och en samling av småskaliga bostadshus uppförda under 1800-talet.

Ytterligare en bit söder därom ligger de två utflyttade gårdarna Aspegården och Frälsegården. I åkerlandskapet strax öster om Aspegården finns även Brunnskällan, en äldre källa omgärdad av uppvuxna lövträd. Källan är idag täckt av ett brunnslock i kalksten.

Gårdsbebyggelsen i området har överlag en sammanhållen karaktär där de flesta kantas av små friställda uthus- eller flygelbyggnader. Trädgårdar har stora uppvuxna ädellövträd och fruktträd. Bebyggelsen inom gårdarna är i huvudsak uppförd under 1800-talets andra hälft eller tidigt 1900-tal och följer tidernas respektive stilideal med i huvudsak panelklädda fasader och tegelklädda sadeltak. Flera av manbyggnadernas huvudfasad markeras av en frontespis. Till gårdarna hör även ekonomibygnader varav de flesta är tillkomna under 1900-talet.

HISTORIK

Byn Furåsa finns omnämnd redan i slutet av 1300-talet med namnet Furusom. Byn har ingen egen kyrka utan hör sedan långt tillbaka i historien till Hovs socken. Att området varit bebott under lång tid vittnar bland annat ett skålgropsblock från bronsåldern om. I det äldsta kartmaterialet från 1630-talet bestod byn av sju gårdar vid namn Norrgården, Storgården, Oxelgården,

Aspegården, Frälsegården, Appelgården och Södergården. Dessa var placerade på rad längs med landsvägen som löpte utmed Tåkerns östra strand. Samma struktur bevarades fram till slutet av 1700-talet. Centralt i byn går det i kartmaterialet att utläsa att en broslagen bäck mynnade ut i sjön Tåkern.

Vid laga skiftet 1846 hade antalet gårdar i byn minskat till sex gårdar varav tre av dessa flyttades ut i samband med skiftet. Ungefär samtidigt hade även ett antal backstugor och torp etablerats på byns marker, däribland Strömslund strax söder om den nuvarande bymiljön. Runt mitten av 1800-talet påbörjades de omfattande sjösänkingsprojekt som har kommit att prägla Tåkern med kringliggande landskap. Byn som tidigare legat nästan direkt på stranden hamnade efter att projektet slutförts närmare 500 meter från vattenbrynet. Den största delen av landvinningen som tillräknades byn brukades dock aldrig till mer än betes- och skogsmark.

Bebyggelsen i byn bedöms huvudsakligen vara uppförd under 1800-talet eller i början av 1900-talet. I närheten av byn, strax österut om Aspegårdens nuvarande läge, finns även resterna av en brunn med namnet Brunnskällan som enligt uppgift ska ha utgjort en offerkälla under 1600- och 1700-talet.

MOTIV TILL BEVARANDE

Furåsa är ett tydligt exempel på en radby med en bebyggelsestruktur som till stora delar är bevarad sedan åtminstone 1600-talets början. Byn bevarar även en stor andel tidstypisk bebyggelse från 1800- och 1900-talet. I miljön ingår även markområden som torrlagts efter Tåkerns sjösänkningar i syfte att brukas som odlingsmark. Här syns resultatet extra tydligt då gårdarna innan sjösänkningen låg invid vattenbrynet. I närheten av byn finns även en gammal källa med högt kulturhistoriskt värde, Brunnskällan. Tillsammans illustrerar miljön det historiska agrara landskapet och dess utveckling under lång tid med flera skilda berättelser som illustreras av tydliga fysiska lämningar.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Furåsa med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet i nära anslutning till sjön Tåkern. Här blir 1800-talets sjösänkingsarbeten tydliga av de låglänta markerna väster om byn och vägen.
- Delvis bevarad by- och vägstruktur med karaktär av radby från tiden innan laga skifte, med tre kvarvarande gårdar och två utflyttade strax söderut.
- Välbevarad gårdsbebyggelse av enhetlig karaktär från 1800- och 1900-talet med snarlik struktur inom alla gårdarna.
- Bevarad backstuge- och torpbebyggelse vid Strömslund.
- Prunkande grönska inom bytomten med uppvuxna ädellövträd som kantar gårdstomter och tillfartsvägar.
- Äldre vägsträckningar, alléer och milsten.
- Brunnskällan omgärdad av träd som markerar dess plats mitt i åkerlandskapet.
- Fornlämningar som skålgropsstenen från bronsålder samt milstolpe och offerkälla från historisk tid, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

Manbyggnad och flygelbyggnader vid Apelgården, en av de kvarvarande gårdarna på bytomten i Furåsa.

Milsten utmed vägen i Furåsa.

Brunnskällan strax öster om Aspegården i Furåsa.

Den nordligaste manbyggnaden i Furåsa.

F. d. sjöbotten vid sjön Tåkern som nu är brukbar mark.

Bostadshus vid Strömslund.

Bostadshus vid Strömslund.

Allén som leder fram till manbyggnaden vid Aspegården.

Manbyggnad vid Fräsegården.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogbevuxna partier värnas.
- Utblickarna mot Tåkern ska värnas.
- Befintlig bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras inom bytomten för att värna radbyns befintliga struktur. Marken väster om byn/vägen samt jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, milsten, alléer, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Brunnskällan bör bevaras och tillgängliggöras.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 23. Stavlösa

ENSAMGÅRD / HERRGÅRDSMILJÖ, STAVLÖSA SOCKEN

Stavlösa utgör en välbevarad gårdsmiljö med flera äldre ekonomibyggnader och en stor manbyggnad uppförd under 1860-talet. Miljön illustrerar de för Vadstena typiska ensamgårdarna som bildats efter laga skifte och anpassats till det industrialiserade jordbruket.

OMRÅDESBESKRIVNING

Område utgörs av en ensamliggande gård belägen sydöst om Vadstena. Runtom gården breder Östgötaslättens öppna landskap ut sig. Strax norr om gården, utanför det utpekade området finns ett flertal bebyggelselägen som tidigare utgjort utflyttade gårdar. Bebyggelsen i detta område har till stor del föryngrats under 1900-talet.

Gårdsmiljön består av manbyggnad, ett mindre bostadshus och en rad ekonomibyggnader och uthus av varierande volym, karaktär och ålder. Tomten har en parkliknande karaktär och är omgärdad av uppvuxna äldre lövträd. Manbyggnaden är en två våningar hög putsad byggnad med en stram nyklassicistisk karaktär. Fasaderna är putsade i en ljus gul kulör med symmetriskt placerade fönster på byggnadens långsidor. Byggnadens gavel östra gavel pryds av symmetriskt placerade burspråk på varsin sida om dörren samt två stycken dekorativa runda fönster. Det valmade

sadeltaket har en "kinesiserande" karaktär vilket innebär en svag böjning på takåsarna. Taket pryds samtidigt av tre nätta och symmetriskt placerade takkupor. Inom gårdsmiljön finns ett flertal ekonomibyggnader och uthus av varierande karaktär och ålder. Dessa är placerade runt omkring manbyggnaden, i huvudsak utanför trädgården, med undantag för en före detta mejeribygnad strax väster om manbyggnaden som utmärks särskilt av sin för Östgötaslätten karaktäristiska kalkstenssockel. Även det stora vitputsade magasinbyggnaden i korsvirkeskonstruktion är av stort värde för miljön. Vagnätet som utgår från gården går åtminstone delvis att belägga till och med 1700-talet.

HISTORIK

Stavlösa finns omnämnd i skrift 1320. I det äldsta kartmaterialet från 1635 bestod Stavlösa av en by med sju gårdar placerade på rad på varsin sida om en öst-västlig väg. Vid storskiftet 1790 hade antalet gårdar i byn ökat till åtta gårdar fördelade mellan nio olika ägare. År 1843 genomgick byn laga skifte och splittrades. Redan innan dess hade ägobilden börjat förändrats då alla tomter söder om vägen slagits ihop till en enda större äga. Gårdarna norr om vägen hade också minskat i antal till tre stycken. De kvarvarande gårdarna gick under namnen Skattegården, Gaddegården, Mellangården och Södergården som

utgjorde ett så kallat hospitalhemman och var alltså ägt av Vadstena hospital. Efter att byn splittrades förpassades flertalet av gårdarna huvudsakligen norr och sydväst om den äldre bytomten. Samtidigt etablerades ett antal backstugor och statorp ute i åkermarkerna. I häradsekonomiska kartan från 1860-talet syns tydligt hur den sprängda byn spridit ut sig i landskapet runt den gamla bytomten.

Ungefär samtidigt som laga skifte på 1840-talet så uppfördes en ny gårdsbyggnad inom den gamla bytomten. Denna byggnad är samma som idag utgör Stavlösas nuvarande manbyggnad. Manbyggnaden byggdes om under 1950-talet efter ritningar av arkitekten Göran Dahlstrand varigenom den fick sitt nuvarande utseende. Under 1990- och 2000-talet har även ytterligare ekonomibyggnader för ett modernt jordbruk tillkommit. Även ekonomibyggnaderna bedöms vara uppförda vid samma tid, med undantag för det före detta mejeriet och ekonomibyggnaderna som står på kalkstensgrund, vilka är uppförda under 1880-talet.

MOTIV TILL BEVARANDE

Stavlösa utgör en välbevarad ensamgård av herrgårdskaraktär med ett stort tidsdjup. Miljön illustrerar de för Vadstena typiska ensamgårdarna som bildats efter laga skifte genom sammanslagning och anpassats till ett mer industrialiserat och rationaliserat jordbruk. Bland bebyggelsen märks särskilt kvarvarande äldre ekonomibygnader från 1800-talets andra hälft och den manbyggnad som omdanats under 1950-talet efter ritningar av arkitekten G. Dahlstrand. I landskapet runtom Stavlösa finns bevarad jordbruksmark och bebyggelselägen som utgör platsen för flertalet utflyttade gårdar. Idag är en stor del av bebyggelsen förnygrad men bidrar till att berätta historien om laga skiftets inverkan på jordbrukslandskapet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Stavlösa med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Stavlösas belägenhet i landskapet omgiven av ett öppet odlingslandskap med mindre jordbruksfastigheter och utflyttade gårdar.
- Gårdens bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad av herrgårdskaraktär och övrig bebyggelse placerad på ett behörigt avstånd från denna.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Mejeri, magasinsbyggnad, ladugård med bevarad körbro och ekonomibygnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Spröjsade träfönster, glasade dörrar, tegelpannor, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer. Särskilt sådana detaljer som anknyter till byggnadens nyklassicistiska still, t.ex. takfall, takkupor, burspråk och runda fönster.
- Trädgård av parkliknande karaktär med uppvuxna äldre träd och växtlighet samt hag- och åkermark i nära anslutning till gårdstomten.
- Äldre vägsträckningar och alléer.

Manbyggnaden i nyklassicistisk stil vid Stavlösa.

Ekonomibygnader vid Stavlösa.

Vy mot det kringliggande jordbrukslandskapet från Stavlösa.

Stallbyggnad vid Stavlösa.

Magasinsbyggnaden vid Stavlösa.

Ekonomibyggnader vid Stavlösa.

Betesmark i närheten av manbyggnaden vid Stavlösa.

Byggnadsdetalj från ena av ekonomibyggnaderna vid Stavlösa.

Mejeriet vid Stavlösa.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Stavlösa bör värnas för att bibehålla det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras. Miljön bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i utkanten av området utmed vägen mot Vadstena, för att värna gårdens befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, stenmurar, parkartad trädgård och uppvuxna träd i allé eller tomtgräns ska värnas. Hårdgörande av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

Område 24. Piltorp och Altorp

ENSAMGÅRDAR, ORLUNDA SOCKEN

Piltorp och Altorp utgör två olika exempel på samma företeelse: ensamgårdar. De båda gårdarna illustrerar på ett pedagogiskt sätt hur jordbruket vid en ensamgård har anpassats efter olika tiders krav. Altorp har till stor del bevarat en förindustriell karaktär medan Piltorp i större grad har utvecklats och idag drivs som ett modernt jordbruk.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området ligger strax söder om Vadstena stad och det större skogsområdet Fyllamossen. Miljön utgörs av de båda ensamgårdarna Altorp och Piltorp, liksom ett större stycke omgivande jordbruksmark. Gårdarna är placerade mitt i det öppna landskapet med mindre skogspartier som delvis avgränsar landskapsrummet. Centralt i området finns ett bevarat gravfält från förhistorisk tid.

Gårdsmiljön vid Altorp består idag av en manbyggnad som flankeras av två uthusbyggnader, placerade runt en cirkelformad grusad gårdsplan. Manbyggnaden utgörs av en timrad och rödmålad parstuga i två plan med ett framträdande trapphus. Det nuvarande bostadshuset och det äldre uthuset bedöms ha tillkommit vid ungefär samma tidpunkt kring 1800-talets början. Det östra uthuset bedöms antingen vara nyuppfört i äldre stil eller vara hitflyttad från ett tidigare läge lite längre österut på tomten. Tomten omgärdas av uppvuxna lövträd men själva trädgården utgörs främst av gräsmatta. Strax söder om gården finns fortfarande rester efter gårdens ekonomibyggnader synliga ovan mark.

Strax öster om Altorp ligger ensamgården Piltorp. Gården omfattar en större manbyggnad och sex ekonomibyggnader av agrar karaktär. Manbyggnaden är en stor vitputsad byggnad med framspringande hörnflyglar. Ekonomibyggnaderna är av varierande ålder och utförande. Bland dessa utmärker sig de äldre timrade ekonomilängorna och ladan som är samtida med huvudbyggnaden. Trädgården präglas av stora gräsytor med äppelträd placerade likt en allé på vardera sida av den grusade uppfarten. Dessa utgör resterna av en äldre och större fruktträdgård. Vid den södra och västra tomtgränsen finns även ett flertal större uppvuxna lövträd som skärmar av tomten mot det kringliggande landskapet.

HISTORIK

Altorp förekommer i skrift sedan 1385 och i kartmaterial sedan början av 1600-talet. Samtidigt vittnar det närliggande gravfältet från förhistorisk tid om områdets stora tidsdjup. År 1635 utgjorde Altorp en ensamgård och frälsehemman omfattande 3/2 mantal, i slutet av samma århundrade benämns gården som rusthåll med ett tillhörande ryttartorp. År 1787 delades jordbruksmarkerna tillhörande rusthållet Altorp i fyra lika delar samtidigt som byggnadstomten, bostadshuset och intilliggande uthuset delades i två lika delar. Vid laga skifte 1875 fanns det inom rusthållet sex delägare varav tre var boende inom tomten. Två av dessa byggnader flyttades i och med skiftet ut från gården. I början av 1900-talet fanns det fortfarande

två bostadshus kvar på tomten varav det östra har försvunnit eller flyttats under 1900-talet. Detsamma gäller för alla ekonomibyggnader tillhörande gården. Under 2000-talet har manbyggnaden renoverats och blivit tillbyggd mot söder efter en längre tid av förfall under 1900-talets slut.

Piltorp finns belagd i skrift sedan 1354. Gården och dess marker finns uppritade i en geometrisk ägoavmätning från 1635. Den var redan då en ensamgård som utgjorde ett kronohemman omfattandes ett mantal. Under 1700-talet var mantalet uppdelat mellan två ägare, men bestod alltså av en ensamgård. Ägoavmätningarna behöll samma omfattning fram till 1900-talets slut. Huvudbyggnaden och den största av ekonomibyggnaderna tillkom under 1890-talet. Bostadshuset hade ursprungligen två byggnader placerade på vardera sida om manbyggnaden. Den södra av dessa är idag riven. Under 1900-talet har även andra ekonomibyggnader både tillkommit och försvunnit från miljön.

MOTIV TILL BEVARANDE

Piltorp och Altorp visar på ett pedagogiskt sätt ensamgårdarnas utveckling i Vadstena från 1700-tal till 1900-tal. Altorp har bevarats i sin förindustriella form och speglar ett äldre byggnadsskick med parstugor och timrade byggnader. Piltorp har under 1800- och 1900-talet utvecklats till ett modernt jordbruk i likhet med många av ensamgårdarna på Vadstenaslätten. Trots en del senare förändringar går det ännu att utläsa den äldre bebyggelsestrukturen med centralt placerade manbyggnader och intilliggande agrar bebyggelse i form av arbetarbostäder, ekonomibygnader och uthus. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna visar även hur marken runt gårdarna har brukats. Tillsammans berättar de båda miljöerna om jordbrukets utveckling och industrialisering på landsbygden i Vadstena.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Ensamgårdarnas belägenhet i det öppna jordbrukslandskapet, omgivna av hag- och åkermarker.
- Gårdarnas bevarade bebyggelsestruktur med en centralt placerad manbyggnad och vinkelställda flygelbyggnader centrerade runt en grusad gårdsplan.
- Ensamgårdar av olika karaktär som illustrerar samma företeelse med tillhörande agrar bebyggelse. Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet inom de två olika bebyggelsemiljöerna.
- Piltorps bevarade ekonomibygnader är särskilt värdefulla inslag i miljön.
- Trädgårdar med äldre uppvuxna lövträd och fruktträd, särskilt vid Piltorp där rester efter större äppelodling finns kvar på vardera sida om uppfarten till manbyggnaden. Gårdsstrukturer som rundlar och grusade vägar.
- Äldre vägsträckningar.
- Fornlämningsmiljön med gravfält nordväst om Piltorp, vilket berättar om områdets stora tidsdjup.

Manbyggnaden vid Piltorp.

Manbyggnaden vid Piltorp med rester efter äppelodling i förgrunden.

Manbyggnaden vid Altorp.

Uthus vid Piltorp.

Äldre ekonomibyggnaid vid Piltorp.

Ekonomibyggnaid vid Piltorp.

Hönshus eller dylikt vid Piltorp.

Uthus vid Altorp.

Uthus vid Altorp.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gårdar och jordbruksmark.
- Gårdarnas äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Miljöerna bör inte förtätas med nya bostadshus. Mindre komplementbyggnader kan uppföras men bör placeras bakom gårdarna.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör anpassas till gårdarnas befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns karaktär avseende skala, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljöerna.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 25. Orlunda kyrkby

KYRKBY, ORLUNDA SOCKEN

Orlunda utmärker sig som enda kyrkbyn i kommunen vars medeltida kyrkobyggnad rivits och ersatts av en ny. Här finns även byggnader som speglar byns samhälleliga utveckling under 1900-talet i form av skola, lärarbostad och lanthandel. Trots att miljön genomgått vissa förändringar bibehåller miljön en övergripande äldre karaktär som speglar en bystruktur.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området består av Orlunda kyrkby, belägen i den östra utkanten av kommunen. Den kilformade byn ligger längs vägen mellan Vadstena och Bjällbo, med majoriteten av bebyggelsen på vägens östra sida. Mitt i byn står Orlunda kyrka med en spira som tornar upp sig i landskapet. Bebyggelsemiljön består, utöver kyrkan, av en lanthandel, skolhus och lärarbostad, tre gårdar, en mindre timrad stuga och några modernare villor. Kyrkbyn är omgärdad av lövträdsplanteringar, bland annat hamlade pilar, och omges av jordbruksmark i alla riktningar.

Kyrkan från 1890-talet är idag en korsformig centralkyrka av kalksten och tegel med en tydlig karaktär av nygotik, omgestaltad efter en restaurering på 1950-talet. I kyrkan finns flera runristade kalkstensfragment från tidigkristna minnesvårdar som berättar om den äldre kyrkomiljön och påminner om den medeltida kyrkan som föregick dagens kyrka på samma plats. Intill kyrkan ligger den före detta skolan i nyklassicistisk stil från 1928 och en lärarbostad med två lägenheter. Mitt emot kyrkan

ligger en äldre lanthandel som idag är ombyggd till bostad men till viss bevarar en äldre utformning.

Av byns manbyggnader är det endast en avsides belägen enkelstuga, placerad bakom den före detta skolan, som helt säkert återstår från tiden innan laga skifte. Stugan är målad i en faluröd kulör och har ett tillhörande mindre uthus. Av de tre gårdarna i byns norra ände är de två västligaste sannolikt uppförda under 1800-talets andra hälft. Båda har under 1900-talet genomgått förändringar men bibehåller i stort en äldre karaktär.

I byns nordöstra ände ligger den östligaste av de tre gårdarna. Manbyggnaden utgörs av en parstuga i två våningar som kan vara något äldre, sannolikt uppförd är runt 1800-talets mitt eller möjligen innan skiftet. Fasaderna är av rödmålad panel med vita snickerier och taket täckt med röda tegelpannor. Entrén har en veranda utsmyckad med lövsågerier. Till gårdarna hör även flera ekonomibygnader av varierande ålder och karaktär, vanligen med rödmålade fasader, vita knutar och enkla sadeltak täckta med svart plåt eller eternitpannor.

HISTORIK

Orlunda omnämns som gård 1314 och som by 1360. I slutet av 1600-talet bestod byn av sju gårdar belägna på en avlång bytomt med den tidigare 1100-talskyrkan centralt placerad i samma läge som den nuvarande kyrkan. Vid 1700-talets slut var antalet gårdar oföränd-

rat. Gårdarna i byn var då Prästegården, Frälsegården, Mellangården, Hauptmansgården, Norrgården och Dampegården. Bland ägarna fanns bland annat en ”Kyrkoherde och Rector Scholae i Wadstena, Wälärewordig och Höglärde Herr Magister Pehr Löngren” som var rektor vid skolan i Vadstena och kyrkoherde i Orlunda.

Efter att byn genomgått laga skiftet år 1852 fanns fyra gårdar kvar i byn och ett tiotal gårdar flyttades ut och etablerades i landskapet runt om byn. Bytomten har trots detta i stort behållit samma omfattning och tomtstruktur. På den mark som innan skiftet utgjorde Prästgårdens tomt finns idag en mindre panelklädd röd enkelstuga kvar sedan innan skiftet.

Resterande manbyggnader vid gårdarna är uppförda runt 1800-talets mitt eller under 1800-talets andra hälft. Den medeltida kyrkan revs då församlingen ansåg att den gamla var för liten. 1890 uppfördes dagens katedralliknande kyrka efter ritningar av Carl Möller. 1928 uppfördes skolhuset strax söder om kyrkan kompletterat av större lärarbostad.

Bymiljön har under 1900-talets slut och under 2000-talet genomgått en del förändringar, då en stor del av byggnaderna genomgått omfattande ombyggnader och en del nya byggnader tillkommit. Även poolanläggningar har tillkommit. Särskilt den gamla skolan och en av gårdarna i byns södra delar har förändrats.

MOTIV TILL BEVARANDE

Orlunda utmärker sig som enda kyrkbyn i Vadstena vars medeltida kyrkobyggnad rivits och ersatts av en ny. Den monumentala och katedralliknande kyrkan från 1890-talet är därigenom unik i sitt slag i kommunen och uppvisar ett ståtligt exempel på en kyrkobyggnad från sin tid. Bymiljön bevarar i stort en äldre bebyggelsestruktur med flera bevarade gårdar från tiden innan laga skifte. Här finns även byggnader som speglar byns samhälleliga utveckling under 1900-talet i form av skola, lärarbostad och lanthandel. Orlunda har trots utskiftade gårdar och vissa förändringar bibehållit en övergripande karaktär av kyrkby på Vadstenasläätten som illustrerar äldre tiders bebyggelsemönster och byggnadsskick.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Orlunda kyrkby med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

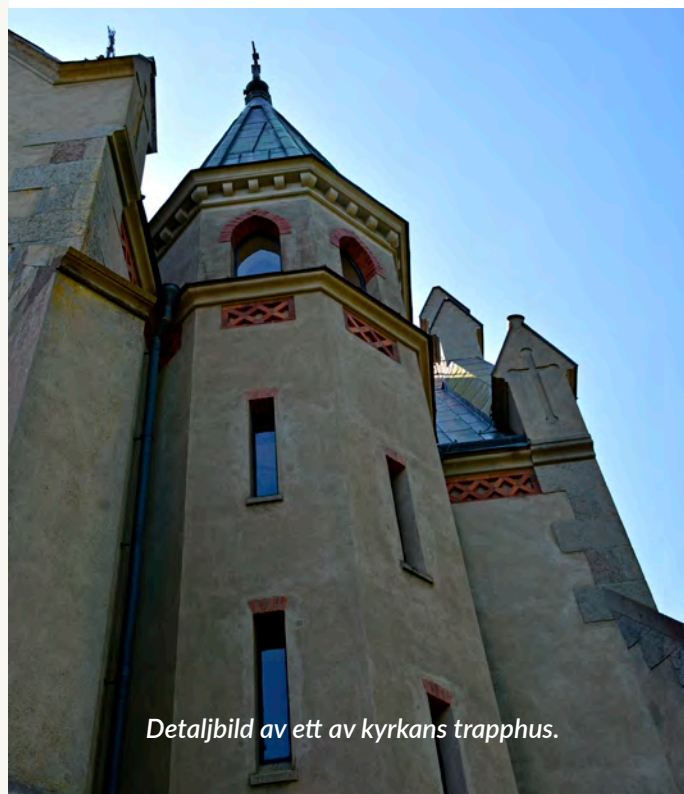

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Bymiljöns placering i det öppna jordbrukslandskapet med kyrktornet tillhörande Orlunda kyrka väl synlig från kringliggande bygd.
- Bytomtens i stort bevarade omfattning och tomtstruktur med majoriteten av bebyggelsen förlagd öster om bygatan.
- Bevarade strukturer av sockencentrum med bland annat kyrka, lanthandel, skolhus och lärarbostad.
- Den nygotiska katedralliknande kyrkan uppförd på 1890-talet med sin höga takryttare väl synlig från kringliggande landsbygd.
- Agrar bebyggelse av olika karaktär, manbyggnader, ekonomibyggnader och uthus inom de efter laga skifte kvarvarande gårdarna.
- Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet inom bytomten i form av framförallt gårdar.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar.
- Kyrkoområdets fornlämningsmiljö. Minnesvårdar (Eskilstunakistor), vilka berättar om områdets tidiga kristnande.

Flygfoto över Orlunda kyrkby. Foto: Vadstena kommun

Detaljbild av ett av kyrkans trapphus.

Flygfoto över Orlunda kyrka. Foto: Vadstena kommun

Vy från Orlanda. Foto: Vadstena kommun

Den f. d. skolan från 1920-talet i Orlanda.

Den f. d. lärarbostaden i Orlanda.

Miljöbild från Orlanda.

Den f. d. lanthandeln i Orlanda.

Mindre stuga bevarad från tiden innan laga skifte i Orlanda.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska fortsatt hållas öppet.
- Bymiljöns bebyggelsestruktur ska bevaras och bör i första hand inte förtätas med nya bostadshus.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till byns övriga bebyggelse inom bytomten för att värna kyrkbyns befintliga struktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Lämningarna efter tidigkristna minnesvårdar inom kyrkoområdet berättar om områdets kristnande. För att berättelsen ska kunna förmedlas bör stenarna vara skyltade och tillgängliga för allmänheten.

Område 26. Orlunda radiostation

ÖVRIG KULTURMILJÖ, ORLUNDA SOCKEN

Orlunda radiostation är ett teknikhistoriskt och modernistiskt monument över kalla krigets dagar. Byggnaden är med sin säregna arkitektur i form av robusta betongväggar och kopparklädda tak en solitär i det öppna slättlandskapet, och utgör en unik kulturmiljö i Vadstena kommun.

OMRÅDESBESKRIVNING

Miljön omfattar Orlunda radiostation. Anläggningen är belägen mitt ute på Östgötaslätten, strax sydost om Vadstena stad och norr om Orlunda kyrkby. Radiostationen nås via en grusväg som förgrenar sig från vägen mellan Vadstena och Orlunda i höjd med Börstad. Byggnadens läge mitt ute på åkern gör att den upplevs som en väl synlig solitär i landskapet.

Huvudbyggnaden utgörs av en fyrkantig koloss med slutna robusta betongväggar och ett kopparklätt tak. Det kupolliknande taket bidrar till byggnadens mycket säregna modernistiska karaktär. Intill byggnaden finns en mast för mobiltelefoni på 86,4 meter uppförd på samma plats som den ursprungliga radiomasten.

Runtom radiostationen återfinns rester efter de fem telemaster som ursprungligen omgav stationen. Dessa utgörs av fyra kopparklädda kuber samt en kub med

fasader i bar betong som är placerade mitt i åkerlandskapet. Dessa omges i sin tur av fästen för vajrar med vilka man stagat upp de nu rivna masterna. Precis söder om byggnaden finns en vattencistern och en del planterade buskar och prydnadsträd, bland annat oxel.

HISTORIK

Orlunda radiostation uppfördes mellan 1958 och 1961 som ett komplement till långvågsstationen i Motala, uppförd 1927. Radiostation invigdes av prins Bertil i maj 1962. Stationen tillkom under kalla kriget med den specifika egenskapen att kunna stå emot kärnvapenanfall. Byggnaden försågs därför med en robust konstruktion i betong. Stationen hade ursprungligen tre master och ett unikt antensystem, samt ytterligare fem telemaster, vilka nedmonterats efter 1970-talet.

Byggnadens robusthet kan illustreras av den olycka som skedde 1970. Klockan 01.50 på morgonen den 12 juli slog blixten ner i en av masterna varefter den snart rasade samman över radiostationen. Byggnaden klarade sig oskadd men masten återuppfördes aldrig. Under 1990-talet stängdes sändaren av och masterna revs. Idag finns på platsen, förutom byggnaden, en mast på nära 90 meter avsedd för mobiltelefoni. Idag fungerar anläggningen dels som station för mobiltelefonimast, dels som museum.

MOTIV TILL BEVARANDE

Orlunda radiostation utgör i sin helhet ett värdefullt teknik- och samhällshistoriskt monument över såväl kalla kriget som 1900-talets radiotekniska utveckling. Byggnaden är mycket välbevarad både exteriört och interiört och har höga arkitektoniska värden genom dess säregna utformning med påkostade koppardetaljer, som är typiska för modernismen. Den robusta konstruktionen med slutna betongväggar speglar tydligt radiostationens motståndskraft och funktion under kalla krigets dagar. Mobilmasten, de kopparklädda kubernerna och andra detaljer som hör anläggningen till är alla viktiga spår som bidrar till förståelsen av radiostationens historia. Sammantaget utgör Orlunda radiostation en unik miljö med höga upplevelsevärden i Vadstena kommun som berättar om kommunens och även landets senare historia under efterkrigstiden.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

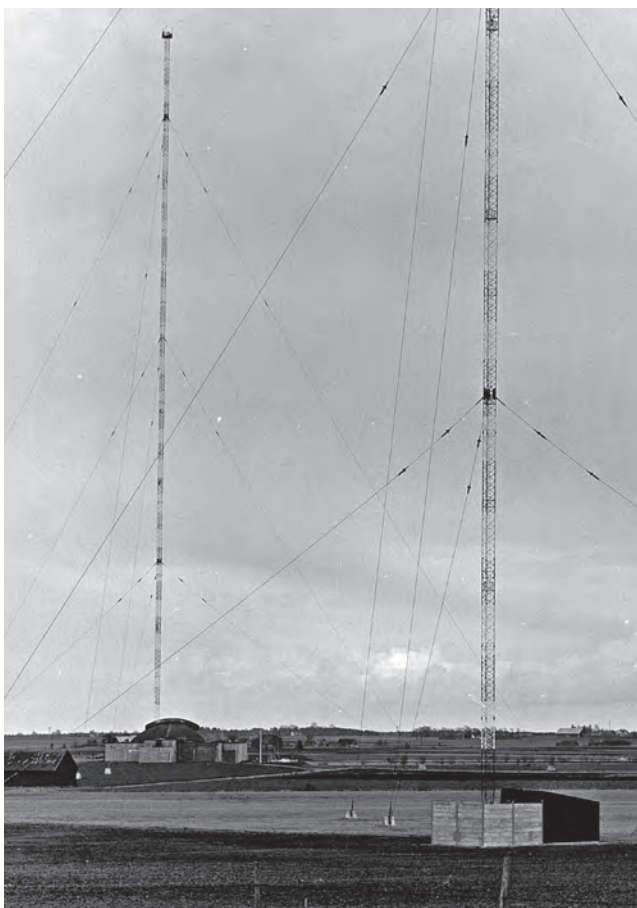

Foto av Orlanda radiostation från 1965, när masterna fortfarande var uppe. Källa: Tekniska museet

Ortofoto över Orlanda radiostation med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Anläggningen i sin helhet och dess funktion som ett modernistiskt monument i den i övrigt homogena bebyggelsemiljön på Vadstenas slättlandskap.
- Radiostationens huvudbyggnad med dess robusta betongfasader och kopparklädda tak som ger den en såregen arkitektonisk prägel. Ursprungliga byggnadsdetaljer som fönster, dörrar och armaturer, liksom byggnadens välbevarade interiörer och tekniska installationer.
- De kopparklädda kuberna som omger stationen samt betongfundament som utgjort fästen för de vajrar som stöttat upp masterna.
- Mobilmasten i anslutning till radiostationen, trots nyare tillägg, vilket bidrar till läsbarheten av ursprunglig funktion.
- Äldre vägskylt vid infarten till radiostationen.
- Äldre växtlighet som omger anläggningen.

Flygfoto över Orlunda radiostation. Foto: Vadstena kommun

Entrén till radiostationen.

Äldre vägskylt vid avfarten till Radiostationen.

Fasaddetalj och ursprungliga armatur.

Del av fasad och den intilliggande mobilmasten.

Rester efter den rasade masten.

*Ett av teknikhusen placerade i landskapet runt stationen.
Tidigare var dessa kopplade till varsin radiomast.*

RÅD OCH RIKTLINJER

- Radiostationen i sin helhet ska bevaras och underhållas så att det kulturhistoriska värdet består. Detta omfattar alla värdebärande delar som är viktiga för förståelsen av anläggningens historiska funktion, till exempel mobilmasten och de kopparklädda kuberna.
- Huvudbyggnadens säregna arkitektoniska uttryck ska värnas. Om- och tillbyggnader bör undvikas. Byte eller ändring av byggnadsdelar bör utföras med stor varsamhet om byggnadens gestaltning. Ursprungliga byggnadsdetaljer som fönster och portar, liksom funktionella och tekniska detaljer ska bevaras.
- Ingen ny bebyggelse bör tillkomma inom det särskilt värdefulla området.
- Närområdet bör fortsatt domineras av radiostationens huvudbyggnad. Eventuella tillägg i närheten av området bör uppföras på behörigt avstånd från befintliga byggnader så att helhetsmiljöns karaktär inte påverkas.

Område 27. Hagebyhöga

KYRKBY / SOCKENCENTRUM / ENSAMGÅRDAR, HAGEBYHÖGA SOCKEN

Hagebyhöga är en mindre kyrkby i kommunens östra delar. Här finns flera gårdar från 1800-talet liksom en medeltida kyrka, ursprungligen uppförd på 1100-talet, och fornlämningar från förhistorisk tid. Bymiljön utgör ett tydligt exempel på hur landsbygdens sockencentrum såg ut vid 1900-talets början.

OMRÅDESBESKRIVNING

Hagebyhöga är belägen på en grusås i det flacka slätlandskapet i kommunens östra delar. Kyrkan är centralt placerad på åsens krön, norr om byvägen. Runtom kyrkan växer planterade lövträd som bäddar in miljön i grönska. Söderut omges kyrkan av bebyggelse i form av bostadshus och ett före detta fattighus och skolhus. Norrut omges byn av ett mindre stycke jordbruksmark och två gårdsmiljöer. I jordbruksmarken finns en höjd med förhistoriska gravar, bland annat en hållkista från yngre stenålder.

Kyrkobyggnaden bevarar i huvudsak en medeltida karaktär, men har även tydliga spår av 1700- och 1800-talets renoveringar. Särskilt tornet har en tydligt prägel av 1700-tal. Fasaderna är vitputsade och taken på vapenhuset, långhuset, koret och absiden är täckta med takspån, och resterande takfall med falsad järn- eller kopparplåt. Bebyggelsen i kyrkans omedelbara närhet utgörs av ett skolhus och ett fattighus som härrör från 1800-talets andra hälft, en lärarbostad från tiden kring sekelskiftet

1900 och några villor från 1920- och 1930-talet. Lärarbostaden är idag en gul panelad träbyggnad med brutet sadeltak. Det före detta fattighuset, som även fungerat som skolhus, är en enkelstuga med rödmålade fasader och en tydlig agrar prägel. Den större skolbyggnaden har en mycket välbevarad karaktär av skolhus med en rektangulär byggnadskropp om 1,5 våningsplan, frontespis och veranda.

Strax nordost om kyrkan finns äldre gårdsbebyggelse i form av Norrgården, som nås via en allékantad infartsväg från bygatan. Gården omfattar en salsbyggnad om 1 ½ våning med två fristående flyglar sannolikt uppförda under 1800-talets andra hälft. Byggnaderna har genomgått exteriöra förändringar under 1900-talet men behåller i stort sin karaktär och gårdsstruktur. Till gården hör även en större ekonomibygnad jämte ett par mindre uthus placerade strax norr om den parkliknande trädgården.

En bit i nordväst om bykärnan, avskilt från byn av ett mindre stycke jordbruksmark, ligger Skattegården. Gården omfattar en manbyggnad, ett lite mindre bostadshus och en stor ladugårdsbyggnad. Manbyggnaden är en stor avlång salsbyggnad om 1 ½ våning klädd med gulmålad panel. Det lite mindre bostadshuset delar manbyggnadens karaktär. I trädgården finns låga buskar, fruktträdplanteringar och stora gräsytor, vilka omgärdas av en låg stenmur som mot vägen övergår i en kallmurad en terrassering och uppvuxna lövträd.

HISTORIK

I området finns en höjd med gravar från förhistorisk tid som vittnar om ett stort tidsdjup. Hagebyhöga kyrka är uppförd under 1120-talet, men har genomgått flera ombyggnader. Bland annat slogs ett valv i kyrkan under 1400-talet och 1775 byggdes tornet om. Kyrkan genomgick även renoveringar under 1870-talet.

Hagebyhöga socken finns belagd i skrift sedan 1323 och byn sedan 1374. Antalet gårdar i byn har varierat genom århundradena. I det äldsta kartmaterialet från 1635 och 1755 fanns fem gårdar. När byn genomgick laga skifte 1845 hade antalet gårdar i byn ökat till hela 17 stycken. Byn hade fram tills dess bibehållit samma struktur med bebyggelsen uppdelad i två områden väster och öster om kyrkan, den nedre och övre holmen. Efter skiftet hade omkring sex gårdar kvarboenderätt vilket innebar att de inte var tvungna att flytta ut från bytomten. Av dessa fanns i slutet av 1800-talet endast tre gårdar kvar.

Den äldre bystrukturen antog därefter en ny form i och med att fler byggnader förlades närmare kyrkan, som antog formen av ett sockencentrum. Bland annat uppfördes en små- och folkskola under 1800-talets senare del. Flera villor tillkom under 1900-talets första hälft, liksom en lärarbostad och handelsträdgård. Senare under 1900-talet har en del modern bebyggelse tillkommit i miljön, samtidigt som den äldre bebyggelsen omdanats.

MOTIV TILL BEVARANDE

Hagebyhöga är en mindre bymiljö som tydligt berättar om de stora förändringar som laga skifte medförde på landskapets bebyggelsestruktur. De två kvarvarande gårdarna i närheten av kyrkan är goda representanter för landsbygdens bebyggelseklick under slutet av 1800-talet och 1900-talets början. Miljön har även ett högt värde som ett bevarat sockencentrum med kyrka, f.d. fattighus, skolbyggnader och lärarbostad bevarade. Miljön i sin helhet illustrerar väl hur landsbygdens sockencentrum såg ut i början av 1900-talet. Den i grunden medeltida kyrkan tillsammans med närliggande fornlämningar visar även på den långa historiska kontinuitet som kyrkbyarna i Vadstena kommun har.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

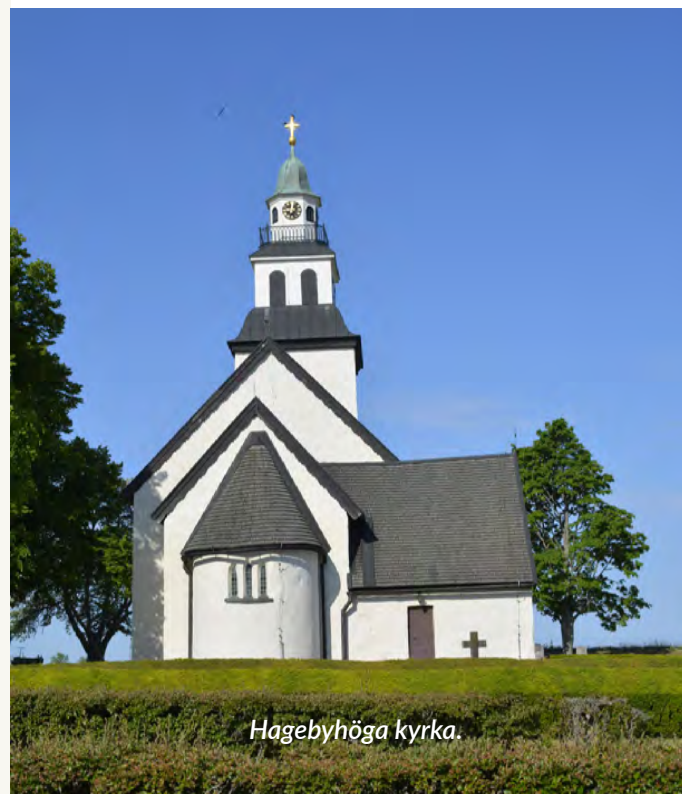

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Byns placering i det öppna jordbrukslandskapet med den medeltida kyrkan belägen på åsens krön, väl synlig från kringliggande bygd.
- Bevarade strukturer av sockencentrum med kyrka, f.d. fattigstuga, f.d. skolhus och lärarbostad.
- Utflyttade gårdar som efter laga skifte förlagts i närheten av bymiljön likt Skattegården och Norrgården. De bågge gårdsmiljöernas välbevarade bebyggelsemiljöer med manbyggnad och ekonomibyggnader.
- Bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talet både inom de olika bebyggelsemiljöerna både inom byn och inom kringliggande gårdar.
- Prunkande grönska i form av uppvuxna ädellövträd som kantar kyrkomiljön, gårdstomter och vägar. Trädgårdar med fruktträd och planteringar, liksom omgärdningar i form av låga staket och häckar.
- Äldre vägsträckningar och alléer.
- Stenhägnader och åkerholme i jordbruksmarken norr om kyrkan.
- Fornlämningsmiljön med förhistoriska gravar nordväst om kyrkan, vilka berättar om områdets stora tidsdjup.

*Flygfoto över Hagebyhöga. På det öppna odlingslandskapet nordväst om kyrkan finns ett gravfält från förhistorisk tid.
Foto: Vadstena kommun*

Hagebyhöga kyrka.

Allén som leder fram till Norrgården.

Den f. d. fattigstugan vid kyrkan i Hagebyhöga, som även har fungerat som skolhus.

Det f. d. skolhuset från 1800-talets slut i Hagebyhöga.

Bostadshus i byn uppfört runt sekelskiftet 1900. Sannolikt den f.d. lärarbostaden.

Norrgården, placerad strax norr om kyrkan i Hagebyhöga.

Stengårdsgård i åkermarken norr om kyrkan.

Skattegården, placerad strax norr om kyrkan i Hagebyhöga.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Jordbrukslandskapet ska hållas öppet genom fortsatt brukande och äldre skogbevuxna partier värnas.
- Miljöernas äldre bebyggelsestruktur ska bevaras.
- Eventuell nyexploatering ska placeras i anslutning till bebyggelsen inom bymiljön, men inte i direkt anslutning till de äldre gårdarna. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska bevaras och vårdas och dess arkitektoniska uttryck och karaktär värnas vid till- och ombyggnad samt underhåll. Äldre byggnadsdetaljer bör bevaras, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre utformning.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre by- och gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundlar, uppvuxna träd och andra planteringar ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Fornlämningsmiljöer med synliga gravar bör fortsatt kunna avläsas i sin större kontext, med omgivande naturlandskap och historisk bebyggelse, utan nya dominerande tillägg.

Område 28. Medhamra

HERRGÅRDSMILJÖ, HAGEBYHÖGA SOCKEN

Medhamra är en vackert belägen herrgårdsmiljö på en udde vid Vättern. Gården har en lång kontinuitet på platsen och tillhörde tidigare ett dominikanerkloster i Skänninge. Dagens miljö speglar på ett tydligt sätt hur ett storjordbruk anpassats till ett industriellt brukande under 1800- och 1900-talet, där torp och byar rationaliserats bort för att frigöra odlingsmark.

BESKRIVNING

Medhamra är en herrgårdsmiljö i kommunens norra delar, belägen på en udde i Vätter, strax öster om Vadstena stad. Gården nås via en avfartsväg från väg 943, som tidigare varit kantad av en allé. Vid den långa vägens början står en grindstuga och två större träd som ramar in infarten. Herrgårdsmiljön omges av åker- och hagmarker.

Manbyggnaden utgörs av stor vitputsad byggnad med ett tvärställt mittparti och två framspringande flyglar sammanbundna av envåniga längor. Huvudentrén är asymmetriskt placerad i den södra av de lägre längorna. Entrén accentueras av en veranda prydd med kanelerade pelare och pilastrar samt dubbeldörrar i trä. På vardera sida om byggnaden står en lägre komplementbyggnad. Inom tomten finns flera komplementbyggnader i form av ekonomibyggnader, uthus och före detta arbetar bostäder utspridda. Vid trädgårdens entré finns ett garage med tillhörande brygga. I nära anslutning till åkermarkerna finns agrar bebyggelse i form av två större ladugårdar.

Tomten som omgärdar herrgården är en parkliknande anläggning med flera uppvuxna lövträd och enstaka fruktträd efter äldre fruktodlingar. Från tomtgränsen upp till huset löper en svängd grusväg, som delvis bevarar resterna efter en äldre allé.

Strax sydost om herrgårdens tomt finns ett före detta statarboställe kallat Bygget. Längs vägen står ett äldre transformatorntorn uppfört 1918. Byggnaden har trappstegsgavlar och har tidigare varit täckt i rödfärgad puts.

HISTORIK

Medhamra, eller Mohammar som det tidigare kallades, finns belagd sedan 1281. Gården ägdes då av dominikanerklostret i Skänninge. Gården har efter reformationen varit i flera olika släkters ägor, däribland Gyllenållon och Wendel. Gården var en så kallad sätesgård, vilket innebar att den åtnjöt skattefrihet från kronan. Under 1600-talet fanns tio torp och en mindre gård vid namn Klotorp, underställda Medhamra. Dessa var i huvudsak placerade i markernas utkant. Vid tiden för häradsekonomiska kartans uppmätning på 1860- och 1870-talet hade Klotorp och alla torpen, bortsett två torp vid det som idag kallas Hanstorpet och Bäckan, försvunnit. Vid samma tid hade statarbostället Bygget etablerats och antagligen ersatt torparna som arbetskraft vid jordbruket.

Manbyggnaden uppfördes 1820 och övriga byggnader bedöms härröra från samma tid eller något senare under 1800-talet, bortsett från transformatorntornet och

en komplementbyggnad i nordväst som är uppförda på 1900-talet. Innan gården flyttades till sitt nuvarande läge låg den cirka 1 km nordösterut. Idag finns endast lämningar efter en kvarn på denna plats.

MOTIV TILL BEVARANDE

Medhamra är en sätesgård med stort tidsdjup och välbevarad bebyggelse från 1800-talets första hälft till och med 1900-talets början. Miljön illustrerar ett äldre storjordbruk och herrgårdsmiljö med tillhörande park som under 1800- och 1900-talet anpassats till ett industriellt jordbruk där torp och byar rationaliserats bort för att frigöra jordbruksmark. Bland bebyggelsen märks särskilt manbyggnaden som uppfördes under 1820-talet efter att den äldre gården rivits. De omgivande öppna hag- och åkermarkerna visar hur marken brukats runt gården. Bebyggelsen innefattar även yngre bebyggelse i form av arbetarbostäder, garage, ekonomibyggnader, grindstuga och ett transformatorntorn som alla har höga kulturhistoriska värden och är av stor vikt för miljöns läsbarhet.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Medhamra med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Medhamra gård

Bygget

Grindstuga

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Samlad herrgårdsmiljö belägen på en udde intill Vättern med utsikt mot Vadstena stad.
- Herrgårdens bebyggelsestruktur med en central manbyggnad flankerad av två symmetriskt placerade komplementbyggnader.
- Manbyggnad från 1820 med välbevarad klassicistisk karaktär med vitputsade fasader, frontespis, portik och dekorativa fönsteröverstycken.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför herrgårdsmiljön i form av rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick från 1800- och 1900-talets första hälft. Statarlänga, transformator torn, ladugård, ekonomibyggnader och grindstuga som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Fönster, dörrar, tegelpannor och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Trädgård av parkartad karaktär med uppvuxna äldre lövträd, fruktträd och annan växtlighet, liksom den gräsklädda rundeln och grusvägar.
- Äldre vägsträckningar och rester av allé.
- Öppna hag- och odlingsmarker utanför trädgården.
- Piren som går ut från udden bakom gården samt piren vid garaget med brygga och båtplats.

Flygfoto över Medhamra säteri. Foto: Vadstena kommun

Flygfoto över garage och pir vid Medhamra säteri.
Foto: Vadstena kommun

Medhamras gamla transformator torn från 1918.

Rester efter allén, till höger i bild syns grindstugan.

Detaljbild av grindstugan vid infarten till Medhamra säteris ägor.

Den f. d. statarbostaden som ligger en bit söder om Medhamra säteri.

Manbyggnaden vid Medhamra säteri.

Transformatorntorn och ekonomibyggnader.

Garagebyggnaden vid Medhamra.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Medhamra bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan säteriet och jordbruksmark.
- Herrgårdsmiljöns äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Nyexploatering bör ske restriktivt och med stor hänsyn till befintlig bebyggelsestruktur. Jordbruksmark bör inte tas i anspråk för bebyggelse.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya tillägg bör utformas med stor hänsyn till miljöns karaktär avseende volym, placering, material- och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre småskalig bebyggelse inom miljön.
- Äldre strukturer i form av vägsträckningar, parkerad trädgård, alléer och uppvuxna träd ska värnas. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen mot vägar, vattnet eller det öppna landskapet bör undvikas.
- Transformatorntornet bör rustas upp och allén som tidigare löpt längs med vägen från grindstugan bör återplanteras.

Område 29. Kvissberg

HERRGÅRDSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Kvissberg är en mycket välbevarad herrgårdsmiljö från 1800-talets början. Miljön gränsar västerut till Vadstena stad och stora delar av dess forna marker är idag bebyggda med villor. Gården har i sin helhet en tydlig karaktär av ett storjordbruk från 1800-talet med alléer, ekonomibyggnader, arbetarbostäder och omgivande jordbruksmarker.

OMRÅDESBESKRIVNING

Kvissbergs gård ligger strax öster om Vadstena stad, angränsande mot väster till ett modernt villaområde. I norr, öst och söder omges gården av öppna odlingslandskap med vida siktlinjer över Östgötaslätten. Från väg 206 löper en lång allé med uppvuxna lindar fram till gården, vilken korsas av de gamla spåren tillhörande Wadstena–Fogelsta järnväg. Här finns även en mindre hållplats i trä som nyttjas av museijärnvägen.

Manbyggnaden är centralt placerad på en höjd i landskapet. Framför manbyggnaden finns en stor grusad gårdsplan med en planterad rundel i mitten. Manbyggnaden är en påkostad herrgårdsliknande byggnad om två våningar i klassicerande stil, med putsade fasader målade i en gul kulör med ljusare pilastrar som delar in fasaden. Framsidan markeras av en fronton och en centralt placerad entré. Byggnaden är sju fönsteraxlar bred och ett brutet tak med valmade gavlar täckt med rött lertegel. Vid byggnadens södra gavel finns en tillbyggd glasveranda liksom ytterligare en, mer diskret utformad, entré. En

intressant byggnadsdetalj är de taktegel som bytts mot takpannor i glas för ljusinsläpp till vindsutrymmena.

Strax öster om manbyggnaden står ett bostadshus med gulmålade panelade fasader och sadeltak. Inom gårdsmiljön finns även ytterligare ett bostadshus i form av före detta arbetarbostäder, liksom flera ekonomibyggnader av olika storlek och karaktär. Bebyggelsen är uppförd i timmer och sten, med fasader målade med rödfärg eller ljus oljefärg, eller fasader av ljus puts. Större delen av ekonomibyggnaderna, liksom huset strax nordost om manbyggnaden, tros härröra från 1800-talets första hälft medan resterande byggnader antagligen tillkommit under 1800-talet eller under 1900-talets första hälft.

Trädgården som omger gårdsmiljön har en parkartad karaktär med stora uppvuxna lövträd. Den omgärdas av en stenmur med kvarvarande grindar av gjutjärn. Vid det nuvarande vattentornet strax söder om Kvissberg fanns under 1800-talet en kvarn och torpet Grönlund. En kvarnsten från denna anläggning finns idag uppställd på tomten.

HISTORIK

Kvissberg finns belagd i skrift sedan 1362, då under namnet Kvissberga. Gården skänktes till Vadstena kloster under samma århundrade av Bo Jonsson Grip. I samband med reformation drogs gården in till kronan. Huvudbyggnaden är uppförd 1813 efter ritningar av Abraham Nyström och även övrig bebyggelse bedöms

vara samtida. Nyström var utöver Kvissbergs manbyggnad, även ansvarig för ritningarna och uppförandet av Vadstena hospital. Under 1900-talet såldes en stor del av gårdens marker till förmån för Vadstena stads utbyggnad, vartefter stora bostadsområden etablerades på gårdens forna marker. Innan dess var gården omgiven av jordbruksmark i alla riktningar och ägorna sträckte sig hela vägen in till nuvarande Vadstenas brandstation.

MOTIV TILL BEVARANDE

Kvissberg utgör en särskilt välbevarad högre stånds miljö i kommunen med bebyggelse från tidigt 1800-tal. Både manbyggnad, ekonomibyggnader, arbetarbostäder och den omgivande parkmiljön med allé och trädgård är mycket välbehållna och förmedlar på ett tydligt och läsbart sätt hur en större jordbruksfastighet såg ut under 1800-talet, med vissa inslag från 1900-talets början. Miljön speglar även levnadsvillkoren för olika samhällsklasser genom herrgården och arbetarbostäderna. Den kvarvarande kringliggande jordbruksmarken har även den ett högt värde som bidrar till förståelsen av miljöns kontext.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Ortofoto över Kvissberg med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

Vädstena

Kvissberg

Folkets park

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Kvissbergs belägenhet på svag förhöjning i landskapet, omgiven av ett öppet odlingslandskap åt norr, öst och söder.
- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär med en centralt placerad manbyggnad i en parkliknande trädgård, med ekonomibyggnader och f.d. arbetarbostäder placerade på behörigt avstånd från denna. Mindre bostadshus inom tomten.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugård och ekonomibyggnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Trädgård med uppvuxna lövträd och annan växtlighet, omgärdad av en stenmur. Den allékantade grusvägen som leder fram till gården och avslutas i en gräsklädd rundel.
- Spröjsade träfönster, portar, glasade dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Äldre vägsträckningar.
- Järnvägen som korsar allén.

Manbyggnaden i klassicerande stil vid Kvissberg.

Allén som leder upp till Kvissberg.

Stenmuren som omgärdar manbyggnaden.

Äldre kvarnsten uppställd i trädgården vid Kvissberg.

Ekonomibyggnader av olika karaktär vid Kvissberg.

Mindre bostadshus vid Kvissberg.

En av de större ladugårdarna vid Kvissberg.

Ekonomibyggnad i tegel vid Kvissberg.

Mindre bostadshus, f.d. arbetarbostad, vid Kvissberg.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Det öppna odlingslandskapet i anslutning till Kvissberg bör värnas för att bibehålla den agrara kopplingen och det funktionella sambandet mellan gård och jordbruksmark.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Ingen nyexploatering bör ske inom det utpekade området. Ytterligare områden av jordbruksmark kring gårdsmiljön bör ej tas i anspråk för nyexploatering.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material och färgval.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Växtligheten hjälper till att avskärma gårdsmiljön från närliggande modern bebyggelse, vilket bidrar till miljöns värden. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

Område 30. Kungs Starby

HERRGÅRDSMILJÖ, SANKT PERS SOCKEN

Kungs Starby är resterna efter en äldre kungsgård som idag delvis blivit kringbyggd av staden. I miljön ingår även arbetarbostäder från tidigt 1900-tal. Miljön är i egenskap av kungsgård tätt sammanflätad med stadens och Vadstena slotts historia.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området ligger i den sydvästra utkanten av Vadstena stad. Miljön består av flygelbyggnaderna tillhörande den äldre kungsgården, liksom den omgivande trädgården och ekonomibygnader. Öster om den gamla kungsgården, på andra sidan vägen, finns även två större ladugårdsbyggnader och en samling arbetarbostäder med uthus, som även de ingår i området. Precis nordöst om miljön finns en hotell- och spaanläggning vid Kungs Starbys yngre manbyggnad, som dock inte ingår i miljön.

Gårdsmiljön nås via en grusad uppfart kantad av stora uppvuxna lövträd. Flygelbyggnaderna utgörs av två snarlika timmerbyggnader placerade mitt emot varandra. Fasaderna är klädda med rödmålade locklistpanel med grönmålade snickerier, med undantag för entréerna vars dörrblad är svartmålade. Taken är delvis valmade mansardtak täckta med enkupigt rött lertegel. De två uthusbyggnaderna på tomten är av enklare karaktär men även de är rödmålade timmerbyggnader.

Trädgården kring de nuvarande manbyggnaderna inom kungsgården har en parkartad karaktär. Norr om denna finns ett större parti med mer vildvuxen natur

som tidigare utgjort parkmiljö tillhörande gården, vilken idag tillhör hotellanläggningen.

Arbetarbostäderna ligger placerade på rad, i nära anslutning till jordbruksmarken och ekonomibygnader relaterade till jordbruket. Bebyggelsen är av enklare egnahemskaraktär och har genomgått en del förändringar. Byggnaderna står på stenfot, har rödfärgad panel och vitmålade snickerier med enkla, tegeltäckta sadeltak. Till byggnaderna hör även äldre odlingar av fruktträd och uthusbyggnader.

HISTORIK

Kungs Starby finns belagd som Starby sedan 1323. År 1435 hamnade gården under Wadstena klostrets ägor för att i och med reduktionen 1525 dras in till kronan direkt under Wadstena slott ägobild. Det är härifrån namnet Kungs Starby härstammar. Efter detta har godset utarrenderats i flera omgångar. I början av 1900-talet genomgick gården stora förändringar. Egnahemsrörelsen hade fått fotfäste i landet och ett flertal småbruk och egnahem avyttrades från fastigheten. En första omgång avstyckningar skedde 1913 då de flesta av gårdens befintliga torp, tillsammans med lämpliga jordplättar av brukbar mark, avstyckades. En andra omgång skedde under 1920-talet då ytterligare egnahemslägenheter avstyckades för kvarteren Kulan och Ribban.

De två kvarvarande flygelbyggnaderna uppfördes på 1760-talet och kompletterade ursprungligen en man-

byggnad från ekelskiftet 1700. Manbyggnaden revs 1979 då den under 1900-talet använts som spannmålsmagasin och fått omfattande skador. Strax norr om den äldre manbyggnaden uppfördes 1914 en ny manbyggnad, numera huvudbyggnad vid Starby hotell. Utöver dessa byggnader finns tre stora lador från 1800-talet och 1900-talets första hälft.

MOTIV TILL BEVARANDE

Kungs Starby med rester efter en äldre herrgårdsmiljö i Vadstenas utkant utgör en delvis välbevarad före detta kungsgård. De kvarvarande flygelbyggnaderna, trädgård, ekonomibygnader speglar ett äldre byggnadsskick som var vanligt innan den moderna stadens utbyggnad. Miljön berättar även om hur Sveriges städer i början av 1900-talet expanderade och att mark som tidigare undantagits bostadsbebyggelse, så som jordbruksmark, exploaterades. Kungs Starby är ett tydligt exempel på denna företeelse vars marker tagits i anspråk för exploatering under 1900-talet, vilket arbetarbostäderna i den östra delen av området är ett uttryck för. Miljön speglar även hur stad och landsbygd vuxit samman.

Miljön som helhet bör betraktas som ett särskilt värdefullt område enligt plan- och bygglagen.

Kungs Starby

Arbetarbostäder

Ortofoto över Kungs Starby med det särskilt värdefulla området inom vitstreckad linje.
Källa: © Lantmäteriet

KARAKTÄRSDRAG ATT VÄRNA

- Samlad gårdsmiljö av herrgårdskaraktär från 1700-talet med parkliknande trädgård och kompletbyggnader tillsammans med mindre arbetarbostäder och stora ekonomibygnader placerade avsidet från gården.
- Gårdens äldre bebyggelsestruktur med de två flygelbyggnader centralt placerade mot varandra på vardera sida om en grusad gårdsplan med rundel.
- Agrart präglad bebyggelse i jordbrukslandskapet utanför gårdstomten med rödfärgade eller vitputsade träbyggnader som speglar olika tiders byggnadsskick. Ladugårdar och ekonomibygnader som vittnar om hur gården har brukats i äldre tid.
- Trädgård med uppvuxna lövträd och annan växtlighet, liksom en allékantad grusväg som leder fram till gårdsplanen.
- Arbetarbostäder av enhetlig egnahemskaraktär med uthus och små trädgårdar.
- Spröjsade träfönster, dörrar, tegelpannor, dekorativa snickerier, panel och andra ursprungliga/äldre byggnadsdetaljer.
- Äldre vägsträckningar.

Den norra av de två flygelbyggnaderna.

Den södra av de två flygelbyggnaderna.

Allé längs med infarten till Kungs Starby.

Uthus i trädgården vid Kungs Starby.

Tillbyggnad vid den östra av de två flygelbyggnaderna östra fasad..

Uthus i trädgården vid Kungs Starby.

Trädgård och uthus vid arbetarbostäderna.

Arbetarbostäderna vid Kungs Starby.

Arbetarbostäderna vid Kungs Starby.

RÅD OCH RIKTLINJER

- Gårdens bebyggelsestruktur ska vara fortsatt läsbar och äldre bebyggelse bevaras.
- Arbetarbostäderna och kvarvarande ekonomibyggnader ska bevaras.
- Ingen nyexploatering bör ske inom det utpekade området.
- Äldre byggnader ska hållas i vårdat skick och ursprungliga/äldre karaktärsdrag och detaljer bevaras, exempelvis fönster och portar i originalutförande. Fasadmaterial och färgval ska anpassas efter byggnadernas äldre karaktär och omgivande miljö.
- Nya mindre tillägg bör anpassas till gårdens befintliga struktur och utformas med hänsyn till miljöns agrara karaktär avseende skala, placering samt material och färgval. Utformning kan med fördel hämta inspiration från äldre bebyggelse inom miljön.
- Äldre gårdsstrukturer i form av vägsträckningar, rundel och uppvuxna träd ska värnas. Växtligheten hjälper till att avskärma gårdsmiljön från närliggande modern bebyggelse, vilket bidrar till miljöns värden. Hårdgörning av markytor med asfalt eller plattor bör undvikas.
- Trädäck, pooler eller andra moderna inslag som är främmande i miljön och som kan bli framträdande i exponerade lägen bör undvikas.

ÄNG OCH

KOGSBY

Lundtorp
Åsora

Åsora

Åsora

Möta

k. i h g t e d c b a
kärnwall med Alebuskar,
till middagsbete för
Drag kreaturen

Källförteckning

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

- Anderson, Marianne & Lindaryd, Christina (2022). *Vadstena med omnejd på 1900-talet*. Vadstena: T&L förlag.
- Anderson, Marianne & Lindaryd, Christina (2021). *Vadstena: vår stad på 1900-talet*. Vadstena: T&L förlag.
- Andersson, Marianne & Söderström, Göran (2002). *Vadstena innerstad: en kulturhistorisk rundvandring*. D. 1. Vadstena: Föreningen Gamla Vadstena
- Atlas över Sverige 133/134A *Det medeltida Sverige: kulturella förhållanden* (1967). Stockholm: Generalstabens Litografiska Anstalt.
- Bergström, Carin (1992). *Kyrkplatsen som socknens centrum*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Björkhager, Viktoria & Lindberg, Rickard (2013). *Elkabel mellan Medhamra och Kvarnbacken: sträckan Huvudstad - Kvarnbacken RAÄ 70, 71 och 72 i Vadstena stad, RAÄ 38 i S:t Pers socken, Vadstena stad och S:t Pers socken, Vadstena kommun, Östergötlands län : arkeologisk förundersökning*. Linköping: Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård, Östergötlands museum.
- Björkhager, Viktoria & Nyberg, Petter (2013). *Nya perspektiv på fornlämningar söder och öster om Tåkern, Röke, Svanshals, Hon, Kumla och Strå sockenar Ödesbögs, Mjölby och Vadstena kommuner Östergötlands län. Samlingsrapport för arkeologiska utredning etapp 1 och 2 samt förundersökning och delundersökning*. Linköping: Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård, Östergötlands museum.
- Brink, Stefan (1991). *Sockenbildningen i Sverige. Kyrka och socken i medeltidens Sverige / av Roger Andersson; redaktör: Olle Ferm. s. 113–142., Studier till det medeltida Sverige 5*, Stockholm.
- Brink, Stefan (2016). *Sockenbildningen i Sverige: forskningsläget 25 år senare*. Riksarkivets årsbok. 2016.
- Carlsson, Christer (2008). *Nytt avlopp vid gamla folkskolan i Hagebyböga: Gamla folkskolan, Hagebyböga: Hagebyböga socken: Vadstena kommun : Östergötlands län : arkeologisk förundersökning/ antikevarisk kontroll*. Linköping: Avdelningen för arkeologi, Östergötlands länsmuseum.
- Carlsson, Tom. 2014. *This must be the place, perspectives on the Mesolithic/Neolithic transition in Östergötland, Eastern Middle Sweden*. Stockholm. Riksantikvarieämbetet.
- Dahlberg, Markus & Franzén, Kristina (red.) (2008). *Sockenkyrkorna: kulturarv och bebyggelsehistoria*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Elfström, Gunnar (red.) (1983). *Natur, kultur: miljöer i Östergötland: naturvårdsplan och kulturminnesprogram*. Linköping: Länsstyrelsen i Östergötlands län.
- Ersgård, Lars & Hedvall, Rikard (2002). *Arkeologi i Vadstena: nya resultat med utgångspunkt i undersökningarna i stadsdelen Sanden*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.
- Gruber, Göran (2005). *Boplatslämningar från äldre bronsålder vid Bårstad: Bårstad, Rogslösa socken, Vadstena kommun, Östergötland: arkeologisk förundersökning*. Linköping: UV Öst, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet.
- Hasselmo, Margareta (1982). *Vadstena*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer.
- Hedvall, Rikard (2008). *Schaktgrävning för åsokedaranläggningar vid Källstad, Rogslösa, Väversunda, Näsjö och Hovs kyrkor: Källstad, Rogslösa, Väversunda, Näsjö och Hovs sockenar, Vadstena kommun, Östergötland: arkeologisk förundersökning i form av antikevarisk kontroll*. Linköping: UV Öst, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet.
- Hedvall, Rikard (2013). *Schaktgrävning i Näsjö och Örberga [Elektronisk resurs] : Östergötland, Vadstena kommun, Näsjö och Örberga sockenar, Järnevid 1:1 och Örberga 6:1, RAÄ 9:1 och 10:1, Näsjö socken : arkeologisk förundersökning*. Linköping: Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Öst), Riksantikvarieämbetet.
- Hedvall, Rikard & Lindeblad, Karin (2007). *Det medeltida Östergötland: en arkeologisk guidebok*. Lund: Historiska media.
- Kaliff, Anders (red.) (2009). *Skuggor i ett landskap: västra Östergötlands slättbygd under järnålder och medeltid : resultat av ett tvärvetenskapligt projekt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

- Karlsson, Emma (2007). *Aska mellangård: ny maskinhall: RAA 45, Aska 8:14, Hagebyhöga socken, Vadstena kommun, Östergötlands län: arkeologisk förundersökning*. Linköping: Kulturmiljöavdelningen, Östergötlands länsmuseum.
- Karlsson, Emma (2009). *Fornlämningar i förbifarten: ny sträckning av RV 50 förbi Vadstena: RAA 21, 22, 23, 29, 30, 34 och 53, Vadstena stad och S:t Per socken: Vadstena kommun, Östergötlands län: arkeologisk utredning etapp 1 och 2*. Linköping: Avdelningen för arkeologi, Östergötlands länsmuseum.
- Karlsson, Emma & Lundberg, Anders (2010). *Förundersökningar i förbifarten: ny sträckning av RV 50 förbi Vadstena: RAA 11, 12, 44 och 58, Vadstena stad, RAA 29, 35 och 36, S:t Pers socken, Vadstena kommun, Östergötlands län: arkeologiska förundersökningar*. Linköping: Avdelningen för arkeologi, Östergötlands länsmuseum.
- Klerung, Martin (2017). *Mellan saga och folket. Drottning Omma som arkeologisk artefakt*, Östergötlands Hembygdsblad, Nr. 3, 2017, s. 6-8. Östergötlands Hembygdsförbund.
- Larsson, Sabina (2019). *Boplatslämningar i Vadstena, Vadstena 4:44, Vadstena socken, Östergötland, arkeologisk utredningen etapp 1 och 2*. Arkeologigruppen i Örebro.
- Lindqvist, Gunnar & Söderström, Göran (red.) (2000). *600 år i Vadstena: Vadstens historia från äldsta tider till år 2000*. Stockholm: Stockholmia.
- Ljung, Cecilia (2016). *Under runristad häll [1] Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige*. Diss. (vol. 1-2) Stockholm: Stockholms universitet.
- Löfgren Ek, Anita (2022). *Hus på landet: handbok i byggnadsvård för Östergötland*. Linköping: Länsstyrelsen Östergötland.
- Ohlsén, Marie (2008). *Murrester vid Orlanda kyrka: Orlanda kyrka: Orlanda socken, Vadstena kommun, Östergötlands län: arkeologisk förundersökning*. Linköping: Avdelningen för arkeologi, Östergötlands länsmuseum
- Rundkvist, Martin & Viberg, Andreas (2014). *"Geophysical Investigations on the Viking Period Platform Mound at Aska in Hagebyhöga Parish, Sweden"*, Archaeological Prospection. Vol. 22, Issue 2. pages 131-138.
- Sjölin, Marita (2015). *Krogarängen - ett romartida gravfält, Östergötland, Vadstena kommun, Vadstena och Sankt Per socken, Krissberg 2:5 och 2:6, Del av RAA 11 i Vadstena socken, Del av RAA 36 i Sankt Per socken, RAA 67, 68 och 74 i Vadstena socken*. Arkeologisk undersökning, Statens Historiska Museer.
- Sjöström, Ingrid & Ullén, Marian (red.) (2004). *Östergötland - landskapets kyrkor*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.
- Storm, Gunnar (1990). *Sten födde Borghamn: en vandring i min hembygd: från Alvastra kloster, Göta kanal och Karlsborgs fästning till nutid*. Borghamn: G. Storm
- Tollin, Clas (2010). *Ågodomäner och sockenbildning i västra Östergötland: en rumslig studie om kyrkliga upptagningsområden och ägarförhållanden vid tiden för Alvastra klostets grundande*. Uppsala: Avdelningen för agrarhistoria, Institutionen för ekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet.
- Zachrisson, Sune (2000). *När Vadstena blev stad*. Vadstena: Föreningen Gamla Vadstena.
- Zachrisson, Sune (2002). *Vadstena: en rundvandring i Birgittas stad*. Vadstena: Föreningen Gamla Vadstena i samarbete med Destination Vadstena.
- Westling, Claes & Hagård, Anna-Lisa (2021). *Människor och byggnader vid Rådhusorget och Krabbegatan*. [Vadstena]: Föreningen Gamla Wadstena.
- Westling, Claes (2002). *Småstadens dynamik: Skänninges och Vadstens befolkning och kontaktfält ca 1630-1660*. Diss. Linköping: Univ..

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Lagar och författningar

SFS 1988:950. *Kulturmiljölagen*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2013:558 *Förordning om statliga byggnadsminnen*. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglagen*. Stockholm: Landsbygds- och infrastrukturdepartementet.

SFS 1998:808. *Miljöbalken*. Stockholm: Klimat- och näringslivsdepartementet.

Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet

Tillgänglig: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/>

Kulturmiljöregistret (Fornsök), Riksantikvarieämbetet.

Tillgänglig: <https://app.raa.se/open/fornsok>

Riksintressen för kulturmiljövärden, Östergötland (E), uppdaterat senast 2016-02-05.

Tillgänglig: <https://www.raa.se/samhallsutveckling/riksintresse-for-kulturmiljovarden/riksintressebeskrivningar/>

Naturvårdsverket

Biotopskyddsområden

Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/biotopskyddsomraden/>

Boverket

Boverkets byggregler (BBR), PBL Kunskapsbanken

Tillgänglig: <https://www.boverket.se/>

Lantmäteriet

Historiska kartor i rapporten kommer från Lanmäteriets historiska kartarkiv.

Tillgänglig: <https://www.lantmateriet.se/sv/kartor/vara-karttjanster/Historiska-kartor/>

Ortofoton kommer från Lantmäteriet Min karta.

Tillgänglig: <https://minkarta.lantmateriet.se/>

Länsstyrelsen Östergötland

Regional landskapsanalys för Östergötland (2016).

Östergötlands museum

Kulturarv Östergötland. Tillgänglig: <https://k-arv.se>

Bebyggelseinventeringar och rapporter:

Modernismen i Vadstena (2010), Kulturmiljöanalys Birgittas sjukhusområde (2019), Kulturhistorisk utredning Järnvägen Vadstena – Fågelsta (2009)

Historiska fotografier via DigitaltMuseum.

ÖVRIGA KÄLLOR

Vadstena kommun

Detaljplaner, äldre inventeringsmaterial, översiktsplan, FÖP, Miljöregler, m.m.

Föreningen Gamla Vadstena

Historiska fotografier

VADSTENA
KOMMUN

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun - samrådshandling

Vår beteckning: SBN/2024:177 – 229

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår kommunstyrelsen att besluta:

1. Samrådshandling för Bostadsförsörjningsprogram med riktlinjer för Vadstena kommun godkänns för att sändas ut på samråd.

Sammanfattning

Varje kommun ska enligt lagen om kommuners bostadsförsörjningsansvar ha aktuella riktlinjer för bostadsförsörjningen. I Bostadsförsörjningsprogrammet anges de styrdokument som bedömts relevanta för bostadsförsörjning samt föreslår vilken förvaltning/kommunalt bolag som ansvarar för respektive åtgärder. Programmet har tagits fram av samhällsbyggnadsförvaltningen med stöd av de andra förvaltningarna och VFAB.

Vadstena kommun samrådde hösten 2021 inom kommunen samt med grannkommuner, region och Länsstyrelse om de nya riktlinjerna. Mindre synpunkter inkom och programmet justerades utifrån detta men förslaget bereddes inte för antagande i kommunfullmäktige, bland annat med hänsyn till att en ny översiktsplan var under framtagande. I samband med lagförändringar i bostadsförsörjningslagen i december 2022 finns behov att återigen samråda om förslaget.

Beskrivning av ärendet

Nedan beskrivs Vadstena kommuns riktlinjer för bostadsförsörjningen. En kortare beskrivning ges inom respektive område i programmet för att belysa förutsättningar och utmaningar samt de åtgärder kommunen planerar att vidta.

1. Säkerställa tillgången till goda bostäder

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- Skapa variation och rörlighet på bostadsmarknaden
- Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge

2. Möta bostadsbehoven för särskilda grupper

- Säkerställa bostäder för dem med rätt till särskilt stöd
- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad
- Verka för goda bostäder för äldre

3. Möta bostadsefterfrågan och främja inflyttning

- Främja Vadstena som en god och attraktiv boendekommun
- Ha god planberedskap för en effektiv bostadsutbyggnad
- Verka för bostadsbyggande i hela kommunen
- Erbjud attraktiva villatomter

4. Boende som del av samhällsbyggnadsprocessen

- Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen
- Samverka för en god bostadsplanering
- Strategiska markförvärv knutet till den långsiktiga planeringen

Finansiering

Finansieras inom ordinarie budget för samhällsbyggnadsnämnden

Samråd

Samråd med möjlighet att lämna synpunkter kommer att ske genom riktade utskick inom kommunen, till grannkommuner, myndigheter, region samt andra berörda. I samband med samrådet kommer informationsmötestillfällen ges med berörda.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden, daterad 2 oktober 2024
Förslag till samrådshandling för bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun
Bilaga - Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun –
Planeringsunderlag

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till kommunstyrelsen.
Kommunstyrelsens beslut expedieras till samhällsbyggnadsförvaltningen för vidare hantering.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Petter Frid
Stadsarkitekt

VADSTENA
KOMMUN

Samrådshandling

Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun

Gäller från och med 2025-XX-XX

Antagen av kommunfullmäktige den x x 2025, § x

Ärendebeteckning: SBN/2024:177 | Ansvarig handläggare: Stadsarkitekt

Innehåll

Inledning.....	4
Bakgrund och syfte.....	4
Riktlinjer för bostadsförsörjningen	5
Säkerställa tillgången till goda bostäder	5
Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar	5
Skapa variation och rörlighet på bostadsmarknaden.....	6
Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge	7
Möta bostadsbehoven för särskilda grupper	8
Underlätta för dem som har svårt att få en bostad.....	8
Verka för goda bostäder för äldre.....	9
Säkerställa bostäder för de med rätt till särskilt stöd	9
Möta bostadsefterfrågan och främja inflyttning.....	10
Främja Vadstena som en god och attraktiv boendekommun	10
Ha god planberedskap och främja en effektiv utveckling av planlagd mark	11
Verka för bostadsbyggande i hela kommunen	12
Erbjuda attraktiva villatomter	12
Boende som del av samhällsbyggnadsprocessen	13
Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen.....	13
Samverkan för en god bostadsplanering.....	13
Strategiska markförvärv knutet till den långsiktiga planeringen.....	14
Bostadsmål och prioriteringar i bostadsbyggandet.....	14
Kommunala styrande dokument	15
Översiktsplanering	15
Riktlinjer för markanvisningar.....	15
Bostadsbolagets ägardirektiv	16
Mål och budget.....	16
Kulturmiljöprogram	17
Serviceplan	17
Nationella mål och strategier.....	17

VADSTENA
KOMMUN

Budgetpropositionens presenterade mål	18
Mål för integrationspolitiken	18
Mål för funktionshinderspolitiken.....	18
Jämställdhetsmålet	19
Folkhälsomålet.....	19
Strategi för att motverka hemlöshet 2022-2026.....	19
Regionala mål och strategier	19
Regionens utvecklingsstrategi	19
Folkhälsostrategi för Östergötland.....	20
Uppföljning	20

Förvaltningsförkortningar

SBF - Samhällsbyggnadsförvaltningen

KSF - Kommunstyrelsens förvaltning

KUF - Kultur- och utbildningsförvaltningen

SOF – Socialförvaltningen

VFAB – Vadstena fastighets AB (kommunalt bostadsbolag)

VADSTENA
KOMMUN

Inledning

Bostadsförsörjningsprogrammet beskriver nationella och regionala mål samt kommunala styrdokument som är relevanta för bostadsförsörjning samt anger grundläggande förutsättningar gällande bostadsförsörjning. Vidare anges mål och åtgärder för bostadsförsörjningen.

Bostadsförsörjningsprogrammet reglerar även vilken förvaltning som berörs av respektive åtgärd och på vilket sätt uppföljning ska ske.

Bostadsförsörjning är ett lagstadgat kommunalt ansvar. Kommunen ansvarar därmed för att åtgärddar vidtas för att bostäder ska kunna byggas. Ansvaret omfattar även att verka för utveckling av det befintliga bostadsbeståndet och se till att det finns bostäder för särskilda behov. Tyngdpunkten i lagstiftningen är att se till alla innevånare ska bo i goda bostäder. Kommunen kan möjliggöra detta genom åtgärder som leder till bostadsbyggande och verka för att det befintliga bostadsbeståndet

VADSTENA
KOMMUN

utvecklas samt genom att man tillser nödvändig rådighet över fastigheter och byggnader för att kunna ordna bostäder för särskilda behov.

Kommunens bostadsförsörjningsprogram ska hållas aktuellt och innehålla riktlinjer och åtgärder för bostadsförsörjningen. I detta dokument redovisas riktlinjer för bostadsförsörjningen tillsammans med åtgärder under kommande mandatperiod.

Tillhörande programmet finns bilagt ett planeringsunderlag, *Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun – Planeringsunderlag* i syfte att ge en fördjupad beskrivning av bostadssituationen i Vadstena med stöd av statistik och analyser.

Bakgrund och syfte

Goda livsvillkor

Syftet med den kommunala planeringen för bostadsförsörjningen är att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder. Att ha tillgång till en bostad som motsvarar de egna behoven är nödvändigt för såväl goda livsvillkor för individen och motverkar utanförskap men är även av vikt för ett fungerande näringsliv och arbetsmarknad.

Tillgång till en bostad

Genom bostaden ges möjlighet till delaktighet att verka i samhället och är en nödvändighet som inte kan väljas bort. Detta innebär en komplexitet mellan vad marknaden har att erbjuda, efterfrågan samt behov. En rörlighet på bostadsmarknaden med ett tillräckligt och varierat utbud kan delvis överbygga detta samtidigt som det bör beaktas att rörligheten har en generell inbyggd tröghet, ett bostadsbyte ses ofta som ansträngande eller ekonomiskt svårmotiverat.

VADSTENA
KOMMUN

Långsiktigt perspektiv

Bostadsmarknaden som den ser ut idag präglas av aktörer som har olika tidsperspektiv. Allt från några år för de som utvecklar och bygger till betydligt längre för de som bor och förvaltar. En byggnads livslängd är lång och det är därför viktigt att beslut om byggande av nya bostäder grundas på långsiktiga överväganden.

Riktlinjer för bostadsförsörjningen

Nedan beskrivs Vadstena kommuns riktlinjer för bostadsförsörjningen. En kortare beskrivning ges inom respektive område för att belysa förutsättningar och utmaningar samt de åtgärder kommunen planerar att vidta.

1. Säkerställa tillgången till goda bostäder

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- Skapa variation och rörlighet på bostadsmarknaden
- Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge

2. Möta bostadsbehoven för särskilda grupper

- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad
- Verka för goda bostäder för äldre
- Säkerställa bostäder för dem med rätt till särskilt stöd

3. Möta bostadsefterfrågan och främja inflyttning

- Främja Vadstena som en god och attraktiv boendekommun
- Ha god planberedskap för en effektiv bostadsutbyggnad
- Verka för bostadsbyggande i hela kommunen
- Erbjud attraktiva villatomter

4. Boende som del av samhällsbyggnadsprocessen

- Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen
- Samverka för en god bostadsplanering

VADSTENA
KOMMUN

- Strategiska markförvärv knutet till den långsiktiga planeringen

Säkerställa tillgången till goda bostäder

Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar

Social och miljömässig hållbarhet bör prioriteras för att skapa goda livsmiljöer som kommer alla Vadstenabor till del. Hållbarhet ur Vadstenas perspektiv innebär bostadsbebyggelse som är tillgängligt och inkluderande, har ett barn- respektive jämlikhet- och jämställdhetsperspektiv samt bidrar till ökad folkhälsa och trygghet.

Ovanstående förutsätter en god anpassning till platsen eller staden samt en blandning där såväl större som mindre byggherrar ges möjlighet att verka och resultera i blandade upplåtelseformer och byggnadstyper.

Miljömässig hållbarhet kan innebära resurseffektivitet och minskad energianvändning, hållbara och robusta material och hänsyn till ekologiska förutsättningar.

Kommunen har ett delat ansvar med byggherrar och förvaltare för att säkerställa ett hållbart byggande. Så att värden kan bevaras, kvaliteter tillföras och nya och befintliga områden är trygga och jämlika med möjlighet för de som bor att göra hållbara val.

Lokaliseringen av nya bostadsområden är viktigt för att uppnå ett hållbart samhälle men även för att främja folkhälsa och vara resurseffektiva. För Vadstena innebär det lokaliseringar i lägen som i möjligaste mån har en utbyggd väg- och teknisk infrastrukturer och som ligger på ett rimligt avstånd från samhällsservice. Planering och byggande bör även underlätta för hållbara val. Som exempel kan nämnas närhet till kollektivtrafik, möjlighet att gå- och cykla och utveckling i anslutning till det redan byggda.

VADSTENA
KOMMUN

Berörda förvaltningar: SBF, KSF, VFAB

Skapa variation och rörlighet på bostadsmarknaden

Vadstena kommun har ett relativt blandat bostadsbestånd med en hög andel ägda småhus samt hyresrätter. Periodvis uppstår ett underskott på vissa bostadsformer och som helhet i kommunen finns en efterfrågan på bostäder, bostadsbristen skattas dock som relativt låg, lägre än i riket och regionen.

I de mest attraktiva delarna av kommunen är bostadspriserna höga. Här kan betalningsförmågan vara en utmaning för många som arbetar på orten. Generellt är dock betalningsförmågan i förhållande till bostadsmarknadens utbud relativt god.

Vadstena får, genom sitt läge i en stark region, byggmässig draghjälp av de större kommunerna i regionen vid högkonjunkturer, men är samtidigt känslig för konjunkturedgångar. Bostadsbeståndet ökar gradvis och har så gjort sedan 1950-talet men samtidigt ökar antalet kvadratmeter som vi bor på.

Efterfrågan på och möjligheten att köpa en bostad i Vadstena är störst i den övre medelålder, en åldersgrupp som är relativt köpstark. Detta påverkar ofta inriktningen i marknadsstyrda nybyggnadsprojekt.

Samtidigt bidrar nya bostäder, såväl vanliga lägenheter såsom boendekoncept för den gruppen och bostäder för friska äldre, till en ökad rörlighet på bostadsmarknaden. Studier har visat att ett relativt stort utbud av framför allt bostadsrätter kan bidra till en ökad rörlighet lokalt. En rörlighet som genom flyttkedjor ger möjligheter för yngre familjer med barn att skaffa sig ett boende i kommunen i det befintliga beståndet, vilket oftare är billigare än nyproduktion.

Eftersom merparten av bostadsbeståndet utgörs av det redan byggda är det viktigt att bibehålla eller öka attraktiviteten och användbarheten i dessa bostäder och områden.

VADSTENA
KOMMUN

Kommunen bör därför främja insatser som möjliggör boende i befintligt bestånd för de grupper som har det svårt att ta sig in på bostadsmarknaden. Exempelvis bör kommunen underlätta vid renoveringar och om- och tillbyggnader i det befintliga bostadsbeståndet vid såväl tillgänglighetsanpassningar som åtgärder som gör bostäderna mer intressanta för barnfamiljer, äldre och rörelsehindrade.

Vid nybyggnation bör främjas olika typer och upplåtelseformer av bostäder i kommunen. För småhus finns attraktiva lägen att bygga på i hela kommunen, störst efterfrågan finns i dagsläget i Vadstena stad och området Borghamn-Rogslösa-Skedet samt på Nässjahalvön. Vid byggande av flerbostadshus krävs sannolikt en noggrannare analys av marknadsläget och målgruppen och är framför allt aktuellt i eller i anslutning till Vadstena stad.

Berörda förvaltningar: SBF, VFAB

Utgå från bostadsmarknadens behov och marknadsläge

Kommunen har tillsammans med staten och regionen flera verktyg för att analysera och prognostisera läget på bostadsmarknaden. Varje år genomförs bostadsmarknadsenkäten, en årlig nationell undersökning som riktar sig till landets 290 kommuner. Enkäten har stort fokus på bostadsbehovet i kommunerna och förutsättningar för byggande för särskilda grupper. Enkäten blir ett tillfälle för kommunen att samordna sin syn på bostadsmarknaden inom kommunens förvaltningar samt med det kommunala bostadsbolaget.

Region Östergötland genomför och följer upp marknadsläget på bostadsmarknaden i regionen och en kontinuerlig samverkan kring bostadsfrågorna förs. Kommunen tar årligen fram en befolkningsprognos för den demografiska utvecklingen för kommande tio år. Utöver det sker det kontinuerligt samverkan grannkommuner

VADSTENA
KOMMUN

emellan och dialoger med både intressenter och producenter/utvecklare av bostäder i kommunen.

Ovanstående utgör en del av underlaget för bostadsförsörjningsprogrammet. Kommunen bör uppdatera och sammanställa detta i samband med varje ny mandatperiod som del av lagkravet att ha aktuella riktlinjer för bostadsförsörjningen. Ut över detta har kommunen mycket att tjäna på att i samband med större förändringar i omvärlden, vid förändringar i marknadsläget etc. uppdatera sitt underlag.

Demografi och bostadsefterfrågan

Vadstena kommun beräknas enligt SCBs senaste befolkningsprognos (2024) växa med cirka 100 personer till år 2035. Föregående prognos angav en växt på över 400 personer till år 2034. Att det växlar så kraftigt från år till år visar på vikten av ett flexibelt förhållningsätt från kommunens sida och att befolkningsökning och behov och efterfrågan hänger samman i ganska låg grad..

Efterfrågan på bostäder bedöms dock kvantitativt större än bostadsbehovet. Detta beror framförallt på att efterfrågan genom inflyttning vägs in, men även byggande av fritidsboende och den efterfrågan som uppstår av olika demografiska förändringar. Här kan framför allt nämnas en åldrande befolkning och därmed fler ensamhushåll vilket resulterar i en utglesning och sämre nyttjande av bostadsbeståndet.

Den efterfrågestyrda bostadsplaneringen avspeglar sig därmed i mindre grad mot den demografiska utvecklingen och mäts i stället bättre genom kommunens och det kommunala bostadsbolagets bostadsköer, kontinuerliga kontakter med bostadsmarknadens aktörer och bostadsförsäljningar i kommunen.

VADSTENA
KOMMUN

Tydligt blir därför att det i kommunen behöves ett byggande, både för att inte minska befolkningsmässigt men även för att skapa förutsättningar för en god demografisk balans.

Betalningsförmåga

I tidigare marknadsdjupundersökningar framtagna av region Östergötlands har betalningsförmågan studerats genom att prisnivåer för nyproduktion satts i relation med inkomstkraven för att köpa eller hyra en bostad.

Studien visar att Vadstena kommuns inkomstnivå är ganska likartat med regionen som helhet. 60-90 % av hushållen med två inkomster inom kommunen har den betalningsförmåga som krävs för att kunna hyra eller köpa en bostad. För ensamhushåll är det endast ett fåtal (cirka 10%) som klarar av att köpa en småhus, men däremot klarar ensamhushållen i större utsträckning (40-70%) inkomstkraven för en nyproducerad hyres- eller bostadsrätt. För de med längre inkomster finns ett utbud i det äldre bostadsbeståndet där hyrorna är låga, framförallt i områden byggda på 50-, 60- och 70-talen. Detta visar sig även i att hemlösheten i Vadstena är liten. I de fall hemlöshet förekommer finns det oftast en bredare problematik knutet till detta som omfattar mer än förhållandena på bostadsmarknaden.

Berörda förvaltningar: SBF, KSF, VFAB

Möta bostadsbehoven för särskilda grupper

Underlätta för dem som har svårt att få en bostad

Särskilda grupper utgörs av dem som har svårt att konkurrera på den "vanliga" bostadsmarknaden. Kostnaderna är höga för att bygga och bo i nyproducerade hus eller lägenheter och dessa grupper blir därför beroende av de stöd som främst kommunen ansvar för. Det underlättar

VADSTENA
KOMMUN

för dessa grupper om det finns en rörlighet på bostadsmarknaden där flyttkedjor tillgängliggör billigare bostäder i det befintliga äldre beståndet.

Det finns ett behov av akutlägenheter som kommunen har rådighet över och där socialtjänsten tillfälligt kan placera dem som saknar en egen bostad och möjligheter till att själva ordna ett boende på kort sikt. För personer med till exempel beroendeproblematik eller socialpsykiatrisk problematik finns också ett behov av boende med långsiktigt stöd.

Vadstena kommun nyttjar hyresgarantier respektive uthyrning av andrahandslägenheter enligt socialtjänstlagen (SOL) för att underlätta för personer som har svårt att få en bostad på bostadsmarknaden. Kommunen erbjuder även biståndsinsatser för att söka eget boende och arbetar vräkningsförebyggande tillsammans med bland annat VFAB.

Vadstena kommun arbetar aktivt med vräkningsförebyggande åtgärder för barnfamiljer och bör även framöver främja flyttkedjor för att frigöra små och billiga bostäder inom det befintliga beståndet. Kommunen behöver också kontinuerligt följa upp bostadsmarknadens utveckling för att bedöma flyttkedjornas effekt, särskilt i relation till unga vuxna och om det finns personer som ofrivilligt står utan bostad i Vadstena.

Ett barnperspektiv i den kommunala planeringen med delaktighet är viktigt för att nå framgång och vidta "rätt" åtgärder i arbetet med att främja barn- och ungas livsmiljöer. Barn och unga är experter på sin egen närmiljö. Tillgången till en god bostad är viktig men ska ses tillsammans med möjligheter till en god skolmiljö, tillgång till fritidsaktiviteter och fritidsmiljöer, satsningar på trygga och tillgängliga kommunikationsvägar med mera. För att uppnå detta behöver kommunen jobba när tillsammans över förvaltningarna.

Berörda förvaltningar: SBF, VFAB, SOF

VADSTENA
KOMMUN

Verka för goda bostäder för äldre

Målet inriktar sig mot framförallt friska äldre eller äldre som har ett mindre vårdbehov med stöd genom exempelvis hemtjänst eller bostadanpassningsåtgärder. Denna grupp kommer att växa framöver och är den stora delen i gruppen över 80 år som mellan 2024 fram till 2030 beräknas öka med cirka 50 % och bli cirka 400 personer fler.

Många kommer att bo kvar i sitt nuvarande boende med möjlighet till stöd i hemmet genom bostadsanpassningar och hemtjänst. En del av de äldre kommer att flytta, oftast från den egna villan in till en lägenhet såsom ett trygghetsboende. 2020 färdigställdes 30 lägenheter av VFAB och hyrdes ut direkt. Såväl VFAB som privata bostadsutvecklare har visat intresse för att bygga fler liknande bostadstyper.

Berörda förvaltningar: SBF, VFAB, SOF

Säkerställa bostäder för de med rätt till särskilt stöd

Kommunen har ett direkt kommunalt ansvar för boendet när det gäller:

- äldre personer som behöver särskilt stöd
- personer med funktionsnedsättning som behöver särskilt boende
- nyanlända som anvisats kommunen med stöd av bosättningslagen
- asylsökande ensamkommande barn

Svårigheter med hemlöshet i Vadstena är små och handlar ofta om enstaka/ett fåtal personer. Det kommunala bostadsbolaget Vadstena fastighets AB (VFAB), socialtjänsten och andra berörda förvaltningar arbetar kontinuerligt för att bättre kunna förutse och möta de behov som uppstår. Möjligheten finns dock att utveckla och etablera bättre kontakt med privata värdar.

Inom 10 år bedöms behovet av vård- och omsorgsbostäder vara relativt likartat mot idag, cirka 120-130 lägenheter. Nuvarande boenden, främst Wasagården som är äldst, kommer inom perioden att behöva

VADSTENA
KOMMUN

renoveras eller ersättas då gruppen som ges rätt till boende har ett annat vårdbehov idag än tidigare vilket medför andra lokalbehov.

Det framtida behovet av gruppboende bedöms öka i och sannolikt kommer det under en 10-års period krävas ytterligare ett gruppboende med cirka 6 lägenheter. Det finns även behov av servicelägenheter, cirka 10-15 stycken inom den kommande 10-årsperioden.

Vadstenas mottagande av flyktingar varierar och är starkt påverkat av omvärldsfaktorer såsom pandemin, kriget i Ukraina men även av politik som förs på nationell nivå. Vid en tillbakablick handlar det om ett 10-tal personer per år. Boende för dessa erbjuds huvudsakligen i VFABs lägenheter. Den låga vakansgraden och efterfrågan på hyresbostäder i hyresbeståndet medför att det kan vara svårt att tillgå lägenheter, särskilt smålägenheter. Många familjer som kommer till Vadstena väljer att bo kvar.

Kommunen de senaste åren inte tagit emot några ensamkommande barn eller ungdomar. De år som kommunen tillhandahållit omsorg och boende till ensamkommande har det handlat om enstaka personer.

Berörda förvaltningar: SBF, VFAB, SOF

Möta bostadsefterfrågan och främja inflyttning

Främja Vadstena som en god och attraktiv boendekommun

Nuvarande befolkningsprognos skulle innebära en svag befolkningsökning. I Vadstena stad, där över 75-80 % av invånarna i kommunen bor, bör tillväxten vara något högre medan en viss minskning kommer att ske i de mindre orterna och på landsbygden.

I Borghamn, Skedet och Rogslösa samt på landsbygden har under flera år invånarantalet minskat. I Borghamn, Skedet och Rogslösa bor cirka 5 % av alla invånare i kommunen, runt 400 personer, och trenden pekar på

VADSTENA
KOMMUN

en fortsatt minskning av de som bor permanent i området, en trend som är svår att vända.

För att vända utvecklingstrenden i de mindre orterna och på landsbygden krävs fler åtgärder som gör det attraktivt att bo och leva där. Dels spelar den nationella landsbyggspolitiken som förs en viktig roll men av erfarenhet från andra kommuner framgår vikten av att alla hjälps åt, såväl lokala krafter såsom föreningar och näringsliv tillsammans med kommun och region.

Kommunens befolkningstillväxt bygger i stor utsträckning på inflyttning från grannkommuner i länet. Hur Vadstena väljer att profilera sig är av betydelse för vilka som väljer att flytta hit. Samtidigt finns förutsättningar givet kommunens roll i region och omvärld faktorer som påverkar vilken inflyttning som sker. Vadstena kommun ska vara välkomnande för alla samtidigt som det är viktigt att eftersträva en god demografisk balans.

Det är viktigt att kontinuerligt marknadsföra Vadstena kommun som en attraktiv boendekommun. Vadstena kommun har unika kvaliteter som sticker ut gentemot andra kommuner. Detta medför ibland utmaningar när intresse uppstår att bygga och ändra i attraktiva men känsliga miljöer och kommunen bör gå varsamt fram. Vid tillägg och kompletteringar bör kommunen tidigt bilda sig en uppfattning om det är lämpligt att gå vidare i planerings- och exploateringsprocessen. Detta är viktigt för externa intressenter som behöver förutsägbarhet och tydlighet för att fortsatt vilja verka i en kommun. Kommunala aktörer bör för egen del förhålla sig restriktiva till att i egen regi genomföra förändringar som negativt kan påverka Vadstenas bevarandevärden. Den starka medvetenheten och stolthet som finns rörande rekreations- och kulturmiljöers värde är viktigt att värna.

VADSTENA
KOMMUN

I kommunen finns goda möjligheter att fortsatt dra nytta av Vadstena stad och den dragningskraft staden har samtidigt som landsbygdens kvaliteter tydligare skulle kunna lyftas fram i bostadsplaneringen.

En viktig delaspekt för attraktiviteten i kommunen och enskilda områden är att det upplevs som tryggt och att det finns bostäder som passar den enskilde. Nivån av skötsel kan ha stor betydelse för den upplevda tryggheten. Stort ansvar vilar på den enskilde fastighetsägaren, men kommunens skötsel av gator och parker har också stor betydelse för detta likväl som kommunens prioriteringar på gestaltning, platsutveckling och offentlig utsmyckning.

Berörda förvaltningar: SBF, VFAB, KUF

Ha god planberedskap och främja en effektiv utveckling av planlagd mark

Vadstena kommunen kan genom sitt markinnehav och sitt planmonopol verka för att nyproduktionen av bostäder. Kommunen har dock ett begränsat markinnehav och bör, för att nyttja det på bästa sätt, planera och styra för en god hushållning av marken. För att bidra till att uppfylla kommunens målsättningar, transparens och konkurrens bör (där kommunen är markägare) kommunen vara ledande för att främja blandade, attraktiva och hållbara områden. Likväl bör kommunen i dialog med utvecklare av privat mark i möjligaste mån ställa krav som främjar ett gott samhällsbyggande.

Kommunen bör på egen mark avvakta med markanvisningsprocessen till dess detaljplanen vunnit laga kraft. Genom en senare markanvisning kan planskedet kortas i tid eftersom färre aktörer är inblandade i detta skede. Samtidigt gör det att ledderna och resursbindningen kan minska för byggherrarna, vilket leder till mindre risktagande och lägre kostnader för dessa, vilket i sin tur underlättar för mindre aktörer och på så sätt kan förbättra konkurrenssituationen.

VADSTENA
KOMMUN

I begreppet planberedskap inräknas färdigställda detaljplaner samt möjligheten att inom cirka 2-3 års tid kunna färdigställa nya detaljplaner. Under de senaste 10-15 åren har det byggts cirka 30 bostäder i Vadstena per år varav cirka 10-20 % byggs utom detaljplan, framförallt på landsbygden. Kommunen har i dagsläget en god planberedskap och med möjlighet att i antagna och pågående detaljplaner erbjuda möjligheten att bygga mellan 200-300 bostäder beroende på hur tätt planlagda områden exploateras.

Baserat på att kommunen har ett begränsat markinnehav som i hög grad är planlagt eller utgör föremål för planläggning, bör kommunen under kommande mandatperiod inrikta sig på att styra bostadsbyggandet på egen mark genom markanvisningar och tomtsläpp samt möjliggöra för privata markägare att utveckla och planlägga mark.

Kommunen bör i planbesked och planprioritering prioritera de detaljplaneprojekt för bostäder som ger störst bidrag till kommunens målsättningar för bostadsförsörjningen. Detta kan vara ett sätt att styra privata aktörer att ta ett större ansvar kopplat till social- och miljömässig hållbarhet, nyttja marken effektivt och tillföra kvaliteter.

Vadstena bör ha en förberedelse för efterfrågan såväl som vikande efterfrågan. I konjunkturuppgångar kan det innebära att ha en plan- och planeringsberedskap och att vara beredd på att i en större omfattning överlåta framdriften av byggprojekt åt privata aktörer.

I sämre konjunkturer är det däremot kanske bättre att, i den mån den kommunala ekonomin tillåter, ta ett större ansvar och främja ett bostadsbyggande genom en större delaktighet vid planläggning och exploatering, reglering av prissättning på mark, marknadsföring och byggande via det kommunala bostadsbolaget.

Berörda förvaltningar: SBF

VADSTENA
KOMMUN

Verka för bostadsbyggande i hela kommunen

I kommunen finns ett skiftande behov och förutsättningar vad gäller boende avseende typer, storlekar och lägen. För många är det önskvärt att kunna bo kvar i närområdet eller hemorten även när behoven förändras. För att skapa områden som är attraktiva och socialt hållbara behöver bostadsutbudet ha en stor bredd i hela kommunen. Byggnad och planering, främst i de mindre orterna och på landsbygden och som främjar landsbygdsutveckling bör prioriteras. Det kan exempelvis handla om bostäder som innebär ett komplement genom att de möjliggör inflyttning av nya åldersgrupper eller möjliggör kvarboende.

Berörda förvaltningar: KUF, SBF, VFAB

Erbjuda attraktiva villatomter

Det är många som önskar bygga och bo i ett ägt småhus. Kommunen har en tomtkö och släpper löpande tomter för att tillgodose det behovet. Villabebyggelsen har många goda kvaliteter men är dessvärre inte särskilt yteffektivt. Planering av rena villaområden bör därför begränsas till förmån för mer blandade områden där villan utgör en del av beståndet. Utöver detta kan kommunen begränsa tomtstorlekarna och i planer och rådgivning påverka intressenter att bygga på mindre yta alternativt bygga i två våningar i stället för en.

Berörda förvaltningar: SBF

Boende som del av samhällsbyggnadsprocessen

Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen

Bostadsplaneringen behov och lokalisering ska samordnas med behoven av förskolor, skolor och annan offentlig service. Likaså bör även näringslivets behov och arbetsplatsers lokalisering vägas in. Detta mot bakgrund av att arbetsgivare i perioder upplevt utbudet av bostäder som hämmande för de arbetssökande.

VADSTENA
KOMMUN

Beräknad bostadsutbyggnad medför en ökad efterfrågan på platser i för- och grundskolans varför en anpassning bör göras för att rymma ytterligare 5 - 10 barn per åldersgrupp till 2030. Cirka 40 procent av fritidshemmen och delar av förskolorna bedrivs av enskilda huvudmän och eventuella förändringar i deras verksamhet kan medföra en påverkan på kommunens egen verksamhet.

Berörda förvaltningar: SBF, KSF, KUF, SOF

Samverkan för en god bostadsplanering

Kommunens bostadsförsörjningskrav innebär inte att kommunen ensam ska tillskapa nya bostäder. Bostadsbyggande är en ofta svåröverblickbar blandning av privata investeringar som länkas samman med kommunala, regionala och statliga investeringar. Olika aktörer är inblandade i olika skeden, såsom markägare, privata bostadsutvecklare kommunen och statliga aktörer. Ofta förutsätter den långa process som planering och byggande av ett bostadsområde är en hög grad av samverkan och samarbete. Kommunen deltar och bör fortsätta, utöver lagstadgade samråd m.m., att aktivt delta i olika sammanhang för att kunna bidra till att skapa rätt förutsättningar och styra planeringen på önskvärt vis.

Vidare är bostadsmarknaden inte lokal. Kommungränsen är sällan den viktigaste för hushåll som letar bostad. Bostadspriser i regionen påverkar flyttströmmar, liksom utökade möjligheter att pendla till andra orter inom rimlig tid. Det är av stor vikt för Vadstena kommuns tillväxt att tillgängligheten till en större arbetsmarknad är god, även om den egna arbetsmarknaden är relativt stark. Att tillhöra en tillväxtregion ger möjligheter som måste tillvaratas. Restiderna till Linköping ligger idag på gränsen för att arbetspendling ska vara ett attraktivt alternativ. Pendlingsmönster ändras dock gradvis och vid mer sällanpendling (1-3 dagar i veckan) kan ofta ett längre pendlingsavstånd accepteras.

VADSTENA
KOMMUN

När andra stråk i regionen förbättras förlorar Vadstena kommun i ett avseende i attraktivitet. Samtidigt är utveckling som helhet i regionen positiv för en långsiktig och hållbar tillväxt för kommunen. Motalas, Mjölbys och Linköpings arbetsmarknader är viktiga för medborgarna i Vadstena kommun och för att Vadstena skall vara en attraktiv boendekommun. Det är därför viktigt att stimulera och engagera sig i hela regionens möjligheter att växa. Fortsatt regional samverkan för näringslivets framgång är därför viktigt även för Vadstenas lokala bostadsmarknad.

Berörda förvaltningar: SBF, KSF, KUF, SOF, VFAB

Strategiska markförvärv knutet till den långsiktiga planeringen

För att göra det möjligt för kommunen att påverka nya bostäder avseende god kvalitet, mångfald, småskalighet m.m. behöver kommunen äga mark som kan tilldelas marknadens aktörer. Kommunen har idag ett krympande markinnehav och behöver på lång sikt arbeta med den strategiska markförsörjning. Markförvärv bör kopplas till det långsiktiga markbehov som kan förutses i den kontinuerliga översiktliga planeringen.

Berörda förvaltningar: SBF, KFS

Bostadsmål och prioriteringar i bostadsbyggandet

Samverkande mål med kommunens översiktsplan är att ha en planberedskap för att möjliggöra för 1000 nya bostäder fram till år 2040. Målet har beräknats utifrån,

- det antal bostäder, cirka 300, som byggts under de senaste 10 åren
- analyser av bostadsbehov och bostadsefterfrågan

VADSTENA
KOMMUN

- en planberedskap som är högre än förväntat antal bostäder som byggs

Dagens planberedskap möjliggör för cirka 400 nya bostäder i antagna detaljplaner. I pågående men ej antagna detaljplaner möjliggörs för ytterligare cirka 120 bostäder. Ungefär 80 bostäder förväntas byggas under perioden utan att föregås av detaljplan. Det innebär att kommunen till 2040 bör planlägga för ytterligare 400 bostäder.

Beroende på konjunkturläge och behov beräknas byggandet variera kraftigt under perioden och kommunen bör i första hand prioritera en utbyggnad i redan planerade områden och i markanvisningar styra byggandet mot programmets riktlinjer. Vidare bör prioriteras de områden där det pågår eller påbörjats detaljplaneläggning. Vid planläggning av nya områden bör utveckling av icke kommunägda fastigheter prioriteras i syfte att få in en variation och fler aktörer på bostadsmarknaden. Kommunen bör även i en rimlig omfattning prioritera planering och byggande för dem som har svårt att få en bostad eller i områden där kommunen har en önskan att få i gång byggandet.

VADSTENA
KOMMUN

Kommunala styrande dokument

Nedan redovisas aktuella delar av kommunala styrande dokument som har betydelse och därmed har beaktats vid framtagande av riktlinjer för bostadsförsörjningen.

Översiktsplanering

Bostadsförsörjningsprogrammet tas fram parallellt med ny Översiktsplan för Vadstena kommun. Översiktsplanen föreslår lämpliga lägen för bostadsbyggande i alla delar av kommunen, både i Vadstena stad samt i de mindre orterna, i LIS-områden och på landsbygden. Målet är att kommunen ska växa på ett hållbart sätt, oavsett om det är i mindre orter eller på landsbygden. Kommunens förhållningssätt är att nyttja och stärka de kvaliteter som redan finns idag i de områden som pekas ut.

För att uppnå önskad utveckling presenteras tio strategiska viljeinriktningar varav följande bedöms vara av stor betydelse för bostadsförsörjningen,

- Möta bostadsefterfrågan och säkerställa tillgången på goda bostäder.
- Utveckla våra samarbeten och samverkan för att planera och bygga rätt på ett varsamt och hållbart sätt.
- Prioritera bostadsbyggande och platsutveckling som gör oss attraktiva för rekrytering, investeringar och etableringar.
- Nyttja den mark som vi tar i anspråk på ett effektivt och hållbart vis.
- Verka för hållbar utveckling och hållbara kommunikationer i kommunen.

Den översiktliga planeringens utpekande av lämpliga områden för bostadsetableringar utgår från bostadsbehovet och bostadsefterfrågan och anger främst ett kommande byggande i Vadstena stad samt i Borghamn, Rogslösa, Skedet samt på Nässjahalvön. Utpekade områden

VADSTENA
KOMMUN

utgörs både av förtätnings- och omvandlingsområden i befintlig byggd miljö samt kompletterande områden i anslutning till bebyggda områden.

Riktlinjer för markanvisningar

Vadstena kommun har som grundprincip att de som är intresserade av att bygga bostäder i kommunen ska beredas möjlighet att komma med förslag på bebyggelse innan fördelning av kommunal mark sker.

Principen är viktig för att behandla aktörer rättvist och för att stimulera att fler aktörer blir verksamma i Vadstena.

För markanvisning användas tre principer: Direktanvisning, anbudsförfarande (normalförfarande) och tävlingsförfarande.

Följande kriterier utgör generellt beslutsunderlag vid anbuds- eller tävlingsförfarande,

- Markpris; Kommunen säljer mark till marknadsmässigt pris. Markpris kan beslutas innan utskick men även vara ett av urvalskriterierna.
- Mångfald; Förslaget stödjer önskvärd mångfald inom närområdet. Exempelvis blandning av upplåtelseform, hustyper, lägenhetsstorlekar.
- Konkurrens; Kommunen önskar att fler byggherrar visar intresse av att bygga bostäder inom kommunen. Flera företag som bedriver långsiktig förvaltning berikar hyresmarknaden. Inom större tilldelningar är det positivt med flera aktörer.
- Gestaltning; Vadstena kommun lägger stor vikt vid den arkitektoniska utformningen såväl estetik som boende- och utomhusmiljö.
- Organisation och genomförande; Kommunen är angelägen om en snabb bostadsproduktion som inte avstannar. Det är därför viktigt att byggherren kan visa en trovärdig organisation och har ekonomisk möjlighet till genomförande.

VADSTENA
KOMMUN

Avseende villabebyggelse iordningställer kommunen småhustomter som förmedlas genom kommunens tomtkö. Köparen har normalt möjlighet att fritt välja husleverantör.

Bostadsbolagets ägardirektiv

Vadstena fastighets AB (VFAB) är kommunens bostadsbolag och ägs helt av Vadstena kommun. Bolaget är en del av kommunens verksamhet och ska i sin verksamhet beakta detta utifrån de mål och visioner som beslutas i kommunfullmäktige respektive kommunstyrelse.

Bolagets verksamhet utgår från att på affärsmässiga grunder främja bostadsförsörjning i Vadstena kommun samt erbjuda boende boendeinflytande samt inflytande i bolaget. Bolaget ska tillhandahålla bra och prisvärda bostäder till befintliga hyresgäster, kommuninvånare och personer som söker bostad i Vadstena.

Utifrån det ingår, på affärsmässiga grunder, bland annat att aktivt arbeta med nyproduktion av bostäder inom kommunen, erbjuda goda, sunda och prisvärda bostäder, stimulera byggande av alla former av bostäder, erbjuda bostäder för olika faser av livet samt bevaka miljö- och kretsloppsanpassning. Bolaget kan även bygga bostäder med andra upplåtelseformer.

VFAB ska ta ett bostadssocialt ansvar, bland annat genom att arbeta förebyggande mot avhysningar och vräkningar, tillsammans med kommunen planera långsiktigt för kategoribostäder samt främja brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder.

I åtagande ingår vidare bland annat ett så kallat kommunkontrakt där bolaget ska ställa lägenheter till förfogande för personer som av särskilda ekonomiska eller sociala skäl inte kan få en bostad på egen hand, tillgängliggöra bostäder vid större reoveringar och nybyggnation samt vara ett föredöme i miljöfrågor knutet till drift och material.

VADSTENA
KOMMUN

Mål och budget

I Vadstenas politiska viljeförklaring för perioden 2023-2026 presenteras tre perspektiv som ska genomsyra kommunens arbete och utgör underlag för prioriteringar och uppdrag. Perspektiven och de delar av dessa med störst relevans för bostadsförsörjningsprogrammet utgörs av,

- Demografi – Sammanfattningsvis behöver kommunen arbeta för en bättre åldersbalans och attrahera att behålla människor i arbetsför ålder i kommunen samtidigt som den kommunala planeringen och resursfördelningen behöver anpassas för att hantera ett ökat antal äldre.
- Resurser – Minskade ekonomiska resurser knutet till konjunkturen och omvärldsläget med bland annat högre byggkostnader som följd.
- Samverkan – Åsytftar såväl mellankommunal som intern samverkan där bland annat samverkan mellan VFAB och kommunens förvaltningar lyfts fram med syfte att kunna leverera en god och säker välfärd och en robust kommunal organisation.

Vidare presenteras prioriterade områden av vilka följande direkt berör bostadsförsörjningen,

- Platsutveckling och näringsliv – med en levande stadskärna, goda förutsättningar för näringsliv och turism samt framtagande av ny översiktsplan i syfte att ge förutsättningar till tillväxt, attraktivitet och hållbarhet i hela Vadstena kommun.
- Trygghet och boende - främja och möjliggöra bostadsbyggande samt trygghetsboende samt planera för ett särskilt boende för äldre
- Klimat – med fokus på hållbar infrastruktur
- Social hållbarhet - förebyggande arbete och insatser för en god folkhälsa
- Landsbygd - aktivt möjliggöra utveckling på landsbygden

VADSTENA
KOMMUN

Kulturmiljöprogram

Vadstena kommun har tagit fram en kulturmiljöstrategi som tar utgångspunkt i de nationella kulturmiljömålen samt politiska viljeförklaring 2023-2026 och bidrar till att uppfylla de övergripande målen och visionen för Vadstena kommun. Vadstenas mål för kulturmiljöarbetet anger följande,

- Vadstenas kulturmiljöer bevaras och vårdas och bidrar till en långsiktigt hållbar förvaltning av bebyggelse och landskap
- Vadstenas kulturmiljöer används och tillgängliggörs och är därigenom en källa till kunskap och upplevelser
- Vadstenas kulturmiljöer är en resurs för samhällsutvecklingen i kommunen

Serviceplan

Serviceplanen lyfter både offentlig och privat service och är av betydelse vid bostadsförsörjningen för att samlokalisera i syfte att skapa attraktiva bostadsområden och stadsdelar och uppnå en god social livsmiljö. I planen anges att det ska gå att få till en fungerande tillvaro och vardag avseende tillgänglighet till dagligvaror, drivmedel, betaltjänster, apoteksvaror och posttjänst. Offentliga aktörer som kommunen och regionen kan påverka förutsättningarna för tillgänglighet på olika sätt. Som kommunal serviceorter anges Vadstena stad och som ytterligare serviceområde i kommunen anges Rogslösa, Skedet och Borghamn.

Nationella mål och strategier

Här nedan presenteras vilka regionala mål, planer och program som har betydelse för bostadsförsörjningen och hur de har beaktats vid framtagande av riktlinjer för bostadsförsörjningen. Agenda 2030 ska genomsyra allt arbete som sker i Vadstena kommun och utgöra ett underlag för alla styrande dokument som tas fram. Av de 17 globala

VADSTENA
KOMMUN

målen är det framförallt mål 11 – Hållbara städer och samhällen – som har bäring på bostadsförsörjningen som särskilt tagits hänsyn till.

Budgetpropositionens presenterade mål

Det övergripande nationella målet för bostadsförsörjningen är att ge alla människor i alla delar av landet en från social synpunkt god livsmiljö där en långsiktigt god hushållning med naturresurser och energi främjas samt där bostadsbyggande och ekonomisk utveckling underlättas.

För delområdet bostadsmarknad är målet även långsiktigt väl fungerande bostadsmarknader där konsumenternas efterfrågan möter ett utbud av bostäder som svarar mot behoven.

Budgetpropositionens presenterade mål bedöms beaktas i samtliga av Vadstena kommuns riktlinjer.

Mål för integrationspolitiken

Det nationella målet för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund. Detta tillsammans med bosättningslagen innebär ett ansvar på kommunal nivå för integration och bosättning av nyanlända flyktingar.

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- säkerställa bostäder för de med rätt till särskilt stöd
- underlätta för dem som har svårt att få en bostad

Mål för funktionshinderspolitiken

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas. Av de elva övergripande målen är det

VADSTENA
KOMMUN

följande tre som har tydligast samband med bostadsförsörjningen; delaktighet och inflytande i samhället, ekonomiska och sociala förutsättningar samt barn och ungas uppväxtvillkor.

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- säkerställa bostäder för de med rätt till särskilt stöd
- underlätta för dem som har svårt att få en bostad samt samverka för en god bostadsplanering

Jämställdhetsmålet

Det övergripande nationella målet för jämställdhetspolitiken innebär att kvinnor och män är lika värda och har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter att forma samhället och sina egna liv.

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- främja hållbara bostadsområden och stadsdelar samt riktlinje
- integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen

Folkhälsomålet

Det nationella målet för folkhälsopolitiken är framtaget för att skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Boende och närmiljö är ett av åtta områden inom folkhälsopolitiken med betoning på att tillgången på god bostad i ett område som ger samhällsliga förutsättningar för social gemenskap bidrar till trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa.

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad
- Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen
- Samverka för en god bostadsplanering

VADSTENA
KOMMUN

Strategi för att motverka hemlöshet 2022-2026

I strategin tydliggörs hur Regeringen vill rikta insatser för att minska hemlösheten för vuxna och barn. Regeringens mål är att: hemlöshet ska förebyggas, ingen ska bo eller leva på gatan, metoden bostad först bör införas nationellt och att det sociala perspektivet i samhällsplaneringen ska stärkas.

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- säkerställa bostäder för de med rätt till särskilt stöd
- underlätta för dem som har svårt att få en bostad

Regionala mål och strategier

Regionens utvecklingsstrategi

I regionens utvecklingsstrategi som antogs 2021 anges tre delmål som ska bidra till det övergripande målet att uppnå "Goda livsvillkor i Östergötland". I delmålet anges att det *"I Östergötland finns en mångfald av olika livsmiljöer; kusten, skärgården, skogsbygderna, slättlandskapet, storstäderna, småstaden, tätorterna, byarna och landsbygderna. Bra boende, arbete och tillgång till service, kultur, omsorg, rekreation och naturupplevelser finns i alla delar av Östergötland. Olika platsers unika och egna kvaliteter kompletterar eller förstärker andra platser och ger en bredd i livsmiljöer."*

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- Främja Vadstena som en god boendekommun
- Verka för bostadsbyggande i hela kommunen
- Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen
- Samverka för en god bostadsplanering

VADSTENA
KOMMUN

Folkhälsstrategi för Östergötland

I regionens folkhälsstrategi som beslutades 2022 anges under målområdet boende och närmiljö följande mål,

- Tillgång till en fullgod och ekonomiskt överkomlig bostad i ett område som är socialt hållbart
- Skapa tillgängliga boendeformer som främjar trygghet och självständigt samt mötesplatser som underlättar social gemenskap. Motverka trångboddhet och bostadssegration.
- Skapa en säker och inkluderande närmiljö med grönområden för spontan lek, idrott och rekreation, säkra gång- och cykelvägar för skolbarn, vuxna och äldre.
- Bidra till en god tillgänglighet till kommersiell och offentlig service

Bedöms beaktas främst i kommunens riktlinjer som anger att,

- Främja hållbara bostadsområden och stadsdelar
- Underlätta för dem som har svårt att få en bostad
- Främja Vadstena som en god boendekommun
- Integrera bostadsplaneringen med samhällsplaneringen

Uppföljning

Ambitionen med riktlinjerna, för att de ska kunna bli verksamma, är att de i sina huvuddrag löper över lång tid knutet till kommunens översiktliga planering.

Mål och insatser diskuteras och stäms av vid förvaltningsövergripande träffar i samband med att befolkningsprognoser och vid framtagande av underlag till boverkets bostadsmarknadsenkät. Ett större arbete i samband med revideringar och aktualitetsprövning av programmet under varje mandatperiod. Om riktlinjerna bedöms vara aktuella fortsätter de att gälla.

VADSTENA
KOMMUN

Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun

Bilaga - planeringsunderlag

Gäller från och med 2025-XX-XX

UTKAST

Innehåll

Sammanfattning och läsanvisning	3
Demografisk utveckling.....	4
Sammanfattning av den demografiska utvecklingen	4
Befolkningsutveckling i omvärlden.....	4
Födsetal och dödstal i kommunen	5
In- respektive utflyttning i kommunen.....	6
Befolkningsprognos	8
Hushållsprognos	10
Efterfrågan på bostäder.....	14
Sammanfattning	14
Vadstenas kvaliteter	15
Bostadsbestånd nationellt och lokalt	15
Upplåtelseformer nationellt och lokalt	15
Bostädernas storlek	17
Hyresbostäder genom Vadstena fastighet AB (VFAB)	18
Outnyttjade byggrätter	18
Fritidshusbebyggelse och fritidsboende	18
Demografisk fördelning i bostadsbeståndet	20
Nybyggda områden – exempel Drottningmarken	21
Arbetsmarknad	21
Pendling	22
Segregation	23
Flyttkedjor.....	23
Bostadsbehov i Vadstena	23
Planberedskap	23
Bostadsbehov för särskilda grupper	24
Sammanfattning	24
Mått på bostadsbrist.....	25
Äldre personer	26
Äldres behov i bostaden.....	26
Kommunala vård- och omsorgsboenden.....	26
Personer i behov av socialt stöd.....	27

Personer med funktionsnedsättning	28
Barn och unga.....	28
Nyanlända samt ensamkommande barn och ungdomar.....	29
Marknadsförutsättningar	29
Sammanfattning	29
Bostadsmarknadsenkäten	30
Prisnivån på bostäder	31
Tobins Q.....	31
Samverkan med byggaktörer	32
Enkätundersökning 2021.....	32
Hyresrätter.....	33
Omvärldsförändringar påverkar marknaden	33

Sammanfattning och läsanvisning

Syftet med det här planeringsunderlaget är att det ska fungera som ett statistik- och kunskapsunderlag tillhörande *Bostadsförsörjningsprogram för Vadstena kommun*. Underlaget ger en fördjupad bild av hur bostadsmarknaden fungerar i kommunen och är en grund till bostadsförsörjningsprogrammets ställningstagande och riktlinjer.

VADSTENA
KOMMUN

Demografisk utveckling

Sammanfattning av den demografiska utvecklingen

Vadstena kommuns invånarantal har länge legat runt 7500 invånare och förändringarna över tid har varit små. De senaste årens förändringar kan övergripande sammanfattas enligt nedan:

- Mellan åren 2011 och 2023 har befolkningen ökat med cirka 200 invånare. Under de senaste tio åren har byggtakten i kommunen ökat, med en mindre befolkningstillväxt som följd.
- Vadstenas inflyttning genom bland annat nybyggnation medför att invånarantalet hålls uppe och inte minskar över tid.
- Över åren har det skett en omflyttning vilket medfört att invånarantalet i Vadstena stad ökat medan de mindre orterna och landsbygdens invånarantal minskat.
- Ålderssammansättningen har ändrats, och ändras fortsatt, i riktning mot en allt äldre befolkning, andelen över 80 år ökar med cirka 300 personer till år 2035.
- En utglesning sker gradvis i bostadsbeståndet och kvadratmetytan per person ökar. Det medför att byggande och befolkningsutveckling inte följs åt.
- Av de som flyttar till Vadstena kommer en majoritet från Östergötlands län, därefter är den största gruppen inflyttandes från Stockholms län.

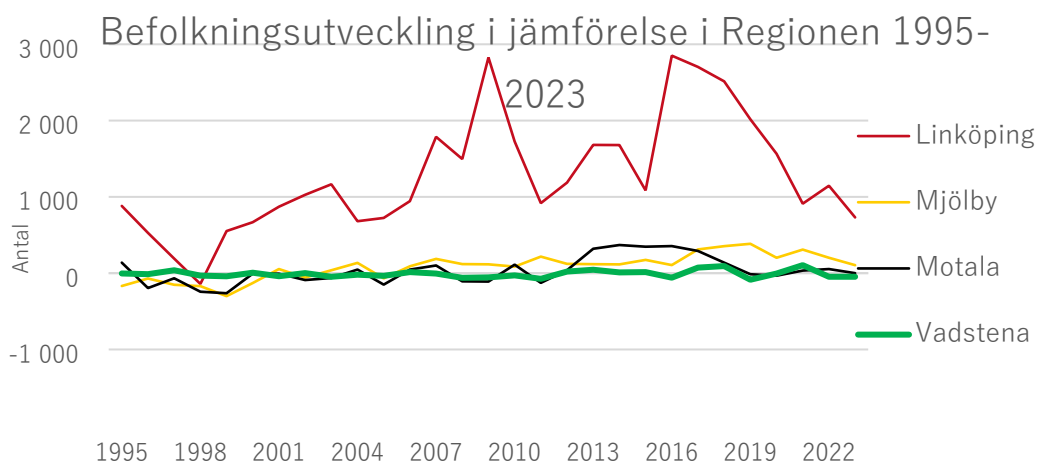
Befolkningsutveckling i omvärlden

På nationell respektive regional nivå har befolkningen över tid vuxit. Historiskt nationellt med ungefär 0–1 % om året med en relativt likartad utveckling i regionen. Framför allt har tillväxten skett i de större kommunerna Linköping och Norrköping medan ett flertal av de mindre kommunerna har en svagare befolkningstillväxt alternativt en något minskande befolkning. I det sammanhanget har Vadstena utifrån sina

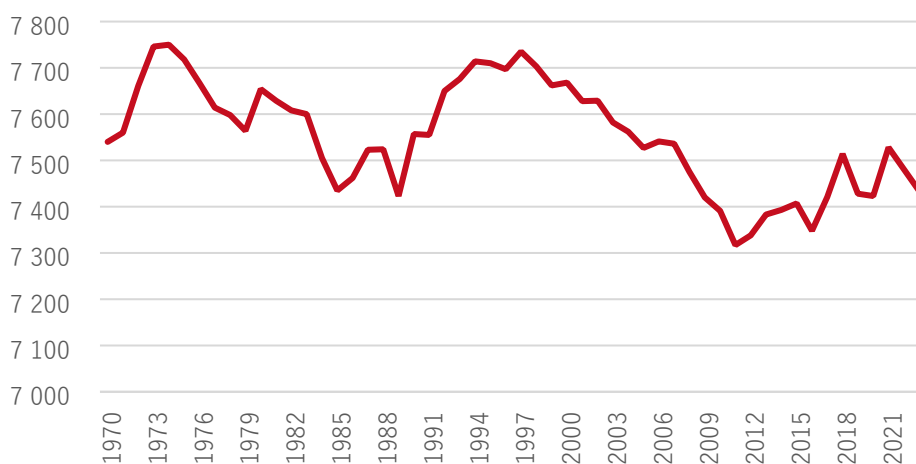
VADSTENA
KOMMUN

förutsättningar placerat sig i ett mellanskikt där invånarantalet varit ganska oförändrad.

Befolkningsutveckling i Vadstena i jämförelse med grannkommuner i regionen (källa; SCB 2024).

Befolkningsutveckling Vadstena 1970-2023

Befolkningsutveckling för Vadstena 1970-2023 (källa; SCB 2024).

Födsetal och dödstal i kommunen

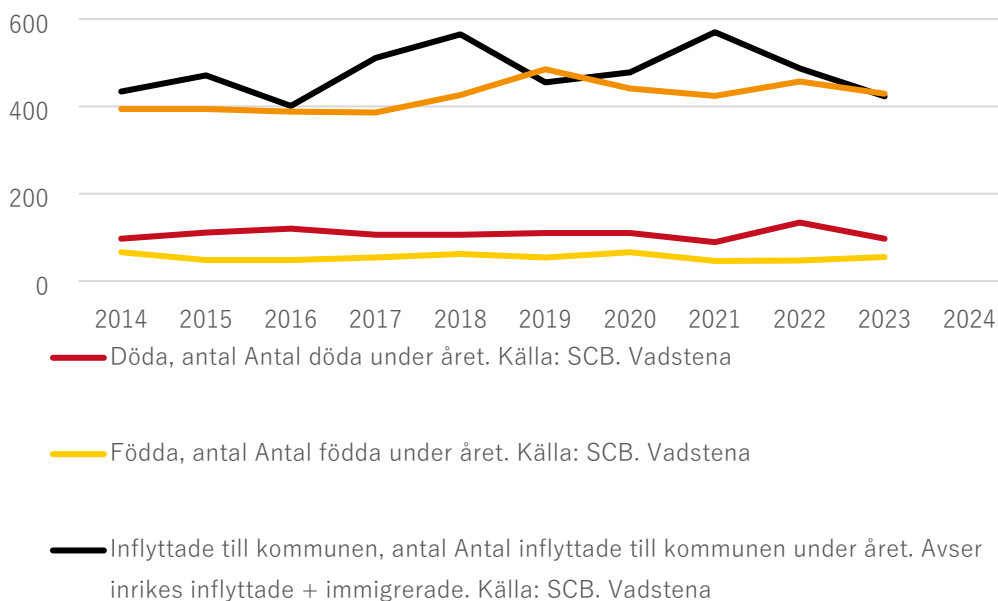
Över lag har Vadstenas haft ett födselunderskott de senaste 20 åren om 30-50%. Vid en tillbakablick kan det konstateras att det varierar ganska

VADSTENA
KOMMUN

stort mellan enskilda år. Dock visar utvecklingen över längre tid ett ökande födselunderskott. För 10–15 år sedan låg födelseunderskottet i snitt på ungefär 42 personer, idag ligger snittet på cirka 46 personer.

Födda, döda, in- och utflyttning

Befolkningsutveckling i Vadstena de senaste 10 åren fördelat på födda, döda, inflyttade och utflyttade (källa; SCB - 2024).

In- respektive utflyttning i kommunen

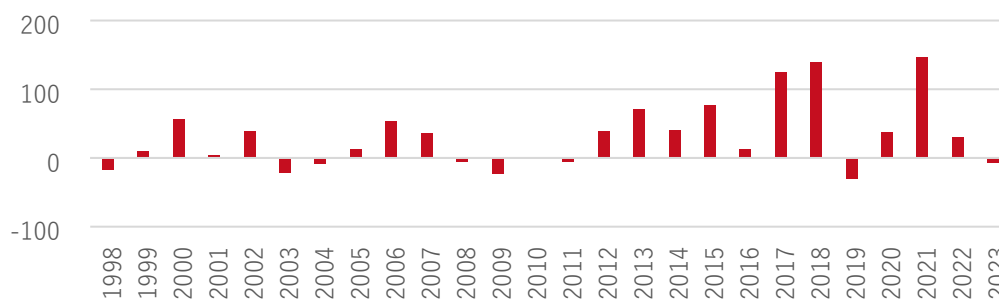
De år Vadstena växer befolkningsmässigt beror det framför allt på att den totala inflyttningen, inklusive migration, är större än utflyttningen. Antalet som flyttar in respektive ut ligger i storleksordningen 400–500 personer per år och innebär en befolkningsförändring av 5–8 % av kommunens totala befolkning per år.

Den totala ökningen syns framför allt som ett medelvärde över flera år, enskilda år har det skett ganska stora (+/- 50-100 personer ibland)

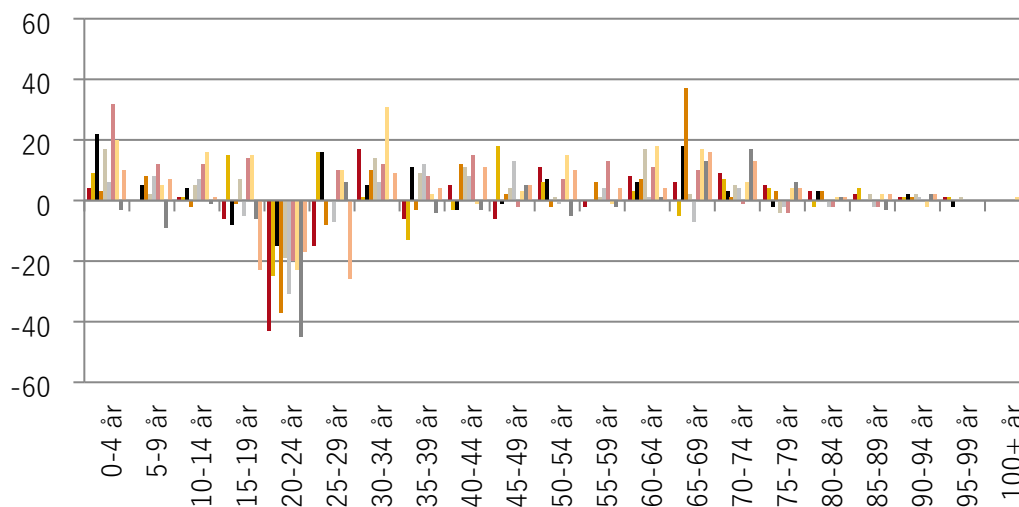
förändringar. Det är tydligt att det positiva flyttnettot motverkat födselunderskottet i kommunen.

Omflyttningen till och från kommunen förändrar över tid den åldersmässiga befolkningssammansättningen. De senaste 10 åren har en majoritet av de som flyttar från Vadstena varit i åldrarna 20–24. De inflyttade åldersgrupperna kan inte ringas in lika tydligt. Visst finns det en svag majoritet av inflyttare i åldersgrupperna 65–70, men annars fördelar sig de inflyttade åldersmässigt betydligt jämnare. De år som befolkningen minskar i Vadstena syns framför allt på minskning av inflyttning i de yngre åldersgrupperna.

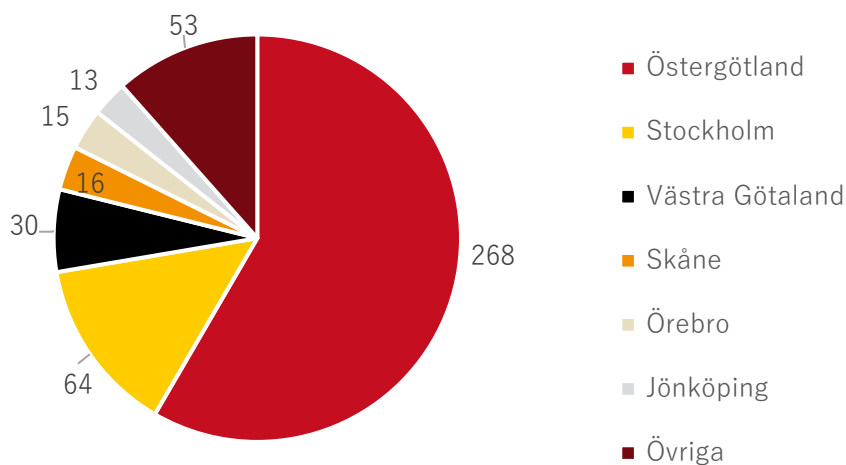
Flyttnetto Vadstena

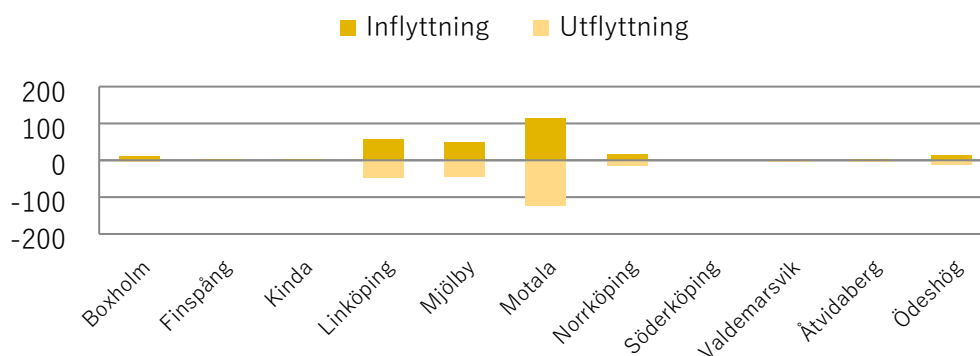
Flyttnetto in/ut till Vadstena per år (källa; SCB - 2024).

In- respektive utflyttning 2013-2023 fördelade i 5-årsklasser. Respektive färgstaplar redovisar respektive år (källa; SCB – 2023)

Inflyttning till Vadstena per län år 2020 (källa; Region Östergötland – april 2020)

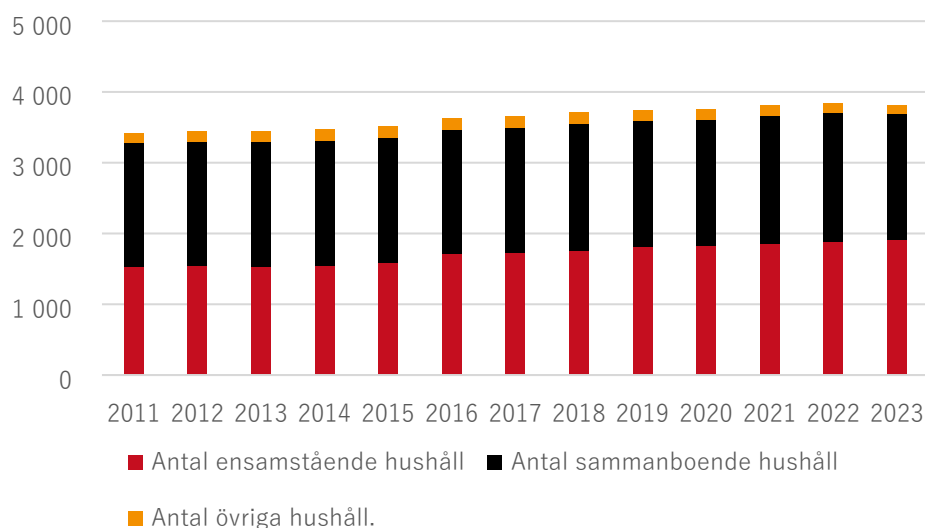
Vadstena - In- och utflyttning från grannkommunerna inom länet, år 2020 (källa; Region Östergötland – 2020)

VADSTENA
KOMMUN

Av de som flyttar till Vadstena kommer en majoritet från Östergötlands län, därefter är den största gruppen inflyttandes från Stockholms län. I det egna länet sker det största flyttutbytet mellan Vadstena och Motala men ett större utbyte sker även med Linköping och Mjölby. Flyttnettot mellan kommunerna varierar. 2020 hade kommunen ett svagt negativt flyttnetto gentemot Motala men ett tillika positivt netto med Mjölby och Linköping.

Hushåll i Vadstena kommun

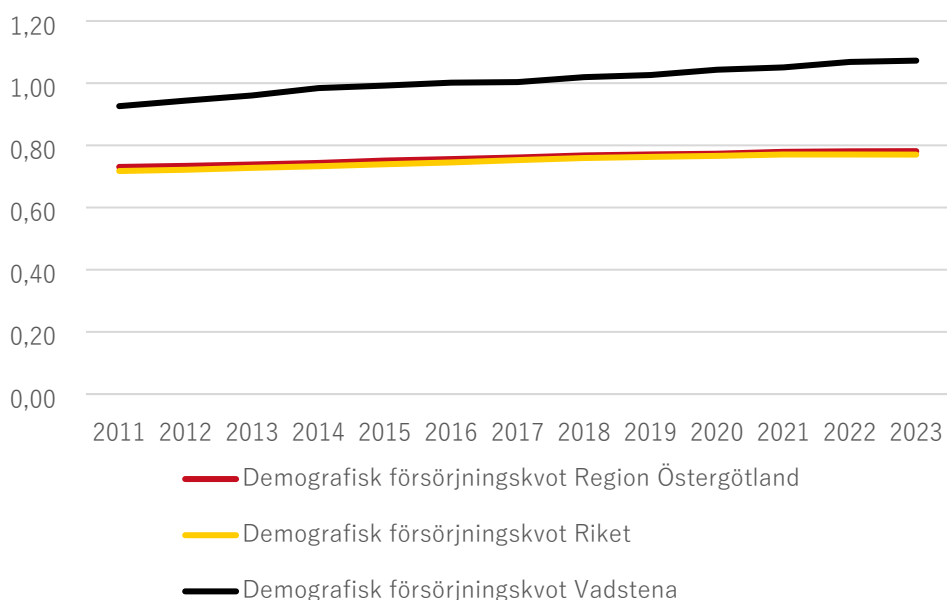

Hushållsammansättning i Vadstena 2023 (källa; SCB – 2023).

VADSTENA
KOMMUN

Demografisk försörjningskvot i jämförelse

Försörjningskvoten i Vadstena i förhållande till riksgenomsnittet, en äldre befolkning innebär en ekonomisk utmaning att hantera för en kommun (källa: kolada.se, 2024).

Befolkningsprognos

Den sista december 2023 hade Vadstena kommun 7 434 invånare. Hur kommer invånarantalet att utveckla sig framtiden? Till hjälp för att försöka svara på det har kommunen tittat på huvudsakligen tre olika prognoser och framskrivningar. Dels Statistiska Centralbyråns (SCBs) befolkningsframskrivning, dels 2024 års befolkningsprognosen SCB som även omfattar kommande uppskattat byggnation i kommunen. Utöver det har, som referens, region Östergötlands marknadsdjupsundersökning tagits med som visar på en ungefärlig befolkningstillväxt på 0,5 % per år i Vadstena de kommande 10 åren. Underlaget pekar på en befolkningsökning på mellan 100–500 personer fram till 2030.

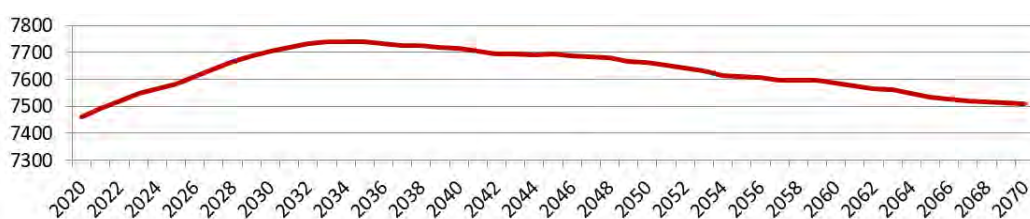

VADSTENA
KOMMUN

Nationell och regional befolkningsprognos

SCB gör regelbundet en framskrivning av Sveriges befolkning. Resultatet från senaste sammanställning kan sammanfattas med att befolkningen ökar i Sverige som helhet men i långsammare takt än tidigare.

Region Östergötlands statistik visar att befolkningsökningen i regionen minskat kraftigt, 2023 blir det år som ökningen är som lägst sedan år 2000. Tidigare prognoser som bland annat förutspått en ökning med cirka 30 000 personer till år 2030 kan därför komma att behöva revideras framgent.

SCB:s framskrivning av befolkningen i Vadstena fram till år 2070

SCB:s befolkningsprognos för juni 2024 inklusive byggplaner

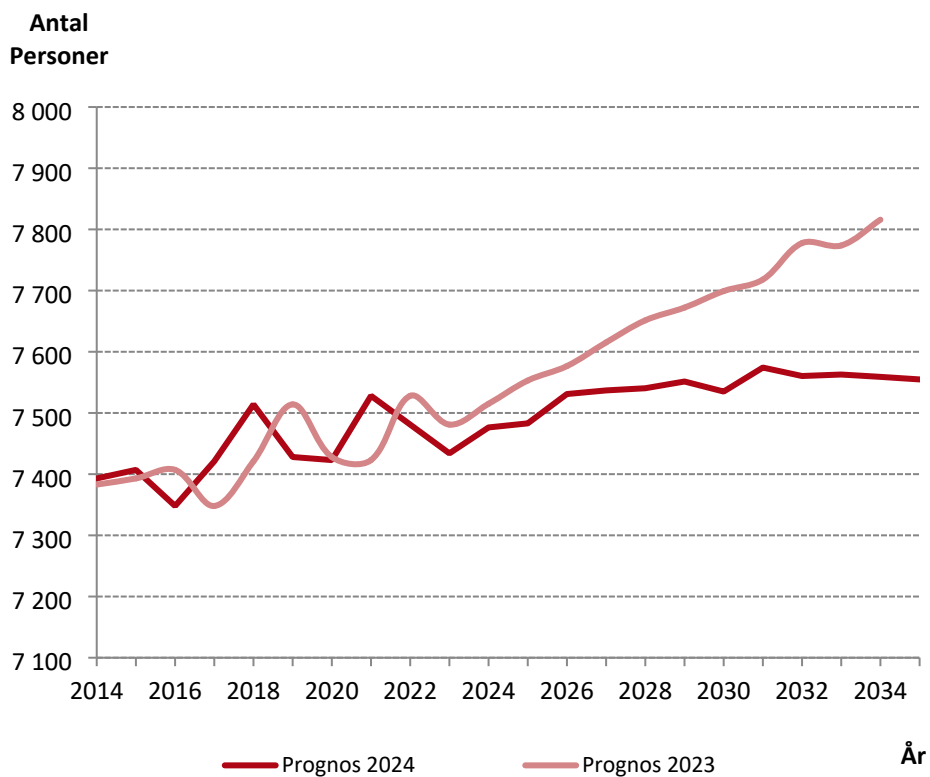
Enligt SCB:s prognos från juni 2024 kommer Vadstenas befolkning att växa under prognostiserad period (2024-2035) med cirka 120 personer till ungefär 7550 personer. Prognosen är reviderad ner från 2023 då förväntat antal invånare 2034 prognostiserades bli cirka 7800.

Prognosen har tagits fram med hjälp av födelse-, dödlighets- och flyttningskoefficienter, men även med beräknat framtida byggande.

Variationerna visar på svårigheten att med prognostiseringen när exempelvis förändringar sker i omvärlden och när dataunderlaget är kvantitativt litet.

VADSTENA
KOMMUN

SCB:s befolkningsprognos för Vadstena fram till år 2035

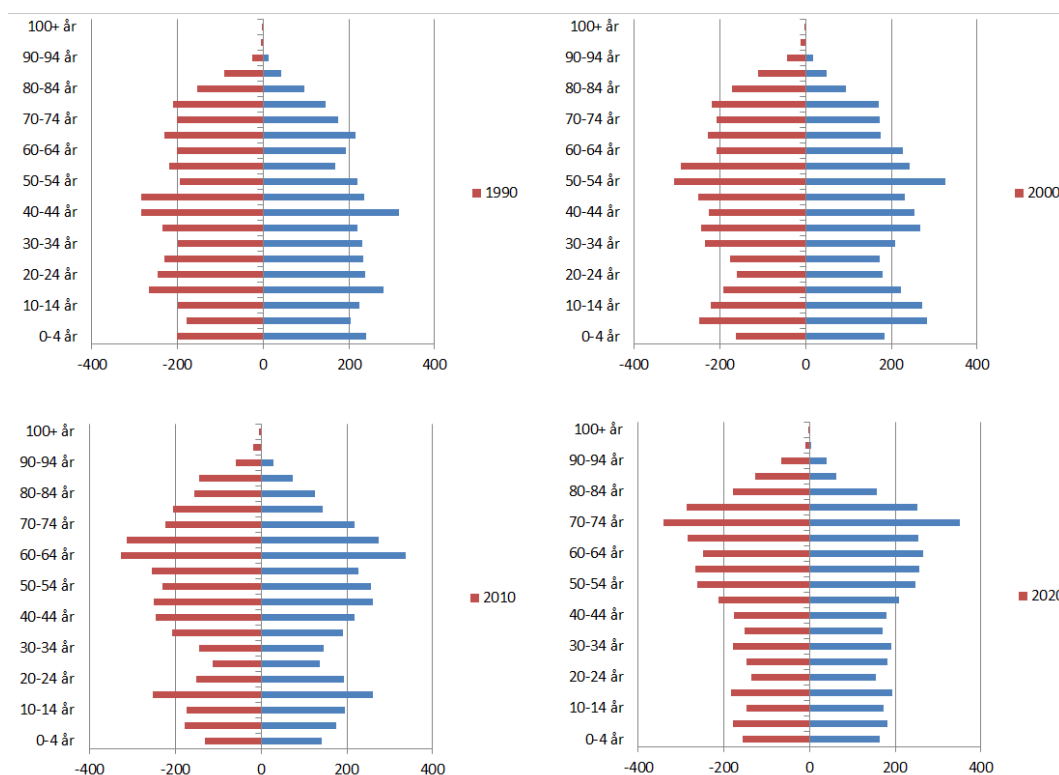
Hushållsprognos

Tillbakablick över hushållens sammansättning

Den genomsnittliga hushållsstorleken nationellt år 2022 var 2,15 personer per hushåll. Hushållsstorleken i Vadstena kommun låg samma år på 1,95 personer per hushåll och är liten i jämförelse. Utvecklingen de senaste åren har dessutom gått mot allt mindre hushåll både i Sverige och i Vadstena. Exempelvis var år 2011 den genomsnittliga familjen i Vadstena 2,05 personer. Utvecklingen visar en allt större andel ensamhushåll där majoriteten av dessa är äldre.

VADSTENA
KOMMUN

Befolkningssammansättning i 5-årsklasser i Vadstena i jämförelse över en längre tid, åren 1990, 2000, 2010 och 2020 (källa; SCB – maj 2021)

Idag är den "vanligaste" Vadstenabon mellan 70 och 80 år och under de senaste 40 åren har det skett en utveckling mot att en allt större andel av kommuninvånarna blir äldre. Orsakerna till förändringen är flera, som exempel kan lyftas att många bor kvar och flyttar mindre när de blir äldre samt att medellivslängden gradvis har ökat. Utvecklingen förstärks av ett relativt lågt födelsetal i kommunen samt att en ganska så stor andel av de som flyttar till Vadstena är i övre medelåldern och pensionsåldern.

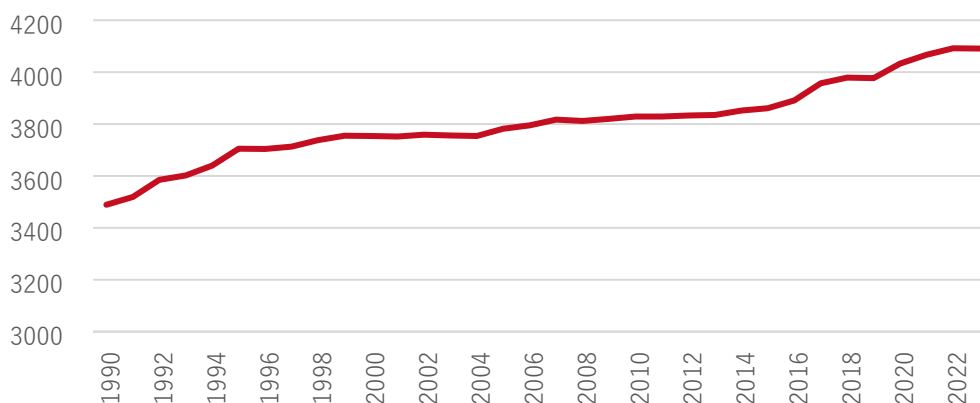
Antalet bostäder har över lång tid ökat i Vadstena. 1990 fanns det cirka 3500 bostäder i kommunen, 2020 var antalet bostäder strax över 4000. Samtidigt som ökningen skett så har hushållstorlekarna minskat. Vadstenas täthet har minskat mer än i region- och grannkommuner och ligger idag lågt i jämförelse med många kommuner. Detta syns även på

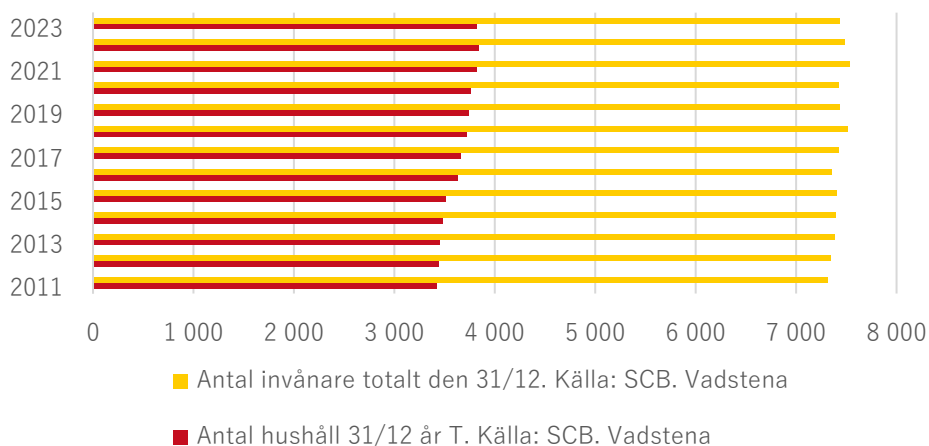
VADSTENA
KOMMUN

den statistik som visar att Vadstenaborna bor glest, i medeltal med 53 kvadratmeter bostadsarea per person (2023).

Antal bostäder i Kommunen

Antal bostäder i kommunen (källa; SCB 2024)

Hushåll i förhållande till befolkning kommunen i kommunen (källa; SCB 2024)

Prognos till 2035 för hushållens sammansättning

Enligt SCB:s befolkningsprognoser för Vadstena år 2035 kommer befolkningssammansättningen vara relativt likartad med några

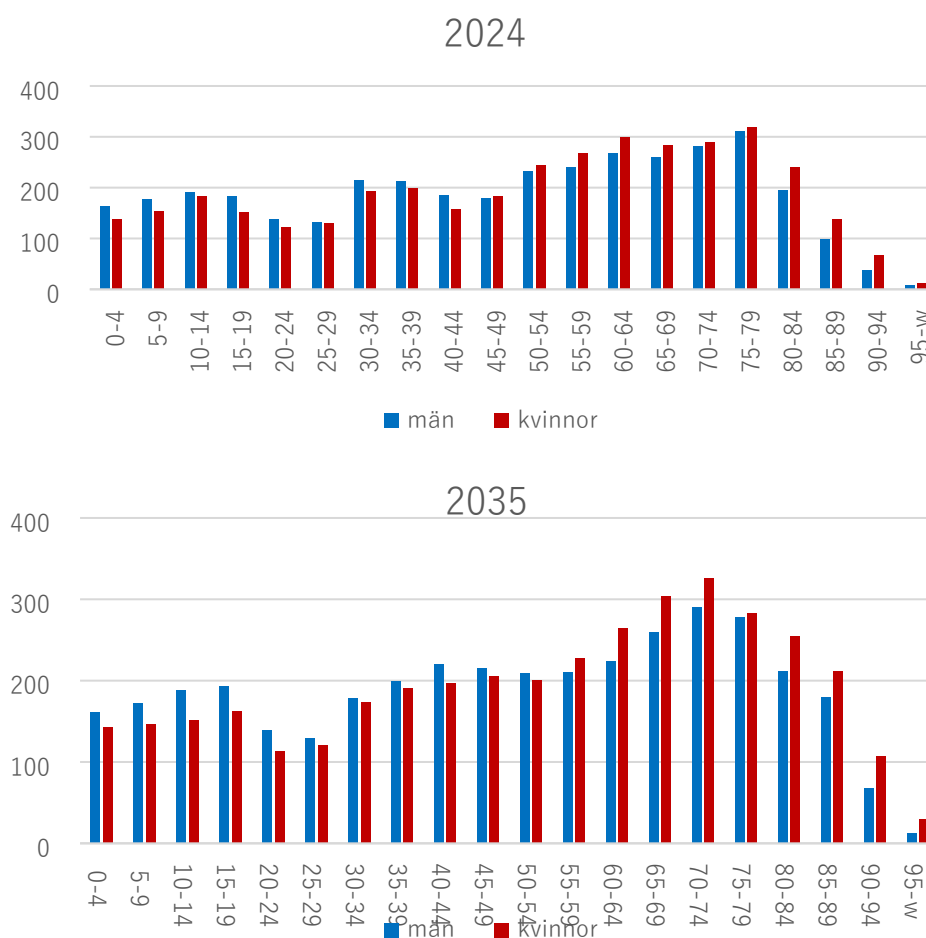

VADSTENA
KOMMUN

undantag. För gruppen äldre över 80 år som beräknas en ökning ske med över 300 personer. I grupperna arbetsför ålder 20–66 år samt i åldrarna 70–79 år förväntas en liten minskning ske med 150-200 personer. I prognosen anges att antalet barn i skola och förskola fram till 2035 kommer att vara relativt konstant.

Utifrån prognosen kommer Vadstena kommun även om tio år sannolikt att ha en större andel äldre personer än genomsnittet på regional respektive nationell nivå.

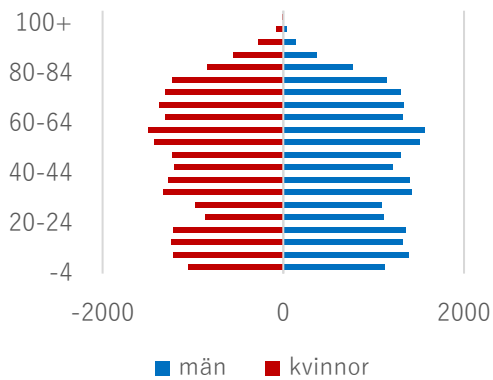
Utifrån ålderssammansättningen är det sannolikt att Vadstena även fortsättningsvis kommer att ha mindre hushållstorlekar än andra kommuner då en stor andel av hushållen över 80 år är ensamhushåll.

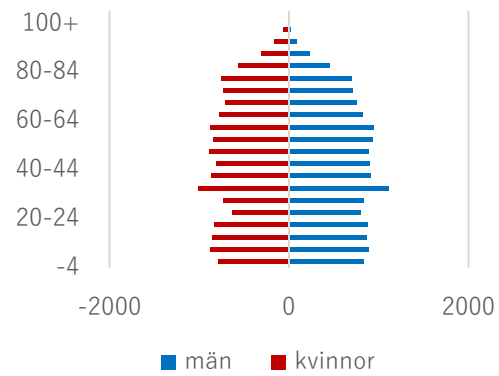

VADSTENA
KOMMUN

Befolkningssammansättning
Motala kommun

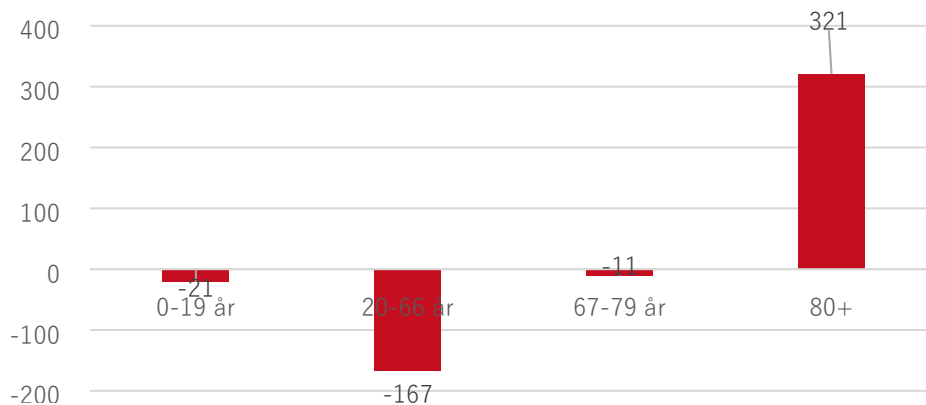

Befolkningssammansättning
Mjölby kommun

*Befolkningssammansättning i 5-årsklasser i Motala och Mjölby 2023
(källa; SCB – september 2024)*

Förändring antal invånare mellan 2023 och 2035

Förändringar i olika åldersgrupper enligt SCB:s prognos (2023)

VADSTENA
KOMMUN

EFTERFRÅGAN PÅ BOSTÄDER

Sammanfattning

Som underlag för planeringen av bostadsförsörjningen behövs en analys av omfattning och inriktning på bostadsefterfrågan. Det handlar om att försöka ringa in hushållens önskemål och ekonomiska förutsättningar i förhållande till det befintliga bostadsbeståndet och till hyror och priser i nyproduktionen. Det gäller i första hand den egna befolkningen men även om en efterfrågan från hushåll som kan tänka sig att flytta till kommunen. Utgångspunkt för bostadsefterfrågan i Vadstena sammanfattas nedan.

- I Vadstena finns närhet och trygghet, kvalitet när det kommer till skola och omsorg, ett aktivt näringsliv med stor bredd samt ett, för sin storlek, ovanligt rikt kulturutbud. I kommunen finns efterfrågan för olika former av småhus och mindre flerbostadshus i attraktiva lägen.
- Bostadsefterfrågan är störst i Vadstena stad men efterfrågan finns i hela kommunen.
- Köpstarka grupper, exempelvis par i övre medelåldern, styr i hög grad efterfrågan på bostäder i Vadstena och påverkar inriktningen i marknadsstyrda nybyggnadsprojekt.
- Utbud skapar rörlighet och möjliggör för flyttkedjor på bostadsmarknaden vilket underlättar för fler grupper att hitta en attraktiv bostad i kommunen.
- Kommunen har, tillsammans med det kommunala bostadsbolaget, möjlighet att anpassa och utveckla befintligt bostadsbestånd för att möjliggöra grupper som har svårt att ta sig in på bostadsmarknaden.
- Plan- och planeringsberedskap bör vara ungefär dubbelt så stort som bostadsbehov- och efterfrågan.

VADSTENA
KOMMUN

Vadstenas kvaliteter

Olika faser i livet och önskad livsstil styr våra val av bostadsort.

Vadstena kommun har svårt att erbjuda det många människor i 20-årsålderna söker; storstadsliv, studier och "puls", och effektiva pendlingsmöjligheter varför många i åldersgruppen flyttar ut ur kommunen vilket får ses som en "naturlig" utveckling.

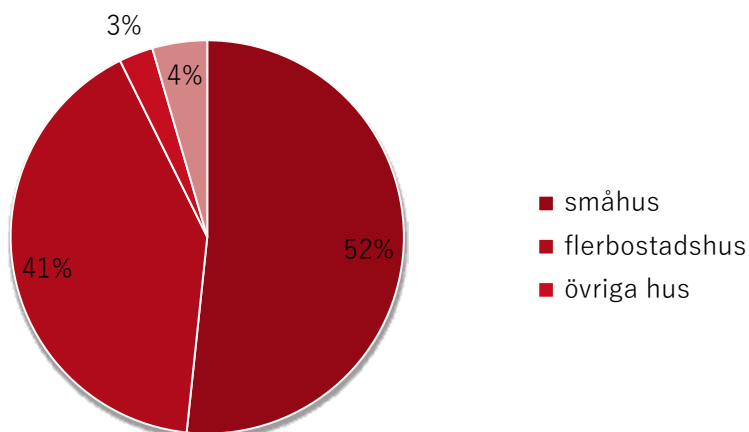
Vadstena kan i stället erbjuda en enklare vardag för barnfamiljer och medelålders/äldre. Genom närhet och trygghet, kvalitet när det kommer till skola och omsorg, ett aktivt näringsliv med stor bredd samt ett, för sin storlek, ovanligt rikt kulturutbud.

Främst attraherar det de i övre medelåldern som uppskattar och har tid att ta del av Vadstenas utbud av kultur och stadsliv. Många är eller är på väg att gå i pension och behovet av arbetspendling är ofta mindre.

Bostadsbestånd nationellt och lokalt

I hela Sverige finns det cirka fem miljoner bostäder. Av dessa är cirka 40 procent småhus, 50 procent lägenheter i flerbostadshus, och 10 procent specialbostäder, såsom studentbostäder och särskilda boenden. Skillnaderna är stora mellan storstadskommunerna med en hög andel flerbostadshus (cirka 60 procent) samt glesbygdskommunerna med en stor andel småhus (cirka 70 procent).

I Vadstena ser fördelningen något annorlunda ut. Framför allt är andelen småhus högre, 52 procent, gentemot andelen flerbostadshus som är lägre, 41 %.

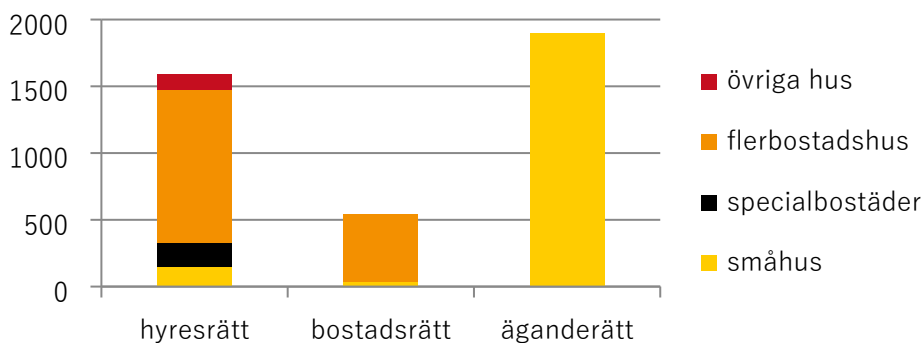

Fördelning av upplåtelseformer i Vadstena 2023 (SCB 2023)

Upplåtelseformer nationellt och lokalt

Nio av tio småhus i landet är egnahem, det vill säga huset ägs av den som bor i det. I flerbostadshus upplåts nästan sex av tio lägenheter med hyresrätt och drygt fyra av tio är bostadsrätter.

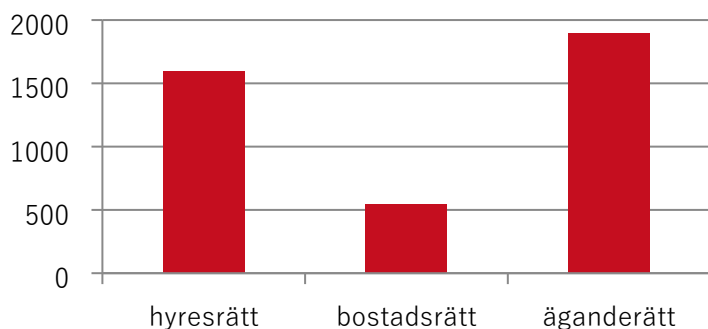
I Vadstena utgörs eget ägande av småhus ungefär 47 procent, 41 procent utgörs av hyresrätter och endast 13 procent är bostadsrätter. Inom kommunen är dock variationen stor. Som exempel är andelen bostadsrätter och äganderätter låg inom Vadstenas stadskärna som i stor omfattning domineras av hyresrätter.

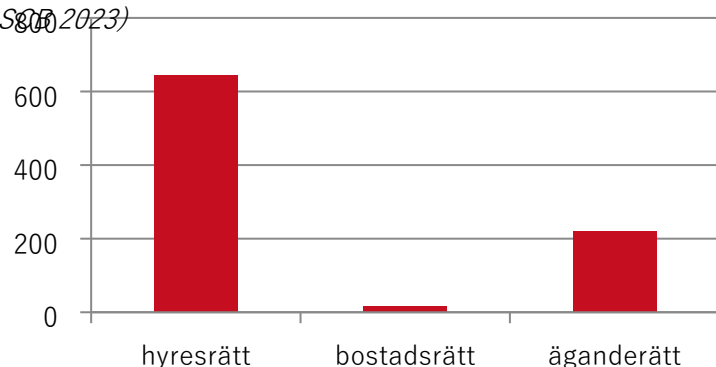
Fördelning av upplåtelseform i förhållande till hustyper i Vadstena 2023 (källa: SCB 2023)

VADSTENA
KOMMUN

Vadstena kommuns fördelning av upplåtelseformer i hela kommunen (källa; SCB 2023)

Vadstena kommuns fördelning av upplåtelseformer i stadskärnan (källa; SCB 2023)

I Borghamn, Rogslösa och Skedet bor majoriteten av invånarna i friliggande småhus. I Borghamn finns även cirka 15 radhuslägenheter som ägs av VFAB och i Rogslösa finns några mindre parhus samt några lägenheter som hyrs ut av privat hyresvärd i den gamla lärarbostaden.

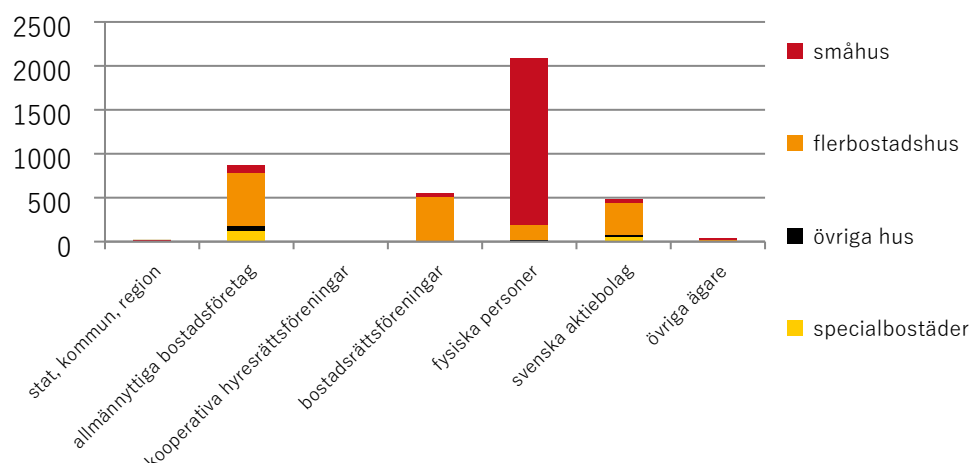
Fysiska personer dominerar bostadägandet i Vadstena, framför allt på grund av den stora andelen småhus, vanligtvis den egna villan.

Kooperativa hyresrätter saknas helt. På hyresmarknaden är den största enskilda uthyraren det allmännyttiga bostadsbolaget VFAB, som med sina cirka 780 bostäder och står för ägande av mer än hälften av det totala antalet hyresbostäder. I Vadstena innerstad dominerar

VADSTENA
KOMMUN

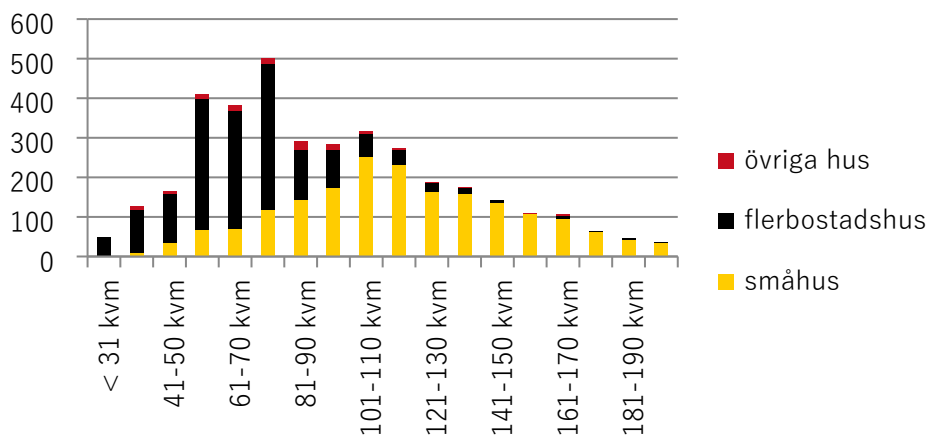
hyresrätterna, cirka 650 bostäder, bostadsrätterna är väldigt få och ungefär 210 bostäder är äganderätter i form av småhus och villor.

Vem äger bostäderna i Vadstena (källa; SCB 2023)

Bostädernas storlek

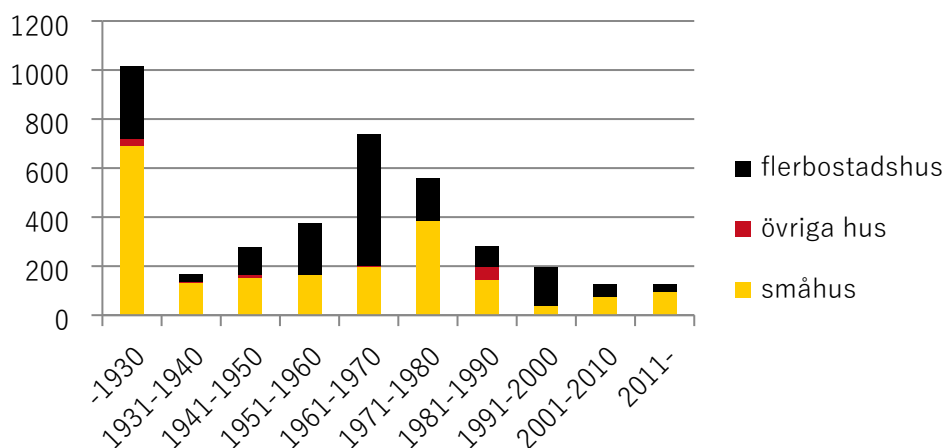
Bostadsstolekarna i flerbostadshusen, det vill säga lägenheter, är vanligen 50–80 kvadratmeter och utifrån det uppskattas att de vanligaste bostadstyperna är 2: or och 3: or. Storlekarna i småhusen är något mindre vid en jämförelse med riket i övrigt. I jämförelse med Motala är snittvillan cirka 10 kvadratmeter mindre. Den vanligaste storleken är cirka 100–110 kvadratmeter, men även storlekar på 80–150 kvadratmeter är vanligt. I nyproduktion sker en utveckling mot ytmässigt större småhus och 200–250 kvadratmeter är inte ovanligt.

VADSTENA
KOMMUN

Hustypernas storlek 2023 (källa; SCB)

Färdigställandeperioder (värdeår 2023) ca 3 % hr byggts av det totala beståndet sedan 2011 (källa; SCB)

Hyresbostäder genom Vadstena fastighet AB (VFAB)

Det kommunala bostadsbolaget VFAB att de endast har ett fåtal vakanta lägenheter i sitt bestånd. Totalt ligger detta runt 1 % av beståndet.

VFAB har idag en stor bostadskö. Det handlar dock om intresseanmälningar i samband med att lediga lägenheter publiceras och att dra några slutsatser kring en bristsituation knutet till kön blir därför svårt. Vidare är det avgiftsfritt att stå i kön även om det krävs en årsvis uppdatering för att stå kvar.

Outnyttjade byggrätter

Tidigare fanns ett visst utbud av outnyttjade byggrätter i Vadstena stad där inte bostadsbyggande kommit till stånd. Idag är dessa bebyggda då marknadsförutsättningarna har förändrats och gjort dem mera attraktiva. I Borghamn finns i gällande detaljplaner byggrätter med

VADSTENA
KOMMUN

möjlighet att bygga cirka 20 bostäder. I Rogslösa finns i äldre gällande detaljplaner möjlighet att uppföra cirka 15–20 friliggande småhus.

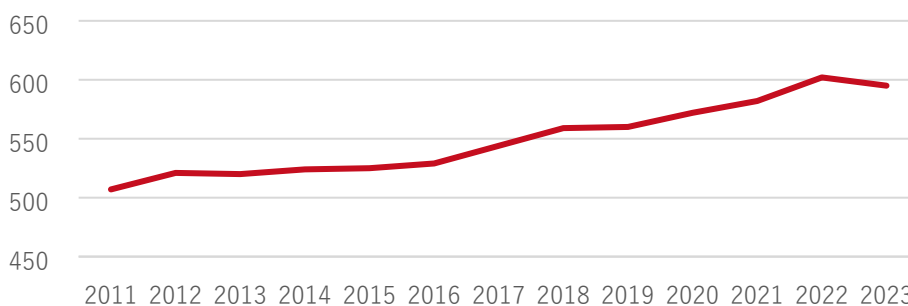
Allt färre outnyttjade byggrätter är ett tecken på att efterfrågan på bostäder ökat i kommunen.

Fritidshusbebyggelse och fritidsboende

I Vadstena kommun finns det en efterfrågan på fritidshus, framför allt på landsbygden samt i anslutning till stadskärnan och i sjönära lägen.

Många av fritidshusen ägs av någon som bor utanför kommunen. Vissa fritidshus övergår successivt till permanentboende samtidigt som det finns det andra som utnyttjas allt mindre. De senaste 20 åren har antalet taxerade fritidshus ökat. Detta kan härledas till gradvis tillägg och förtätningar på landsbygden i sjönära lägen och i anslutning till nuvarande fritidshusområden i Nässja och Järnevid. Det har även pågått en gradvis omvandling till fritidsboende inom det befintliga småhusbeståndet. Förändringen av antalet fritidshus följer förändringen av det totala antalet bostäder i kommunen.

Antal fritidshus i kommunen

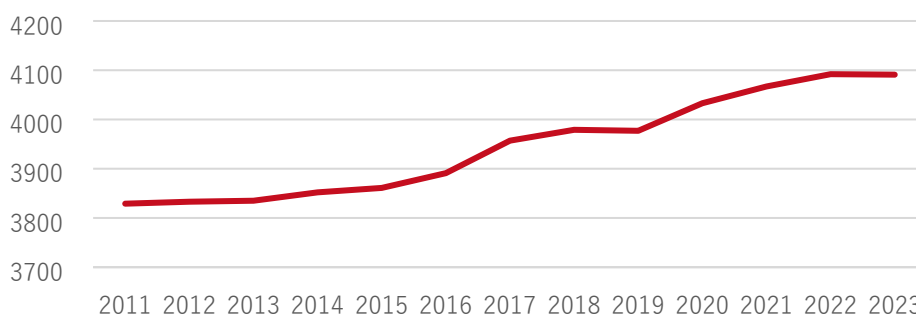

Antal fritidshus ägda av fysiska personer eller dödsbon år 2011 – 2023 (källa; SCB – maj 2021)

VADSTENA
KOMMUN

Totalt antal bostäder i kommunen

Totalt antal bostäder i kommunen år 2011 – 2023 (källa; SCB – maj 2021)

I Vadstena stadskärna finns i nuläget ungefär 25–30 småhus där ingen är folkbokförd eller står som adressat varför man kan anta att de främst används som fritidsboende. I innerstaden finns även hus där någon står folkbokförd på fastigheten men där inte någon adressat finns. Dessa bostäder kan vara lägenheter som är tillfälligt vakanta eller bostäder som hyrs ur under kortare perioder.

Vidare är det sannolikt någon i hushållet är folkbokförd i Vadstena medan någon annan i samma hushåll är skriven på annan ort och bostaden används som fritidsboende, något som kan gälla för både småhus, bostadsrätter och hyresrätter.

I Borghamn är det tydligare att en större andel, närmare 30 % av det totala beståndet, saknar någon folkbokförd på fastigheten och därmed sannolikt används som fritidsbostad alternativt står outnyttjad.

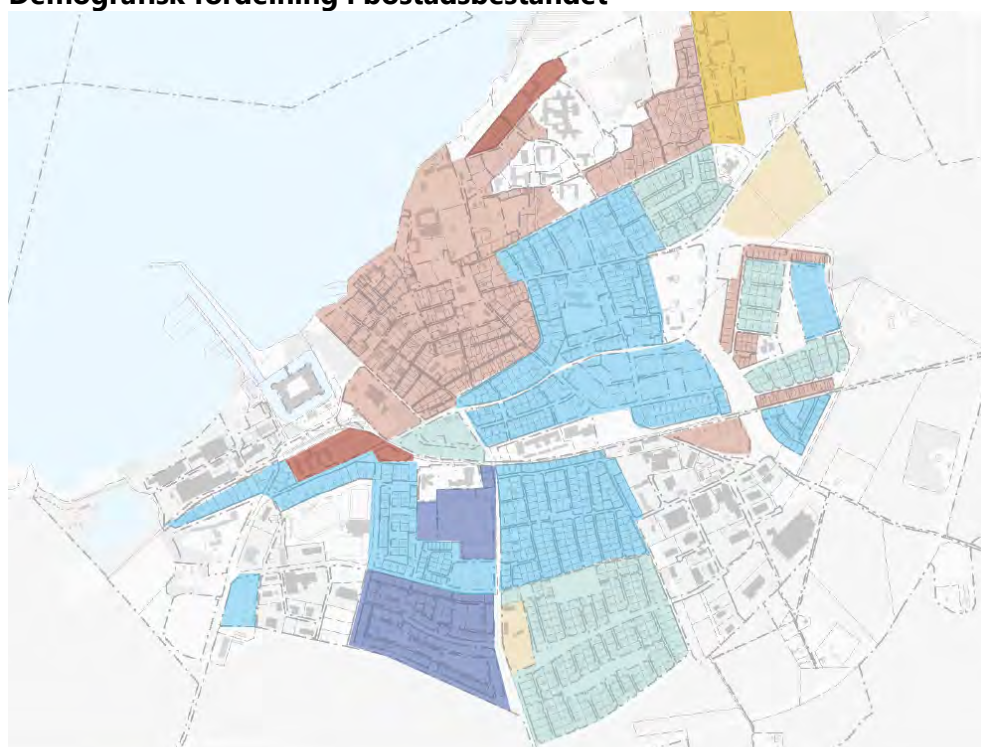
Obebodda hus på landsbygden

I Vadstena bedöms det inte finnas någon stor bostadsreserv i form av ödehus på landsbygden i hus som ingen bor i. Där det kan förekomma är främst på taxerade jordbruksenheter där det kan stå tomma hus som ingen använder. Samtidigt är området kring Vadstena attraktivt för

turister och många boenden på landsbygden som delvis står tomma används även som fritidsboende.

Demografisk fördelning i bostadsbeståndet

- Hög andel Barnfamiljer
- Åldersmässig blandning
- Hög andel äldre där det troligen sker eller kommer att ske ett generationsskifte
- Område där över 60 % är äldre än 65 år och där det ett generationsskifte sannolikt inte
- Område med hög andel äldre, 40-60 % är över 65 år, där det är mindre troligt att ett generationsskifte sker
- Område planlagt och markanvisat för bostäder
- Område där planläggning för bostäder pågår

Åldersgrupper och deras utveckling i olika delar av Vadstena stad (källa; Vadstena kommun 2023)

I Vadstena stad varierar den demografiska sammansättningen inom olika områden och kvarter. Innerstaden har en högre andel äldre än resten av Vadstena stad och i vissa kvarter utgörs mer än 50 % av personer som är 65+. I dessa kvarter är även hushållsstorlekarna mindre.

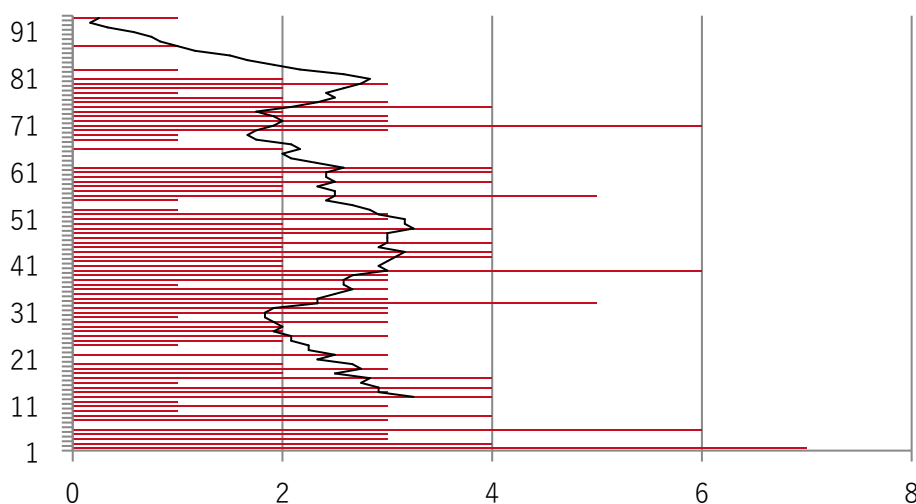

VADSTENA
KOMMUN

I Vadstena stad som helhet återfinns 65+-åringarna ofta i kedjehus och radhus. Vissa kvarter är väldigt homogena och rimligen bor många kvar här sedan husen byggdes på 60-, 70- och 80-talen.

Nybyggda områden – exempel Drottningmarken

Drottningmarken i södra delen av Vadstena har under de senaste åren (sedan 2006) byggts ut med villor, radhus och parhus. Området kännetecknas av en relativt traditionell småhusbebyggelse där mindre bostadsentreprenörer/ husleverantörer byggt ett eller några typhus.

Ålderspyramid i bostadsområdet Drottningmarken våren 2021 (källa; Vadstena kommun)

Åldersfördelningen inom området är jämnare än i Vadstena kommun som helhet med en större andel barnfamiljer och färre äldre. Fördelat inom området bor äldre personer över 65 år i högre utsträckning i hyresbostäder och barnfamiljerna i egenägda småhus.

I området är hushållsstorlekarna större än i Vadstena som helhet, i snitt ungefär 2,4 personer/bostad.

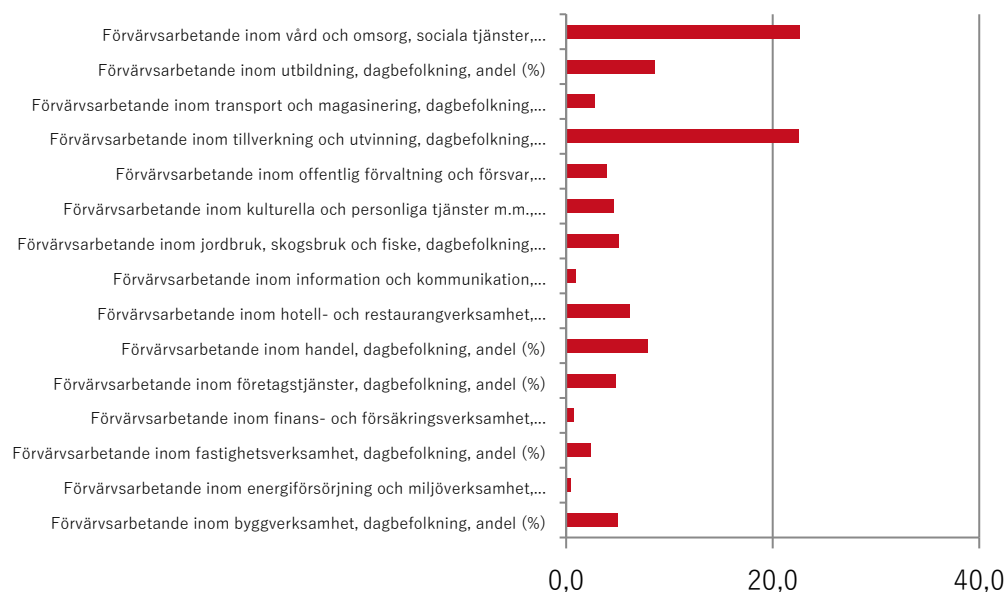
VADSTENA
KOMMUN

Arbetsmarknad

Vadstenas näringsliv präglas av entreprenörskap och en levande småföretagaranda, med huvudsaklig inriktning mot industri, lantbruk, omvårdnad och turism.

Av de cirka 900 registrerade arbetsställen är ungefär hälften enskilda firmor och hälften aktiebolag. De flesta är registrerade som jordbruk/fiske/skog, handel/ service och industri/teknik. Många har liten omsättning och snittet ligger på 2 anställda per företag. Antalet sysselsatta i kommunen har under senare år legat på runt 80 % av befolkningen.

Även om Vadstenas identitet i mycket är knutet till den viktiga kultur- och turismsektorn så har kommunen relativt hög andel industriföretag.

Förvärvsarbete fördelat på olika sektorer i Vadstena, 2020 (källa; SCB 2021)

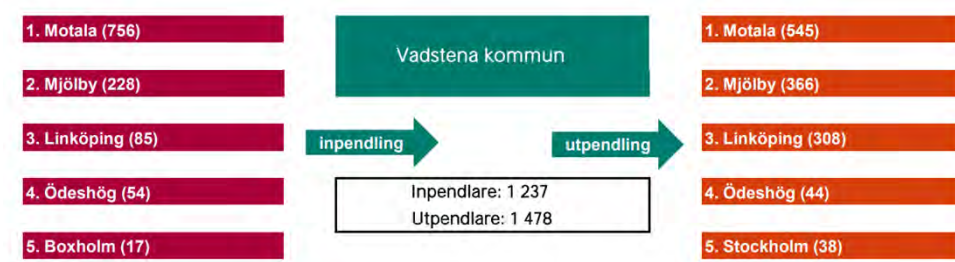
I kommunen finns ett antal mindre samt medelstora arbetsgivare inom tillverkning och industriproduktion som tillsammans utgör en relativt stor andel av de förvärvsarbetande. Kommunen är givetvis en större arbetsgivare men även vården har varit och är en stor arbetsgivare genom rättspsykiatriska regionkliniken.

VADSTENA
KOMMUN

Pendling

De flesta bor och arbetar i kommunen vilket innebär att näringslivsutvecklingen i kommunen är viktig. Samtidigt pendlar närmare 3000 personer till och från kommunen så även arbetspendling är av stor vikt. Trenden har under senare år varit relativt stabil med något fler utpendlare än inpendlare.

Ut- och inpendling till Vadstena 2022 (Företagarfakta 2022 Vadstena kommun)

Den pågående digitaliseringen förändrar arbetsmarknaden gradvis. Vi befinner oss i en förändringsprocess vilket gör det svårt att göra en analys av vad detta kommer att leda till i framtiden. Den utveckling som syns redan idag visar dock att arbete i högre utsträckning sker hemifrån och därmed möjliggör för att bo relativt långt från sin arbetsplats. Idag har cirka 20 % av Vadstenaborna arbeten som möjliggör arbete från hemmet och siffran ökar succesivt. Det ser olika ut i olika delar av Sverige och i Stockholm ligger den runt 50 %.

Kommunala tomtkön

Kommunen har en tomtkö där intressenter har möjlighet att anmäla intresse som kontinuerligt fylls på. Ungefär 1/3 av dem som står i tomtkön är boende i kommunen och 2/3 är boende i grann- eller andra kommuner. Kommunen släpper löpande tomter för att tillgodose tomtbehovet och efterfrågan varierar utifrån konjunkturläge.

Segregation

I Sverige är det höginkomsttagare och låginkomsttagare de som lever mest segregerat. Både strukturella och individuella orsaker påverkar

VADSTENA
KOMMUN

segregationsprocessen och den kan därför vara svår att styra över. Även om segregering förekommer i Vadstena så är effekten av segregationen begränsad då kommunen är liten och relativt välmående.

Flyttkedjor

Den forskning som finns visar att flyttkedjor oftast är lokala. Vanligen börjar och slutar flyttkedjor inom samma prisklass och samma geografiska område. När det byggs en dyr bostad centralt så frigörs andra dyra bostäder centralt. Om det däremot byggs billigare hyreslägenheter i utkanten av en stad kommer det att frigöras andra billiga, icke-centralt belägna hyreslägenheter.

Vid en granskning av flyttkedjor i Vadstena under 2020 och 2021 framgår det att cirka 11 stycken enbostadshus/villor kommer eller har kommit ut till försäljning genom inflyttningen i det nybyggda trygghetsboendet vid Kalkhagsvägen.

Bostadsbehov i Vadstena

Det framräknade behovet av nya bostäder är inte detsamma som förväntat bostadsbyggande. Det antal bostäder som faktiskt kommer att byggas blir ett resultat av rådande marknadsförutsättningar, framför allt de ekonomiska förutsättningarna för hushållen att efterfråga bostäder till framtida prisnivåer.

Med utgångspunkt i den metod för behov som Boverket rekommenderar och baserat på SCBs befolkningsprognos och ett ackumulerat uppskattat bostadsunderskott på cirka 5 % redan idag (uppskattning utifrån bland annat köer till hyresbostäder och tomtkö) så skulle ett behov till 2030 vara i storleksordningen 50-100 bostäder. Antalet är dock mindre intressant, viktigare är att kommunen fokuserar på de grupper som är i störst behov av en bostad och genom flyttkedjor, byggande och anpassningar m.m. bidrar till riktade insatser.

VADSTENA
KOMMUN

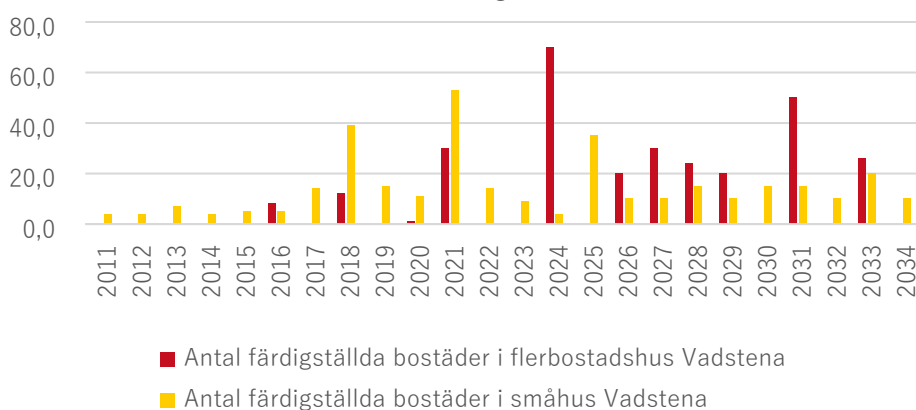
Inflyttningen till kommunen kan snarast ses som del av ett nationellt och regionalt bostadsbehov och är för Vadstenas räkning i hög grad knutet till kommunens attraktivitet. Räknas inflyttningen in i "behovet" uppskattas att runt 300 bostäder skulle behöva byggas till år 2035.

Planberedskap

Faktiska byggstartar når sällan upp till det som planeras för.

Anledningarna till detta kan vara höga produktionskostnader, svag inkomstutveckling, konflikter med riksintressen (PBL), brist på detaljplanelagd mark i attraktiva lägen, osäker konjunktur och problem för byggherrar att hitta kapital. Därför är det svårt att göra en exakt uppskattning om hur många av de planerade bostäderna som kommer att byggas. Detaljplaner möjliggör för olika bebyggelse typer men marknaden styr oftast mot framför allt villor, vilka genererar en lägre exploateringsgrad och färre bostäder.

I bästa fall kommer ungefär 50 % av alla bostäder i kommande projekt att kunna byggas ut inom den tid och omfattning som estimerats och att planerings- och planberedskapen bör därmed vara ungefär dubbelt så stor som bostadsbehov och efterfrågan.

VADSTENA
KOMMUN

Färdigställda bostäder (småhus och flerbostadshus) i Vadstena perioden 2011–2023 samt prognosticerat bostadsbyggande fram till år 2035 (källa; Vadstena kommun samt SCB – maj 2021).

BOSTADSBEHOV FÖR SÄRSKILDA GRUPPER

Samhället har ett uttalat ansvar för bostadsförsörjningen. Av regeringsformen framgår att det allmänna ska trygga rätten till arbete, bostad och utbildning. Det ingår i de grundläggande målen för den offentliga verksamheten.

Sammanfattning

Särskilda grupper omfattar dem som av olika skäl har svårigheter att etablera sig på bostadsmarknaden och som därmed behöver ett extra stöd. Vissa grupper har genom lagstiftning getts en rätt till särskilt stöd och hjälp med bostad såsom äldre personer som behöver särskilt stöd eller asylsökande ensamkommande barn.

Bostadsbehoven som de särskilda grupperna tillgodoses inte genom "vanlig" marknadsstyrd nyproduktion. Särskilda gruppers bostadsbehov är de i stället beroende av en rörlighet på bostadsmarknad, genom riktade insatser från kommunen och det kommunala bostadsbolaget samt genom de lagstadgade stöd som främst kommunen ansvar för. Förutsättningarna för grupperna sammanfattas medan,

- Från och med 2024 till 2035 beräknas gruppen kommuninvånare över 80 år öka med cirka 300 personer.
- Inom 5–10 år bedöms nuvarande vård- och omsorgsboenden behöva renoveras eller ersättas.
- Det framtida behovet av gruppboende bedöms öka i och sannolikt kommer det på 5–10 års sikt krävas ytterligare ett gruppboende

VADSTENA
KOMMUN

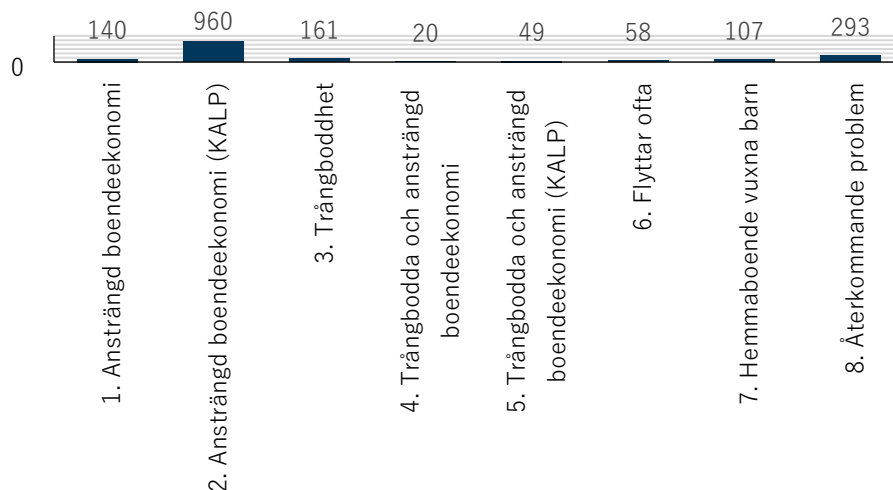
- I Vadstena är relativt få i en situation av trångboddhet och ansträngd boendekonomi.
- Vadstena kommun nyttjar hyresgarantier respektive uthyrning av andrahandslägenheter för att underlätta för personer som har svårt att få en bostad på bostadsmarknaden.
- Kommunen erbjuder biståndsinsatser för att söka eget boende och arbetar vräkningsförebyggande tillsammans med bland annat VFAB.
- Det finns ett behov av akutlägenheter som kommunen har rådighet över.
- För personer med till exempel beroendeproblematik eller socialpsykiatrisk problematik finns ett behov av boende med långsiktigt stöd.
- Vadstenas mottagande av flyktingar varierar och är starkt påverkat av omvärldsfaktorer men har på senare år legat under 10 personer per år.
Boende för flyktingar erbjuds huvudsakligen i VFAB:s lägenheter.
- Kommunen de senaste åren inte tagit emot några ensamkommande barn eller ungdomar.

Mått på bostadsbrist

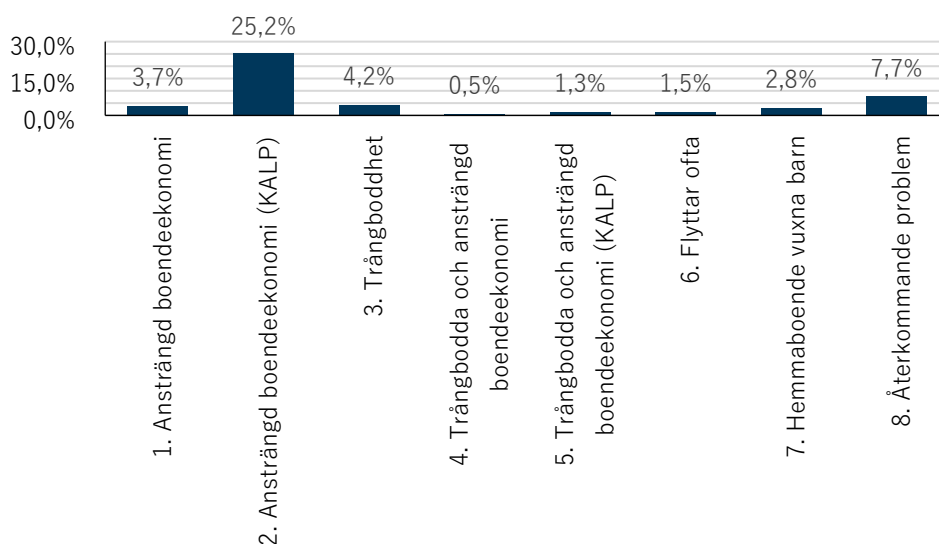
Boverket mäter bostadsbristen genom en analys av hushållens bostadssituation utifrån trångboddhet, återkommande flyttar, hushållets inkomst i förhållande schabloniserade levnadsomkostnader, återkommande problem samt kombinationer av dessa faktorer.

De två mått som Boverket menar bäst sammanfattar den behovsbaserade bostadsbristen är antalet trångbodda hushåll och antalet hushåll med ansträngd boendekonomi. 2021 levde i Vadstena 3,7 % med ansträngd boendekonomi och 4,2 % av invånarna skattas som trångbodda (Boverket 2021 samt SCB 2023). Sammantaget lever 1,3 % av invånarna i kommunen i en situation av trångboddhet och

ansträngd boendeekonomi (KALP). Andelen är lägre än i Vadstenas kommungrupp och regionen.

Mått på bostadsbrist i Vadstena 2021, antal hushåll (källa Boverket)

Mått på bostadsbrist i Vadstena 2021, andel hushåll (källa Boverket)

Äldre personer

Äldre kommer framöver att utgöra en allt större grupp i kommunen. Från 2024 till 2035 beräknas gruppen kommuninvånare över 80 år öka och bli

VADSTENA
KOMMUN

cirka 300 personer fler. I de äldre åldersgrupperna finns det personer som upplever en oönskad boendesituation genom ofrivillig ensamhet eller en otillgänglig bostad. Som "kvarboende" äldre i en villa är det oftast ekonomiskt ofördelaktigt att byta boende. Även andra skäl såsom den omställning och arbete som en flytt innebär utgör ofta ett hinder för att byta till en annan boendeform.

Äldres behov i bostaden

Med stigande ålder följer särskilda behov i bostaden och närmiljön. I åldern över 85 år är det vanligt att drabbas av försämrad syn, hörsel och nedsatt rörlighet. Äldre vill gärna bo kvar i sina bostadsområden, men är i behov av bättre tillgänglighet.

Vid byggande av bostäder för äldre är det viktigt att utgå från gruppens behov och förutsättningar. Dessa ser olika ut och för många är det ingen skillnad mot hur livet såg ut som yngre, men för att förebygga och möjliggöra för en självständig livsstil krävs ofta en extra god och genomtänkt planering. Placeringen bör vara i anslutning till övrig bostadsbebyggelse och i nära anslutning till service och kommunikationer. Närmiljön bör utformas attraktivt med plats för mycket samvaro och grönska. Det bör även skapas inkluderande miljöer där olika generationer kan mötas på ett naturligt sätt. Utblickar mot såväl identitetsskapande byggnader som natur inger ofta en trygghet. Lägenheterna bör utformas så att det är enkelt att få vård om det skulle krävas. Gemensamma ytor bör utformas med hög kvalitet och underlätta för samvaro.

Kommunala vård- och omsorgsboenden

Vadstena kommun förfogar i dagsläget över cirka 120 platser på kommunala vård- och omsorgsboenden. Kommunen ansvarar för dessa boenden med service och omvårdnad dygnet runt. Boendet ger alla insatser som den enskilde behöver i det dagliga livet och även hälso-

VADSTENA
KOMMUN

och sjukvård upp till sjuksköterskenivå ingår. Alla har möjlighet att ansöka om plats på vård- och omsorgsboende när behoven av tillsyn, omvårdnad och krav på trygghet inte längre kan tillgodoses på annat sätt i det egna hemmet (enligt socialtjänstlagen). Kommunens biståndshandläggare utreder och beslutar om den enskildes rätt till vård- och omsorgsboende.

Antalet äldre personer som efterfrågar olika stödinsatser och är i behov av särskild boende har ökat under flera år och ökningen väntas fortsätta i takt med att andelen äldre förväntas öka. Ökningen kan dock bli något mindre som en följd av satsningar på kvalificerade insatser i hemmet. Antalet platser är begränsade i vård- och omsorgsboende. En ökad tillgång på trygghetsbostäder kan göra att fler äldre får möjlighet att bo i ett anpassat boende med tillgång till gemenskapsytor vilket kan göra att behovet av särskilt boende skjuts upp eller inte uppstår.

Vidare genomförs åtgärder i det ordinarie bostadsbeståndet genom så kallad bostadsanpassning. Bidraget är avsett för de som har en varaktig funktionsnedsättning och syftar till att personen ska kunna bo kvar och leva självständigt i sin bostad. Bidragen beslutas av kommunen och ges för anpassning av bostadens fasta funktioner, det vill säga sådant som inte tas med vid flytt, så att den boende ska kunna leva så självständigt som möjligt och kunna ta sig in och ut ur bostaden, förflytta sig inom bostaden, laga mat och sköta sin hygien. Det kan vara dyrt att anpassa befintliga bostäder och det är också svårt att budgetera för kostnaden, men med en allt större andel äldre kan tänkas att kostnaden ökar. Återställandekostnader finns också. Att inrätta ett gemensamt register bland hyresvärdarna i kommunen och en rutin för att kunna förmedla redan anpassade bostäder till äldre i behov av bostadsanpassning kan vara ett sätt att minska kostnaderna.

VADSTENA
KOMMUN

Vadstena kommuns vård- och omsorgsboenden är Vätterngården och Wasagården. Båda boendena har avdelningar som är riktade mot personer med demenssjukdom. Vätterngården är fördelat på fyra avdelningar. Nästan alla lägenheter har utsikt över Vättern eller mot staden. Wasagården är det största vård- och omsorgsboendet där cirka hälften av platserna är anpassade för personer med demenssjukdom.

Flera av Wasagårdens lägenheter har problem med tillgängligheten vilket också påverkar arbetsmiljön. Det gör att Wasagården snart behöver genomgå en omfattande renovering eller ersättas med ett nytt boende.

Personer i behov av socialt stöd

Vadstena kommun har till och från bostadslösa i kommunen och dessa innebär naturligtvis särskilda utmaningar som kräver särskilda handlingsplaner och aktiviteter. Boendet är en central fråga för de allra flesta och ett tryggt boende är ofta en förutsättning för att fungera i såväl arbetslivet som socialt. Boendetrygghet är viktigt och att inte ha en fast punkt i tillvaron kan sätta även påverka andra delar i livet. Ur ett folkhälsoperspektiv är ett eget boende centralt.

Vadstena kommun nyttjar hyresgarantier respektive uthyrning av andrahandslägenheter enligt socialtjänstlagen (SOL) för att underlätta för personer som har svårt att få en bostad på bostadsmarknaden. Kommunen erbjuder även biståndsinsatser för att söka eget boende och arbetar vråkningsförebyggande tillsammans med bland annat det kommunala bostadsbolaget. Det finns dock behov av akutlägenheter som kommunen har rådighet över och där socialtjänsten tillfälligt kan placera dem som saknar en egen bostad och möjligheter till att själva ordna ett boende på kort sikt. För personer med till exempel beroendeproblematik eller socialpsykiatrisk problematik finns också ett behov av boende med långsiktigt stöd. Det bedöms därmed finnas ett

VADSTENA
KOMMUN

behov av bostäder där kommunen kan erbjuda stöd och hjälp fram till dess att personerna kan få ett boende på den ordinarie bostadsmarknaden.

Att hitta ett systematiskt sätt att arbeta för att förebygga hemlöshet över tid är svårt då behoven varierar mycket över tid. VFAB och socialtjänsten med flera förvaltningar arbetar dock för ett utvecklat och förbättrat samarbete.

Personer med funktionsnedsättning

För de invånare med funktionsnedsättning har kommunen en skyldighet att ha anpassade bostäder som möter individens behov. Målet är att de som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring ska få möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Bostäder med särskild service för personer med funktionsnedsättning är boende enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) eller boende enligt 5 kap. 7 § i socialtjänstlagen.

Gruppboendestäder är en boendeform för personer som har så stora behov av tillsyn och omvårdnad att det är nödvändigt att personalen finns till hand hela tiden. Gruppboendestäderna består av ett mindre antal lägenheter och gemensamhetsutrymmen och har tillgång till en fast personalgrupp. Det framtida behovet av gruppboendestäder bedöms öka i och sannolikt kommer det på 5–10 års sikt krävas ytterligare ett gruppboende med cirka 6 bostäder.

I framtiden finns ett behov av tillgång till serviceboendestäder. Det är en boendeform där den boende har större självständighet och där stöd dygnet runt erbjuds i anslutning till boendet. Gemenskapsytor ska erbjudas i nära anslutning till bostaden. Behovet bedöms vara 10–15 bostäder inom den närmsta 10-årsperioden och bör i så stor utsträckning som möjligt integreras i befintliga bostadsområden.

VADSTENA
KOMMUN

Barn och unga

Sedan 2020 är barnkonventionen svensk lag, och särskilt viktig är artikel 27.1, som fastslår varje barns rätt till en levnadsstandard som säkerställer fysisk, psykisk, andlig, moralisk och social utveckling. Ensamkommande barn omfattas även av asyllagen.

Enligt en rapport från Boverket 2020 var 11 procent av barnfamiljerna trångbodda, och bostadsbristen är generellt sett större bland barnfamiljer än bland hushåll utan barn. Hushållens ekonomi spelar en avgörande roll, och särskilt har ensamstående hushåll med barn halkat efter ekonomiskt jämfört med sammanboende hushåll. I Vadstena levde omkring 15 % av barnen med en ensamstående förälder (2021). En annan indikator som Boverket använder är andelen hemmaboende vuxna barn, vilket i Vadstena uppgick till 2–3 % (2021).

Det kommunala bostadsbolaget rapporterar att det finns ett behov av smålägenheter som kan fungera som första bostad för unga vuxna som flyttar hemifrån. I nuläget saknas ett system som ger unga vuxna förtur eller erbjuder hyresgaranti. Istället tecknar det kommunala bostadsbolaget andrahandskontrakt för att underlätta ungas möjligheter att få egen bostad.

Elevantal i grundskolan

Under de senaste två decennierna har elevantalet i Vadstenas skolor minska med cirka 30 procent. De senaste åren har det fötts allt färre barn i kommunen. De år antalet födda barn ökar syns ett samband med inflyttning av invånare i åldrarna 25-45 år.

Under den senaste tioårsperioden har antalet barn i varje årskull i snitt legat på 65, men en variation förekommer och enstaka år kan det finnas drygt 80 barn i en årskull. Benägenheten för barnfamiljer att bosätta sig i Vadstena är avhängigt tillgången på attraktiva bostäder, möjligheten till

VADSTENA
KOMMUN

arbete eller arbetspendling och de kvaliteter som kommunen kan erbjuda knutet till lekmiljöer och fritidsverksamhet.

Nyanlända samt ensamkommande barn och ungdomar

En nyanländ person är någon som är mottagen i en kommun och har beviljats uppehållstillstånd för bosättning. En person är nyanländ under tiden som han eller hon omfattas av lagen om etableringsinsatser, det vill säga två till tre år.

Vadstenas mottagande varierar från år till år och är starkt påverkat av omvärldsfaktorer men har på senare år legat under 10 personer per år. De senaste åren inte tagit emot några ensamkommande barn eller ungdomar.

Boende för gruppen löses huvudsakligen i VFAB:s lägenheter. Den låga vakansgraden och efterfrågan på hyresbostäder i hyresbeståndet medför att det ibland kan vara svårt att tillgå lägenheter, särskilt smålägenheter.

MARKNADSFÖRUTSÄTTNINGAR

Bostadsbyggandet i Sverige har varierat över tid. Från en starkt statligt styrd och subventionerad bostadsmarknad under 1900-talet fram till byggande på mera marknadsmässiga grunder under 2000-talet. Från ett historiskt lågt bostadsbyggande under 90- och 00-talen så har byggandet succesivt ökat främst genom en ökad efterfrågan. Orsakerna till detta är flera, politiska åtgärder, en växande befolkning, förändrade boendebehov och behov av ersättningsbebyggelse i befintliga bostadsbestånd samt en allt lägre ränta. Byggande på marknadsmässiga grunder har resulterat i en koncentration av byggandet till storstads- och tillväxtregionerna.

VADSTENA
KOMMUN

I nuläget är dock bostadsbyggandet på nedåtgående utifrån samma mekanismer som tidigare drev upp byggandet såsom ränteläget och en nationellt svagare befolkningstillväxt.

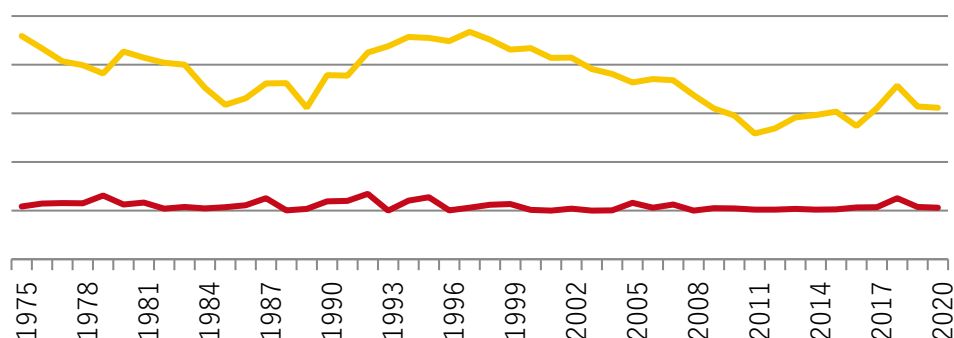
Sammanfattning

- En nära dialog med marknadens aktörer bidrar till kännedom om efterfrågan på bostadsmarknaden.
- Byggandet i Vadstena följer konjunkturen i stort om än med viss fördröjning
- Underskottet på bostäder har minskat på regional och nationell nivå men kvarstår för nischade boendeformer såsom trygghetsboenden.
- Prisnivån på bostäder har ökat över längre tid men gått ner sedan 2022.
- I dagens konjunktur krävs sannolikt, särskilt för byggande av flerbostadshus, en noggrannare analys och marknadsundersökning innan ett bostadsprojekt startar för att säkerställa att det är lönsamt att bygga.
- Hyresnivåerna fortsätter att öka i kommunen samtidigt som investeringsstödet vid byggnation är på väg att avvecklas.
- Omvärldsfaktorer är och kommer fortsatt att vara kostnadsdrivande.

Vadstena har följt konjunkturen relativt väl i förhållande till hur mycket som byggts. Vid konjunkturuppgångar, då betalningsvilja och efterfrågan ökat, har det byggts och vid nedgångar har byggandet stannat av. En eftersläpning syns från 2013 och framåt då konjunkturen var stark men färdigställande av bostäder ökade först under 2017-2018. I nuvarande svagare marknad verkar Vadstena i viss omfattning sticka ut genom en fortsatt förhållandevis god efterfrågan på bostäder kanske hjälpta av att de bostadsköpande målgrupperna i kommunen i mindre grad påverkats av marknadens konjunkturedgång.

VADSTENA
KOMMUN

*Konjunkturen 1975–2020 i jämförelse med färdigställda bostäder i kommunen
(källa; SCB samt konjunkturinstitutet)*

Bostadsmarknadsenkäten

Varje år skickar Boverket ut bostadsmarknadsenkäten till Sveriges 290 kommuner och sammanställer därefter bostadsmarknadsläget i olika regioner och kommungrupper samt för olika grupper på bostadsmarknaden.

I 2024 års bostadsmarknadsenkät bedömes bland annat underskott på bostadsmarknaden har minskat på både regional och nationell nivå och för första gången på många år bedömer kommunerna att läget kommer vara sämre om tre år jämfört med idag.

När det gäller bostäder för äldre så ökar underskottet av trygghetsbostäder stort, från 43 procent till 52 procent, av de kommuner som uppger att de har trygghetsbostäder. Även för seniorbostäder rapporterar fler kommuner att de har underskott, från 39 procent år 2023 till 44 procent för 2024.

Prisnivån på bostäder

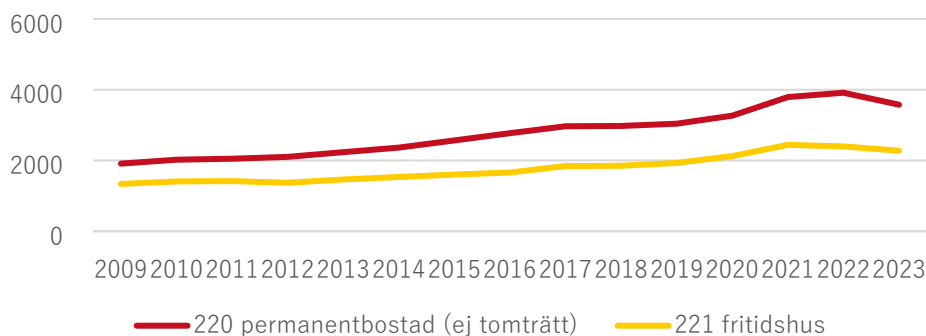
Prisutvecklingen på både villor och bostadsrätter har varit kraftig.

Vadstena kommun är attraktivt och har en relativt hög prisnivå i förhållande till sitt läge och sin storlek. Fritidshusköpare bidrar till högre priser. Medelvärde för köpeskillingen för småhus per kvadratmeter ligger i nuläget på över 2800 men varierar stort beroende på läge i kommunen.

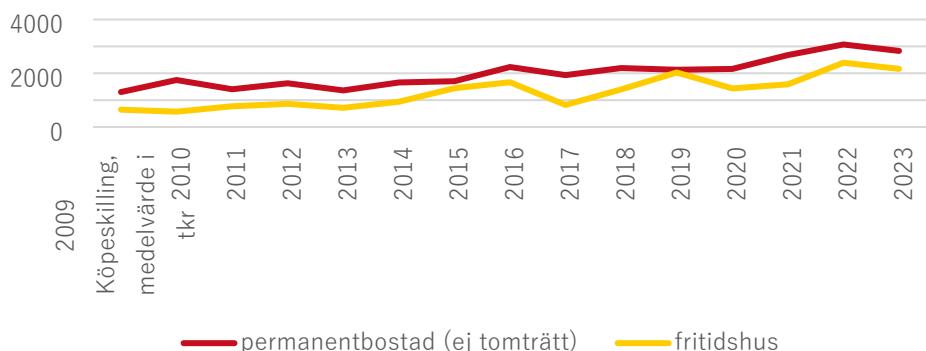
VADSTENA
KOMMUN

Småhuspriser i riket

Prisutvecklingen på riksnivå för bostäder i medelvärde tkr (Källa SCB – data till och med 2023)

Småhuspriser i Vadstena

Prisutvecklingen i Vadstena för bostäder i medelvärde tkr (Källa SCB – data till och med 2023)

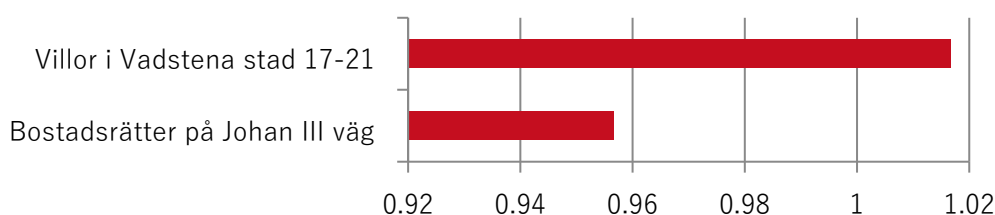
Tobins Q

Det råder brist på bostäder om prisnivån på marknaden överstiger den totala kostnaden för att bygga. Ett sätt att mäta detta på den lokala bostadsmarknaden är genom Tobins Q. På småhusmarknaden definieras Tobins Q vanligtvis som kvoten mellan dess marknadsvärde och dess investeringskostnad. Kvoten indikerar om det är lönsamt att bygga nya småhus. Enligt teorin är det lönsamt att bygga vid en kvot över 1,0, medan en kvot under 1,0 indikerar det motsatta.

VADSTENA
KOMMUN

Under högkonjunkturen 2020–2021 genomfördes en enklare analys av läget i Vadstena. Analysen gav att det var lönsammast att bygga småhus men att det i rätt läge var lönsamt med nyproduktion av både småhus och flerbostadshus. Med dagens (2024) förändrade konjunktur krävs sannolikt en noggrannare analys och marknadsundersökning innan ett projekt startar.

Tobins Q – mått på lönsamhet att bygga i centrala Vadstena (källa; Vadstena kommun)

Samverkan med byggaktörer

Vadstena kommun ordnar regelbundna byggherreträffar med bostadsmarknadens aktörer för att skapa möjligheter att i ett tidigt skede utbyta information om bland annat befolkningsutveckling, läget på bostadsmarknaden, behov och efterfrågan, politiska önskemål, utbyggnadsområden och markanvisningar. Träffarna är ett viktigt verktyg för kommunen för att få en inblick i bostadsmarknaden och efterfrågan på bostäder i kommunen.

Enkätundersökning 2021

Under hösten 2021 skickades ett antal enkätfrågor ut till hyresvärdar, mäklare, fastighetsutvecklare och entreprenörer i syfte att skapa bättre förståelse av bostadsmarknaden i Vadstena.

Enkätens samlade bild gav att det vid tillfället var lönsamt att bygga både hyresrätter, bostadsrätter och äganderätter/småhus i kommunen.

Genomsnittsåldern för den vanligaste hyresgästen skattades vara mellan 40-70 år och de vanligaste lägenhetsstorlekarna bedömdes vara

VADSTENA
KOMMUN

2:or och 3:or. De större uthyrarna upplevde en ökad efterfrågan på hyresbostäder de senaste fem åren och bedömer det som lönsamt att bygga eller ombilda bostäder till hyresrätter. Majoriteten av uthyrarna bedömer inte att deras bostäder hyrs ut för säsongs- eller sommarboende.

Fastighetsutvecklare och mäklare bedömde att det framför allt fanns en efterfrågan på fristående villor och radhus samt parhus med inriktning mot barnfamiljer och äldre par. Riktade boendekoncept för äldre blir upplevdes bli att vanligare. Vikten av exploateringsgraden lyftes fram för att få lönsamhet i projekten. Närhet till centrum, service och kommunikationer lyftes även fram som viktigt. Det handlar om att ligga i "rätt" läge i kommunen eftersom det finns relativt stora variationer i prisbilden.

Bristen på goda kommunikationer till regionen bedömdes var en svaghet kopplat till kommunens läge. Majoriteten ansåg att efterfrågan och prisuppgångar i Vadstena ligger i linje med grannkommunerna och länet. Marknaden bedömes vara underprissatt i jämförelse med Mjölby.

Efterfrågan på permanentboende bedömdes ha ökat de senaste 5 åren medan efterfrågan på fritidsbostäder troddes vara ungefär det samma som för fem år sedan. I Skedet och Rogslösa bedömdes attraktiviteten vara lite lägre än i resten av kommunen.

Kvaliteter som lyftes fram var den trevliga småstadsatmosfären i innerstaden, sjönära, enkelheten, kulturlivet, trygghet, barnvänligt och närheten till service.

Hyresrätter

2023 var medelårshyran för hyresrätter i Vadstena 1084 konor per kvadratmeter. Utifrån statistik från de senaste fyra åren syns en gradvis hyresökning.

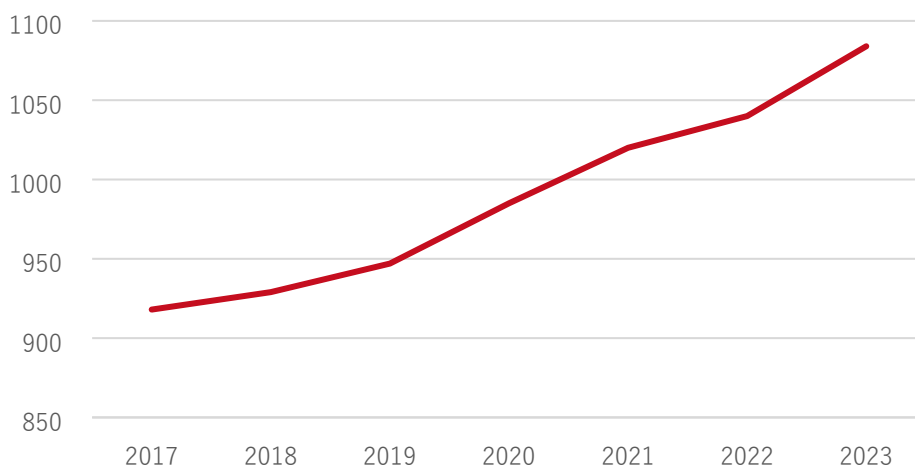
VADSTENA
KOMMUN

Statligt investeringsstöd för hyresbostäder och bostäder för studerande infördes i november 2016. Stödet är nu under avveckling.

Skillnaderna på hyror mellan det befintliga beståndet och nyproducerade hyresrätter, särskilt om äldre hyresrätter inräknas, medför att det i Vadstena kan vara svårt att bygga nya och attraktiva hyresrätter på marknadsmässiga villkor. För att lyckas behöver kommunen och byggaktören bland annat analysera vilken målgrupp man vänder sig till och hur väl man lyckas ringa in den målgruppens preferenser och betalningsvilja. En anpassning av bebyggelsen för att kunna ta del av aktuella ekonomiska stöd bidrar även till en bättre lönsamhet.

Statligt investeringsstöd för hyresbostäder och bostäder för studerande infördes i november 2016. Stödet är nu under avveckling.

Årshyra per kvadratmeter i Vadstena

Årshyra per kvadratmeter (källa; SCB 2024)

Omvärldsförändringar påverkar marknaden

Omvärlden förändras gradvis, inte alltid i önskad riktning och reella likväl som uppfattade yttre hot påverkar i viss mån människors vardag. Detta kan bland annat kopplas till pandemier, klimatpåverkan och relationerna med vår omvärld. Dessa förändringar kan komma att påverka ekonomin

VADSTENA
KOMMUN

och därmed bostadsmarknaden, men även flätmönster och födelsekvoter och dödstal.

Även de åtgärder vi vidtar för att öka vår trygghet kan vara hindrande eller kostnadsdrivande. Några exempel på detta är:

- En tryggad livsmedelsförsörjning och kommunens möjlighet att ta i anspråk jordbruksmark för bostadsbebyggelse.
- Hänsynstagande till klimatfaktorer, bland annat vid hantering av dagvatten och skyfall.
- Krav på byggande av eller bibehållande av befintliga skyddsrum
- Energiförsörjning utifrån ett energiförsörjningsystem som förändras och ett allt större elenergibehov.
- Högre materialpriser och förändrat ränteläge på grund av en osäker omvärld

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:186 – 406

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet antas att gälla från och med 1 januari 2025.
2. Samhällsbyggnadsnämnden får för varje kalenderår (avgiftsår) justera de i denna taxa antagna fasta avgifterna och timavgifterna enligt Prisindex för kommunal verksamhet, PKV.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsnämnden beslutade den 17 september 2024 om att ge samhällsbyggnadschefen i uppdrag att verka för en miljösamverkan med Motala kommun på förvaltningsnivå genom att ta fram ett avtal som beskriver och reglerar samverkan.

Samhällsbyggnadsförvaltningen fick samtidigt i uppdrag att se över och samordna dokument kopplade till verksamheten så som taxor, delegationsordningar, arkivbeskrivningar, behovsbedömningar och tillsynsplaner med Motala kommun.

Förslag till ny taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet, vilken harmoniserar med Motalas taxa, har därmed tagits fram, för att på så sätt underlätta för en gemensam miljöverksamhet att utföra tillsyn i båda kommunerna.

Ambitionen är att miljösamverkan mellan Vadstena och Motala ska kunna inledas redan den 1 januari 2025.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Samråd har skett med Motala kommun och inom förvaltningen.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 2 oktober 2024.

Förslag till Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet från och med 1 januari 2025.

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till Kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till Samhällsbyggnadsnämnden för vidare expediering till berörda.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

VADSTENA
KOMMUN

Förslag till Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet

Gäller från och med 1 januari 2025

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2024, § [Skriv paragrafnummer]

Ärendebeteckning: KS/2024:XXX-406 Taxor, avgifter | Ansvarig handläggare: Samhällsbyggnadschef

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2024-11-29	Antagen	Senast inför årsskiftet 2025/2026

VADSTENA
KOMMUN

Innehåll

Taxa för provning och kontroll inom livsmedelsområdet	1
Inledande bestämmelser	1
Allmänna bestämmelser om avgift	1
Särskilda bestämmelser om avgifter	1
Timavgift.....	2
Indexuppräknig	3
Avgift för registrering av anläggningar och verksamheter.....	3
Avgift för uppföljande kontroll.....	3
Avgift för utredning av klagomål.....	3
Avgift för korrigerande åtgärder.....	4
Avgift exportkontroll.....	4
Avgift importkontroll.....	4
Avgift för inköp under dold identitet.....	4
Justering av avgift i enskilt fall	4
Avgiftens erläggande	5
Överklaganden.....	5
Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	5

Taxa för prövning och kontroll inom livsmedelsområdet

Inledande bestämmelser

1 § Denna taxa gäller avgifter för Vadstena kommuns kostnader för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet enligt livsmedelslagen (2006:804), lagen (2009:1424) om kontroll av skyddade beteckningar på jordbruksprodukter och livsmedel och lagen (2013:363) om kontroll av ekologisk produktion samt de föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lagstiftning, inklusive förordning (2021:176) om avgifter för offentlig kontroll av livsmedel och vissa jordbruksprodukter, och de EU-bestämmelser som lagstiftningen kompletterar.

Med livsmedel i denna taxa avses även det som enligt 3 § 2 st. livsmedelslagen jämställs med livsmedel.

Allmänna bestämmelser om avgift

2 § Avgift enligt denna taxa betalas av den aktör vars verksamhet är föremål för nämndens offentliga kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen enligt 1 §, om inte annat följer av denna taxa. Med aktör avses varje livsmedelsföretagare, annan verksamhetsutövare och aktör inom ekologisk produktion som åläggs ansvar och skyldigheter enligt regleringen i 1 §.

3 § Avgift enligt denna taxa tas inte ut för handläggning som föranleds av ett beslut enligt livsmedelslagstiftningen eller enligt lagen om kontroll av ekologisk produktion överklagas.

4 § Beslut om avgift eller nedsättning av avgift i enskilda fall fattas av samhällsbyggnadsnämnden efter handläggning.

Särskilda bestämmelser om avgifter

5 § För offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som utförs enligt de bestämmelser som avses i 1 § ska en avgift betalas för nämndens nedlagda kontrolltid enligt 6 §.

I 9–16 §§ finns särskilda bestämmelser om avgift för

1. registrering av anläggningar och verksamheter (9 §)
2. uppföljande kontroll (10 §)
3. utredning av klagomål (11-12 §§)
4. kostnader för korrigerande åtgärder (13 §)
5. exportkontroll och utfärdande av exportintyg (14 §)
6. importkontroll (15 §) samt
7. avgift för inköp under dold identitet (16 §)

Timavgift

6 § Vid tillämpningen av denna taxa är timavgiften 1340 kronor per timme kontrolltid.

Timavgift 1340 kronor per timme gäller vid uppföljande kontroll och klagomålskontroll och annan offentlig verksamhet som hör samman med sådan kontroll.

Med kontrolltid avses den sammanlagda tid som varje tjänsteperson vid nämnden har använt för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen så som inläsning av ärendet, handläggning och beslut, kontakter med parter, samråd med experter och myndigheter, inspektioner, revisioner, provtagning och kontroller i övrigt.

Om den sammanlagda kontrolltiden understiger en halv timme per år tas ingen timavgift ut. För inspektioner, mätningar och andra offentliga kontroller som utförs vardagar mellan klockan 19.00 och 07.00 lördagar, söndagar, julafton, nyårsafton, påskafton, trettondagsafton, midsommarafton och helgdagar, tas avgift ut med 1,5 ordinarie timavgift.

7 § Avgiftsuttag sker i förhållande till faktiskt nedlagd kontrolltid i varje ärende eller enligt de andra grunder som anges i taxan.

Avgift för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen ska debiteras efter det att kontrollen har utförts, om inte annat följer av denna taxa.

Kontrollen utförs med det kontrollintervall som föranleds av anläggningens riskklassningsbeslut som fastställs av samhällsbyggnadsnämnden.

Indexuppräkning

8 § Timavgiften i denna taxa är bestämd med utgångspunkt från kostnadsläge och prisindex för kommunal verksamhet (PKV) oktober månad året före det år taxan börjar gälla.

Samhällsbyggnadsnämnden beslutar att höjning av i denna taxa antagna fasta avgifter och timavgifter, sker automatiskt med den procentsats för det innevarande kalenderåret i prisindex för kommunal verksamhet (PKV) som finns publicerat på SKR:s hemsida i oktober månad. Utgångspunkten för indexuppräkning är oktober månad 2017.

Avgift för registrering av anläggningar och verksamheter

9 § Den som anmäler en livsmedelsanläggning för registrering ska betala avgift för

1 timme kontrolltid enligt 6 §. Detsamma gäller för den som anmäler en anläggning eller verksamhet som ska registreras enligt regelverket för material i kontakt med livsmedel.

Av 1 § 2 st. i taxan framgår att anläggningar för det som enligt livsmedelslagen definieras som livsmedel omfattas av taxan.

Avgiftsskyldigheten gäller även den som anmäler registrering av en anläggning med anledning av att den övergått till en ny aktör.

Avgift för uppföljande kontroll

10 § För offentlig kontroll som ursprungligen inte var planerad, och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen, ska en avgift för nämndens nedlagda kontrolltid enligt 6 § betalas om kontrollen blivit nödvändig efter det att bristande efterlevnad upptäckts under en offentlig kontroll och utförs för att bedöma omfattningen och konsekvenserna av denna bristande efterlevnad eller för att verifiera att korrigerande åtgärder har vidtagits.

Avgift för utredning av klagomål

11 § För utredning av klagomål ska en avgift för nämndens nedlagda kontrolltid enligt 6 § betalas för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen i de fall där bristande efterlevnad hos aktören kan bekräftas.

12 § För offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen som utförs efter ett meddelande inom systemet för snabb varning (RASSF) enligt artikel 50 Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor som gäller livsmedelssäkerhet, ska en avgift för nämndens nedlagda kontrolltid enligt 6 §, om det efter det att aktören erhöll meddelandet blivit nödvändigt för nämnden att vidta åtgärder för att spåra eller återkalla de varor som omfattas av meddelandet.

Avgiften ska betalas av den aktör som innehar eller har importerat, producerat, bearbetat, framställt eller distribuerat de varor som omfattas av meddelandet.

Avgift för korrigerande åtgärder

13 § För korrigerande åtgärder som blivit nödvändiga efter att bristande efterlevnad har konstaterats i syfte att åtgärda eller förebygga

upprepning av den bristande efterlevnaden ska en avgift betalas motsvarande nämndens faktiska utgifter som hänger samman med åtgärden.

Avgift exportkontroll

14 § För exportkontroll som föranleds av införselbestämmelser i tredje land ska en avgift för nämndens nedlagda kontrolltid enligt 6 § betalas för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen samt för utfärdande av exportintyg och andra intyg.

Avgiften ska betalas av den aktör som innehar den exportkontrollerade anläggningen.

Avgift importkontroll

15 § För kontroll av varor som importeras från ett tredjeland ska en avgift enligt 6 § betalas av den aktör som ansvarar för sändningen, med ett belopp som motsvarar nämndens nedlagda kontrolltid för offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen.

För uppföljning av prover som har lett till anmärkning ska en avgift enligt 6 § betalas med ett belopp som motsvarar nämndens nedlagda kontrolltid samt nämndens övriga faktiska utgifter. Avgiften ska betalas av importören, dennes ombud eller den som annars ansvarar för livsmedlen.

Avgift för inköp under dold identitet

16 § För inköp under dold identitet som är nödvändiga för att kontrollera att ett livs-medel uppfyller kraven i livsmedelslagstiftningen ska en avgift motsvarande nämndens faktiska utgifter för köpet betalas.

Om ett inköp under dold identitet utförs som ett led i en klagomålskontroll enligt 11-12 § § tas avgift enligt första stycket ut endast om bristande efterlevnad kan bekräftas.

Justering av avgift i enskilt fall

17 § Om det finns särskilda skäl med hänsyn till en verksamhets art, omfattning, tillsynsbehov eller övriga omständigheter, får samhällsbyggnadsnämnden i ett enskilt ärende besluta att sänka en avgift enligt denna taxa.

Första stycket gäller dock inte en avgift enligt 10 §. En sådan avgift får endast ändras enligt de förutsättningar som anges i artikel 79.3 förordning (EU) 2017/625.

18 § Om den sammanlagda kontrolltiden understiger en halv timme under ett och samma kalenderår får nämnden besluta att ingen timavgift ska tas ut av aktören under det kalenderåret.

Detsamma gäller andra avgifter enligt denna taxa än timavgift om beloppet i det enskilda fallet är så lågt att det inte är ekonomiskt motiverat att ta ut avgiften.

Avgiftens erläggande

19 § Betalning av avgift enligt denna taxa ska ske till Vadstena kommun genom dess samhällsbyggnadsnämnd. Betalning ska ske inom tid som anges i beslutet om avgift eller i faktura.

Överklaganden

20 § Nämndens beslut om avgift överklagas till länsstyrelsen.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

21 § Denna taxa träder i kraft den 1 januari 2025 och tillämpas på ärenden som kommer in från och med denna dag. För ärenden som

påbörjats innan denna taxas ikraftträdande tillämpas tidigare gällande taxa.

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Taxa för prövning och tillsyn inom miljöbalkens område från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:185 – 406

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Taxa för prövning och tillsyn enligt miljöbalken och strålskyddslagen antas att gälla från och med 1 januari 2025.
2. Samhällsbyggnadsnämnden får för varje kalenderår (avgiftsår) justera de i denna taxa antagna fasta avgifterna och timavgifterna enligt Prisindex för kommunal verksamhet, PKV.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsnämnden beslutade den 17 september 2024 om att ge samhällsbyggnadschefen i uppdrag att verka för en miljösamverkan med Motala kommun på förvaltningsnivå genom att ta fram ett avtal som beskriver och reglerar samverkan.

Samhällsbyggnadsförvaltningen fick samtidigt i uppdrag att se över och samordna dokument kopplade till verksamheten så som taxor, delegationsordningar, arkivbeskrivningar, behovsbedömningar och tillsynsplaner med Motala kommun.

Förslag till ny taxa för prövning och tillsyn inom miljöbalkens område, vilken harmoniserar med Motalas taxa, har därmed tagits fram, för att på så sätt underlätta för en gemensam miljöverksamhet att utföra tillsyn i båda kommunerna.

Ambitionen är att miljösamverkan mellan Vadstena och Motala ska kunna inledas redan den 1 januari 2025.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Samråd har skett med Motala kommun och inom förvaltningen.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden, daterad den 2 oktober 2024.

Förslag till Taxa för prövning och tillsyn inom miljöbalkens område från och med 1 januari 2025.

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till Kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till Samhällsbyggnadsnämnden för vidare expediering till berörda.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

VADSTENA
KOMMUN

Förslag till Taxa för prövning och tillsyn inom miljöbalkens område

Gäller från och med 1 januari 2025

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2024-11-27	Antagen	Senast inför årsskiftet 2025/2026

Taxa för prövning och tillsyn enligt miljöbalken och strålskyddslagen

Enligt 27 kap 1 § i miljöbalken (1998:808) och 16 a § i strålskyddsförordningen (1988:293) får en kommunal nämnd ta ut avgift för prövning och tillsyn enligt en taxa som kommunfullmäktige bestämmer.

Inledande bestämmelser

1 § Denna taxa gäller avgifter för Vadstena kommuns kostnader för prövning och tillsyn enligt miljöbalken och strålskyddslagen eller bestämmelser meddelade med stöd av miljöbalken eller med anledning av EU:s förordningar inom följande områden: miljöfarlig verksamhet, hälsoskydd, strålskydd, förorenade områden och verksamheter som orsakar miljöskador, kemiska produkter och biotekniska organismer, skydd av områden samt avfall och producentansvar.

Utöver vad som anges i denna taxa kan ersättning till samhällsbyggnadsnämnden utgå bl.a. enligt 26 kap. 22 § miljöbalken för undersökningskostnader m.m. och enligt 25 kap. 2 § miljöbalken för rättegångskostnader.

2 § Avgift enligt denna taxa ska betalas för

1. Handläggning och andra åtgärder med anledning av ansökningar om tillstånd, dispens eller undantag.
2. Handläggning och andra åtgärder med anledning av anmälan av verksamhet eller åtgärd.
3. Handläggning och andra åtgärder vid övrig tillsyn.

3 § Avgift enligt denna taxa tas inte ut för

1. Tillsyn som föranleds av klagomål som är obefogat och inte kräver utredning.
2. Handläggning som föranleds av ett beslut av samhällsbyggnadsnämnden enligt miljöbalken eller bestämmelser meddelade med stöd av miljöbalken överklagas.

4 § Beslut om avgift eller om nedsättning eller efterskänkande av avgift fattas av samhällsbyggnadsnämnden

5 § Enligt 27 kap. 3 § miljöbalken är alla som är skyldiga att betala avgift enligt denna taxa eller enligt 26 kap. 22 § miljöbalken skyldiga att lämna de uppgifter som behövs för att avgiftens eller ersättningens storlek ska kunna bestämmas.

Avgiftsuttag sker

1. I förhållande till den handläggningstid som i taxan bestämts för ärendet (fast avgift).
2. I förhållande till den årliga handläggningstid som anläggningen eller verksamheten tilldelats (årlig tillsynsavgift).
3. I förhållande till den faktiskt nedlagda handläggningstiden i det enskilda ärendet (timavgift).
4. Enligt de andra grunder som anges i taxan.

Timtaxa

6 § Vid tillämpningen av denna taxa är timtaxan 1200 kronor per hel timme handläggningstid.

7 § I de fall timavgift tas ut i förhållande till faktiskt nedlagd handläggningstid avses med handläggningstid den sammanlagda tid som varje tjänsteman vid nämnden har använt för inläsning av ärendet, kontakter med parter, samråd med experter och myndigheter, restid, inspektioner, revisioner, provtagning och kontroller i övrigt, beredning i övrigt i ärendet samt föredragning och beslut. Om den sammanlagda handläggningstiden understiger en halv timme per år tas ingen timavgift ut. För inspektioner, mätningar och andra kontroller som utförs vardagar mellan klockan 19.00 och 07.00, lördagar, söndagar, julafton, nyårsafton, påskafton, trettondagsafton, midsommarafton och helgdagar, tas avgift ut med 1,5 gånger ordinarie timavgift.

8 § Samhällsbyggnadsnämnden får för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att höja de i denna taxa antagna fasta avgifterna och timavgifterna med den procentsats för det innevarande kalenderåret i Prisindex för kommunal verksamhet (PKV) som finns publicerad på SKL:s hemsida i oktober månad. Utgångspunkt för indexuppräkningsindexet är oktober månad 2017.

Avgifter för prövning

9 § Avgift för prövning av ansökningar om tillstånd, dispens eller undantag ska betalas i form av fast avgift genom att den handläggningstid som anges i taxebilaga 1 multipliceras med timtaxan eller i form av timavgift genom att den faktiskt nedlagda handläggningstiden i ärendet multipliceras med timtaxan eller enligt de grunder i övrigt som anges i taxebilaga 1.

- 10 §** Om det i beslut om tillstånd föreskrivs att en anordning inte får tas i bruk förrän den har besiktigats och godkänts av nämnden, ingår kostnaden för en sådan besiktning i den fasta avgiften. Kan anordningen därvid inte godkännas, utan besiktning måste ske vid ytterligare tillfälle, tas timavgift ut för samhällsbyggnadsnämndens kostnader med anledning av den tillkommande handläggningstiden.
- 11 §** Avgift för prövning ska erläggas av sökanden. Avgift tas inte ut för en ansökan som återkallats innan handläggningen har påbörjats.
- 12 §** Avgift för prövning ska erläggas även om ansökan avslås.
- 13 §** I ärenden om ansökan om tillstånd till miljöfarlig verksamhet som prövas av samhällsbyggnadsnämnden är sökanden i förekommande fall också skyldig att ersätta nämndens kostnader enligt 19 kap. 4 och 5 §§ miljöbalken för sakkunniga som har tillkallats av nämnden och för kungörelser i ärendet. Sökanden ska även ersätta samhällsbyggnadsnämndens kostnader för kungörelser i ärenden om tillstånd, dispens eller undantag enligt 7 kap. miljöbalken eller förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken.
- 14 §** Utöver avgift för prövning, kan avgift för tillsyn komma att tas ut för den verksamhet eller åtgärd som prövningen avser enligt vad som anges i denna taxa.

Avgifter med anledning av anmälan

- 15 §** Avgift för handläggning av anmälan av verksamhet eller åtgärd ska betalas i form av fast avgift genom att den handläggningstid som anges i taxebilaga 1 multipliceras med timtaxan eller i form av timavgift genom att den faktiskt nedlagda handläggningstiden i ärendet multipliceras med timtaxan.
- 16 §** Avgift för handläggning av anmälan ska betalas av den som bedriver eller avser att bedriva verksamheten eller vidta åtgärden. I ärenden om anmälan av miljöfarlig verksamhet med beteckningen C i miljöprövningsförordningen (2013:251) ska även samhällsbyggnadsnämndens kostnader för kungörelser i ärendet ersättas. Avgift tas inte ut för en anmälan som återkallats innan handläggningen har påbörjats.
- 17 §** Utöver avgift med anledning av handläggning av anmälan, kan avgift för tillsyn i övrigt komma att tas ut för den verksamhet eller åtgärd anmälan avser enligt vad som anges i denna taxa.

Avgift för tillsyn

- 18 §** För regelbunden tillsyn över sådan miljöfarlig verksamhet eller hälsoskyddsverksamhet som anges i taxebilaga 2 ska betalas en årlig tillsynsavgift som baseras på den tillsynstid som samhällsbyggnadsnämnden tilldelar anläggningen eller verksamheten. Tillsynstiden bestäms genom en riskbedömning av anläggningen eller verksamheten bestående av en avgiftsklassificering enligt taxebilaga 2. Den årliga tillsynsavgiften beräknas genom att tilldelad tillsynstid multipliceras med timtaxan.

Inspektioner och andra tillsynsinsatser med anledning av att verksamhetsutövaren bryter mot villkor, eller inte åtgärdar förelägganden eller förbud eller att verksamheten tillfälligt kräver extra tillsyn utöver den regelbundna tillsynen, ingår inte i den fasta årsavgiften. För sådana åtgärder tas timavgift ut.

- 19 §** Avgifter för tillsyn i övrigt ska betalas i form av fast avgift genom att den handläggningstid som anges för anläggningen eller verksamheten i taxebilaga 1 multipliceras med timtaxan eller i form av timavgift genom att den faktiskt nedlagda handläggningstiden i ärendet multipliceras med timtaxan eller enligt de grunder i övrigt som anges i taxebilaga 1.
- 20 §** För verksamhet som anmälts eller tillståndsprövats ska avgiften bestämmas med utgångspunkt från vad som anges i anmälan eller föreskrivs i tillståndsbeslutet om tillåten produktionsvolym eller motsvarande.
- Om en fabrik, anläggning eller annan inrättning omfattar flera miljöfarliga verksamheter enligt taxebilaga 2 ska full avgift betalas för den punkt som medför den högsta avgiften med tillägg av 25 procent av summan av de belopp som anges för de övriga verksamheterna.
- 21 §** Fast årlig avgift omfattar kalenderår och ska betalas i förskott. Sådan avgift ska betalas från och med det kalenderår som följer efter det att beslut om tillstånd till verksamheten har meddelats eller anmälan handlagts - eller i de fall tillstånd eller anmälan inte krävs - verksamheten har påbörjats. För tillsyn som sker dessförinnan och som inte ingår i avgift för prövning eller för handläggning av anmälan, tas timavgift ut. Fast årlig avgift ska betalas med helt avgiftsbelopp för varje påbörjat kalenderår som verksamheten bedrivs.
- 22 §** Avgift för tillsyn ska betalas av den som bedriver eller avser att bedriva den verksamhet eller vidta den åtgärd som föranleder avgiften. För tillsyn över miljöskador enligt 10 kap. miljöbalken, ska tillsynsavgiften betalas av den som enligt 10 kap. miljöbalken är ansvarig för avhjälpande eller kostnader.

Nedsättning av avgift

- 23 §** Om det finns särskilda skäl med hänsyn till verksamhetens art och omfattning, tillsynsbehovet, nedlagd handläggningstid och övriga omständigheter, får avgift enligt denna taxa sättas ned eller efterskänkas.

Avgiftens erläggande m.m.

- 24 §** Betalning av avgift enligt denna taxa ska ske till Vadstena kommun. Betalning ska ske inom tid som anges i beslutet om avgift eller i räkning.

Verkställighetsfrågor m.m.

- 25 §** Av 1 kap. 2 § och 9 kap. 4 § förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken, framgår att kommunal nämnds beslut om avgift får verkställas enligt utsökningsbalken.
- 26 §** Av 1 kap. 2 § och 9 kap. 5 § förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken, framgår att kommunal nämnd får förordna att dess beslut om avgift ska gälla omedelbart även om det överklagas.
- 27 §** Enligt 19 kap. 1 § miljöbalken överklagas kommunal nämnds beslut om avgift hos länsstyrelsen.

Taxebilaga 1

NATURVÅRD	AVGIFT
Prövning	
Prövning av ansökan om tillstånd till verksamhet eller åtgärd som inte får utföras utan tillstånd enligt föreskrifter för natur- och kulturresevat eller vattenskyddsområde	Timavgift
Prövning av ansökan om dispens eller undantag från föreskrifter för natur- och kulturresevat, naturminne, djur- och växtskyddsområde och vattenskyddsområde	Timavgift
Anmälan	
Handläggning av anmälan om en verksamhet eller åtgärd inom natur- och kulturresevat eller vattenskyddsområde som kräver anmälan enligt föreskrifter för natur- och kulturresevat eller vattenskyddsområde	Timavgift
Handläggning av anmälan för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken	Timavgift
Tillsyn	
Tillsyn i övrigt som gäller skydd av områden, djur- och växtarter, naturmiljön i övrigt, vilthägn eller allemansrätten	Timavgift
MILJÖFARLIG VERKSAMHET	
Prövning	
Inrättande av vattentoalett med slutna tank	Timavgift
Prövning av ansökan om inrättande av avloppsanordning eller anslutning av vattentoalett enligt 13 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd avseende:	
Inrättandet av avloppsanordning med vattentoalett samt annan avloppsanordning enligt vad kommunen föreskrivit med utsläpp till mark och vatten för:	
Ett hushåll eller 1-5 personekvivalenter	7 timmar
6-25 personekvivalenter	9 timmar
26-200 personekvivalenter	Timavgift
Inrättande av flera avloppsanordningar vid samma tillfälle	Timavgift
Anslutning av vattentoalett till befintlig avloppsanordning	Timavgift
Anmälan	
Handläggning av anmälan avseende:	
1. Inrättande av avloppsanordning utan vattentoalett enligt 13 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd för:	
1-5 personekvivalenter	5 timmar
6-25 personekvivalenter	7 timmar
26-200 personekvivalenter	Timavgift
2. Ändring av avloppsanordning enligt 14 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	
1-200 personekvivalenter	Timavgift
3. Anmälningspliktig verksamhet enligt bilaga till förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	Timavgift
Prövning	
Prövning av ansökan enligt 17 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd att inrätta värmepumpsanläggning för utvinning av värme ur mark, ytvatten eller grundvatten	
1. Bergvärmepump	2 timmar
2. Övriga anläggningar	2 timmar
Anmälan	
Handläggning av anmälan avseende inrättande av värmepumpsanläggning för utvinning av värme ur mark, ytvatten eller grundvatten enligt 17 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet avseende:	
1. Berg- eller ytjordvärmepump	2 timmar
2. Övriga anläggningar	2 timmar
Tillsyn	
Tillsyn över miljöfarlig verksamhet enligt förteckning i bilaga till förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd för vilken tillstånds- eller anmälningsplikt gäller enligt 5 eller 21 §§ samt U-objekt med fast avgift	Årlig avgift enligt taxebilaga 2
Tillsyn över miljöfarlig verksamhet i övrigt	Timavgift

MILJÖSKADOR ENLIGT 10 KAP MILJÖBALKEN	
Anmälan	
Handläggning av anmälan om avhjälpandeåtgärd med anledning av en föroreningsskada i ett mark- eller vattenområde, grundvatten eller byggnad eller en anläggning enligt 28 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	Timavgift
Handläggning enligt 10 kap. 11 § miljöbalken med anledning av underrättelse från den som äger eller brukar en fastighet om upptäcks en förorening på fastigheten och föroreningen kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Gäller även handläggning enligt 10 kap. 9 § miljöbalken enligt lydelse före 1 augusti 2007	Timavgift
Handläggning enligt 10 kap. 12 § miljöbalken med anledning av underrättelse från verksamhetsutövare om överhängande fara för allvarlig miljöskada eller att allvarlig miljöskada uppstått	Timavgift
Tillsyn	
Tillsyn i övrigt av en föroreningsskada i mark- och vattenområden, grundvatten, byggnader och anläggningar samt allvarliga miljöskador enligt 10 kap. miljöbalken	Timavgift
HÄLSOSKYDD	
Prövning	
Prövning av ansökan om att hålla vissa djur inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt vad kommunen föreskrivit med stöd av 39 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet	
1. Nötkreatur, häst, get, får eller svin	Timavgift
2. Pälsdjur eller fjäderfä som inte är sällskapsdjur	Timavgift
3. Giftig orm	Timavgift
Prövning av ansökan om spridning av naturligt gödsel, slam och annan orenlighet inom område med detaljplan eller intill sådant område enligt vad kommunen föreskrivit med stöd av 40 och 42 §§ förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	Timavgift
Annan prövning av frågor om undantag samt tillsyn i övrigt enligt lokala föreskrifter.	Timavgift
Anmälan	
Handläggning av anmälan om att anlägga gödselstad eller annan upplagsplats för djurspillning enligt 37 och 42 §§ förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	Timavgift
Handläggning av anmälan enligt 38 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd om att driva eller arrangera	
1. Verksamhet där allmänheten yrkesmässigt erbjuds hygienisk behandling som innebär risk för blodsmitta eller annan smitta genom användning av skalpeller, akupunktur nålar, piercningsverktyg eller andra liknande skärande eller stickande verktyg	5 timmar
2. Bassängbad som är upplåtna åt allmänheten eller som annars används av många människor	Timavgift
3. Skol- och fritidsverksamhet	
- Skola med fler än 300 elever	12 timmar
- Skola med högst 300 elever	8 timmar
- Förskola, öppen förskola, fritidshem, öppen fritidsverksamhet, förskoleklass	8 timmar
Tillsyn	
Provtagning av badvatten vid anläggning eller strandbad som är upplåtet för allmänheten eller annars utnyttjas av många enligt Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om badvatten HVMFS 2012:14	
Avgift för provtagning:	
1. Strandbad	Timavgift

2. Bassängbad	Timavgift
Dessutom tas ersättning ut för att täcka kostnader för analyser, transporter och frakt.	
Tillsyn över hälsoskyddsverksamheter för vilka anmälningsplikt gäller enligt 38 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd	Årlig avgift enligt taxebilaga 2
Tillsyn i övrigt av hälsoskydd	Timavgift
STRÅLSKYDD	
<i>Anmälan</i>	
Handläggning av anmälan enligt 10 § Strålsäkerhetsmyndighetens föreskrifter om solarier och artificiella solningsanläggningar (SSMFS 2012:5)	5 timmar
<i>Tillsyn</i>	
Tillsyn av solarier och artificiella solningsanläggningar	Årlig avgift enligt taxebilaga 2
Radon i bostäder och lokaler som allmänheten har tillträde till (8 kap 2 § strålskyddsförordningen)	Timavgift
KEMISKA PRODUKTER	
<i>Prövning</i>	
Prövning av ansökan enligt 40 § Förordning om bekämpningsmedel (SFS 2014:425)	Timavgift
Prövning av ansökan enligt 6 kap 1 § Naturvårdsverkets föreskrifter om spridning och viss övrig hantering av växtskyddsmedel (NFS 2015:2)	Timavgift
<i>Anmälan</i>	
Handläggning av anmälan enligt 41 § Förordning om bekämpningsmedel (SFS 2014:425)	Timavgift
<i>Information</i>	
Handläggning av information enligt 14 § förordningen (2016:1128) om fluorerade växthusgaser.	1 timme
1. installera anordning enligt 1:1 § eller 1:2 § samt 1:3 § (krav på information gäller inte anordningar enligt 1:2 § som avses att installeras inomhus)	2 timmar
2. hantera mer än 250 liter brandfarlig vätska inom vattenskyddsområde.	3 timmar
Övrig prövning och handläggning av anmälningar rörande kemiska produkter	Timavgift
<i>Tillsyn</i>	
Återkommande registrering och kontroll av inlämnad kontrollrapport enligt 15 § förordning (2016:1128) om fluorerade växthusgaser.	Timavgift
Återkommande övrig tillsyn av anläggningar som omfattas av förordning (2016:1128) om fluorerade växthusgaser.	Timavgift
Återkommande tillsyn av anläggningar som omfattas av förordning (2016:1129) om ozonnedbrytande ämnen.	Timavgift
Krav på försiktighetsmått eller skyddsåtgärd i samband med spridning av biocidprodukter 4 kap § 2 (NFS2015:3) och 26 kap. 9 § miljöbalken (SFS 1998:808)	Timavgift
Tillsyn i övrigt av kemiska produkter	Timavgift
AVFALL OCH PRODUCENTANSVAR	
<i>Prövning</i>	
Prövning av ansökan om undantag enligt vad som föreskrivs i kommunens föreskrifter om avfallshantering	
Eget omhändertagande av hushållsavfall	Timavgift
Eget omhändertagande av slam, latrin och urin	Timavgift
Förlängt hämtningsintervall för slamtömning	1 timma
<i>Anmälan</i>	
Handläggning av anmälan från fastighetsägare eller nyttjanderättshavare om kompostering, nedgrävning, återvinning eller bortskaffande av annat avfall än trädgårdsavfall på fastigheten enligt 45 § avfallsförordningen (2011:927)	
Undantag: Anmälan om kompostering vid en- och tvåfamiljshus (ingen avgift)	Timavgift
Anmälan om installation av torrtoalett	Timavgift
<i>Tillsyn</i>	

Anvisning om nedgrävning av häst enligt 27 § Statens Jordbruksverks föreskrifter (2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur och människor	2 timmar
Återkommande tillsyn över transportörer av farligt avfall med tillstånd enligt 36 § avfallsförordningen (2011:927)	Timavgift
Tillsyn i övrigt av avfallshantering och producentansvar	Timavgift
Tillsyn av fritidsbåtshamn enligt (TSFS 2023:12)	Timavgift

Taxebilaga 2, Avgiftsklasser för miljöfarlig verksamhet och hälsoskyddsverksamheter

Följande förkortningar används i tabellen:

MPF= Miljöprövningsförordning (2013:251)

VK/KK= Verksamhetskod/Klassningskod

TF= Tidsfaktor

PN= Prövningsnivå

A och **B**= tillståndsplikt **C**= anmälningsplikt **U**= utan prövnings-/anmälningsplikt

Lagrum i MPF	VK/ KK	TF	PN	Beskrivning
				JORDBRUK
				Djurhållning
2 kap 1 §	1.10-i	12	B	Anläggning för djurhållning med 1. mer än 40 000 platser för fjäderfän, 2. mer än 2 000 platser för växande grisar som är tyngre än 30 kilogram och avsedda för produktion, eller 3. mer än 750 platser för suggor.
2 kap 2 §	1.11	10	B	Anläggning med stadigvarande djurhållning av nötkreatur, hästar eller minkar med mer än 400 djurenheter, dock inte inhägnad. Med en djurenhet avses 1. en mjölkko eller sinko inklusive kalv upp till en månads ålder, 2. Sex kalvar från en månads upp till sex månaders ålder, 3. Tre övriga nöt, sex månader eller äldre, 4. En häst, inklusive föl upp till sex månaders ålder, eller 5. Tio minkhonor för avel, inklusive valpar upp till åtta månaders ålder och avelshannar.

2 kap 3 §	1.20		C	<p>Anläggning med stadigvarande djurhållning med mer än 100 djurenheter, dock inte inhägnad.</p> <p>Med en djurenhet avses</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. en mjölkko eller sinko, inklusive kalv upp till en månads ålder, 2. Sex kalvar från en månads upp till sex månaders ålder, 3. Tre övriga nöt, sex månader eller äldre, 4. Tre suggor eller betäckta gyttor, inklusive smågrisar upp till tolv veckors ålder, 5. Tio slaktsvin, obetäckta gyttor eller avelsgaltar, tolv veckor eller äldre, 6. En häst, inklusive föl upp till sex månaders ålder, 7. Tio minkhonor för avel, inklusive valpar upp till åtta månaders ålder och avelshannar, 8. Etthundra kaniner, 9. Etthundra värphöns eller kycklingmödrar, sexton veckor eller äldre, 10. Tvåhundra unghöns upp till sexton veckors ålder, 11. Tvåhundra slaktkycklingar, 12. Etthundra kalkoner, gäss eller ankor, inklusive kycklingar och ungar upp till en veckas ålder, 13. femton strutsfåglar av arterna struts, emu eller nandu, inklusive kycklingar upp till en veckas ålder, 14. Tio får eller getter, sex månader eller äldre, 15. Fyrtio lamm eller killingar upp till sex månaders ålder, eller 16. I fråga om andra djurarter, det antal djur som har en årlig sammanlagd utsöndring motsvarande 100 kilogram kväve eller 13 kilogram fosfor i färsk träck eller urin. <p>Vid beräkningen av antalet djur enligt första stycket 16 ska det alternativ av kväve eller fosfor väljas som ger det lägsta antalet djur. Anmälningssplikten gäller inte</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. renskötsel, eller 2. Om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 eller 2 §. <p>- Mer än 200 djurenheter - Mer än 100 djurenheter</p>
-	1.2001	2	U	<p>Anläggning med stadigvarande djurhållning med mer än 30 djurenheter (det högsta antalet djurenheter under året) men högst 100 djurenheter, dock inte inhägnad. Med en djurenhet avses samma som under 1.20. Denna beskrivning gäller inte renskötsel.</p>
				Uppodling av annan mark än jordbruksmark för jordbruksproduktion
2 kap 4 §	1.30	2	C	Uppodling av annan mark än jordbruksmark för produktion av foder, livsmedel eller annan liknande jordbruksproduktion.
				Odling
-	1.3001	2	U	Växthus eller kemikalieintensiv odling med

				en odlingsyta som är större än 5000 kvadratmeter.
-	1.3002	2	U	Växthus eller kemikalieintensiv odling med en odlingsyta som är större än 2000 men högst 5000 kvadratmeter.
-	1.3004	2	U	Odling av jordbruksmark som är större än 70 hektar för produktion av foder, livsmedel eller annan liknande jordbruksproduktion.
				FISKODLING OCH ÖVERVINTRING AV FISK
3 kap 1 §	5.10	20	B	Fiskodling eller övervintring av fisk där mer än 40 ton foder förbrukas per kalenderår.
3 kap 2 §	5.20	8	C	Fiskodling eller övervintring av fisk där mer än 1,5 ton foder förbrukas per kalenderår, om inte verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
				UTVINNING, BRYTNING OCH BEARBETNING AV TORV, OLJA, GAS, KOL, MALM, MINERAL, BERG, NATURGRUS OCH ANNAT
				Berg, naturgrus och andra jordarter
4 kap 1 §	10.10	20	B	Täkt av torv med ett verksamhetsområde som är större än 150 hektar, om verksamheten inte 1. omfattas av en bearbetningskoncession enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, eller 2. endast innebär uppläggning och bortforsling av redan utbrutet och bearbetat material efter det att tillsynsmyndigheten meddelat beslut om att täkten är avslutad.
4 kap 2 §	10.11	15	B	Täkt av berg med ett verksamhetsområde som är större än 25 hektar, om verksamheten inte endast innebär uppläggning och bortforsling av redan utbrutet och bearbetat material efter det att tillsynsmyndigheten meddelat beslut om att täkten är avslutad.
4 kap 3 §	10.20	15	B	Tillståndsplikt B och verksamhetskod 10.20 gäller för täkt för annat än markinnehavarens husbehov av berg, naturgrus eller andra jordarter, om verksamheten inte 1. är tillståndspliktig enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln, 2. är tillståndspliktig enligt 1 eller 2 §, eller 3. endast innebär uppläggning och bortforsling av redan utbrutet och bearbetat material efter det att tillsynsmyndigheten meddelat beslut om att täkten är avslutad. Förordning (2016:999).
4 kap 4 §	10.30	8	C	Täkt för markinnehavarens husbehov av mer än 10 000 ton totalt uttagen mängd naturgrus.
4 kap 5 §	10.40	8	C	Täkt för markinnehavarens husbehov av 1. mer än 10 000 ton totalt uttagen mängd berg, 2. torv med ett verksamhetsområde större än 5 hektar, eller 3. mer än 50 000 kubikmeter totalt uttagen mängd torv. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten 1. omfattas av bearbetningskoncession enligt lagen (1985:620) om vissa

				torvfyndigheter, eller 2. är tillståndspliktig enligt 1 eller 2 §.
4 kap 6 §	10.50	6	C	Anläggning för sortering eller krossning av berg, naturgrus eller andra jordarter 1. inom område som omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelser, eller 2. utanför område som omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelser, om verksamheten bedrivs på samma plats under en längre tid än trettio kalenderdagar under en tolv månaders-period.
4 kap 7 §	10.60	10	C	Anläggning för framställning, bearbetning eller omvandling av bränsle eller bränsleprodukt som baseras på mer än 500 ton torv per kalenderår.
				Råpetroleum, naturgas och kol
4 kap 9 §	11.20	16	B	Utvinning av råolja eller naturgas inom andra områden än de som avses i 8 §.
4 kap 10 §	11.30	12	C	Industriell tillverkning av briketter av kol eller brunkol.
				Malm och mineral
4 kap 13 §	13.30	60	B	Anläggning för rostning eller sintring av metallhaltig malm för provändamål.
4 kap 15 §	13.50	70	B	Provbrytning inklusive annan bearbetning eller anrikning av malm, mineral eller kol än rostning och sintring.
4 kap 16 §	13.60	30	B	Anläggning för utvinning av asbest.
				Annan utvinningsindustri
4 kap 17 §	13.70	8	C	Djupborring som inte är tillståndspliktig enligt 8 eller 9 §.
				LIVSMEDEL OCH FODER
				Slakterier
5 kap 1 §	15.10-i <i>15.10-i1</i> <i>15.10-i2</i>	95 45	B	Slakteri med en produktion baserad på en slaktvikt av mer än 50 ton per dygn eller mer än 12 500 ton slaktvikt per kalenderår - Mer än 50 000 ton slaktvikt per kalenderår. - Mer än 12 500 men högst 50 000 ton slaktvikt per kalenderår.
5 kap 2 §	15.20	25	B	Slakteri med en produktion baserad på mer än 7 500 ton men högst 12 500 ton slaktvikt per kalenderår
5 kap 3 §	15.30	10	C	Slakteri med en produktion baserad på mer än 50 ton men högst 7 500 ton slaktvikt per kalenderår
-	15.3001	6	U	Slakteri för en produktion baserad på mer än 20 ton men högst 50 ton slaktvikt per kalenderår Punkten gäller inte restauranger, butiker, caféer och liknande med huvudsaklig servering eller försäljning till allmänheten.
				Livsmedel av animaliska råvaror
5 kap 4 §	15.40-i	80	B	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart animaliska råvaror med en produktion av mer än 75 ton per dygn eller mer än 18 750 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten endast avser mjölkprodukter eller endast innebär paketering.

5 kap 5 §	15.41	70	B	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart animaliska råvaror med en produktion av mer än 2 000 ton men högst 18 750 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten endast avser mjölkprodukter eller glass eller endast innebär paketering.
5 kap 6 §	15.50		C	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart animaliska råvaror med en produktion av mer än 50 ton men högst 2 000 ton per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten endast avser mjölkprodukter eller glass eller endast innebär paketering.
	15.50-1	40		-Beredning och behandling med en produktion av mer än 500 ton men högst 2000 ton per kalenderår.
	15.50-2	25		- Beredning och behandling med en produktion av mer än 50 ton men högst 500 ton per kalenderår.
				Rökeri
5 kap 7 §	15.80		C	Rökeri för en produktion av mer än 50 ton men högst 18 750 ton rökta produkter per kalenderår.
	15.80-1	10		- Mer än 500 ton men högst 18 750 ton rökta produkter per kalenderår.
	15.80-2	6		- Mer än 50 ton men högst 500 ton rökta produkter per kalenderår.
				Livsmedel av vegetabiliska råvaror
5 kap 8 §	15.90-i	80	B	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart vegetabiliska råvaror med en produktion av 1. mer än 75 000 ton produkter per kalenderår, eller 2. mer än a) 600 ton per dygn, om anläggningen är i drift i högst 90 dygn i rad under ett kalenderår, eller b) 300 ton per dygn i övriga fall. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten endast innebär paketering.
5 kap 9 §	15.95	60	B	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart vegetabiliska råvaror med en produktion av mer än 10 000 ton men högst 75 000 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten 1. är tillståndspliktig enligt 8 §, eller 2. endast avser kvarnprodukter, glass, råsprit, alkoholhaltig dryck, malt, maltdryck, läskedryck, jäst eller kafferostning eller endast innebär paketering.
5 kap 10 §	15.101	12	C	Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av enbart vegetabiliska råvaror med en produktion av mer än 2 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om

				<p>verksamheten</p> <p>1. är tillståndspliktig enligt 8 §, eller</p> <p>2. endast avser kvarnprodukter, glass, råsprit, alkoholhaltig dryck, malt, maltdryck, läskedryck, jäst eller kafferostning eller endast innebär paketering.</p>
				Kvarnprodukter
5 kap 11 §	15.125		C	<p>Framställning av livsmedel med tillverkning av kvarnprodukter samt beredning och behandling av kvarnprodukter, med en produktion av mer än 1 000 ton men högst 75 000 ton per kalenderår.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 § eller endast innebär paketering.</p> <p>- Mer än 50 000 ton per kalenderår.</p> <p>- Mer än 1 000 ton men högst 50 000 ton per kalenderår.</p>
	15.125-1 15.125-2	16 12		
				Livsmedel av kombinerade råvaror
5 kap 12 §	15.131-i	40	B	<p>Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av både animaliska och vegetabiliska råvaror, i kombinerade eller separata produkter, med en produktion av en slutprodukt vars innehåll av animaliskt ursprung uppgår till</p> <p>1. mer än 10 viktprocent och produktionen uppgår till mer än 75 ton per dygn eller mer än 18 750 ton per kalenderår, eller</p> <p>2. högst 10 viktprocent och produktionen uppgår till en mängd</p> <p>a) per dygn som i antal ton överstiger animalievärdet,</p> <p>b) per kalenderår som i antal ton överstiger talet 250 multiplicerat med animalievärdet.</p> <p>Med animalievärdet avses talet 300 minskat med det tal som bestäms genom att multiplicera 22,5 med talet för det animaliska materialets viktprocent av slutprodukten.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten innebär endast paketering.</p>
5 kap 13 §	15.141	10	B	<p>Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av både animaliska och vegetabiliska råvaror, i kombinerade eller separata produkter, med en produktion av mer än 5 000 ton per kalenderår.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten</p> <p>1. är tillståndspliktig enligt 12 §, eller</p> <p>2. endast avser glass eller endast innebär paketering.</p>
5 kap 14 §	15.151	8	C	<p>Anläggning för framställning av livsmedel med beredning och behandling av både animaliska och vegetabiliska råvaror, i kombinerade eller separata produkter, med en produktion av mer än 400 ton men högst 5 000 ton per kalenderår.</p> <p>Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten</p> <p>1. är tillståndspliktig enligt 12 §, eller</p> <p>2. endast avser glass eller endast innebär paketering.</p>

				Mjolkprodukter
5 kap 15 §	15.170-i	50	B	Anläggning för framställning av mjölkprodukter med en produktion baserad på en invägning av mer än 200 ton per dygn som kalenderårsmedelvärde.
5 kap 16 §	15.180		C	Anläggning för framställning av mjölkprodukter med en produktion baserad på en invägning av mer än 500 ton per kalenderår men högst 200 ton per dygn som kalenderårsmedelvärde. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten endast avser glass.
	15.180-1	30		
	15.180-2	12		
	15.180-3	10		
				- Mer än 50 000 ton per kalenderår. - Mer än 20 000 ton men högst 50 000 ton per kalenderår. - Mer än 500 ton men högst 20 000 ton per kalenderår.
				Oljor och fetter
5 kap 17 §	15.185-i	60	B	Anläggning för framställning eller raffinering av vegetabiliska eller animaliska oljor eller fetter eller produkter av sådana oljor eller fetter med en produktion av 1. mer än 18 750 ton per kalenderår, om produktionen baseras på animaliska råvaror, eller 2. mer än 75 000 ton per kalenderår, om produktionen baseras på enbart vegetabiliska råvaror. Tillståndssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndsspliktig enligt 4, 5, 8, 9, 12, 13 eller 15 §.
5 kap 18 §	15.190	50	B	Anläggning för framställning eller raffinering av vegetabiliska eller animaliska oljor eller fetter eller produkter av sådana oljor eller fetter med en produktion av 1. mer än 5 000 ton men högst 18 750 ton per kalenderår, om produktionen baseras på animaliska råvaror, eller 2. mer än 5 000 ton men högst 75 000 ton per kalenderår, om produktionen baseras på vegetabiliska råvaror. Tillståndssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndsspliktig enligt 4, 5, 8, 9, 12, 13, 15 eller 17 §.
5 kap 19 §	15.200	12	C	Anläggning för framställning eller raffinering av vegetabiliska eller animaliska oljor eller fetter eller produkter av sådana oljor eller fetter med en produktion av mer än 100 ton men högst 5 000 ton kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, eller om verksamheten endast avser mjölkprodukter.
				Glass
5 kap 20 §	15.210	40	B	Anläggning för tillverkning av glass med en produktion av 1. mer än 15 000 ton men högst 18 750 ton per kalenderår om produktionen baseras på animaliska råvaror, eller 2. mer än 15 000 ton men högst 75 000 ton

				per kalenderår om produktionen baseras på endast vegetabiliska råvaror.
5 kap 21 §	15.220	8	C	Anläggning för tillverkning av glass med en produktion av mer än 10 ton men högst 15 000 ton per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 4, 8, 9, 12 eller 15 §.
				Råsprit och alkoholhaltiga drycker
5 kap 22 §	15.230	80	B	Anläggning för framställning av råsprit eller alkoholhaltig dryck genom jäsnings eller destillation med en produktion av mer än 5 000 ton men högst 75 000 ton ren etanol per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 §.
5 kap 23 §	15.240		C	Anläggning för framställning av råsprit eller alkoholhaltig dryck genom jäsnings eller destillation motsvarande mer än 10 ton ren etanol per kalenderår, om inte verksamheten är tillståndspliktig enligt 25 §.
	15.240-1	30		- Mer än 500 ton men högst 5 000 ton ren etanol per kalenderår.
	15.240-2	20		- Mer än 100 ton men högst 500 ton ren etanol per kalenderår.
	15.240-3	12		- Mer än 10 ton men högst 100 ton ren etanol per kalenderår.
				Malt, maltdrycker och läskedrycker
5 kap 24 §	15.250	40	B	Bryggeri eller annan anläggning för framställning av malt, maltdryck eller läskedryck med en produktion av mer än 10 000 ton men högst 75 000 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 §.
5 kap 25 §	15.260	25	C	Bryggeri eller annan anläggning för framställning av malt, maltdryck eller läskedryck med en produktion av mer än 1 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 §.
-	15.26001	4	U	Bryggeri eller annan anläggning för framställning av malt från 500 ton till högst 1 000 ton maltdryck per kalenderår, om verksamheten medför utsläpp av vatten som leds till ett externt avloppsreningsverk som är tillståndspliktigt enligt 90.10. Punkten gäller inte restauranger, butiker, caféer och liknande med huvudsaklig servering eller försäljning till allmänheten.
				Jäst
5 kap 26 §	15.270	75	B	Tillverkning av jäst med en produktion av mer än 100 ton men högst 75 000 ton per kalenderår eller för framställning av startkulturer av mikroorganismer för livsmedelsindustri eller jordbruk, om anläggningen har en sammanlagd reaktorvolym om minst tio kubikmeter. Tillståndsplikt gäller inte om verksamheten

				är tillståndspliktig enligt 8 §.
				Kafferostning
5 kap 27 §	15.280		C	Anläggning för rostning av mer än 100 ton men högst 75 000 ton kaffe per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 §.
	15.280-5	25		- Rostning av mer än 3 000 ton kaffe per kalenderår.
	15.280-6	10		- Rostning av mer än 100 ton men högst 3 000 ton kaffe per kalenderår.
				Paketering av livsmedel
5 kap 28 §	15.310	8	C	Anläggning för yrkesmässig industriell förpackning av animaliska eller vegetabiliska produkter som inte sker i någon tillstånds- eller anmälningsspliktig verksamhet enligt någon av 1-27 §§.
				Foder av animaliska råvaror
5 kap 29 §	15.330-i	40	B	Anläggning för framställning av foder med beredning och behandling av enbart animaliska råvaror med en produktion av mer än 75 ton foder per dygn eller mer än 18 750 ton foder per kalenderår. Tillståndssplikten gäller inte om verksamheten endast avser mjölk eller endast innebär paketering.
5 kap 30 §	15.340		C	Anläggning för framställning av foder med beredning och behandling av enbart animaliska råvaror med en produktion av mer än 500 ton men högst 18 750 ton foder per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten
	15.340-1	30		1. är tillståndspliktig enligt 29 §, eller
	15.340-2	15		2. endast avser mjölk eller endast innebär paketering.
				- Mer än 5 000 ton men högst 18 750 ton produkter per kalenderår. - Mer än 500 ton men högst 5 000 ton produkter per kalenderår.
				Foder av vegetabiliska råvaror
5 kap 31 §	15.350-i	12	B	Anläggning för framställning av foder med beredning och behandling av enbart vegetabiliska råvaror med en produktion av
				1. mer än 75 000 ton per kalenderår, eller
				2. mer än
				a) 600 ton per dygn, om anläggningen är i drift högst 90 dygn i rad under ett kalenderår, eller
				b) 300 ton per dygn i övriga fall.
				Tillståndssplikten gäller inte om verksamheten endast innebär paketering. Förordning (2016:1188).
5 kap 32 §	15.360	8	C	Anläggning för framställning av foder med beredning och behandling av enbart vegetabiliska råvaror med en produktion av mer än 5 000 ton men högst 75 000 ton produkter per kalenderår.
				Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten

				1. är tillståndspliktig enligt 31 §, eller 2. endast avser oljekakor från vegetabiliska oljor eller fetter eller endast innebär paketering. Förordning (2016:1188).
				Foder av kombinerade råvaror
5 kap 33 §	15.370-i	20	B	Anläggning för framställning av foder med beredning och behandling av animaliska och vegetabiliska råvaror, i kombinerade eller separata produkter, med en produktion av en slutprodukt vars innehåll av animaliskt material uppgår till 1. mer än 10 viktprocent och produktionen uppgår till mer än 75 ton per dygn eller mer än 18 750 ton per kalenderår, 2. högst 10 viktprocent och produktionen uppgår till en mängd a) per dygn som i antal ton överstiger animalievärdet, b) per kalenderår som i antal ton överstiger talet 250 multiplicerat med animalievärdet. Med animalievärdet avses talet 300 minskat med det tal som bestäms genom att multiplicera 22,5 med talet för det animaliska materialets viktprocent av slutprodukten. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten endast innebär paketering. Förordning (2016:1188).
				TEXTILVAROR
6 kap 1 §	17.10-i 17.10-i1 17.10-i2	100 90	B	Anläggning för förbehandling eller färgning av mer än 10 ton textilfibrer eller textilier per dygn eller mer än 2 500 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår. - Mer än 20 000 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår. - Mer än 2 500 ton men högst 20 000 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår.
6 kap 2 §	17.20 17.20-1 17.20-2 17.20-3	70 40 30	B	Anläggning för förbehandling eller färgning av mer än 200 ton men högst 2 500 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår eller för annan beredning av mer än 200 ton textilmaterial per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten 1. är tillståndspliktig enligt 1 §, eller 2. medför utsläpp av avloppsvatten och utsläpp till luft av högst 3 ton flyktiga organiska föreningar per kalenderår. - Annan beredning än förbehandling eller färgning av mer än 2500 ton textilmaterial per kalenderår. - Förbehandling eller färgning av mer än 1000 ton men högst 2500 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår eller för annan beredning av mer än 1000 ton men högst 2500 ton textilmaterial per kalenderår. - Förbehandling eller färgning av mer än 200 ton men högst 1000 ton textilfibrer eller textilier per kalenderår eller för annan beredning av mer än 200 ton men högst 1 000 ton textilmaterial per kalenderår.
6 kap 3 §	17.30	10	C	Anläggning för förbehandling, färgning eller annan beredning av mer än 10 ton men

				högst 200 ton textilmaterial per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
				PÄLS, SKINN OCH LÄDER
7 kap 1 §	18.10-i	90	B	Anläggning för garvning av mer än 12 ton hudar eller skinn per dygn eller mer än 3 000 ton hudar eller skinn per kalenderår.
7 kap 2 §	18.20	90	B	Anläggning för garvning av mer än 100 ton men högst 3 000 ton hudar eller skinn per kalenderår eller för annan beredning av mer än 100 ton hudar eller skinn. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
7 kap 3 §	18.30	25	C	Anläggning för garvning eller annan beredning av mer än 2 ton men högst 100 ton hudar eller skinn per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
				TRÄVAROR
				Kemikaliebehandling av trä och träprodukter
8 kap 1 §	20.05-i	50	B	Anläggning för behandling av trä eller träprodukter med kemikalier med en produktion av mer än 75 kubikmeter behandlat trä eller träprodukter per dygn eller mer än 18 750 kubikmeter behandlat trä eller träprodukter per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten endast avser behandling mot blånadssvamp. Förordning (2016:1188).
8 kap 2 §	20.10	30	C	Anläggning för behandling av trä eller träprodukter med kemikalier med en produktion av högst 75 kubikmeter behandlat trä eller träprodukter per dygn eller högst 18 750 kubikmeter behandlat trä eller träprodukter per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten endast avser behandling mot blånadssvamp.
				Sågning, hyvling och svarvning av trä
8 kap 3 §	20.20 <i>20.20-1</i> <i>20.20-2</i> <i>20.20-3</i>	 80 60 40	B	Sågverk eller annan anläggning för tillverkning av träprodukter genom sågning, hyvling eller svarvning för en produktion av mer än 70 000 kubikmeter per kalenderår. - Mer än 500 000 kubikmeter per kalenderår. - Mer än 200 000 kubikmeter men högst 500 000 kubikmeter per kalenderår. - Mer än 70 000 kubikmeter men högst 200 000 kubikmeter per kalenderår.
8 kap 4 §	20.30 <i>20.30-1</i> <i>20.30-2</i>	 30 20	C	Sågverk eller annan anläggning för tillverkning av träprodukter genom sågning, hyvling eller svarvning för en produktion av mer än 6 000 kubikmeter per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 3 §. - Mer än 30 000 kubikmeter men högst 70 000 kubikmeter per kalenderår.

				- Mer än 6 000 kubikmeter men högst 30 000 kubikmeter per kalenderår.
				Träbaserade bränslen och bränslen av jordbruksprodukter
8 kap 5 §	20.40		C	Anläggning för framställning eller bearbetning av träbaserat bränsle, eller av bränsleprodukter som är baserade på skogs- eller jordbruksprodukter, i form av 1. träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 1 000 kubikmeter fast mått eller 3 000 kubikmeter löst mått råvara per kalenderår, eller 2. pellets eller briketter, baserad på mer än 5 000 kubikmeter råvara per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte tillfällig flisning.
	20.40-1	30		
	20.40-2	20		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 100 000 kubikmeter fast mått per kalenderår.
	20.40-3	10		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 10 000 kubikmeter men högst 100 000 kubikmeter fast mått per kalenderår.
	20.40-4	20		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 1 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter fast mått per kalenderår.
	20.40-5	15		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 150 000 kubikmeter löst mått råvara per kalenderår.
	20.40-6	8		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 20 000 kubikmeter men högst 150 000 kubikmeter löst mått råvara per kalenderår.
	20.40-7	10		- I form av träull, trämjöl, flis, spån eller liknande, baserad på mer än 3 000 kubikmeter men högst 20 000 kubikmeter löst mått råvara per kalenderår. - I form av pellets eller briketter, baserad på mer än 5 000 kubikmeter råvara per kalenderår.
				Träbaserade skivor, fanér, plywood och spån
8 kap 6 §	20.50-i	90	B	Anläggning med en produktion av mer än 600 kubikmeter per dygn eller mer än 150 000 kubikmeter per kalenderår av OSB-skivor, träfiberskivor eller spånskivor.
8 kap 7 §	20.60		C	Anläggning för tillverkning av 1. fanér eller plywood, eller 2. högst 600 kubikmeter per dygn eller högst 150 000 kubikmeter per kalenderår av OSB-skivor, träfiberskivor, spånskivor eller andra produkter av spån.
	20.60-1	25		-fanér eller plywood
	20.60-2	25		- mer än 500 kubikmeter men högst 150 000 kubikmeter per kalenderår av OSB-skivor, träfiberskivor, spånskivor eller andra produkter av spån.
	20.60-3	12		- mer än 200 kubikmeter men högst 500 kubikmeter per kalenderår av OSB-skivor, träfiberskivor, spånskivor eller andra produkter av spån.

				Lagring av timmer
8 kap 8 §	20.70		B	Anläggning för lagring av 1. mer än 20 000 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub) på land med begjutning av vatten, eller 2. mer än 10 000 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub) i vatten. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är anmälningspliktig enligt 10 §. - 1. mer än 200 000 kubikmeter på land med begjutning av vatten, eller 2. mer än 100 000 kubikmeter i vatten. -1. Mer än 80 000 kubikmeter men högst 200 000 kubikmeter på land med begjutning av vatten, eller 2. Mer än 10 000 kubikmeter men högst 40 000 kubikmeter i vatten. - 1. Mer än 20 000 kubikmeter men högst 80 000 kubikmeter med begjutning av vatten, eller 2. Mer än 10 000 kubikmeter men högst 40 000 kubikmeter i vatten.
	20.70-1	30		
	20.70-2	20		
	20.70-3	15		
8 kap 9§	20.80		C	Anläggning för lagring av 1. mer än 2 000 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub), om lagringen sker på land utan vattenbegjutning, 2. mer än 500 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub), om lagringen sker på land med vattenbegjutning och inte är tillståndspliktig enligt 8 §, eller 3. mer än 500 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub) i vatten, om lagringen inte är tillståndspliktig enligt 8 §. - Mer än 10 000 kubikmeter men högst 20 000 kubikmeter på land med vattenbegjutning - Mer än 500 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter på land med vattenbegjutning. - Mer än 2 000 kubikmeter på land utan vattenbegjutning. - Mer än 5 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter i vatten. - Mer än 500 kubikmeter men högst 5 000 kubikmeter i vatten.
	20.80-1	10		
	20.80-2	10		
	20.80-3	12		
	20.80-4	15		
	20.80-5	15		
8 kap 10 §	20.90	8	C	Anläggning för lagring av timmer som inte sker i eller nära vattentäkt, om lagringen har pågått mer än sex veckor, behövs med anledning av storm eller orkan och omfattar 1. mer än 20 000 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub) på land med begjutning av vatten, eller 2. mer än 10 000 kubikmeter timmer fast mått under bark (m ³ fub) i vatten.
				Behandling av blånadssvamp
8 kap 11 §	20.91	12	C	Anläggning för behandling av trä och träprodukter mot blånadssvamp. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 1 eller 2 §.
				MASSA, PAPPER OCH PAPPERSVAROR

9 kap 3 §	21.40	30	B	Anläggning för framställning i industriell skala av högst 20 ton per dygn eller högst 7 300 ton per kalenderår av papper, papp eller kartong.
				FOTOGRAFISK OCH GRAFISK PRODUKTION
10 kap 1 §	22.10	25	C	Rulloffsettryckeri där tryckning sker med heatsetfärg. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt 19 kap. 2, 3 eller 4 §.
10 kap 2 §	22.20	12	C	Anläggning med tillverkning av metallklichéer.
10 kap 3 §	22.30	25	B	Anläggning med utsläpp av processavloppsvatten där mer än 50 000 kvadratmeter fotografiskt material i form av film eller papperskopior framkallas per kalenderår.
10 kap 4 §	22.40		C	Anläggning 1. utan utsläpp av processavloppsvatten där mer än 50 000 kvadratmeter fotografiskt material i form av film eller papperskopior framkallas per kalenderår, eller 2. med utsläpp av processavloppsvatten där mer än 5 000 kvadratmeter fotografiskt material i form av film eller papperskopior framkallas per kalenderår, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 3 §.
	22.40-1	8		- Utan utsläpp av processavloppsvatten där mer än 50 000 kvadratmeter framkallas per kalenderår.
	22.40-2	15		- Med utsläpp av processavloppsvatten där mer än 15 000 kvadratmeter men högst 50 000 kvadratmeter framkallas per kalenderår.
	22.40-3	10		- Med utsläpp av processavloppsvatten där mer än 5 000 kvadratmeter men högst 15 000 kvadratmeter framkallas per kalenderår.
-	22.4004	4	U	Anläggning med utsläpp av processavloppsvatten där mer än 1 000 kvadratmeter men högst 5 000 kvadratmeter fotografiskt material i form av film eller papperskopior framkallas per kalenderår, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 22.30.
				STENKOLSPRODUKTER, RAFFINERADE PETROLEUMPRODUKTER OCH KÄRNBRÄNSLE
11 kap 6 §	23.20	95	B	Anläggning för tillverkning av produkter ur kol, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 2, 3, 4 eller 5 § eller 17 kap. 4 §.
				KEMISKA PRODUKTER
				Organiska kemikalier
12 kap 2 §	24.02-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton enkla kolväten per kalenderår
12 kap 4 §	24.04-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton syrenehållande organiska föreningar per kalenderår

12 kap 6 §	24.06-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton svavelinnehållande organiska föreningar per kalenderår
12 kap 8 §	24.08-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton kväveinnehållande organiska föreningar per kalenderår
12 kap 10 §	24.10-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton fosforinnehållande organiska föreningar per kalenderår
12 kap 12 §	24.12-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton halogenerade kolväten per kalenderår
12 kap 14 §	24.14-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton metallorganiska föreningar per kalenderår
12 kap 16 §	24.16-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton plaster per kalenderår
12 kap 18 §	24.18-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton syntetgummi per kalenderår
12 kap 20 §	24.20-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton färgämnen eller pigment per kalenderår
12 kap 22 §	24.22-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton ytaktiva ämnen eller tensider per kalenderår
				Oorganiska kemikalier
12 kap 24 §	24.24-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton gaser per kalenderår
12 kap 26 §	24.26-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton syror per kalenderår
12 kap 28 §	24.28-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton baser per kalenderår
12 kap 30 §	24.30-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton salter per kalenderår
12 kap 32 §	24.32-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 20 000 ton icke-metaller, metalloxider eller andra oorganiska föreningar per kalenderår
				Gödselmedel
12 kap 34 §	24.34-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala per kalenderår tillverka högst 20 000 ton enkla eller sammansatta gödselmedel baserade på fosfor, kväve eller kalium
				Växtskyddsmedel och biocider
12 kap 36 §	24.36-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 1 000 ton växtskyddsmedel eller biocider per kalenderår
12 kap 37 §	24.37	60	B	Anläggning för tillverkning i industriell skala av biotekniska organismer för bekämpningsändamål
				Läkemedel
12 kap 39 §	24.39-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 1 000 ton läkemedel, även mellanprodukter, per kalenderår
12 kap 40 §	24.40	12	C	Anläggning för att genom endast fysikaliska processer tillverka läkemedel (farmaceutisk

				tillverkning). Anmälningssplikten gäller inte apotek eller sjukhus eller om verksamheten är tillståndspliktig enligt 19 kap 3 §.
12 kap 41 §	24.41	8	C	Anläggning för behandling av mellanprodukter. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt någon av 1-40 eller 42-47 §§.
				Sprängämnen
12 kap 43 §	24.43-i	60	B	Anläggning för att genom kemisk eller biologisk reaktion i industriell skala tillverka högst 1 000 ton sprängämnen per kalenderår
				Annan kemisk tillverkning
12 kap 44 §	24.44	12	C	Anläggning för att genom kemiska eller biologiska reaktioner yrkesmässigt tillverka organiska eller oorganiska ämnen, i försöks-, pilot- eller laboratorieskala eller annan icke industriell skala.
12 kap 45 §	24.45		B	Anläggning för att genom endast fysikaliska processer i industriell skala tillverka 1. gas- eller vätskeformiga kemiska produkter, 2. läkemedelssubstanser genom extraktion ur biologiskt material, 3. sprängämnen, 4. pyrotekniska artiklar, eller 5. ammunition. Tillståndssplikten gäller inte 1. tillverkning av mindre än 100 ton per kalenderår, om det i verksamheten inte används eller tillverkas någon kemisk produkt som a) enligt föreskrifter som har meddelats av Kemikalieinspektionen är klassificerad eller uppfyller kriterierna för att klassificeras med de riskfraser som ingår i faroklasserna "mycket giftig", "giftig", "frätande", "cancerframkallande", "mutagen", "reproduktionstoxisk" eller "miljöfarlig", eller b) enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1272/2008 av den 16 december 2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar, ändring och upphävande av direktiven 67/548/EEG och 1999/45/EG samt ändring av förordning (EG) nr 1907/2006 uppfyller kriterierna för att klassificeras i faroklasserna "akut toxicitet kategori 1", "akut toxicitet kategori 2", "akut toxicitet kategori 3", "specifik organtoxicitet enstaka exponering kategori 1", "specifik organtoxicitet upprepad exponering kategori 1", "frätande på huden kategori 1A", "frätande på huden kategori 1B", "frätande på huden kategori 1C", "cancerogenitet kategori 1A", "cancerogenitet kategori 1B", "cancerogenitet kategori 2", "mutagenitet i könsceller kategori 1A", "mutagenitet i könsceller kategori 1B", "mutagenitet i könsceller kategori 2", "reproduktionstoxicitet

	<p>24.45-1</p> <p>24.45-2</p> <p>24.45-3</p> <p>24.45-4</p> <p>24.45-5</p>	<p>50</p> <p>50</p> <p>50</p> <p>50</p> <p>30</p>		<p>kategori 1A", "reproduktionstoxicitet kategori 1B", "reproduktionstoxicitet kategori 2", "farligt för vattenmiljön kategori akut 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 2", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 3", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 4" eller "farligt för ozonskiktet",</p> <p>2. tillverkning av färg eller lack, om tillverkningen uppgår till högst 1 000 ton per kalenderår,</p> <p>3. tillverkning av rengöringsmedel eller kroppsvårds-, kosmetik- eller hygienprodukter, om tillverkningen uppgår till högst 2 000 ton per kalenderår,</p> <p>4. tillverkning av gasformiga kemiska produkter genom destillation, eller</p> <p>5. om verksamheten är tillståndspliktig enligt 19 kap.</p> <p>-verksamheten avser gas- eller vätskeformiga kemiska produkter</p> <p>-verksamheten avser läkemedelssubstanser</p> <p>-verksamheten avser sprängämnen</p> <p>-verksamheten avser pyrotekniska artiklar</p> <p>-verksamheten avser ammunition</p>
12 kap 46 §	<p>24.46</p> <p>24.46-1</p> <p>24.46-2</p> <p>24.46-3</p> <p>24.46-4</p>	<p>40</p> <p>30</p> <p>20</p> <p>12</p>	C	<p>Anläggning för att genom endast fysikaliska processer i industriell skala tillverka</p> <p>1. naturläkemedel genom extraktion ur biologiskt material,</p> <p>2. mer än 10 ton färg eller lack per kalenderår, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 45 §,</p> <p>3. mer än 10 ton rengöringsmedel eller kroppsvårds-, kosmetik- eller hygienprodukter per kalenderår, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 45 §,</p> <p>4. mer än 5 000 ton gasformiga kemiska produkter per kalenderår, om tillverkningen sker genom destillation, eller</p> <p>5. andra kemiska produkter, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 45 §.</p> <p>Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 19 kap. 3 §.</p> <p>- Mer än 10 ton färg eller lack per kalenderår, eller mer än 5 000 ton gasformiga kemiska produkter per kalenderår genom destillation, eller tillverkning av andra kemiska produkter.</p> <p>- Naturläkemedel genom extraktion ur biologiskt material.</p> <p>- Mer än 1 000 ton men högst 2 000 ton rengöringsmedel eller kroppsvårds-, kosmetik- eller hygienprodukter per kalenderår.</p> <p>- Mer än 10 ton men högst 1 000 ton rengöringsmedel eller kroppsvårds-, kosmetik- eller hygienprodukter per kalenderår.</p>
12 kap 47 §	24.47	12	C	<p>Anläggning för att genom endast fysikaliska processer, i försöks-, pilot- eller</p>

				laboratorieskala eller annan icke industriell skala, yrkesmässigt tillverka 1. sprängämnen, 2. pyrotekniska artiklar, 3. ammunition, 4. mer än 10 ton färg eller lack per kalenderår, 5. mer än 10 ton rengöringsmedel eller kroppsvårds-, kosmetik- eller hygienprodukter per kalenderår, eller 6. andra kemiska produkter.
				GUMMI OCH PLASTVAROR
13 kap 1 §	25.10		B	Anläggning för att genom vulkning tillverka gummivaror, om produktionen baseras på mer än 2 000 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 19 kap. 3 §.
	25.10-1	75		
	25.10-2	50		- Mer än 10 000 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. - Mer än 2 000 ton men högst 10 000 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår.
13 kap 2 §	25.11		C	Anläggning för att genom vulkning tillverka gummivaror, om produktionen baseras på mer än 1 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt 1 § eller 19 kap. 3 eller 4 §.
	25.11-1	35		
	25.11-2	20		
	25.11-3	12		
	25.11-4	10		- Mer än 500 ton men högst 2 000 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. - Mer än 100 ton men högst 500 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. - Mer än 50 ton men högst 100 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår. - Mer än 1 ton men högst 50 ton ovulkad gummiblandning per kalenderår.
13 kap 3 §	25.20		B	Anläggning för att genom ytterligare polymerisation tillverka produkter av 1. polyuretan utan användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 200 ton plastråvara per kalenderår, 2. polyuretan med användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 20 ton plastråvara per kalenderår, eller 3. annan plast, om produktionen baseras på mer än 20 ton plastråvara per kalenderår.
	25.20-1	30		
	25.20-2	30		- Polyuretan utan användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 200 ton plastråvara per kalenderår. - Polyuretan med användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 20 ton plastråvara per kalenderår.
	25.20-3	20		- Polyuretan med användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 500 ton plastråvara per kalenderår, eller annan plast om produktionen baseras på mer än 500 ton

				<p>plastråvara per kalenderår.</p> <p>- Polyuretan med användning av toluendiisocyanat, om produktionen baseras på mer än 20 ton men högst 500 ton plastråvara per kalenderår, eller annan plast om produktionen baseras på mer än 20 ton men högst 500 ton plastråvara per kalenderår.</p>
13 kap 4 §	25.30	12	C	<p>Anläggning för att genom ytterligare polymerisation tillverka produkter av plast, om</p> <p>1. produktionen baseras på mer än 1 ton plastråvara per kalenderår, och</p> <p>2. verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 3 §.</p>
13 kap 5 §	25.40	20	B	Anläggning för flamlaminering med plast.
13 kap 6 §	25.50		C	<p>Anläggning där produktionen baseras på mer än 1 ton plastråvara per kalenderår och inte omfattar ytterligare polymerisation, för</p> <p>1. tillverkning av produkter av plast förutom endast mekanisk montering eller mekanisk bearbetning, eller</p> <p>2. beläggning eller kalandrering med plast. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig eller anmälningsspliktig enligt 19 kap. 3 eller 4 §.</p>
	25.50-1	20		- Mer än 200 ton plastråvara per kalenderår.
	25.50-2	10		- Mer än 20 ton men högst 200 ton plastråvara per kalenderår.
	25.50-3	8		- Mer än 1 ton men högst 20 ton plastråvara per kalenderår.
	25.50-4	32		- Mer än 20 ton plastråvara per kalenderår för beläggning eller kalandrering med plast.
	25.50-5	12		- Mer än 10 ton men högst 20 ton plastråvara per kalenderår för beläggning eller kalandrering med plast.
	25.50-6	12		- Mer än 5 ton men högst 10 ton plastråvara per kalenderår för beläggning eller kalandrering med plast.
	25.50-7	10		- Mer än 3 ton men högst 5 ton plastråvara per kalenderår för beläggning eller kalandrering med plast.
	25.50-8	8		- Mer än 1 ton men högst 3 ton plastråvara per kalenderår för beläggning eller kalandrering med plast.
				MINERALISKA PRODUKTER
				Glas, glasvaror och keramiska produkter
14 kap 1 §	26.05-i	60	B	Anläggning för tillverkning av glas inklusive glasfiber med smältning av mer än 20 ton per dygn eller mer än 5 000 ton per kalenderår.
14 kap 2 §	26.10-i	60	B	Anläggning för smältning av mineraler, inklusive tillverkning av mineralull, med smältning av mer än 20 ton per dygn eller mer än 5 000 ton per kalenderår.

14 kap 3 §	26.20		B	Anläggning för tillverkning av glas eller glasvaror som omfattar blandning av glasråvaror (mäng), smältning eller syrabehandling av glas, om verksamheten innebär att 1. mer än 5 ton glasråvaror med tillsats av bly- eller arsenikföreningar förbrukas per kalenderår, eller 2. mer än 500 ton andra glasråvaror förbrukas per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 eller 2 §.
	26.20-1	40		
	26.20-2	25		- Mer än 1 000 ton glasråvaror med tillsats av bly- eller arsenikföreningar förbrukas per kalenderår.
	26.20-3	40		- Mer än 5 ton men högst 1 000 ton glasråvaror med tillsats av bly- eller arsenikföreningar förbrukas per kalenderår.
	26.20-4	20		- Mer än 2 000 ton andra glasråvaror (än sådana med tillsats av bly- eller arsenikföreningar) förbrukas per kalenderår. - Mer än 500 ton men högst 2 000 ton andra glasråvaror (än sådana med tillsats av bly- eller arsenikföreningar) förbrukas per kalenderår.
14 kap 4 §	26.30	12	C	Anläggning för tillverkning av glas eller glasvaror som omfattar blandning av glasråvaror (mäng), smältning eller syrabehandling av glas, om verksamheten innebär att 1. mer än 500 kilogram glasråvaror med tillsats av bly- eller arsenikföreningar förbrukas per kalenderår, eller 2. mer än 5 ton andra glasråvaror förbrukas per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1, 2 eller 3 §.
14 kap 5 §	26.40	25	C	Anläggning för tillverkning av glasfiber. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
14 kap 6 §	26.50-i	45	B	Anläggning för att tillverka keramiska produkter genom bränning, särskilt takpannor, tegel, eldfast sten, kakel, stengods eller porslin, med en 1. produktion av mer än 75 ton per dygn eller mer än 18 750 ton per kalenderår, eller 2. ugnskapacitet på mer än fyra kubikmeter och med en satsningsdensitet på mer än 300 kilogram per kubikmeter.
14 kap 7 §	26.51	45	B	Anläggning för att genom bränning tillverka mer än 50 ton keramiska produkter per kalenderår, om glasyr med tillsats av tungmetaller används.
14 kap 8 §	26.60	30	C	Anläggning för tillverkning av mer än 100 ton keramiska produkter per kalenderår Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 6 eller 7 §.
Cement, betong, kalk, krita och gips				
14 kap 10 §	26.80	160	B	Anläggning för tillverkning av cement. Tillståndsplikten gäller inte om

				verksamheten är tillståndspliktig enligt 9 §.
14 kap 11 §	26.90-i	40	B	Anläggning för tillverkning i ugn av mer än 50 ton kalk per dygn eller mer än 12 500 ton kalk per kalenderår.
14 kap 12 §	26.100	25	C	Anläggning för tillverkning av mer än 5 ton kalk, krita eller kalkprodukter per kalenderår Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 9, 10 eller 11 §.
14 kap 13 §	26.110	12	C	Anläggning för tillverkning av mer än 500 ton 1. betong eller lättbetong per kalenderår, eller 2. varor av betong, lättbetong eller cement per kalenderår.
14 kap 14 §	26.120	35	C	Anläggning för tillverkning av mer än 500 ton varor av gips per kalenderår.
				Andra mineraliska produkter
14 kap 15 §	26.130-i	70	B	Anläggning för tillverkning av asbest eller av asbestbaserade produkter.
14 kap 16 §	26.140	70	B	Anläggning för behandling eller omvandling av asbest. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 15 § eller 4 kap. 16 §.
14 kap 17 §	26.150		C	Asfaltverk eller oljegrusverk 1. som ställs upp inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser, eller 2. som ställs upp utanför område med detaljplan eller områdesbestämmelser i mer än 90 kalenderdagar under en tolv månadersperiod.
	26.150-1	20		- Inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser.
	26.150-2	15		- Utanför område med detaljplan eller områdesbestämmelser i mer än 90 kalenderdagar under en tolv månadersperiod.
14 kap 18 §	26.160	12	C	Anläggning för tillverkning av varor av asfalt
14 kap 19 §	26.170-i	60	B	Anläggning för tillverkning i ugn av mer än 50 ton per dygn eller mer än 12 500 ton magnesiumoxid per kalenderår.
14 kap 20 §	26.180	8	C	Anläggning för tillverkning av konstgjorda mineralfiber. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt någon annan bestämmelse i denna förordning
				STÅL OCH METALL
15 kap 5 §	27.27-i		B	Anläggning för att behandla järnbaserade metaller genom att anbringa skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning av mer än 2 ton råstål per timme eller mer än 17 500 ton råstål per kalenderår.
	27.27-11	70		- Anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och varmförzinkning med en förbrukning av mer än 10 000 ton zink per kalenderår.
	27.27-i2	60		- Anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500

	27.27-i3	50		ton råstål per kalenderår och varmförzinkning med en förbrukning av mer än 1 000 ton men högst 10 000 ton zink per kalenderår. - Anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och varmförzinkning med en förbrukning av mer än 100 ton men högst 1 000 ton zink per kalenderår.
	27.27-i4	30		- Anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och varmförzinkning med en förbrukning av högst 100 ton zink per kalenderår.
	27.27-i5	70		- Annat anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och med utsläpp av mer än 10 000 m ³ process- eller sköljvatten.
	27.27-i6	60		- Annat anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och med utsläpp av mer än 1 000 m ³ men högst 10 000 m ³ process- eller sköljvatten.
	27.27-i7	50		- Annat anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och med utsläpp av mer än 100 m ³ men högst 1 000 m ³ process- eller sköljvatten.
	27.27-i8	40		- Annat anbringande av skyddsbeläggningar av smält metall med en inmatning som överstiger 17 500 ton råstål per kalenderår och med utsläpp av högst 100 m ³ process- eller sköljvatten.
15 kap 7 §	27.32		B	Anläggning för att behandla järnbaserade metaller genom kallvalsning av högst 100 000 ton stål per kalenderår.
	27.32-1	57		- Mer än 20 000 ton men högst 100 000 ton per kalenderår.
	27.32-2	35		- Högst 20 000 ton per kalenderår.
15 kap 8 §	27.40-i		B	Anläggning för att gjuta järn eller stål, om produktion är mer än 20 ton per dygn eller mer än 5 000 ton per kalenderår.
	27.40-i1	50		- Mer än 10 000 ton järn eller stål per kalenderår där form- eller gjutsand används.
	27.40-i2	40		- Mer än 5 000 ton men högst 10 000 ton järn eller stål per kalenderår där form- eller gjutsand används.
	27.40-i3	30		- Mer än 10 000 ton järn eller stål per kalenderår där inte form- eller gjutsand används.
	27.40-i4	20		- Mer än 5 000 ton men högst 10 000 ton järn eller stål per kalenderår där inte form- eller gjutsand används.
15 kap 9 §	27.50		B	Anläggning för att gjuta järn, stål, aluminium, zink eller magnesium, om produktionen är mer än 500 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 eller 14 §.
	27.50-1	30		- 1. mer än 1000 ton men högst 5 000 ton järn eller stål per kalenderår, eller
	27.50-2	25		2. mer än 1000 ton men högst 5 000 ton aluminium, zink eller magnesium per kalenderår.

	27.50-3	20		- 1. mer än 500 ton men högst 1 000 ton järn eller stål per kalenderår, eller 2. mer än 500 ton men högst 1 000 ton aluminium, zink eller magnesium per kalenderår.
	27.50-4	20		- 1. mer än 1000 ton men högst 5 000 ton järn eller stål per kalenderår, eller 2. mer än 1 000 ton men högst 5 000 ton aluminium, zink eller magnesium per kalenderår.
				- 1. mer än 500 ton men högst 1 000 ton järn eller stål per kalenderår, eller 2. mer än 500 ton men högst 1 000 ton aluminium, zink eller magnesium per kalenderår.
15 kap 10 §	27.60	8	C	Anläggning för att gjuta järn, stål, aluminium, zink eller magnesium, om produktionen är mer än 10 ton per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8, 9 eller 14 §.
15 kap 12 §	27.80-i	30	B	Anläggning för att av malm, koncentrat eller sekundärt råmaterial producera högst 1 000 ton icke-järnmetall per kalenderår, om produktionen sker genom metallurgiska, kemiska eller elektrolytiska processer. Tillståndsplikten gäller inte gjuterier.
15 kap 14 §	27.101-i		B	I gjuteri eller annan anläggning smälta eller legera icke-järnmetaller, oavsett om metallerna är återvinningsprodukter eller inte, om produktion är mer än 20 ton per dygn eller mer än 5 000 ton per kalenderår.
	27.101-i1	95		- Mer än 20 000 ton metaller per kalenderår.
	27.101-i2	85		- Mer än 5000 ton men högst 20 000 metaller per kalenderår.
15 kap 15 §	27.110		B	Anläggning för att smälta eller legera icke-järnmetaller, oavsett om metallerna är återvinningsprodukter eller inte. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 13 eller 14 § eller endast avser gjuterier.
	27.110-1	40		- Mer än 1 000 ton men högst 5 000 ton icke-järnmetall eller återvinningsprodukter.
	27.110-2	30		- Högst 1 000 ton icke-järnmetall eller återvinningsprodukter.
15 kap 16 §	27.120		B	Anläggning för att yrkesmässig smälta eller raffinera icke-järnmetall ur annan råvara och genom andra processer än de som anges i 11-15 §§. Tillståndsplikten gäller inte gjuterier.
	27.120-1	140		- Mer än 80 000 ton per kalenderår.
	27.120-2	90		- Mer än 20 000 ton men högst 80 000 ton per kalenderår.
	27.120-3	60		- Mer än 3 000 ton men högst 20 000 ton per kalenderår.
	27.120-4	30		- Högst 3 000 ton per kalenderår.
15 kap 17 §	27.130		B	Anläggning för att gjuta andra metaller än järn, stål, zink, aluminium och magnesium, om produktionen är mer än 50 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om

	27.130-1 27.130-2	100 60		verksamheten är tillståndspliktig enligt 13 eller 14 §.
	27.130-3	40		- Mer än 20 000 ton per kalenderår.
	27.130-4	30		- Mer än 10 000 ton men högst 20 000 ton per kalenderår.
	27.130-5	25		- Mer än 3 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
	27.130-6	20		- Mer än 1 000 ton men högst 3 000 ton per kalenderår.
				- Mer än 200 ton men högst 1 000 ton per kalenderår.
				- Mer än 50 ton men högst 200 ton per kalenderår.
15 kap 18 §	27.140	10	C	Anläggning för att gjuta andra metaller än järn, stål, zink, aluminium och magnesium, om produktionen är mer än 1 ton per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 13, 14 eller 17 §.
				METALL- OCH PLASTYTBEHANDLING, AVFETTNING OCH FÄRGBORTTAGNING
16 kap 1 §	28.10-i		B	Anläggning för kemisk eller elektrolytisk ytbehandling av metall eller plast, om behandlingsbadet har en sammanlagd volym av mer än 30 kubikmeter.
	28.10-i1	55		- Verksamheten ger upphov till mer än 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.10-i2	45		- Verksamheten ger upphov till mer än 1 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.10-i3	25		- Verksamheten ger upphov till mer än 100 kubikmeter men högst 1 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.10-i4	20		- Verksamheten ger upphov till högst 100 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
16 kap 2 §	28.20		B	Anläggning för kemisk eller elektrolytisk ytbehandling av metall eller plast, om 1. behandlingsbadet har en sammanlagd volym av mer än 1 kubikmeter men högst 30 kubikmeter, och 2. verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte betning med betpasta
	28.20-1	50		- Verksamheten ger upphov till mer än 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.20-2	30		- Verksamheten ger upphov till mer än 1 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.20-3	25		- Verksamheten ger upphov till mer än 100 kubikmeter men högst 1 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.20-4	20		- Verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter men högst 100 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
16 kap 3 §	28.30		B	Anläggning för 1. beläggning med metall på annat sätt än genom kemisk eller elektrolytisk ytbehandling, om

	28.30-1	50		<p>verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår, eller</p> <p>2. våttrumling av annan metall än aluminium eller stål, om verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte beläggning med metall som sker med vakuummetod.</p>
	28.30-2	35		- Mer än 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-3	25		- Mer än 1 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-4	20		- Mer än 100 kubikmeter men högst 1 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-4	20		- Mer än 10 kubikmeter men högst 100 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
16 kap 4 §	28.30		B	<p>Anläggning för</p> <p>1. beläggning med metall på annat sätt än genom kemisk eller elektrolytisk ytbehandling, om verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår, eller</p> <p>2. våttrumling av annan metall än aluminium eller stål, om verksamheten ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte beläggning med metall som sker med vakuummetod.</p>
	28.30-1	50		- Mer än 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-2	35		- Mer än 1 000 kubikmeter men högst 10 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-3	25		- Mer än 100 kubikmeter men högst 1 000 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
	28.30-4	20		- Mer än 10 kubikmeter men högst 100 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.
16 kap 5 §	28.40	10	C	<p>Anläggning för annan beläggning med metall än genom kemisk eller elektrolytisk ytbehandling, om verksamheten ger upphov till mer än 1 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår.</p> <p>Anmälningsplikten gäller inte beläggning med metall som sker med vakuummetod eller om verksamheten är tillståndspliktig enligt 4 §.</p>
16 kap 6 §	28.50		B	<p>Anläggning för termisk ytbehandling i form av varmdoppning eller termisk sprutning med en metallförbrukning av mer än 2 ton per kalenderår.</p> <p>Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 15 kap. 3 §.</p>
	28.50-1	50		- Metallförbrukning av mer än 10 000 ton per kalenderår utan uppsamling och filter.
	28.50-2	35		- Metallförbrukning av mer än 1 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår utan uppsamling och filter.
	28.50-3	20		- Metallförbrukning av mer än 100 ton men högst 1 000 ton per kalenderår utan uppsamling och filter.
	28.50-4	10		- Metallförbrukning av mer än 2 ton men

	28.50-5	30		högst 100 ton per kalenderår utan uppsamling och filter.
	28.50-6	20		- Metallförbrukning av mer än 10 000 ton per kalenderår med uppsamling och filter.
	28.50-7	12		- Metallförbrukning av mer än 1 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår med uppsamling och filter.
	28.50-8	10		- Metallförbrukning av mer än 100 ton men högst 1 000 ton per kalenderår med uppsamling och filter. - Metallförbrukning av mer än 2 ton men högst 100 ton per kalenderår med uppsamling och filter.
16 kap 7 §	28.71	8	C	Blästra mer än 500 kvadratmeter yta. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är anmälningspliktig enligt 10 §.
16 kap 8 §	28.80	30	B	Anläggning för att med kemiska eller termiska metoder yrkesmässigt ta bort lack eller färg från mer än 50 ton metallgods per kalenderår Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 19 kap. 2 eller 3 §.
16 kap 9 §	28.90	20	C	Anläggning för att med kemiska eller termiska metoder yrkesmässigt ta bort lack eller färg Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 8 § eller 19 kap. 2 eller 3 §.
16 kap 10 §	28.95		C	Anläggning för 1. vattenbaserad avfettning som ger upphov till mer än 10 kubikmeter avloppsvatten per kalenderår, om verksamheten inte är en fordonstvätt eller tillståndspliktig enligt 19 kap. 2, 3, 4 eller 6 §, 2. betning med mer än 50 kilogram betpasta per kalenderår, om verksamheten ger upphov till avloppsvatten, 3. blästring av mer än 500 kvadratmeter yta per kalenderår, 4. våttrumling av mer än 1 ton metaller per kalenderår eller härdning av mer än 1 ton gods per kalenderår, 5. termisk ytbehandling med en metallförbrukning av mer än 50 kilogram men högst 2 ton per kalenderår, eller 6. metallbeläggning med vakuummetod med en metallförbrukning av mer än 500 kilogram per kalenderår.
	28.95-1	40		- Anläggning för produktion som omfattas av mer än två punkter ovan.
	28.95-2	20		- Anläggning för produktion som omfattas av högst två punkter ovan.
				ELEKTRISKA ARTIKLAR
17 kap 2 §	31.20	70	B	Anläggning för att tillverka batterier eller ackumulatörer som inte innehåller kadmium, bly eller kvicksilver.
17 kap 3 §	31.30	12	C	Anläggning för att tillverka eller reparera ljuskällor som innehåller kvicksilver.
17 kap 6 §	31.60	20	C	Anläggning för att tillverka elektrisk tråd eller elektrisk kabel.
				METALLBEARBETNING

				Motorer, turbiner och reaktorer
18 kap 1 §	34.10	20	C	Anläggning för tillverkning av fler än 100 fordonsmotorer per kalenderår.
18 kap 2 §	34.20	10	C	Provbänk för motorer, turbiner eller reaktorer.
				Motorfordon
18 kap 3 §	34.30		B	Anläggning för tillverkning och sammansättning per kalenderår av 1. fler än 25 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton, eller 2. fler än 1 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till mer än 3,5 ton.
	34.30-1	160		- Fler än 200 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton.
	34.30-2	120		- Fler än 100 000 motorfordon men högst 200 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton.
	34.30-3	100		- Fler än 50 000 motorfordon men högst 100 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton.
	34.30-4	50		- Fler än 25 000 motorfordon men högst 50 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton.
	34.30-5	110		- Fler än 20 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till mer än 3,5 ton.
	34.30-6	70		- Fler än 5 000 motorfordon men högst 20 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till mer än 3,5 ton.
	34.30-7	40		- Fler än 1 000 motorfordon men högst 5 000 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till mer än 3,5 ton.
18 kap 4 §	34.40	30	C	Anläggning för tillverkning och sammansättning per kalenderår av 1. fler än 100 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till högst 3,5 ton, eller 2. fler än 10 motorfordon med en totalvikt per fordon som uppgår till mer än 3,5 ton. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 3 §.
				Järnvägsutrustning och flygplan
18 kap 5 §	34.50	30	C	Anläggning för 1. tillverkning av järnvägsutrustning, 2. tillverkning av flygplan, eller 3. reparation av flygplan.
				Maskinell metallbearbetning
18 kap 7 §	34.70		B	Anläggning där det förekommer maskinell metallbearbetning och där total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 20 kubikmeter, om verksamheten inte är tillståndspliktig enligt 3 eller 6 §. Med total tankvolym avses såväl volymen i ett fast centralt system för vätskor som volymen i lösa behållare som är kopplade antingen till metallbearbetningsmaskin eller till öppnade behållare som används för påfyllning av metallbearbetningsmaskin.
	34.70-1	40		- Total tankvolym för skärvätskor,

	34.70-2	30		processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 75 kubikmeter. - Total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 20 kubikmeter men högst 75 kubikmeter.
18 kap 8 §	34.80		C	Anläggning där det förekommer maskinell metallbearbetning och där total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 1 kubikmeter, om verksamheten inte är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 eller 10§. Med total tankvolym avses det samma som i 7 § andra stycket.
	34.80-1	20		- Total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 10 kubikmeter men högst 20 kubikmeter.
	34.80-2	12		- Total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 5 kubikmeter men högst 10 kubikmeter.
	34.80-3	8		- Total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är större än 1 kubikmeter men högst 5 kubikmeter.
-	34.8001	4	U	Anläggning där det förekommer maskinell metallbearbetning och där total tankvolym för skärvätskor, processoljor och hydrauloljor i metallbearbetningsmaskinerna är minst 500 liter och högst 1 kubikmeter. Med total tankvolym avses det samma som i 7 § andra stycket.
				Skeppsvarv
18 kap 10 §	35.20	10	C	Skeppsvarv.
				FÖRBRUKNING AV ORGANISKA LÖSNINGSMEDEL
19 kap 1 §				Med förbrukning avses i detta kapitel lösningsmedelstillförseln minskad med den mängd som i tekniskt eller kommersiellt syfte återvinns för återanvändning där även återanvändning av lösningsmedel som bränsle ingår men inte lösningsmedel som slutligt bortskaffas som avfall.
19 kap 2 §	39.10-i	90	B	Anläggning för att appretera, trycka, bestryka, avfetta, vattenskyddsimpregnera, limma, måla, rengöra, impregnera eller på annat sätt ytbehandla material, föremål eller produkter, om förbrukningen av organiska lösningsmedel är mer än 150 kilogram per timme eller mer än 200 ton per kalenderår.
19 kap 3 §	39.15		B	Anläggning där det per kalenderår förbrukas 1. mer än 5 ton halogenerade organiska lösningsmedel, 2. mer än totalt 25 ton organiska lösningsmedel, 3. mer än 50 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av farmaceutiska produkter, eller 4. mer än 100 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av lack, tryckfärg, lim eller andra

				<p>beläggingspreparat. Vid tillämpningen av första stycket ska inte sådana organiska lösningsmedel medräknas som omfattas av förordningen (2007:846) om fluorerade växthusgaser och ozonnedbrytande ämnen eller av föreskrifter som har meddelats med stöd av den förordningen. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 2 §. Tillståndsplikten enligt första stycket 2 gäller inte sjukhus.</p>
	39.15-1	70		- 2. mer än totalt 200 ton organiska lösningsmedel
	39.15-2	60		- 1. mer än 5 ton halogenerade organiska lösningsmedel, - 2. mer än totalt 50 ton men högst 200 ton organiska lösningsmedel
	39.15-3	50		- 2. mer än totalt 25 ton men högst 50 ton organiska lösningsmedel,
	39.15-4	70		- 3. mer än 200 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av farmaceutiska produkter
	39.15-5	60		- 3. mer än 50 ton men högst 200 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av farmaceutiska produkter
	39.15-6	70		- 4. mer än 200 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av lack, tryckfärg, lim eller andra beläggingspreparat.
	39.15-7	50		- 4. mer än 100 ton men högst 200 ton organiska lösningsmedel i tillverkning av lack, tryckfärg, lim eller andra beläggingspreparat.
19 kap 4 §	39.30	12	C	<p>Anläggning där organiska lösningsmedel förbrukas per kalenderår med</p> <p>1. mer än 1 ton i ytrensning, om lösningsmedlet innehåller någon kemisk produkt, som</p> <p>a) enligt föreskrifter som har meddelats av Kemikalieinspektionen har klassificerats med riskfraserna "misstänks kunna ge cancer" (R40), "kan ge cancer" (R45), "kan ge ärftliga genetiska skador" (R46), "kan ge cancer vid inandning" (R49), "kan ge nedsatt fortplantningsförmåga" (R60) eller "kan ge fosterskador" (R61), eller</p> <p>b) enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1272/2008 av den 16 december 2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar, ändring och upphävande av direktiven 67/548/EEG och 1999/45/EG samt ändring av förordning (EG) nr 1907/2006 uppfyller kriterierna för att klassificeras i faroklasserna "cancerogenitet kategori 1A", "cancerogenitet kategori 1B", "cancerogenitet kategori 2", "mutagenitet i könsceller kategori 1A", "mutagenitet i könsceller kategori 1B", "reproduktionstoxicitet kategori 1A", eller</p>

				<p>"reproduktionstoxicitet kategori 1B",</p> <p>2. mer än 2 ton i annan yt rengöring,</p> <p>3. mer än 500 kilogram i fordonslackering, eller</p> <p>4. mer än 1 kilogram i kemtvätt.</p> <p>Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 2 eller 3 §.</p>
19 kap 5 §	39.35	12	C	<p>Anläggning där organiska lösningsmedel förbrukas per kalenderår med mer än 500 kilogram i</p> <p>lackering av vägfordon till följd av reparation, underhåll eller dekoration som sker utanför tillverkningsanläggningar.</p> <p>Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 2 eller 3 §.</p>
19 kap 6 §	39.50		C	<p>Anläggning där det per kalenderår förbrukas</p> <p>1. mer än 1 ton halogenerade organiska lösningsmedel, eller</p> <p>2. mer än totalt 5 ton organiska lösningsmedel.</p> <p>Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt 2, 3 eller 4 §.</p>
	39.50-1	12		
	39.50-2	20		<p>- 1. Mer än 1 ton halogenerade organiska lösningsmedel förbrukas per kalenderår.</p> <p>- 2. Mer än totalt 10 ton men högst totalt 25 ton organiska lösningsmedel förbrukas per kalenderår.</p>
	39.50-3	15		<p>- 2. Mer än totalt 5 ton men högst totalt 10 ton organiska lösningsmedel förbrukas per kalenderår.</p>
-	39.5001	4	U	<p>Anläggning där det per kalenderår förbrukas högst 1 ton halogenerade organiska lösningsmedel</p>
-	39.5002	4	U	<p>Anläggning där det per kalenderår förbrukas mer än 2,5 ton men högst 5 ton organiska lösningsmedel.</p>
-	39.5003	2	U	<p>Anläggning där det per kalenderår förbrukas mer än 500 kg men högst 2,5 ton organiska lösningsmedel.</p>
HANTERING AV BRÄNSLEN OCH ANDRA KEMISKA PRODUKTER				
20 kap 1 §	39.60		B	<p>Anläggning för lagring eller annan hantering av</p> <p>1. gasformiga eller flytande petrokemiska produkter, oljor, petroleumprodukter eller brännbara gaser, om anläggningen har kapacitet för lagring av mer än 50 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hantering av mer än 500 000 ton per kalenderår,</p> <p>2. andra kemiska produkter, om lagringen eller hanteringen omfattar mer än 5 000 ton vid ett och samma tillfälle eller mer än 50 000 ton per kalenderår och produkterna</p> <p>a) enligt föreskrifter som har meddelats av Kemikalieinspektionen har klassificerats med de riskfraser som ingår i faroklasserna "mycket giftig", "giftig", "frätande", "cancerframkallande", "mutagen", "reproduktionstoxisk" eller "miljöfarlig", eller</p> <p>b) enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1272/2008 av den 16 december 2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar,</p>

			<p>ändring och upphävande av direktiven 67/548/EEG och 1999/45/EG samt ändring av förordning (EG) nr 1907/2006 uppfyller kriterierna för att klassificeras i faroklasserna "akut toxicitet kategori 1", "akut toxicitet kategori 2", "akut toxicitet kategori 3", "specifik organtoxicitet enstaka exponering kategori 1", "specifik organtoxicitet upprepade exponering kategori 1", "frätande för huden kategori 1A", "frätande för huden kategori 1B", "frätande för huden kategori 1C", "cancerogenitet kategori 1A", "cancerogenitet kategori 1B", "cancerogenitet kategori 2", "mutagenitet i könsceller kategori 1A", "mutagenitet i könsceller kategori 1B", "mutagenitet i könsceller kategori 2", "reproduktionstoxicitet kategori 1A", "reproduktionstoxicitet kategori 1B", "reproduktionstoxicitet kategori 2", "farligt för vattenmiljön kategori akut 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 2", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 3", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 4" eller "farligt för ozonskiktet, eller</p> <p>3. andra kemiska produkter än som avses i 1 och 2, om det i anläggningen lagras mer än 200 000 ton vid ett och samma tillfälle.</p> <p>- Anläggning för lagring eller annan hantering enligt punkt 1 om anläggningen har kapacitet för lagring av mer än 500 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hantering av mer än 5 000 000 ton per kalenderår, enligt punkt 2 om det i anläggningen lagras mer än 50 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hanteras mer än 500 000 ton per kalenderår, eller enligt punkt 3 om det i anläggningen lagras mer än 2 000 000 ton vid ett och samma tillfälle.</p> <p>- Anläggning för lagring eller annan hantering enligt punkt 1 om anläggningen har kapacitet för lagring av mer än 250 000 ton men högst 500 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hantering av mer än 2 500 000 ton men högst 5 000 000 ton per kalenderår, enligt punkt 2 om det i anläggningen lagras mer än 25 000 ton men högst 50 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hanteras mer än 250 000 ton men högst 500 000 ton per kalenderår, eller enligt punkt 3 om det i anläggningen lagras mer än 1 000 000 ton men högst 2 000 000 ton vid ett och samma tillfälle.</p> <p>- Anläggning för lagring eller annan hantering enligt punkt 1 om anläggningen har kapacitet för lagring av mer än 50 000 ton men högst 250 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hantering av mer än 500 000 ton men högst 2 500 000 ton per</p>
39.60-1	75		
39.60-2	50		
39.60-3	25		

				kalenderår, enligt punkt 2 om det i anläggningen lagras mer än 5 000 ton men högst 25 000 ton vid ett och samma tillfälle eller hanteras mer än 50 000 ton men högst 250 000 ton per kalenderår, eller enligt punkt 3 om det i anläggningen lagras mer än 200 000 ton men högst 1 000 000 ton vid ett och samma tillfälle.
20 kap 2 §	39.70	15	C	Anläggning för lagring av 1. gasformiga eller flytande petrokemiska produkter, oljor, petroleumprodukter eller brännbara gaser, om det i anläggningen lagras mer än 5 000 ton vid ett och samma tillfälle, 2. andra kemiska produkter än som avses i 1, om anläggningen avser verksamhet för energiproduktion eller kemisk industri och har kapacitet för lagring av mer än 1 ton vid ett och samma tillfälle och a) någon produkt enligt föreskrifter som har meddelats av Kemikalieinspektionen har klassificerats med de riskfraser som ingår i faroklasserna "mycket giftig", "giftig", "frätande", "cancerframkallande", "mutagen", "reproduktionstoxisk" eller "miljöfarlig", eller b) någon produkt enligt förordning (EG) nr 272/2008 uppfyller kriterierna för att klassificeras i faroklasserna "akut toxicitet kategori 1", "akut toxicitet kategori 2", "akut toxicitet kategori 3", "specifik organtoxicitet enstaka exponering kategori 1", "specifik organtoxicitet upprepad exponering kategori 1", "frätande för huden kategori 1A", "frätande för huden kategori 1B", "frätande för huden kategori 1C", "cancerogenitet kategori 1A", "cancerogenitet kategori 1B", "cancerogenitet kategori 2", "mutagenitet i könsceller kategori 1A", "mutagenitet i könsceller kategori 1B", "mutagenitet i könsceller kategori 2", "reproduktionstoxicitet kategori 1A", "reproduktionstoxicitet kategori 1B", "reproduktionstoxicitet kategori 2", "farligt för vattenmiljön kategori akut 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 2", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 3", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 4" eller "farligt för ozonskiktet", eller 3. andra kemiska produkter än som avses i 1 och 2, om det i anläggningen lagras mer än 50 000 ton vid ett och samma tillfälle.
20 kap 3 §	39.80	20	B	Anläggning för lagring av mer än 50 miljoner normal kubikmeter naturgas per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
20 kap 4 §	39.90	8	C	Anläggning för lagring av mer än 5 000 ton kol, torv eller bränsleflis eller annat träbränsle per kalenderår.
				GAS- OCH VÄTSKEFORMIGA BRÄNSLEN, EL, VÄRME OCH KYLA
21 kap 1 §				Med <i>avfall</i> och <i>farligt avfall</i> avses i detta kapitel detsamma som i 15 kap. miljöbalken

				och avfallsförordningen (2011:927).
				Anaerob biologisk behandling
21 kap 2 §	40.01	50	B	Anläggning som genom anaerob biologisk behandling av stallgödsel, grödor eller annat biologiskt material producerar mer än 3 000 megawattimmar biogas per kalenderår. Tillståndsplikten gäller även om stallgödseln är avfall och även om det material som inte är stallgödsel består av högst 500 ton icke-farligt avfall per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 29 kap. 65 §.
21 kap 3 §	40.02	28	C	Anläggning som genom anaerob biologisk behandling av stallgödsel, grödor eller annat biologiskt material producerar biogas. Anmälningsplikten gäller även om stallgödseln är avfall och även om det material som inte är stallgödsel består av högst 500 ton icke-farligt avfall per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 2 §.
				Framställning av gas- och vätskeformiga bränslen
21 kap 4 §	40.05-i	40	B	Anläggning för förgasning eller förvätskning av andra bränslen än kol där anläggningen har en kapacitet att överföra 20 megawatt tillförd bränsleeffekt eller mer.
21 kap 5 §	40.15	25	B	Anläggning för att uppgradera eller för att på annat sätt än genom anaerob biologisk behandling tillverka mer än 1 500 megawattimmar gas eller vätskeformigt bränsle per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 4 § eller 12 kap. 1 eller 2 §.
21 kap 6 §	40.20	20	C	Anläggning för att uppgradera eller för att på annat sätt än genom anaerob biologisk behandling tillverka högst 1 500 megawattimmar gas eller vätskeformigt bränsle per kalenderår.
				Förbränning
21 kap 9 §	40.50-i		B	Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av minst 50 megawatt men högst 300 megawatt.
	40.50-i1	65		- Total installerad tillförd effekt av mer än 100 megawatt men högst 300 megawatt.
	40.50-i2	40		- Total installerad tillförd effekt av mer än 50 megawatt men högst 100 megawatt.
21 kap 10 §	40.51	35	B	Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av mer än 20 megawatt men mindre än 50 megawatt.
21 kap 11 §	40.60		C	Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av 1. mer än 500 kilowatt men högst 20 megawatt, om annat bränsle används än enbart fossil eldningsolja eller biogen eller fossil bränslegas, eller 2. mer än 10 megawatt men högst 20 megawatt, om inget annat bränsle används än fossil eldningsolja eller biogen eller fossil

	40.60-1	12		bränslegas. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är anmälningsspliktig enligt 12 § eller avser en stationär förbränningsmotor avsedd endast som reservaggregat vid elavbrott.
	40.60-2	8		- Total installerad tillförd effekt av mer än 5 megawatt men högst 20 megawatt, om annat bränsle används än enbart fossil eldningsolja eller biogen eller fossil bränslegas.
	40.60-3	8		- Total installerad tillförd effekt av mer än 500 kilowatt men högst 5 megawatt, om annat bränsle används än enbart fossil eldningsolja eller biogen eller fossil bränslegas. - Total installerad tillförd effekt av mer än 10 megawatt men högst 20 megawatt, om inget annat bränsle än fossil eldningsolja eller biogen eller fossil bränslegas.
21 kap 12 §	40.70	30	C	Gasturbinanläggning med en total installerad tillförd effekt av högst 20 megawatt.
				Vindkraft
21 kap 13 §	40.90	6 -10	B	Verksamhet med 1. två eller flera vindkraftverk som står tillsammans (gruppstation), om vart och ett av vindkraftverken inklusive rotorblad är högre än 150 meter, 2. ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 150 meter och står tillsammans med en sådan gruppstation som avses i 1, eller 3. ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 150 meter och står tillsammans med ett annat sådant vindkraftverk, om verksamheten påbörjas efter att verksamheten med det andra vindkraftverket påbörjades.
21 kap 14 §	40.95	6 10	B	Verksamhet med 1. sju eller fler vindkraftverk som står tillsammans (gruppstation), om vart och ett av vindkraftverken inklusive rotorblad är högre än 120 meter, 2. ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 120 meter och står tillsammans med en sådan gruppstation som avses i 1, eller 3. ett eller fler vindkraftverk som vart och ett inklusive rotorblad är högre än 120 meter och står tillsammans med så många andra sådana vindkraftverk att gruppstationen sammanlagt består av minst sju vindkraftverk, om verksamheten påbörjas efter det att verksamheten eller verksamheterna med de andra vindkraftverken påbörjades. Tillståndssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndsspliktig enligt 13 §.
21 kap 15 §	40.100	2	C	Verksamhet med 1. ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 50 meter, 2. två eller fler vindkraftverk som står tillsammans (gruppstation), eller

				3. ett vindkraftverk som står tillsammans med ett annat vindkraftverk, om verksamheten påbörjas efter det att verksamheten med det andra vindkraftverket påbörjades. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 13 eller 14 §.
				Värme- och kylanläggningar
21 kap 16 §	40.110	20	C	Värmepump eller kylanläggning för uttag eller tillförsel av värmeenergi från mark, vattenområde, grundvatten eller avloppsvatten för en uttagen eller tillförd effekt av mer än 10 megawatt. Anmälningssplikten gäller inte uttag eller tillförsel genom vattentäkt.
21 kap 17 §	40.120	8	C	Anläggning för lagring av värme i mark, vattenområde eller i grundvatten för en tillförd energimängd av mer än 3 000 megawattimmar.
				VATTENFÖRSÖRJNING
-	41.9001	4	U	Vattenverk med kemsteg för mer än 25 000 personer, eller utan kemsteg för mer än 50 000 personer.
-	41.9002	4	U	Vattenverk med kemsteg för mer än 5 000 personer men högst 25 000 personer, eller utan kemsteg för mer än 5 000 personer men högst 50 000 personer.
				FORDONSSERVICE OCH DRIVMEDELSHANTERING
23 kap 1 §	50.10		C	Anläggning för tvättning av 1. fler än 5 000 personbilar per kalenderår, 2. fler än 100 tåg eller flygplan per kalenderår, 3. fler än 500 tågagnar eller lok per kalenderår, eller 4. fler än 1 000 andra motordrivna fordon per kalenderår.
	50.10-1	8		- Tvättning av 1. fler än 15 000 personbilar per kalenderår, 2. fler än 1 000 tåg eller flygplan per kalenderår, 3. fler än 5 000 tågagnar eller lok per kalenderår, eller 4. fler än 3 000 andra motordrivna fordon per kalenderår.
	50.10-2	8		- Tvättning av 1. fler än 5 000 personbilar per kalenderår, 2. fler än 100 tåg eller flygplan per kalenderår, 3. fler än 500 tågagnar eller lok per kalenderår, eller 4. fler än 1 000 andra motordrivna fordon per kalenderår..
-	50.1001	4	U	Anläggning för tvättning av 1. fler än 1 250 personbilar per kalenderår, 2. färre än eller lika med 100 tåg eller flygplan per kalenderår, 3. färre än eller lika med 500 tågagnar eller lok per kalenderår, eller

				4. fler än 250 andra motordrivna fordon per kalenderår.
23 kap 2 §	50.20		C	Anläggning där det per kalenderår hanteras 1. mer än 1 000 kubikmeter flytande motorbränsle, eller 2. mer än 1 miljon normalkubikmeter gas avsedd som motorbränsle. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillstånds- eller anmälningsspliktig enligt 20 kap. 1, 2 eller 3 §.
	50.20-1	8		- Anläggning där det per kalenderår hanteras mer än 10 000 kubikmeter flytande motorbränsle.
	50.20-2	8		- Anläggning där det per kalenderår hanteras mer än 5 000 kubikmeter flytande motorbränsle.
	50.20-3	4		- Anläggning där det per kalenderår hanteras mer än 1 000 kubikmeter flytande motorbränsle.
	50.20-4	2		- Anläggning där det per kalenderår hanteras mer än 1 miljon normalkubikmeter gas avsett som motorbränsle.
-	50.2001	2	U	Anläggning där det per kalenderår hanteras minst 100 kubikmeter men högst 1 000 kubikmeter flytande motorbränsle för försäljning.
-	50.2003	4	U	Fordonsverkstad mer än 500 kvadratmeter.
				HAMNAR OCH FLYGPLATSER
				Hamnar
24 kap 1 §	63.10		B	Gäller för hamn där trafik medges för fartyg med en bruttodräktighet på mer än 1 350. Tillståndssplikten gäller inte 1. hamn för Försvarsmakten, eller 2. färjekaj med högst tio planerade fartygsanlöp per kalenderår.
	63.10-1	100		- Allmän hamn med mer än 5 000 anlöp per kalenderår.
	63.10-2	70		- Allmän hamn med 2 000 - 5 000 anlöp per kalenderår.
	63.10-3	40		- Allmän hamn med 50 - 2 000 anlöp per kalenderår.
	63.10-4	20		- Allmän hamn med 10 - 50 anlöp per kalenderår
	63.10-5	15		- Allmän hamn med högst 10 anlöp per kalenderår.
24 kap 2 §	63.20	15	C	Fiskehamn eller hamn för Försvarsmakten. Anmälningssplikten gäller inte fiskehamn som är tillståndsspliktig enligt 1 §.
-	63.2001	2	U	Fritidsbåtshamn, för mer än 600 båtar, med uppläggning eller upptag
-	63.2002	2	U	Fritidsbåtshamn, för mer än 200 men högst 600 båtar, med uppläggning eller upptag
				Flygplatser
24 kap 4 §	63.40	50	B	Flottiljflygplats eller civil flygplats med infrastruktur för militär flygverksamhet, om instrumentbanan på flottiljflygplatsen eller den civila flygplatsen är längre än 1 200 meter.
24 kap 5 §	63.50	10	C	Flygplats för motordrivna luftfartyg där mer än 500 flygrörelser per kalenderår äger rum.

				Anmälningsplikten gäller inte om flygplatsen är tillståndspliktig enligt 3 eller 4 §.
				LABORATORIER
25 kap 1 §	73.10	15	C	Kemiska eller biologiska laboratorier med en total golvyta som är större än 5 000 kvadratmeter. Anmälningsplikten gäller inte laboratorier som 1. ingår i verksamhet som är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt någon annan bestämmelse i denna förordning, 2. är tillstånds- eller anmälningspliktiga enligt 13 kap. miljöbalken, eller 3. ingår i utbildningslokaler som är anmälningspliktiga enligt 38 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.
				TANKRENGÖRING
26 kap 1 §	74.10		B	Anläggning för rengöring av cisterner, tankar eller fat som i annan verksamhet än den egna används för förvaring eller transport av kemiska produkter och där någon kemisk produkt, a) enligt föreskrifter som har meddelats av Kemikalieinspektionen har klassificerats med de riskfraser som ingår i faroklasserna "mycket giftig", "giftig", "frätande", "cancerframkallande", "mutagen", "reproduktionstoxisk" eller "miljöfarlig", eller b) enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1272/2008 av den 16 december 2008 om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar, ändring och upphävande av direktiven 67/548/EEG och 1999/45/EG samt ändring av förordning (EG) nr 1907/2006 uppfyller kriterierna för att klassificeras i faroklasserna "akut toxicitet kategori 1", "akut toxicitet kategori 2", "akut toxicitet kategori 3", "specifik organtoxicitet enstaka exponering kategori 1", "specifik organtoxicitet upprepad exponering kategori 1", "frätande för huden kategori 1A", "frätande för huden kategori 1B", "frätande för huden kategori 1C", "cancerogenitet kategori 1A", "cancerogenitet kategori 1B", "cancerogenitet kategori 2", "mutagenitet i könsceller kategori 1A", "mutagenitet i könsceller kategori 1B", "mutagenitet i könsceller kategori 2", "reproduktionstoxicitet kategori 1A", "reproduktionstoxicitet kategori 1B", "reproduktionstoxicitet kategori 2", "farligt för vattenmiljön kategori akut 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 1", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 2", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 3", "farligt för vattenmiljön kategori kronisk 4" eller "farligt för ozonskiktet". - Rengöring av cisterner, tankar eller fat som i annan verksamhet än den egna används för förvaring eller transport av mer än 500
	74.10-1	30		
	74.10-2	20		

				kubikmeter per kalenderår. - Rengöring av cisterner, tankar eller fat som i annan verksamhet än den egna används för förvaring eller transport av högst 500 kubikmeter per kalenderår.
26 kap 2 §	74.20	12	C	Anläggning för rengöring av cisterner, tankar eller fat som används för förvaring eller för transport av kemiska produkter. Anmälningssplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
				HÄLSO- OCH SJUKVÅRD
27 kap 1 §	85.10	32	C	Sjukhus med fler än 200 vårdplatser.
-	85.1001	4	U	Sjukhus med högst 200 vårdplatser.
27 kap 2 §	85.20	12	C	Anläggning för sterilisering av sjukvårdsartiklar, om etylenoxid används som steriliseringsmedel.
				RENING AV AVLOPPSVATTEN
28 kap 1 §	90.10		B	Avloppsreningsanläggning som omfattas av lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster och som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 2 000 personekvivalenter. - mottagande av en föroreningsmängd som motsvarar mer än 100 000 personekvivalenter. - mottagande av en föroreningsmängd som motsvarar mer än 20 000 personekvivalenter men högst 100 000 personekvivalenter. - mottagande av en föroreningsmängd som motsvarar mer än 2 000 personekvivalenter men högst 20 000 personekvivalenter.
	90.10-1	100		
	90.10-2	75		
	90.10-3	50		
28 kap 2 §	90.11		B	Avloppsreningsanläggning med en anslutning av 2 000 personer eller fler. Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §. - Anslutning av fler än 100 000. - Anslutning av fler än 20 000 personer men högst 100 000 personer. - Anslutning av fler än 2 000 personer men högst 20 000 personer.
	90.11-1	50		
	90.11-2	40		
	90.11-3	30		
28 kap 3 §	90.15-i	40	B	Avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten från en eller flera sådana anläggningar som avses i 1 kap. 2 § industriutsläppsförordningen (2013:250). Tillståndsplikten gäller inte om verksamheten är tillståndspliktig enligt 1 §.
28 kap 4 §	90.16		C	Avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 200 men högst 2 000 personekvivalenter. -mottagande av en föroreningsmängd som motsvarar mer än 500 personekvivalenter men högst 2000 personekvivalenter. - mottagande av en föroreningsmängd som motsvarar mer än 200 personekvivalenter men högst 500 personekvivalenter.
	90.16-1	15		
	90.16-2	10		
-	90.2001	6	U	Avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd

				som motsvarar mer än 100 men högst 200 personekvivalenter. Avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 25 men högst 200 personekvivalenter.
-	90.2002	4	U	Avloppsreningsanläggning som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 25 men högst 100 personekvivalenter.
	90.2003	20	U	Avloppsledningsnät, inklusive pumpstation med tillhörande anordningar, som ansluter till en avloppsreningsanläggning med en anslutning av fler än 2 000 personer eller som tar emot avloppsvatten med en föroreningsmängd som motsvarar mer än 2 000 personekvivalenter.
				AVFALL
29 kap 1 §				Med <i>avfall</i> , <i>återvinna avfall</i> , <i>förbereda avfall för återanvändning</i> , <i>materialåtervinna avfall</i> , <i>bortskaffa avfall</i> , <i>samla in avfall</i> och <i>uttjänt bil</i> avses i detta kapitel detsamma som i 15 kap. miljöbalken.
29 kap 2 §				Med <i>farligt avfall</i> och <i>deponering</i> avses i detta kapitel detsamma som i avfallsförordningen (2011:927).
29 kap 3 §				Med <i>inert avfall</i> avses i detta kapitel detsamma som i 3 a § förordningen (2001:512) om deponering av avfall.
29 kap 4 §				Med <i>förbränningsanläggning</i> och <i>samförbränningsanläggning</i> avses i detta kapitel detsamma som i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall.
				Förbränning
29 kap 7 §	90.190	30	B	Samförbränningsanläggning där farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är högst 10 ton per dygn men högst 2 500 ton per kalenderår.
29 kap 8 §	90.191	30	B	Avfallsförbränningsanläggning där farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är högst 10 ton per dygn eller högst 2 500 ton per kalenderår.
29 kap 11 §	90.210-i	100	B	Samförbränningsanläggning där icke-farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är 1. mer än 3 ton per timme, eller 2. mer än 18 000 ton men högst 100 000 ton per kalenderår. I den tillförda mängden inräknas inte rent träavfall eller avfall som anges i 17 § 1-3 och 5 i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall.
29 kap 12 §	90.211-i	60	B	Avfallsförbränningsanläggning där icke-farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är 1. mer än 3 ton per timme, eller 2. mer än 18 000 ton men högst 100 000 ton per kalenderår. I den tillförda mängden inräknas inte rent träavfall eller avfall som anges i 17 § 1-3 och 5 i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall.
29 kap 13 §	90.212-i	30	B	Samförbränningsanläggning där animaliskt

				avfall förbränns om den tillförda mängden avfall är 1. mer än 10 ton per dygn, eller 2. mer än 2 500 ton men högst 18 000 ton per kalenderår.
29 kap 14 §	90.213-i	30	B	Avfallsförbränningsanläggning där animaliskt avfall förbränns om den tillförda mängden avfall är 1. mer än 10 ton per dygn, eller 2. mer än 2 500 ton men högst 18 000 ton per kalenderår.
29 kap 15 §	90.220		B	Samförbränningsanläggning där icke-farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är 1. högst 3 ton per timme, eller 2. mer än 50 ton men högst 18 000 ton per kalenderår. I den tillförda mängden inräknas inte rent träavfall eller avfall som anges i 17 § 1-3 och 5 i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall.
	90.220-1	35		- Den tillförda mängden avfall är större än 10 000 ton men högst 18 000 ton per kalenderår.
	90.220-2	25		- Den tillförda mängden avfall är större än 1000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
	90.220-3	20		- Den tillförda mängden avfall är större än 50 ton men högst 1 000 ton per kalenderår.
29 kap 16 §	90.221		B	Avfallsförbränningsanläggning där icke-farligt avfall förbränns, om den tillförda mängden avfall är 1. högst 3 ton per timme, eller 2. mer än 50 ton men högst 18 000 ton per kalenderår. I den tillförda mängden inräknas inte rent träavfall eller avfall som anges i 17 § 1-3 och 5 i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall.
	90.221-1	45		- Den tillförda mängden avfall är större än 10 000 ton men högst 18 000 ton per kalenderår.
	90.221-2	35		- Den tillförda mängden avfall är större än 1000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
	90.221-3	25		- Den tillförda mängden avfall är större än 50 ton men högst 1 000 ton per kalenderår.
29 kap 17 §	90.230	12	C	Samförbrännings- eller avfallsförbränningsanläggning där icke-farligt avfall förbränns yrkesmässigt, om den tillförda mängden är högst 50 ton per kalenderår. Anmälningssplikten gäller inte anläggning som endast förbränner rent träavfall eller avfall som anges i 17 § 1-3 och 5 i förordningen (2013:253) om förbränning av avfall
				Deponering
29 kap 18 §	90.271		B	Uppläggning av muddermassa 1. på ett sätt som kan förorena mark, vattenområde eller grundvatten, om föroreningsrisken inte endast är ringa, eller

	90.271-1	25		2. i större mängd än 1 000 ton.
	90.271-2	12		- Där föroreningsrisken inte endast är ringa, eller i större mängd än 2 500 ton. - Där föroreningsrisken inte endast är ringa, eller i större mängd är 1 000 ton men högst 2 500 ton.
29 kap 19 §	90.281	4	C	Deponering av icke-farliga muddermassor på land längs små sund, kanaler eller vattenvägar som massorna har muddrats från, om 1. mängden massor är högst 1 000 ton, eller 2. föroreningsrisken endast är ringa.
29 kap 21 §	90.300-i		B	Deponering av icke-farligt avfall som inte är inert, om 1. den tillförda mängden är mer än 2 500 ton men högst 100 000 ton avfall per kalenderår, eller 2. mängden avfall som deponeras är mer än 25 000 ton. Tillståndsplikten gäller inte om deponeringen är tillståndspliktig enligt 20 §.
	90.300-i1	50		- Den tillförda mängden avfall är mer än 20 000 ton men högst 100 000 ton per kalenderår.
	90.300-i2	30		- Den tillförda mängden avfall är mer än 10 000 ton men högst 20 000 ton per kalenderår.
	90.300-i3	20		- Den tillförda mängden avfall är mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
29 kap 22 §	90.310		B	Deponering av icke-farligt avfall. Tillståndsplikten gäller inte om deponeringen är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 18, 19, 20 eller 21 §.
	90.310-1	40		- Den tillförda mängden avfall är mer än 10 000 ton per kalenderår.
	90.310-2	30		- Den tillförda mängden avfall är mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
	90.310-3	20		- Den tillförda mängden avfall är högst 2 500 ton per kalenderår.
29 kap 24 §	90.330-i	70	B	Deponering av farligt avfall, om 1. den tillförda mängden farligt avfall är mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton per kalenderår, eller 2. mängden farligt avfall som deponeras är mer än 25 000 ton. Tillståndsplikten gäller inte om deponeringen är tillståndspliktig enligt 23 §.
29 kap 25 §	90.340		B	Deponering av farligt avfall, om deponeringen inte är tillståndspliktig enligt 23 eller 24 §.
	90.340-1	45		- Den tillförda mängden avfall är mer än 1 000 ton men högst 2 500 ton per kalenderår.
	90.340-2	20		- Den tillförda mängden avfall är högst 1 000 ton per kalenderår.
29 kap 26 §	90.341	2	C	Sluttäckt deponi där sluttäckningen har godkänts enligt 32 § förordningen (2001:512) om deponering av avfall, fram till dess åtgärder inte längre behöver vidtas enligt 33 § samma förordning.

				Återvinning eller bortskaftande av avfall som uppkommit i egen verksamhet
29 kap 27 §	90.381	8	B	1. Återvinning av farligt avfall som har uppkommit i egen verksamhet, om mängden avfall är mer än 500 ton men högst 2 500 ton per kalenderår, eller 2. Bortskaftning av farligt avfall som har uppkommit i egen verksamhet, om mängden avfall är högst 2 500 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om behandling är anmälningspliktig enligt 38 §.
29 kap 28 §	90.383	8	B	Behandling av farligt avfall som har uppkommit i egen verksamhet, om mängden avfall är mer än 2 500 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om behandling är anmälningspliktig enligt 67 §.
29 kap 29 §	90.391	4	C	Återvinning av farligt avfall som har uppkommit i egen verksamhet, om 1. mängden avfall är högst 500 ton per kalenderår, och 2. behandlingen leder till materialåtervinning
				Biologisk behandling
29 kap 30 §	90.161	10	B	Behandling av icke-farligt avfall genom biologisk behandling om avfallet inte är park- och trädgårdsavfall och 1. den tillförda mängden avfall är mer än 500 ton men högst 18 750 ton per kalenderår, eller 2. om behandlingen enbart sker genom anaerob biologisk nedbrytning och den tillförda mängden avfall är mer än 500 ton men högst 25 000 ton per kalenderår Tillståndsplikten gäller inte om behandlingen 1. är tillståndspliktig enligt 66 §, eller 2. är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 21 kap. 2 eller 3 §
29 kap 31 §	90.171		C	Behandling av icke-farligt avfall genom biologisk behandling, om 1. avfallet inte är park- och trädgårdsavfall och den tillförda mängden är mer än 10 ton men högst 500 ton per kalenderår, eller 2. avfallet är park- och trädgårdsavfall och den tillförda mängden är mer än 50 ton men högst 18 750 ton per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om behandlingen är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 21 kap. 2 eller 3 §
	90.171-1	6		- Den tillförda mängden annat avfall än park- och trädgårdsavfall är mer än 100 ton men högst 500 ton per kalenderår.
	90.171-2	4		- Den tillförda mängden annat avfall än park- och trädgårdsavfall är mer än 10 ton men högst 100 ton per kalenderår.
	90.171-3	2		- Den tillförda mängden park- och trädgårdsavfall är mer än 50 ton men högst 18 750 ton per kalenderår.
				Animaliskt avfall
29 kap 32 §	90.241-i		B	Behandling av animaliskt avfall på annat sätt än genom biologisk behandling eller förbränning, om den tillförda mängden avfall är mer än 10 ton per dygn eller mer än 2 500 ton per kalenderår.
	90.241-i1	40		

	90.241-i2	20		<p>- behandla mer än 10 000 ton animaliskt avfall.</p> <p>- behandla mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton animaliskt avfall.</p>
29 kap 33 §	90.251	20	C	Yrkesmässig behandling av animaliskt avfall på annat sätt än genom biologisk behandling eller förbränning, om den tillförda mängden avfall är högst 10 ton per dygn eller högst 2 500 ton per kalenderår.
				Återvinning för anläggningsändamål
29 kap 34 §	90.131		B	Återvinning av icke-farligt avfall för anläggningsändamål på ett sätt som kan förorena mark, vattenområde eller grundvatten, om föroreningsrisken inte endast är ringa.
	90.131-1	28		
	90.131-2	24		<p>- Mer än 10 000 ton totalt upplagda massor på en och samma sammanhängande plats.</p> <p>- Mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton totalt upplagda massor på en och samma sammanhängande plats.</p>
	90.131-3	20		<p>- Mer än 1 000 ton men högst 2 500 ton totalt upplagda massor på en och samma sammanhängande plats.</p>
	90.131-4	16		<p>- Mer än 50 ton men högst 1 000 ton totalt upplagda massor på en och samma sammanhängande plats.</p>
	90.131-5	14		<p>- Högst 50 ton totalt upplagda massor på en och samma sammanhängande plats.</p>
				Uppgrävda massor
29 kap 36 §	90.361	16	B	Behandling av farligt avfall som utgörs av uppgrävda massor, om mängden avfall är högst 2 500 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om behandlingen är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt 25 eller 37 §.
				Mekanisk bearbetning och sortering
29 kap 40 §	90.100		B	Återvinning av mer än 10 000 ton icke-farligt avfall per kalenderår genom mekanisk bearbetning. Tillståndsplikten gäller inte
	90.100-1	60		<p>1. för att genom krossning, siktning eller motsvarande mekanisk bearbetning återvinna avfall för byggnads- eller anläggningsändamål, eller</p> <p>2. om återvinningen är tillståndspliktig enligt 65 §.</p>
	90.100-2	30		<p>- Den hanterade avfallsmängden är större än 50 000 ton per kalenderår.</p> <p>- Den hanterade avfallsmängden är större än 10 000 ton men högst 50 000 ton per kalenderår.</p>
29 kap 41 §	90.110		C	1. Yrkesmässigt återvinna icke-farligt avfall genom mekanisk bearbetning, om den tillförda mängden avfall är högst 10 000 ton per kalenderår, eller
	90.110-1	16		<p>2. genom krossning, siktning eller motsvarande mekanisk bearbetning återvinna avfall för byggnads- eller anläggningsändamål.</p>

	90.110-2	12		<p>- Den hanterade avfallsmängden är större än 5 000 ton men högst 10 000 ton avfall per kalenderår.</p> <p>- Den hanterade avfallsmängden är högst 5 000 ton avfall per kalenderår.</p>
29 kap 42 §	90.70		B	Sortering av icke-farligt avfall, om mängden avfall är mer än 10 000 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte för att sortera avfall för byggnads- eller anläggningsändamål.
	90.70-1	28		- Den hanterade avfallsmängden är mer än 75 000 ton per kalenderår.
	90.70-2	22		- Den hanterade avfallsmängden är mer än 10 000 ton men högst 75 000 ton per kalenderår
29 kap 43 §	90.80	16	C	Sortering av icke-farligt avfall, om mängden avfall är <ol style="list-style-type: none"> 1. mer än 1 000 ton per kalenderår och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 1 000 ton men högst 10 000 ton per kalenderår i andra fall.
				Elavfall
29 kap 44 §	90.90	8	C	Yrkesmässigt sortera, demontera eller på annat sätt behandla avfall som utgörs av elektriska eller elektroniska produkter innan ytterligare behandling. Anmälningssplikten gäller inte behandling av komponenter eller utrustning som innehåller isolerolja.
				Uttjänta fordon
29 kap 45 §	90.119		B	Tömma, demontera eller på annat sätt yrkesmässigt återvinna sådana uttjänta motordrivna fordon som inte omfattas av bilskrotningsförordningen (2007:186). Tillståndsplikten gäller inte om återvinningen är anmälningsspliktig enligt 46 § 2.
	90.119-1	62		- Den hanterade avfallsmängden är större än 10 000 ton per kalenderår.
	90.119-2	25		- Den hanterade avfallsmängden är högst 10 000 ton per kalenderår.
29 kap 46 §	90.120	12	C	Tömma, demontera eller på annat sätt yrkesmässigt återvinna <ol style="list-style-type: none"> 1. uttjänta bilar som omfattas av bilskrotningsförordningen (2007:186), eller 2. andra uttjänta motordrivna fordon vars totalvikt inte överstiger 3 500 kilogram, om fordonen återvinns av en bilskrotare som är auktoriserad enligt bilskrotningsförordningen.
				Förberedelse för återanvändning
29 kap 47 §	90.29	4	C	Förbereda avfall för återanvändning
				Lagring som en del av att samla in avfall

29 kap 48 §	90.30		B	Lagring av icke-farligt avfall som en del av att samla in det, om mängden avfall vid något tillfälle är 1. mer än 30 000 ton och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 10 000 ton annat icke-farligt avfall i andra fall.
	90.30-1	30		-1. mer än 300 000 ton och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 100 000 ton i andra fall.
	90.30-2	25		-1. mer än 150 000 ton men högst 300 000 ton och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 50 000 ton men högst 100 000 ton i andra fall.
	90.30-3	20		-1. mer än 30 000 ton men högst 150 000 ton och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 10 000 ton men högst 50 000 ton i andra fall.
29 kap 49 §	90.40	15	C	Lagring av icke-farligt avfall som en del av att samla in det, om mängden avfall vid något tillfälle är 1. mer än 10 ton men högst 30 000 ton och avfallet ska användas för byggnads- eller anläggningsändamål, eller 2. mer än 10 ton men högst 10 000 ton annat icke-farligt avfall i andra fall.
-	90.4001	2	U	Lagring av icke-farligt avfall som en del av att samla in det, om mängden avfall vid något tillfälle är minst 5 ton men högst 10 ton.
	90.4002	2	U	Återvinningsplatser för producentavfall (förpackningar) avsedda för allmänheten
29 kap 50 §	90.50		B	Lagring av farligt avfall som en del av att samla in det, om mängden avfall vid något tillfälle är 1. mer än 5 ton och utgörs av olja, 2. mer än 30 ton och utgörs av blybatterier, 3. mer än 50 ton och utgörs av elektriska eller elektroniska produkter, 4. mer än 30 ton och utgörs av impregnerat trä, 5. mer än 50 ton och utgörs av motordrivna fordon, eller 6. mer än 1 ton i andra fall.
	90.50-1	30		- Om mängden farligt avfall vid något tillfälle är mer än 50 ton
	90.50-2	25		- Om mängden farligt avfall vid något tillfälle uppgår till 6. mer än 10 ton men högst 50 ton annat farligt avfall.
	90.50-3	20		- Om mängden farligt avfall vid något tillfälle uppgår till 1. mer än 25 ton men högst 50 ton olja, eller

	90.50-4	12		6. mer än 5 ton men högst 10 ton annat farligt avfall.
	90.50-5	10		- Om mängden farligt avfall vid något tillfälle uppgår till 1. mer än 15 ton men högst 25 ton olja, eller 6. mer än 2,5 ton men högst 5 ton annat farligt avfall. - Om mängden farligt avfall vid något tillfälle uppgår till 1. mer än 5 ton men högst 15 ton olja, 2. mer än 30 ton men högst 50 ton blybatterier, 4. mer än 30 ton men högst 50 ton impregnerat trä, eller 6. mer än 1 ton men högst 2,5 ton annat farligt avfall.
29 kap 51 §	90.60	8	C	Lagring av farligt avfall som en del av att samla in det, om mängden avfall vid något tillfälle är 1. mer än 200 kilogram men högst 5 ton och utgörs av olja, 2. mer än 1 500 kilogram men högst 30 ton och utgörs av blybatterier, 3. mer än 1 ton men högst 50 ton och utgörs av elektriska eller elektroniska produkter, 4. mer än 200 kilogram men högst 30 ton och utgörs av impregnerat trä, 5. högst 50 ton och utgörs av motordrivna fordon, eller 6. mer än 200 kilogram men högst 1 ton i andra fall.
				Långtidslagring, djupt bergförvar och underjordsförvar
29 kap 55 §	90.458	30	B	Underjordsförvara icke-farligt avfall
				Lagring i avvaktan på återvinning eller bortskaffande
29 kap 56 §	90.408-i	25	B	Lagring av farligt avfall i avvaktan på sådan behandling som kräver tillstånd enligt 5, 6, 7, 8 eller 67 §, om mängden avfall vid något tillfälle är mer än 50 ton.
				Lagring och avskiljning av koldioxid
29 kap 61 §	90.485	100	B	Anläggning för geologisk lagring av koldioxid, om mängden koldioxid som är planerad att lagras är högst 100 000 ton
29 kap 62 §	90.500-i	100	B	Avskiljning av koldioxidströmmar för geologisk lagring av koldioxid från industriutsläppsverksamheter som beskrivs i 1 kap 2 § industriutsläppsförordningen (2013:250)
29 kap 63 §	90.510	100	B	Avskiljning av koldioxidströmmar för geologisk lagring av koldioxid från anläggningar som inte är tillståndspliktiga enligt 62 §
29 kap 64 §	90.520	8	C	Borring i syfte att bedöma om en plats är lämplig för geologisk lagring av koldioxid
				Andra verksamheter med återvinning eller bortskaffande
29 kap 65 §	90.406-i	40	B	Återvinna eller både återvinna och bortskaffa icke-farligt avfall, om den tillförda mängden

				<p>avfall är mer än 75 ton per dygn eller mer än 18 750 ton per kalenderår och verksamheten avser</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. biologisk behandling, 2. behandling innan förbränning eller samförbränning 3. behandling i anläggning för fragmentering av metallavfall, eller 4. behandling av slagg eller aska. <p>Om behandlingen enbart avser anaerob biologisk nedbrytning gäller tillståndsplikten endast om den tillförda mängden avfall är mer än 100 ton per dygn eller mer än 25 000 ton per kalenderår.</p>
29 kap 66 §	90.405-i	35	B	<p>Bortskaffa icke-farligt avfall, om den tillförda mängden avfall är mer än 50 ton per dygn eller mer än 12 500 ton per kalenderår och verksamheten avser</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. biologisk behandling, 2. fysikalisk-kemisk behandling, 3. behandling innan förbränning eller samförbränning 4. behandling i anläggning för fragmentering av metallavfall, eller 5. behandling av slagg eller aska.
29 kap 69 §	90.420		B	<p>Behandling av icke-farligt avfall, om den tillförda mängden avfall är mer än 500 ton men högst 100 000 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om behandlingen är tillståndspliktig enligt någon annan bestämmelse i detta kapitel.</p>
	90.420-1	80		- Den tillförda mängden avfall är mer än 20 000 ton men högst 100 000 ton per kalenderår.
	90.420-2	62		- Den tillförda mängden avfall är mer än 10 000 ton men högst 20 000 ton per kalenderår.
	90.420-3	37		- Den tillförda mängden avfall är mer än 2 500 ton men högst 10 000 ton per kalenderår.
	90.420-4	25		- Den tillförda mängden avfall är mer än 1 000 ton men högst 2 500 ton per kalenderår.
	90.420-5	20		- Den tillförda mängden avfall är mer än 500 ton men högst 1 000 ton per kalenderår.
29 kap 70 §	90.430	8	C	<p>Yrkesmässig behandling av icke-farligt avfall, om den tillförda mängden avfall är högst 500 ton per kalenderår. Anmälningsplikten gäller inte om behandlingen är anmälnings- eller tillståndspliktig enligt någon annan bestämmelse i detta kapitel.</p>
29 kap 72 §	90.450		B	<p>Yrkesmässig behandling av farligt avfall, om den tillförda mängden avfall är högst 2 500 ton per kalenderår. Tillståndsplikten gäller inte om behandlingen är tillståndspliktig enligt någon annan bestämmelse i detta kapitel.</p>
	90.450-1	70		- den tillförda mängden avfall är mer än 1 000 ton men högst 2 500 ton per kalenderår
	90.450-2	50		- den tillförda mängden avfall är mer än 50 ton men högst 1 000 ton per kalenderår

	90.450-3	25		- den tillförda mängden avfall är högst 50 ton per kalenderår
				SKJUTFÄLT, SKJUTBANOR OCH SPORTANLÄGGNINGAR
30 kap 1 §	92.10	12	B	Skjutfält för skjutning med grovkalibriga vapen (kaliber större än 20 millimeter) eller för sprängningar av ammunition, minor eller andra sprängladdningar.
30 kap 2 §	92.20		C	Skjutbana som är stadigvarande inrättad för skjutning utomhus med skarp ammunition till finkalibriga vapen (kaliber mindre än 20 millimeter) för mer än 5 000 skott per kalenderår.
	92.20-1	6		
	92.20-2	3		- Mer än 100 000 skott per kalenderår. - Mer än 20 000 skott men högst 100 000 skott per kalenderår.
	92.20-3	2		- Mer än 5 000 skott men högst 20 000 skott per kalenderår.
30 kap 3§	92.30	10	C	Permanent tävlings-, tränings- eller testbana för motorfordon.
-	92.10001	2	U	Golfbana med sammanlagt mer än 18 hål.
-	92.10002	2	U	Golfbana med sammanlagt högst 18 hål.
-	92.10003	2	U	Golfbana med sammanlagt högst 9 hål.
				TEXTILTVÄTTERIER
31 kap 1 §	93.10	8	C	Tvätterier för mer än 2 ton tvättgods per dygn. Anmälningsskyldigheten gäller inte om 1. utsläpp av vatten från verksamheten leds till ett avloppsreningsverk som är tillståndspliktigt enligt 28 kap. 1 eller 2 §, eller 2. verksamheten är anmälningsskyldig enligt 19 kap. 4 §.
				BEGRAVNINGSVÄRKSAMHET
32 kap 1 §	93.20	12	B	Krematorium.
				ÖVRIGA MILJÖFARLIGA VERKSAMHETER
				Lackering m.m.
-	100.1001	15	U	Förbrukning av mer än 20 ton färg eller lack eller mer än 10 ton pulver per kalenderår.
-	100.1002	4	U	Förbrukning av minst 4 men högst 20 ton färg eller lack eller minst 2 men högst 10 ton pulver per kalenderår.
				HÄLSOSKYDDSVÄRKSAMHETER
	Verksamhetskod			Utbildningsverksamhet och liknande
-	1.1.1	6	C	Gymnasieskola eller gymnasiesärskola med mer än 300 elever.
-	1.1.2	5	C	Gymnasieskola eller gymnasiesärskola med högst 300 elever.
-	1.1.3	5	C	Grundskola, grundsärskola, specialskola, internationell skola med mer än 300 elever
-	1.1.4	4	C	Grundskola, grundsärskola, specialskola, internationell skola med högst 300 elever
-	1.1.5	4	C	Förskola.

-	1.1.6	2	C	Fritidshem, öppen fritidsverksamhet, öppen förskola
				Verksamhet där allmänheten yrkesmässigt erbjuds hygienisk behandling som innebär risk för blodsmitta eller annan smitta genom användning av skalpeller, akupunktur nålar, piercingsverktyg eller andra liknande skärande eller stickande verktyg
-	1.2.1	3	C	Tatuering och piercing
-	1.2.2	2	C	Fotvård, akupunktur, skönhetsbehandlingar samt övriga anmälningspliktiga hygienverksamheter
				Solarier och artificiella solningsanläggningar
-	1.3.1	2	C	Solarium.
				Bassängbad som är upplåtna åt allmänheten eller som annars används av många människor
-	1.4.1	40	C	Vattenland eller äventyrsbad
-	1.4.2	10	C	Simhall
-	1.4.3	5	C	Annan badanläggning
-	1.4.4	2	C	Anläggning med enbart bubbelpool, tank, tunna, kar

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Taxa för plan-, bygg- och GIS-verksamheten från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:184 – 206

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Taxa för plan-, och bygg- och GIS-verksamheten antas att gälla från och med 1 januari 2025.
2. Samhällsbyggnadsnämnden får för varje kalenderår (avgiftsår) justera de i denna taxa antagna fasta avgifterna och timavgifterna enligt Prisindex för kommunal verksamhet (PKV).

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsförvaltningen har ett antal olika taxor inom sin verksamhet för att ta ut avgifter för olika ändamål. Avgifterna utgör en del av nämndens finansiering av verksamheten och ska följa självkostnadsprincipen. Med anledning av detta finns det behov av att med jämna mellanrum se över nivån på taxor och se till att de förändras i samklang med den ekonomiska utvecklingen i kommunen och samhället i stort.

Handläggningskostnaden som taxan baseras på uppräknas årligen med prisindex för kommunal verksamhet (PKV). Detta index presenteras varje höst för användning kommande år. Den taxetabell som redovisas är baserad på PKV för 2024. Vid uppräkningskostnaden ska timpriset alltid avrundas till närmsta, högre jämna tio-tal.

Bakgrund

I plan- och bygglagen (PBL 2010:900) framgår att byggnadsnämnden i en kommun får ta ut avgifter för beslut om planbesked, förhandsbesked, villkorsbesked, startbesked, slutbesked och ingripandebesked, beslut om lov, tekniska samråd, slutsamråd, arbetsplatsbesök och andra tillsynsbesök på byggarbetsplatsen, upprättande av nybyggnadskartor, framställning av arkivbeständiga handlingar, expediering och kungörelse, samt andra tids- eller kostnadskrävande åtgärder.

Gällande taxa

Nuvarande taxa för PBL-verksamhet i Vadstena kommun (Taxa för bygg- och miljönämndens verksamhet enligt plan- och bygglagen mm inklusive kart- och mättaxa, antagen av kommunfullmäktige 17/8 2011 § 120) utgår från Sveriges Kommuner och Landstings (numera SKR) förslag till taxa från 2011. I den taxan räknas avgifter fram utifrån objektets storlek i brutto- och öppenarea (objektsfaktor) och vilka moment som krävs för respektive ärendetyp (handläggningsfaktor).

Handläggningsfaktorn avses spegla en ungefärlig tidsåtgång för respektive moment i handläggningen. Till detta kan läggas olika justeringsfaktorer. Kritik som framförts mot denna taxa är att byggnadens storlek får en orimligt stor effekt på bygglovavgiften och att taxans konstruktion gör att avgifterna blir komplicerade att beräkna.

Varför en ny taxa?

Syftet med taxan är att den enskilda kommunen ska kunna få täckning för sina kostnader, i de delar av verksamheten som taxan får omfatta. Ett annat syfte med en ny taxa är att få en ökad tydlighet avseende de avgifter som kommunen får ta ut för plan- och byggverksamheten. År 2014 tog SKR fram ett nytt underlag för beräkning av taxor inom plan- och byggverksamheten utformat så att det är den enskilda kommunens

kostnader i form av handläggningskostnad och nedlagd tid som speglas i taxans avgifter i enlighet med 12 kap PBL. Målet med det nya sättet att beräkna taxan är att det ska kunna bidra till kommunala taxor som är långsiktigt hållbara, samt att taxan ska vara lätt att förstå och arbeta med såväl för medborgare och företag som kommunens handläggare och nämnd. Arbetet med de kommunala taxorna är dock en kontinuerligt pågående process. Vid behov bearbetas och kompletteras taxeunderlaget. Den version som det nya förslaget till taxa baseras på är en uppdatering av SKR från januari 2024.

Handläggningskostnaden som taxan baseras på uppräknas årligen med prisindex för kommunal verksamhet (PKV). Detta index presenteras varje höst för användning kommande år. Vid uppräkning av handläggningskostnaden ska timpriset alltid avrundas till närmsta, högre jämna tio-tal.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 3 oktober 2024

Förslag till taxa för plan, - bygg- och GIS-verksamheten i Vadstena kommun

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämnden beslut expedieras till kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till samhällsbyggnadsnämnden.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Anna Säfström
Plan- och bygglovchef

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

Vadstena kommun

592 80 Vadstena BESÖKSADRESS Klosterledsgatan 35 TEL 010-234 70 00 FAX 0143-151 90

E-POST vadstena.kommun@vadstena.se WEBB www.vadstena.se

VADSTENA
KOMMUN

Förslag till Taxa för plan-, bygg- och GIS- verksamheten

Samhällsbyggnadsnämnden

Gäller från och med 1 januari 2025

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2024, § [Skriv paragrafnummer]
Ärendebeteckning: KS/2024:XXX-206 Taxor, avgifter, hyror | Ansvarig handläggare: Plan- och bygglovchef

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2024-11-27	Antagen	I samband med beslut om indexuppräknig i SBN
Ange datum	Antagen	Skriv text här. Tryck Tab för att skapa fler rader.

Innehåll

Allmänna regler om kommunala avgifter.....	1
Kommunallagen	1
Självkostnadsprincipen.....	1
Likställighetsprincipen.....	1
Retroaktivitetsförbudet.....	1
Plan- och bygglagen (PBL)	1
Taxebestämmelser.....	2
Avgift enligt tabell	2
Mervärdesskatt	2
Handläggningskostnad per timme	2
Tillämplig taxa	2
Vad som ingår i beslutet	2
Nedsättning av avgift vid tidigare beviljat, gällande lov.....	3
Tidsbegränsade bygglov och bygglov för ändamål av säsongskaraktär	3
Anståndsbeslut	3
Timdebitering	3
Ärenden som inte kan hänföras till ärendetyp	3
Avgift vid avslag, avskrivning och avvisning.....	3
Ändring av taxan.....	3
Indexjustering.....	3
Betalningsskyldighet och betalning av avgift.....	3
Återbetalning av avgift	4
Ikraftträdande.....	4
Taxetabell	5-12

Allmänna regler om kommunala avgifter

Kommunallagen

Kommunernas rätt att ta ut avgifter framgår av 8 kap 3b § kommunallagen (1991:900), som har följande lydelse:

”Kommuner och landsting får ta ut avgifter för tjänster och nyttigheter som de tillhandahåller.

För tjänster och nyttigheter som kommuner och landsting är skyldiga att tillhandahålla, får de ta ut avgifter bara om det är särskilt föreskrivet.”

Första stycket ger kommunerna rätt att ta ut avgifter inom hela den sektor som regleras i kommunallagen. Det enda kravet är att kommunen tillhandahåller en tjänst eller nyttighet som motprestation. Det gäller även ”frivilliga uppgifter” som tillhandahålls inom ramen för en obligatorisk verksamhet (se prop. 1993/94:188 s. 79-80). Det innebär att kommunerna har möjlighet att ta ut avgifter för frivillig verksamhet.

Självkostnadsprincipen

Kommunens avgiftsuttag får inte överstiga kommunens genomsnittliga kostnad för den typ av besked, beslut eller handläggning som avgifterna gäller. Detta benämns ofta som självkostnadsprincipen. Detta regleras i 2 kap. 6 § KL men även i 12 kap. 10 § PBL.

Likställighetsprincipen

Kommuner och regioner ska behandla sina medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat, 2 kap. 3 § KL.

Bestämmelsen innebär att särbehandling av vissa kommunmedlemmar eller grupper av kommunmedlemmar endast är tillåten på objektiva grunder. Likställighetsprincipen innebär vid fördelning av avgifter att lika avgift ska utgå för lika prestation eller att kommunmedlemmar som befinner sig i motsvarande läge ska betala samma avgifter.

Retroaktivitetsförbudet

Kommunfullmäktige ska ha fattat beslut om taxorna och när avgifterna

ska börja tillämpas innan avgifterna tas ut i det enskilda ärendet. I rättspraxis har det sedan länge ansetts vara otillåtet med retroaktiva kommunala avgifter frånsett vissa speciella undantagsfall. Detta förbud framgår direkt av 2 kap 4 § kommunallagen.

Plan- och bygglagen (PBL)

I 12 kap. 8 § PBL anges vad samhällsbyggnadsnämnden får ta ut avgift för:

beslut om planbesked, förhandsbesked, villkorsbesked, startbesked, slutbesked och ingripandebesked, beslut om lov, tekniska samråd och slutsamråd, arbetsplatsbesök och andra tillsynsbesök på byggarbetsplatsen, expediering och kungörelse enligt 9 kap. 41-41 b §§ PBL, och andra tids- eller kostnadskrävande åtgärder, upprättande av nybyggnadskartor, framställning av arkivbeständiga kartor.

Taxebestämmelser

Denna taxa med avgifter för handläggning, prövning mm. enligt plan- och bygglagen (2010:900), PBL samt miljöbalken (1998:808) är beslutad av kommunfullmäktige.

Kommunfullmäktige kan inte delegera rätten att besluta om taxan till nämnd. Även ändringar utöver indexjustering av taxan beslutas av kommunfullmäktige.

Taxan tillämpas för samhällsbyggnadsnämndens handläggning av ärenden enligt PBL och miljöbalken i den utsträckning som närmare föreskrivs i det nedanstående.

Nedan angivna bestämmelser ingår tillsammans med taxetabeller A1-19 i kommunens beslut att anta taxan.

Avgift enligt tabell

Avgiften för handläggningen av en ansökan avseende en viss ärendetyp framgår av taxetabell 1-19. Med ärendetyp avses typ av besked, beslut, handläggning eller serviceåtgärd.

Mervärdesskatt

Mervärdesskatt ska inte tas ut på avgifter som baseras på myndighetsutövning.

Handläggningskostnad per timme

Handläggningskostnaden per timme är 1 150 kronor (2025 års nivå).

Handläggningskostnaden per timme uppräknas årligen med prisindex för kommunal verksamhet (PKV). Detta index presenteras varje höst för användning kommande år. Vid uppräkning av handläggningskostnaden ska timpriset alltid avrundas till närmsta, högre jämna tio-tal.

Tillämplig taxa

Avgiften tas ut enligt den taxa som gäller när ärendet inkommer.

Om ett ärende påbörjats men inte avslutats före antagandet av denna taxa, har samhällsbyggnadsnämnden rätt att tillämpa den nya taxan i ärendet om det innebär en lägre avgift för den sökande.

Vad som ingår i beslutet

För de åtgärder där arbetsplatsbesök, slutsamråd och slutbesked är aktuella ingår ett sådant besök eller beslut i avgiften. Ytterligare platsbesök, delstartbesked, tekniska samråd eller intermistiska slutbesked utöver det första faktureras separat enligt tabell 14.

Nedsättning av avgift vid tidigare beviljat, gällande lov

För en ansökan gällande en åtgärd som innebär en förändring av motsvarande underlag tillhörande ett tidigare beviljat, gällande lov, kan samhällsbyggnadsnämnden om det är motiverat med avseende på arbetsinsatsen, reducera avgiften med 25%, 50% eller 75%.

Tidsbegränsade bygglov och bygglov för ändamål av

säsongskaraktär Vid ansökan om ett tidsbegränsat bygglov eller om ett bygglov för ändamål av säsongskaraktär tas samma avgift ut som för ett permanent bygglov för motsvarande åtgärd.

Anståndsbeslut

Ingen avgift utgår för anståndsbeslut.

Timdebitering

För vissa ärendetyper anges "timdebitering". I dessa fall beräknas avgiften genom att den framräknade handläggningskostnaden per timme multipliceras med nedlagd tid i timmar för handläggning av ärendet.

Ärenden som inte kan hänföras till ärendetyp

Om ett ärende inte kan hänföras till en ärendetyp enligt taxetabell 1-19 utgår avgift grundad på kommunens nedlagda tid för handläggning av ärendet. Avgiften beräknas i detta fall genom timdebitering enligt ovan.

Avgift vid avslag, avskrivning och avvisning

Avgift för handläggningen utgår även om ansökan avslås, avskrivs eller avvisas.

Om en ansökan avslås, avskrivs eller avvisas tas avgift ut för de handläggningsåtgärder enligt tillämplig tidsuppskattning som sammanlagt vidtagits i ärendet.

Ändring av taxan

Ändringar av taxan beslutas av kommunfullmäktige.

Indexjustering

Samhällsbyggnadsnämnden får för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att justera avgiftsbeloppen (fasta avgifter och timavgifter) med den

procentsats för PKV som är publicerad på SKR:s webbplats för oktober månad året före avgiftsåret.

Betalningsskyldighet och betalning av avgift

Avgift som tas med stöd av denna taxa ska enligt 12 kap. 11 § PBL betalas av den som är sökande eller har gjort anmälan i ärendet, eller annan som angetts som fakturamottagare. Avgift enligt denna taxa betalas mot faktura av den som är sökande eller har gjort anmälan i det ärende som beskedet, beslutet eller handläggningen avser,

när denne tillställts nämndens beslut, beställd handling levererats eller beställd åtgärd vidtagits.

Betalning ska ske inom tid som anges i beslutet om avgift eller i räkning. Betalas inte avgift vid i fakturan angiven förfallodag utgår dröjsmålsränta enligt räntelagen (1975:635) från förfallodagen tills betalning sker.

Avgift för avslagsbeslut återbetalas om beslutet upphävs i högre instans. Avräkning ska ske mot eventuell avgift som ska utgå för den aktuella åtgärden.

Avgift får tas ut i förskott.

Återbetalning av avgift

Avgift kan tas ut i förväg för kommunens handläggning i skedet efter lovbeslut. Om denna handläggning inte sker, kan den sökande (eller annan som angetts som fakturamottagare i ansökan) begära avräkning av avgifter för åtgärder som nämnden inte har vidtagit. Avgift återbetalas för de handläggningsåtgärder enligt tillämplig tidsuppskattning som inte vidtagits i ärendet. Återbetalning kan tidigast ske när lovet upphört att gälla. Ränta utgår inte på belopp som återbetalas.

Ikraftträdande

Denna taxa ska tillämpas från och med 2025-01-01.

Taxetabeller för lov, anmälan mm

För ytterligare information avseende exempelvis handläggning av ärendetyper som inte återfinns i tabellerna och timdebitering, se kommunens taxebestämmelser.

Med *PBL* avses plan- och bygglagen (2010:900).

Planenligt: Den föreslagna åtgärden överensstämmer med gällande detaljplan, gällande områdesbestämmelser, givet förhandsbesked eller sådana äldre planer som ska jämföras med områdesbestämmelser eller detaljplan.

Avviker från detaljplan: Den föreslagna åtgärden innebär en avvikelse från gällande detaljplan, gällande områdesbestämmelser eller en äldre plan som ska jämföras med områdesbestämmelser eller detaljplan.

Utanför planlagt område: Den föreslagna åtgärden ligger utanför område med detaljplan, områdesbestämmelser eller sådana äldre planer som ska jämföras med områdesbestämmelser eller detaljplan, och omfattas heller inte av ett tidigare givet förhandsbesked.

Om förhandsbesked har beviljats, och där ansökan om bygglov har gjorts inom två år från den dag då förhandsbeskedet vann laga kraft, tillämpas taxa för planenligt lov (se *Planenligt vid respektive ärendetyp).

Begreppen *nybyggnad*, *tillbyggnad* och *ändring* definieras på samma sätt som i 1 kap. 4 § PBL.

Där beräkning av BTA (bruttoarea) och OPA (öppenarea) förekommer, används mätregler enligt Svensk Standard, SS 21054:2009.

Avgift för handläggningen utgår även vid negativt beslut eller negativt besked (avslag), vid avvísning på grund av ofullständig ansökan, och vid avskrivning då den sökande återkallat sin ansökan. För ytterligare information, se kommunens taxebestämmelser. För avslag, avvísning och avskrivning tas avgift ut för nedlagt arbete i enlighet med tidsuppskattningen för tillämplig ärendetyp. För tidsbegränsat bygglov (och för ändamål av säsongskaraktär) tas avgift ut enligt taxa för ny-, tillbyggnad respektive ändring enligt tabellerna A1-A5.

A 1 Bygglov och teknisk kontroll för en- och tvåbostadshus och komplementbyggnader

Ärendetyp		Lov	Teknisk kontroll	Total avgift	
A 1.1	Nybyggnad av ett en- eller tvåbostadshus, inkl tillhörande lov- och anmälningspliktiga komplementbyggnader och andra åtgärder i samma ansökan.	Planenligt*	13 225 kr	13 225 kr	26 450 kr
A 1.2		Avviker från detaljplan	16 675 kr	13 225 kr	29 900 kr
A 1.3		Utomplan utan fhb	21 275 kr	14 375 kr	35 650 kr
A 1.4	Nybyggnad av ett fritidshus med högst två bostäder, inkl tillhörande lov- och anmälningspliktiga komplementbyggnader och andra åtgärder i samma ansökan.	Planenligt*	10 925 kr	13 225 kr	24 150 kr
A 1.5		Avviker från detaljplan	14 375 kr	13 225 kr	27 600 kr
A 1.6		Utomplan utan fhb	18 975 kr	14 375 kr	33 350 kr
A 1.7	Nybyggnad av komplementbyggnad, med tekniskt samråd	Planenligt*	5 175 kr	6 325 kr	11 500 kr
A 1.8		Avviker från detaljplan	7 475 kr	6 325 kr	13 800 kr
A 1.9		Utomplan utan fhb	6 325 kr	6 325 kr	12 650 kr
A 1.10	Nybyggnad av komplementbyggnad, utan tekniskt samråd	Planenligt*	4 600 kr	2 300 kr	6 900 kr
A 1.11		Avviker från detaljplan	6 900 kr	2 300 kr	9 200 kr
A 1.12		Utomplan utan fhb	5 750 kr	2 300 kr	8 050 kr
A 1.13	Tillbyggnad, med tekniskt samråd	Planenligt*	5 175 kr	6 325 kr	11 500 kr
A 1.14		Avviker från detaljplan	7 475 kr	6 325 kr	13 800 kr
A 1.15		Utomplan utan fhb	6 325 kr	6 325 kr	12 650 kr
A 1.16	Tillbyggnad, utan tekniskt samråd	Planenligt*	4 600 kr	2 300 kr	6 900 kr
A 1.17		Avviker från detaljplan	6 900 kr	2 300 kr	9 200 kr
A 1.18		Utomplan utan fhb	5 750 kr	2 300 kr	8 050 kr
A 1.19	Ändring, med tekniskt samråd	Planenligt*	5 175 kr	7 475 kr	12 650 kr
A 1.20		Avviker från detaljplan	8 625 kr	7 475 kr	16 100 kr
A 1.21		Utomplan utan fhb	8 625 kr	7 475 kr	16 100 kr
A 1.22	Ändring, utan tekniskt samråd	Planenligt*	2 875 kr	2 875 kr	5 750 kr
A 1.23		Avviker från detaljplan	5 175 kr	2 875 kr	8 050 kr
A 1.24		Utomplan utan fhb	5 175 kr	2 875 kr	8 050 kr
A 1.25	Per styck för nybyggnad av fler likartade en- eller tvåbostadshus utöver det första, i en och samma ansökan (gruppbebyggelse)		4 025 kr	9 775 kr	13 800 kr
A 1.26	Fasadändring, inkl inglasning av befintlig altan med skärmtak och balkong, med tekniskt samråd	Planenligt*	2 875 kr	4 025 kr	6 900 kr
A 1.27		Avviker från detaljplan	5 175 kr	4 025 kr	9 200 kr

A 1.28	Fasadändring, inkl inglasning av befintlig altan med skärmtak och balkong, utan tekniskt samråd	Planenligt*	2 875 kr	1 725 kr	4 600 kr
A 1.29		Avviker från detaljplan	5 175 kr	1 725 kr	6 900 kr
A 2 Bygglov och teknisk kontroll för byggnader som inte är en- eller tvåbostadshus eller komplementbyggnader					
Ärendetyp			Lov	Teknisk kontroll	Total avgift
A 2.1	Nybyggnad 0-100 kvm (BTA+OPA), med tekniskt samråd	Planenligt*	8 625 kr	10 925 kr	19 550 kr
A 2.2		Avviker från detaljplan	13 225 kr	10 925 kr	24 150 kr
A 2.3		Utomplan utan fhb	13 225 kr	10 925 kr	24 150 kr
A 2.4	Nybyggnad 0-100 kvm (BTA+OPA), utan tekniskt samråd	Planenligt*	8 625 kr	2 875 kr	11 500 kr
A 2.5		Avviker från detaljplan	13 225 kr	2 875 kr	16 100 kr
A 2.6		Utomplan utan fhb	13 225 kr	2 875 kr	16 100 kr
A 2.7	Nybyggnad 101-1000 kvm (BTA+OPA)	Planenligt*	15 525 kr	16 675 kr	32 200 kr
A 2.8		Avviker från detaljplan	18 975 kr	16 675 kr	35 650 kr
A 2.9		Utomplan utan fhb	18 975 kr	16 675 kr	35 650 kr
A 2.10	Nybyggnad 1001-5000 kvm (BTA+OPA)	Planenligt*	36 225 kr	21 275 kr	57 500 kr
A 2.11		Avviker från detaljplan	43 125 kr	21 275 kr	64 400 kr
A 2.12		Utomplan utan fhb	43 125 kr	21 275 kr	64 400 kr
A 2.13	Nybyggnad ≥5001 kvm (BTA+OPA)	Planenligt*	41 975 kr	22 425 kr	64 400 kr
A 2.14		Avviker från detaljplan	48 875 kr	22 425 kr	71 300 kr
A 2.15		Utomplan utan fhb	48 875 kr	22 425 kr	71 300 kr
A 2.16	Tillbyggnad 0-100 kvm (BTA+OPA), med tekniskt samråd	Planenligt*	6 325 kr	12 075 kr	18 400 kr
A 2.17		Avviker från detaljplan	9 775 kr	12 075 kr	21 850 kr
A 2.18		Utomplan utan fhb	9 775 kr	12 075 kr	21 850 kr
A 2.19	Tillbyggnad 0-100 kvm (BTA+OPA), utan tekniskt samråd	Planenligt*	6 325 kr	2 875 kr	9 200 kr
A 2.20		Avviker från detaljplan	9 775 kr	2 875 kr	12 650 kr
A 2.21		Utomplan utan fhb	9 775 kr	2 875 kr	12 650 kr
A 2.22	Tillbyggnad ≥101 kvm (BTA+OPA)	Planenligt*	10 925 kr	18 975 kr	29 900 kr
A 2.23		Avviker från detaljplan	16 675 kr	18 975 kr	35 650 kr
A 2.24		Utomplan utan fhb	16 675 kr	18 975 kr	35 650 kr
A 2.25	Fasadändring, med tekniskt samråd	Planenligt*	3 450 kr	4 600 kr	8 050 kr
A 2.26		Avviker från detaljplan	6 900 kr	4 600 kr	11 500 kr
A 2.27	Fasadändring, utan tekniskt samråd	Planenligt*	2 300 kr	2 300 kr	4 600 kr
A 2.28		Avviker från detaljplan	4 600 kr	2 300 kr	6 900 kr
A 2.29	All övrig ändring, med tekniskt samråd	Planenligt*	15 525 kr	12 075 kr	27 600 kr
A 2.30		Avviker från detaljplan	25 875 kr	12 075 kr	37 950 kr
A 2.31		Utomplan utan fhb	25 875 kr	12 075 kr	37 950 kr
A 2.32	All övrig ändring, utan tekniskt samråd	Planenligt*	8 625 kr	2 875 kr	11 500 kr
A 2.33		Avviker från detaljplan	14 375 kr	2 875 kr	17 250 kr
A 2.34		Utomplan utan fhb	14 375 kr	2 875 kr	17 250 kr
A 2.35	Nybyggnad enkel hallbyggnad (t.ex. tälthall), >100 kvm (BTA+OPA), utan tekniskt samråd	Planenligt*	15 525 kr	5 175 kr	20 700 kr
A 2.36		Avviker från detaljplan	18 975 kr	5 175 kr	24 150 kr
A 2.37		Utomplan utan fhb	18 975 kr	5 175 kr	24 150 kr

A 3 Bygglov och teknisk kontroll för skyltar och ljusanordningar

Ärendetyp		Lov	Teknisk kontroll	Total avgift
A 3.1	Sätta upp, flytta eller väsentligt ändra en skylt eller ljusanordning med liten omgivningspåverkan	2 875 kr	1 725 kr	4 600 kr
A 3.2	Sätta upp, flytta eller väsentligt ändra en skylt eller ljusanordning med stor omgivningspåverkan	5 750 kr	2 300 kr	8 050 kr
A 3.3	Ytterligare en skylt eller ljusanordning på samma fastighet, utöver den mest tidskrävande, i ansökningar som omfattar flera skyltar eller ljusanordningar	1 150 kr	0 kr	1 150 kr

A 4 Bygglov och teknisk kontroll för andra anläggningar än byggnader, del 1

Ärendetyp		Avgift
A 4.1	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av nöjesparker, djurparker, idrottsplatser, skidbackar med liftar, kabinbanor, campingplatser, skjutbanor, småbåtshamnar, friluftsbad, motorbanor och golfbanor	Timdebitering
A 4.2	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av upplag och materialgårdar	Timdebitering
A 4.3	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av tunnlar och berggrum som inte är avsedda för väg, järnväg, tunnelbana eller gruvdrift	Timdebitering
A 4.4	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av fasta cisterner och andra fasta anläggningar för kemiska produkter som är hälso- och miljöfarliga och för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser	Timdebitering
A 4.5	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av radio- eller telemaster eller torn	Timdebitering
A 4.6	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av vindkraftverk som a) är högre än 20 meter över markytan b) placeras på ett avstånd från gränsen som är mindre än kraftverkets höjd över marken c) monteras fast på en byggnad, eller d) har en vindturbin med en diameter som är större än tre meter	Timdebitering
A 4.7	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av begravningsplatser	Timdebitering

A 5 Bygglov och teknisk kontroll för andra anläggningar än byggnader, del 2 (murar och plank, parkeringsplatser utomhus och transformatorstationer)

Ärendetyp		Lov	Teknisk kontroll	Total avgift	
A 5.1	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av mur eller plank, med tekniskt samråd	Planenligt*	4 025 kr	5 175 kr	9 200 kr
A 5.2		Avviker från detaljplan	6 325 kr	5 175 kr	11 500 kr
A 5.3		Utomplan utan fhb	6 325 kr	5 175 kr	11 500 kr
A 5.4	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av mur eller plank, utan tekniskt samråd	Planenligt*	4 025 kr	1 725 kr	5 750 kr
A 5.5		Avviker från detaljplan	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr
A 5.6		Utomplan utan fhb	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr
A 5.7	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av parkeringsplatser utomhus, med tekniskt samråd	Planenligt*	4 025 kr	7 475 kr	11 500 kr
A 5.8		Avviker från detaljplan	6 325 kr	7 475 kr	13 800 kr
A 5.9		Utomplan utan fhb	6 325 kr	7 475 kr	13 800 kr
A 5.10	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av parkeringsplatser utomhus, utan tekniskt samråd	Planenligt*	4 025 kr	1 725 kr	5 750 kr
A 5.11		Avviker från detaljplan	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr
A 5.12		Utomplan utan fhb	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr
A 5.13	Anordnande, inrättande, uppförande, flytt eller väsentlig ändring av transformatorstation, pumpstation eller liknande	Planenligt*	2 875 kr	1 725 kr	4 600 kr
A 5.14		Avviker från detaljplan	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr
A 5.15		Utomplan utan fhb	6 325 kr	1 725 kr	8 050 kr

A 6 Förlängning av tidsbegränsat bygglov

Ärendetyp		Avgift
A 6.1	Förlängning av tidsbegränsat bygglov	6 900 kr

A 7 Förlängning av tidsbegränsat bygglov för ändamål av säsongskaraktär

Ärendetyp		Avgift
A 7.1	Förlängning av tidsbegränsat bygglov för ändamål av säsongskaraktär	6 900 kr

A 8 Anmälningsskyldiga åtgärder		
	Ärendetyp	Avgift
A 8.1	Rivning av byggnad eller en del av byggnad, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.2	Rivning av byggnad eller del av en byggnad, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.3	Nybyggnad eller tillbyggnad som enligt 9 kap. 7 § PBL har undantagits från krav på bygglov, med tekniskt samråd	10 350 kr
A 8.4	Nybyggnad eller tillbyggnad som enligt 9 kap. 7 § PBL har undantagits från krav på bygglov, utan tekniskt samråd	4 600 kr
A 8.5	Ändring av en byggnad, om ändringen innebär att konstruktionen av byggnadens bärande delar berörs eller byggnadens planlösning påverkas avsevärt, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.6	Ändring av en byggnad, om ändringen innebär att konstruktionen av byggnadens bärande delar berörs eller byggnadens planlösning påverkas avsevärt, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.7	Installation eller väsentlig ändring av hiss, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.8	Installation eller väsentlig ändring av hiss, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.9	Installation eller väsentlig ändring av eldstad eller rökkanal, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.10	Installation eller väsentlig ändring av eldstad eller rökkanal, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.11	Installation eller väsentlig ändring av anordning för ventilation, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.12	Installation eller väsentlig ändring av anordning för ventilation, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.13	Installation eller väsentlig ändring av anläggning för vattenförsörjning eller avlopp i en byggnad eller inom en tomt, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.14	Installation eller väsentlig ändring av en anläggning för vattenförsörjning eller avlopp i en byggnad eller inom en tomt, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.15	Ändring av byggnad som väsentligt påverkar brandskyddet i byggnaden, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.16	Ändring av byggnad som väsentligt påverkar brandskyddet i byggnaden, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.17	Underhåll av sådant byggnadsverk med särskilt bevarandevärde som omfattas av skyddsbestämmelser som har beslutats med stöd av 4 kap. 16 § eller 42 § första stycket 5 c PBL eller motsvarande äldre föreskrifter, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.18	Underhåll av sådant byggnadsverk med särskilt bevarandevärde som omfattas av skyddsbestämmelser som har beslutats med stöd av 4 kap. 16 § eller 42 § första stycket 5 c PBL eller motsvarande äldre föreskrifter, utan tekniskt samråd	3 450 kr
A 8.19	Nybyggnad eller väsentlig ändring av ett vindkraftverk, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.20	Nybyggnad eller väsentlig ändring av ett vindkraftverk, utan tekniskt samråd	3 450 kr

A 8.21	Uppförande eller tillbyggnad av sådan komplementbyggnad som avses i 9 kap. 4 a § PBL, med tekniskt samråd (attefallshus i form av komplementbyggnad)	9 200 kr
A 8.22	Uppförande eller tillbyggnad av sådan komplementbyggnad som avses i 9 kap. 4 a § PBL, utan tekniskt samråd (attefallshus i form av komplementbyggnad)	3 450 kr
A 8.23	Uppförande eller tillbyggnad av sådant komplementbostadshus som avses i 9 kap. 4 a § PBL, med tekniskt samråd (attefallshus i form av komplementbostadshus)	10 350 kr
A 8.24	Uppförande eller tillbyggnad av sådant komplementbostadshus som avses i 9 kap. 4 a § PBL, utan tekniskt samråd (attefallshus i form av komplementbostadshus)	4 600 kr
A 8.25	Ändring av sådan komplementbyggnad som avses i 9 kap. 4 a § PBL så att den blir ett sådant komplementbostadshus som avses i 9 kap. 4 a § PBL, med tekniskt samråd (ändring av attefallshus i form av komplementbyggnad till attefallshus i form av komplementbostadshus)	8 050 kr
A 8.26	Ändring av sådan komplementbyggnad som avses i 9 kap. 4 a § PBL så att den blir ett sådant komplementbostadshus som avses i 9 kap. 4 a § PBL, utan tekniskt samråd (ändring av attefallshus i form av komplementbyggnad till attefallshus i form av komplementbostadshus)	4 600 kr
A 8.27	Göra sådan anmälningspliktig tillbyggnad som avses i 9 kap. 4 b § 1 st. 1 PBL, med tekniskt samråd (attefallstillbyggnad)	6 900 kr
A 8.28	Göra sådan anmälningspliktig tillbyggnad som avses i 9 kap. 4 b § 1 st. 1 PBL, utan tekniskt samråd (attefallstillbyggnad)	4 600 kr
A 8.29	Bygga sådan anmälningspliktig takkupa som avses i 9 kap. 4 b § 1 st. 2 PBL, med tekniskt samråd (attefallstakkupa)	6 900 kr
A 8.30	Bygga sådan anmälningspliktig takkupa som avses i 9 kap. 4 b § 1 st. 2 PBL, utan tekniskt samråd (attefallstakkupa)	4 600 kr
A 8.31	Sådan anmälningspliktig inredning av ytterligare en bostad som avses i 9 kap. 4 c § PBL, med tekniskt samråd	9 200 kr
A 8.32	Sådan anmälningspliktig inredning av ytterligare en bostad som avses i 9 kap. 4 c § PBL, utan tekniskt samråd	4 600 kr

A 9 Marklov och teknisk kontroll för marklovpliktiga åtgärder

Ärendetyp		Lov	Teknisk kontroll	Total avgift
A 9.1	Marklovpliktig åtgärd, med tekniskt samråd	4 600 kr	6 900 kr	11 500 kr
A 9.2	Marklovpliktig åtgärd, utan tekniskt samråd	4 600 kr	2 300 kr	6 900 kr

A 10 Rivningslov och teknisk kontroll för åtgärder som kräver rivningslov

Ärendetyp		Lov	Teknisk kontroll	Total avgift
A 10.1	Åtgärd som kräver rivningslov, med tekniskt samråd	4 600 kr	6 900 kr	11 500 kr
A 10.2	Åtgärd som kräver rivningslov, utan tekniskt samråd	4 600 kr	2 300 kr	6 900 kr

A 11 Förhandsbesked

Ärendetyp		Avgift	
A 11.1	Förhandsbesked	Inom planlagt område	9 200 kr
A 11.2		Utanför planlagt område	11 500 kr

A 12 Villkorsbesked

Ärendetyp		Avgift
A 12.1	Villkorsbesked	Timdebitering

A 13 Ingripandebesked

Ärendetyp		Avgift
A 13.1	Ingripandebesked	Timdebitering

A 14 Extra arbetsplatsbesök

Ärendetyp		Avgift
A 14.1	Extra arbetsplatsbesök, utöver det första, per styck	2 300 kr
A 14.2	Extra tekniskt samråd, utöver det första, per styck	2 300 kr
A 14.3	Extra slutsamråd, utöver det första, per styck	2 300 kr
A 14.4	Beslut om ny kontrollansvarig	1 150 kr
A 14.5	Interrimistiskt slutbesked (gäller inte en-/tvåbostadshus där det ingår)	2 300 kr

A 15 Upprättande av nybyggnadskarta

Ärendetyp		Avgift
A 15.1	Nybyggnadskarta. Fastighetens yta 0-2000 kvm	Inom planlagt område, normal 9 200 kr
A 15.2		Utanför planlagt område, förenklad 6 900 kr
A 15.3	Nybyggnadskarta. Fastighetens yta \geq 2001 kvm	Inom planlagt område, normal 14 950 kr
A 15.4		Utanför planlagt område, förenklad 12 650 kr
A 15.5	Extra förberedelse inför kartproduktion, t.ex. kontroll av höjder och gränser på plats.	Inom planlagt område 4 600 kr
A 15.6		Utanför planlagt område 4 600 kr

A 16 Lov för åtgärder som inte kräver lov (frivilliga lov)

Ärendetyp		Avgift
A 16.1	Åtgärd som inte kräver lov, där närliggande eller i princip motsvarande åtgärd finns i någon av taxans övriga tabeller	I enlighet med tillämplig tabell
A 16.2	Åtgärd som inte kräver lov, där närliggande eller i princip motsvarande åtgärd inte finns i någon av taxans övriga tabeller	Timdebitering

A 17 Andra tids- eller kostnadskrävande åtgärder

Ärendetyp		Avgift
A 17.1	Andra tids- eller kostnadskrävande åtgärder	Timdebitering

A 18 Strandskyddsdispens

Ärendetyp		Avgift
A 18.1	Strandskyddsdispens för åtgärd där beslut om ny eller ändring av redan beslutad tomtplatsavgränsning krävs	9 200 kr
A 18.2	Strandskyddsdispens för åtgärd inom redan fastställd tomtplatsavgränsning	6 900 kr

A 19 Planbesked

Ärendetyp		Avgift
A 19.1	Planbesked	Timdebitering. Minsta avgift 10 timmar. Högsta avgift 20 timmar.

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Taxa för båtplatsavgifter från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:167 – 825

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Förslag till Taxa för båtplatsavgifter antas att gälla från och med 1 januari 2025.
2. Samhällsbyggnadsnämnden har rätt att för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att höja avgifterna i taxan med en procentsats som motsvarar årlig förändring enligt konsumentprisindex för oktober månad året före avgiftsåret.

Sammanfattning

Avgifterna för båtplatserna höjdes senast inför 2023. Kostnaderna för båtplatsverksamheten är fortfarande för höga i förhållande till intäkterna från båtplatsavgifterna. För att minska skillnaderna behöver avgiften höjas ytterligare. Avgifterna justeras utifrån de olika båtplatsernas förutsättningar samt tidigare höjning och innebär inför 2025 en ökning på 5 till 16 procent, vilket i kronor motsvarar en höjning med 300 – 800 kronor per plats.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Samråd har skett med ekonomiavdelningen.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 3 oktober 2024.

Förslag till ny taxa

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till

samhällsbyggnadsförvaltningen.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mikael Lija
Mark- och exploateringschef

Kristina Lidberg
Utredare

VADSTENA
KOMMUN

Förslag till Taxa för båtplatsavgifter

Gäller från och med 1 januari 2025

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november, § [Skriv paragrafnummer]

Ärendebeteckning: KS/2024-XXX-825 Småbåtshamn | Ansvarig handläggare: Utredare
sambandsbyråförvaltningen

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2024-11-27	Antagen	Senast inför årsskiftet 2025/2026

VADSTENA
KOMMUN

Innehåll

Allmänna bestämmelser	1
Debitering	1
Index.....	1
Karta	1
Avgifter för båtplatser	2

VADSTENA
KOMMUN

Allmänna bestämmelser

Vadstena småbåtshamn har cirka 360 uthyrningsbara båtplatser för fritidsbåtar. Båtplatserna är fördelade på fyra områden: Hamnkanalen, Naddövikens Yttre, Naddövikens Inre och Strandpromenaden.

Båtplatserna upplåts årsvis med tillåtelse att ha båten ilagd under perioden 1 april – 31 oktober.

Debitering

Avgiften debiteras en gång per år under årets första kvartal. För båtplatser som hyrs ut under pågående säsong ska avgiften betalas senast på angiven förfallodag. Utebliven betalning leder till att båtplatsen sägs upp.

Index

Samhällsbyggnadsnämnden har rätt att för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att höja de i denna taxa antagna fasta avgifterna med en procentsats som motsvarar årlig förändring enligt konsumentprisindex för oktober månad året före avgiftsåret.

VADSTENA
KOMMUN

Karta

Avgifter för båtplatser

Plats	Avgift (inkl. moms)
Strandpromenaden och Naddövikens Inre:	
2,5 meters plats	2400 kr
3 meters plats	2650 kr
Naddövikens Yttre:	
4–4,5 meters platser	4600 kr
Hamnkanalen:	
Västra sidan inkl. el och vatten	5800 kr
Östra sidan	4600 kr
Östra sidan med el	5400 kr + 5 kr/kwh
Egen brygga	6300 kr

VADSTENA
KOMMUN

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Taxa för upplåtelse av offentlig plats från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:129 – 310

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Förslag till taxa för upplåtelse av offentlig plats antas att gälla från och med 1 januari 2025.
2. Samhällsbyggnadsnämnden har rätt att för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att höja avgifterna i taxan med en procentsats som motsvarar årlig förändring enligt konsumentprisindex (KPI) för oktober månad året före avgiftsåret.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsförvaltningen har gjort en översyn av taxan för upplåtelse av offentlig plats som antogs 2019. Översynen har visat på att några ändamål behöver göras om eller förnyas samt att vissa avgifter behöver justeras. Under hösten arbetar samhällsbyggnadsförvaltningen med att införa ett nytt verksamhetssystem som kommer att innebära en del förenklingar av handläggning för vissa ärenden, däribland torgplatser.

Föreslagna förändringar i taxan innebär bland annat att årsplatserna för torgplatserna tas bort och i stället föreslås en sänkning av avgiften för tillfällig plats för att bättre matcha avgiften för de som tidigare bokat en

årsplats. Sänkningarna motiveras av att handläggningen för torgplatserna förutspås kunna minska med det nya systemet.

För uteserveringarna gäller samma avgift som tidigare men en ytterligare indelning av kvadratmeter har lagts till. Avgifterna för övriga ändamål har höjts i vissa fall och nya ändamål har tillkommit.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Ej aktuellt.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 1 oktober 2024.

Förslag till taxa för upplåtelse av offentlig plats

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till samhällsbyggnadsförvaltningen.

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mikael Lilja
Mark- och exploateringschef

Kristina Lidberg
Utredare

VADSTENA
KOMMUN

Förslag till Taxa för upplåtelse av offentlig plats

Gäller från och med 1 januari 2025

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2024, § [Skriv paragrafnummer]

Ärendebeteckning: KS/2024:XXX-310 Allmänt | Ansvarig handläggare: Utredare
sambandsbyggnadsförvaltningen

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2024-11-27	Antagen	Senast inför årsskiftet 2025/2026

VADSTENA
KOMMUN

Innehåll

Allmänna bestämmelser	1
Offentlig plats.....	1
Tillstånd.....	1
Återställande.....	1
Övriga föreskrifter.....	1
Avgifter.....	1
Debitering	2
Överbelastning el.....	2
Avgiftsbefrielse	2
Avgifter för upplåtelse av offentlig plats	2

Allmänna bestämmelser

Offentlig plats

Med offentlig plats avses enligt ordningslagen (1993:1617) bland annat gator, vägar, torg, parker och andra platser som i detaljplan redovisas som allmän plats och som har upplåtits för sitt ändamål. Kommuner får föreskriva att även andra områden ska jämsställas med offentliga plats om området är tillgängligt för allmänheten.

Tillstånd

Enligt ordningslagen behövs tillstånd av Polismyndigheten vid användande av offentlig plats för annat ändamål än för vad platsen har upplåtits för. Polismyndigheten ska inhämta yttrande från kommunen innan tillstånd ges. Om kommunen avstyrker ansökan får tillstånd inte ges.

Polistillstånd behövs inte om platsen tas i anspråk endast tillfälligt, i obetydlig omfattning och utan att inkräkta på någon annans tillstånd. Polistillstånd krävs inte heller om offentlig plats används för avsett ändamål, till exempel när Stora torget används för torghandel, dock krävs kommunens tillstånd för detta.

Även andra tillstånd och lov kan också behövas vid användande av offentlig plats såsom bygglov och registrering av livsmedelsanläggning i den kommun som verksamheten huvudsakligen kommer att bedrivas i.

Återställande

När markupplåtelsen upphör ska upplåtet område vara återställt i det skick det var före upplåtelsen. Återställes inte området har kommunen rätt att utföra återställande på nyttjarens bekostnad.

Övriga föreskrifter

Utöver ovan nämnda lagar ska även gällande lokala ordningsföreskrifter, lokala föreskrifter för torghandel och lokala föreskrifter för att skydda människors hälsa och miljö tillämpas.

Avgifter

Kommuner har enligt lag (1957:259) rätt att ta ut avgift om tillstånd har lämnats för upplåtelse av offentlig plats. Rätten gäller även för salutorg eller liknande plats som kommunen har upplåtit till allmän försäljningsplats. Avgift får tas ut med ett belopp som kan anses skäligt med hänsyn till ändamålet, nyttjarens fördel av denna, kommunens kostnader med anledning av upplåtelsen och övriga omständigheter.

Samhällsbyggnadsnämnden har rätt att för varje kalenderår (avgiftsår) besluta att höja de i denna taxa antagna fasta avgifterna med en procentsats som motsvarar årlig förändring enligt konsumentprisindex för oktober månad året före avgiftsåret.

Debitering

Torghandelsplatser debiteras i samband med bokning av plats. För ändamål som kräver polistillstånd sker debitering utifrån angiven tidsperiod i polistillståndet så snart det har beviljats.

Debitering av el sker i samband med bokning enligt taxan eller i förekommande fall i efterhand efter faktisk förbrukning.

Överbelastning el

Överbelastning av elen kan orsaka elavbrott. Nyttjaren ansvarar för kostnader relaterade till överbelastning och eventuella reparationer eller åtgärder som behövs för att åtgärda avbrottet.

Avgiftsbefrielse

Upplåtelser av mindre art och under kortare tid till icke kommersiell verksamhet som till exempel ideella föreningar och organisationer, skolklasser, samhällsinformation, samt humanitära organisationer och föreningar är avgiftsbefriade.

Om det finns särskilda skäl med hänsyn till verksamhetens art och omfattning, nedlagd handläggningstid och övriga omständigheter, får avgift enligt denna taxa sättas ned eller efterskänkas. Sådan avgiftsbefrielse beslutas av samhällsbyggnadsnämnden.

Avgifter för upplåtelse av offentlig plats

Torgplats Stora torget	Avgift	Anmärkning
Platsstorlek		
0 – 4 m	60 kr/dag	Avgift för el tillkommer.
0 – 8 m	80 kr/dag	Avgift för el tillkommer.
0 – 12 m	100 kr/dag	Avgift för el tillkommer.
Elanslutning	40 kr/dag	

Matsservering	Avgift	Anmärkning
Uteservering/Serveringstält		
0 – 20 kvm	60 kr/dag	Max avgift 3 000 kr. Eventuell avgift för el enligt faktisk förbrukning tillkommer.
21 – 35 kvm	90 kr/dag	Max avgift 10 000 kr. Eventuell avgift för el enligt faktisk förbrukning tillkommer.

36 – 50 kvm	120 kr/dag	Max avgift 17 000 kr. Eventuell avgift för el enligt faktisk förbrukning tillkommer.
51 kvm eller större	160 kr/dag	Max avgift 25 000 kr. Eventuell avgift för el enligt faktisk förbrukning tillkommer.
Food Truck och motsvarande	300 kr/dag	Inklusive elavgift.

Övriga ändamål	Avgift	Anmärkning
Skyltställ/gatupratare/beach flag och liknande	400 kr/år	
Skyltställ/gatupratare/beach flag och liknande, tillfällig	20 kr/påbörjad vecka	Max avgift 400 kr.
Varuexponering	500 kr/år	
Julgransförsäljning	600 kr/dag	Max yta 100 kvm.
Cirkus	1200 kr/dag	Eventuell avgift för el

		enligt faktisk förbrukning tillkommer.
Tivoli och evenemang som konserter, utställningar, marknader och festivaler med entrékostnad	1200 kr/dag	Eventuell avgift för el enligt faktisk förbrukning tillkommer.
Byggetableringar	3 kr/kvm och påbörjad vecka innerstaden 2 kr/kvm och påbörjad vecka övriga områden	Minimiavgift Innerstaden 600 kr. Övriga områden 400 kr.
Planerad avstängning, skyltning, trafikföreskrifter och liknande	Faktisk kostnad baserad på nedlagd handläggningstid 1000 kr/timme	
Annan tillfällig verksamhet att likna vid torghandel	Debiteras enligt avgift för tillfällig torgplats	
Övrig markanvändning som inte går att härleda till annat ändamål	10 kr/kvm och påbörjad vecka	Minimiavgift 500 kr. Avgift för el kan tillkomma.

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:008 om datumparkering i Vadstena

Vår beteckning: SBN/2024:6 – 311

Förslag till beslut

1. Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:008 om datumparkering i Vadstena antas.

Sammanfattning

Tidigare trafikföreskrift 0584 2012:025 om parkering datumparkering i Vadstena saknar hänvisning till 10 kap 1 § andra stycket punkt 16 enligt trafikförordningen och behöver därför uppdateras för att vara formellt riktig. I samband med detta utökas datumzonsområdet till att även inkludera Råggatan samt Karlsfrid.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Ej aktuellt.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 1 oktober 2024.

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:008 om datumparkering i Vadstena

Remiss till polisen 2024-09-05

Remissvar från polisen 2024-10-01

Beslutet expedieras till

Polisen registrator.ost@polisen.se

Transportstyrelsen Svensk trafikföreskriftssamling STFS

Boende vid Råggatan

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mikael Lilja
Mark- och exploateringschef

Kristina Lidberg
Utredare

VADSTENA
KOMMUN

0584 2024:008

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter om datumparkering i Vadstena

Beslutade den 22 oktober 2024

Vadstena kommun föreskriver med stöd av 10 kap. 1 § andra stycket 16 och 17 och 3 § första stycket trafikförordningen (1998:1276) följande:

1 § På samtliga vägar inom det område som markerats på kartan får fordon inte parkeras på dagar med udda datum på den sida av vägen som har udda adressnummer och på dagar med jämnt datum på den sida av vägen som har jämna adressnummer. Förbudet ger inte rätt att parkera där det enligt trafikförordningen (1998:1276) är förbjudet att stanna och parkera.

2 § Förbudet gäller inte enskild väg

3 § Förbudet gäller under tiden 1 november till 31 mars dagligen mellan klockan 00 – 12:00.

Dessa föreskrifter träder i kraft den 1 november 2024 när Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2009:003 och 0584 2012:025 om parkering i Vadstena upphör att gälla.

Samhällsbyggnadsnämnden

RENNIS SVERSTEN

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:011 om parkering på Skänningevägen

Vår beteckning: SBN/2024:6 – 311

Förslag till beslut

1. Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:011 om parkering på Skänningevägen antas.

Sammanfattning

Busshållplatserna på båda sidor om Skänningevägen närmast Birgittas väg är inte längre i bruk. Det möjliggör för nya parkeringsplatser som kan användas för bland annat pendlare. Tidsbegränsningen är 24 timmar sju dagar i veckan.

Finansiering

Ej aktuellt.

Samråd

Ej aktuellt.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 1 oktober 2024

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter 0584 2024:011 om parkering på Skänningevägen

Remiss till polisen 2024-09-25

Remissvar från polisen 2024-10-01

Beslutet expedieras till

Polisen registrator.ost@polisen.se

Transportstyrelsen Svensk trafikföreskriftssamling STFS

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mikael Lilja
Mark- och exploateringschef

Kristina Lidberg
Utredare

VADSTENA
KOMMUN

0584 2024:011

Vadstena kommuns lokala trafikföreskrifter om parkering på Skänningevägen

Beslutade den 22 oktober 2024

Vadstena kommun föreskriver med stöd av 10 kap. 1 § andra stycket 16 och 17 och 3 § första stycket trafikförordningen (1998:1276) följande:

1 § På Skänningevägen enligt blå markering i kartan får fordon parkeras i högst 24 timmar i följd. Tillåtelsen ger inte rätt att parkera där det enligt trafikförordningen (1998:1276) är förbjudet att stanna och parkera.

Dessa föreskrifter träder i kraft den 1 november 2024

Samhällsbyggnadsnämnden

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Tomtpriser tomter Borghamn

Vår beteckning: SBN/2024:183 – 253

Förslag till beslut

1. Priset för tomterna Bårstad 2:18>1, Bårstad 2:20 och Bårstad 2:21 i Borghamn fastställs till 150 000kr styck.

Sammanfattning

Vadstena kommun har tre obebyggda tomter i Borghamn, varav två tidigare varit ute till försäljning via tomtkön. Det har visat sig att tomterna kräver vissa åtgärder för att kunna säljas, vilket kommer innebära kostnader i form av miljöteknisk provtagning, flytt av väg samt fastighetsregleringar som det tidigare priset 50 000kr styck inte täcker.

Mark- och exploateringsavdelningen föreslår att tomterna säljs för 150 000 kr styck för att finansiera nödvändiga åtgärder.

Finansiering

Prishöjningen skulle innebära att kostnaderna för nödvändiga åtgärder täcks.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 4 oktober 2024.

Karta – tomter Borghamn

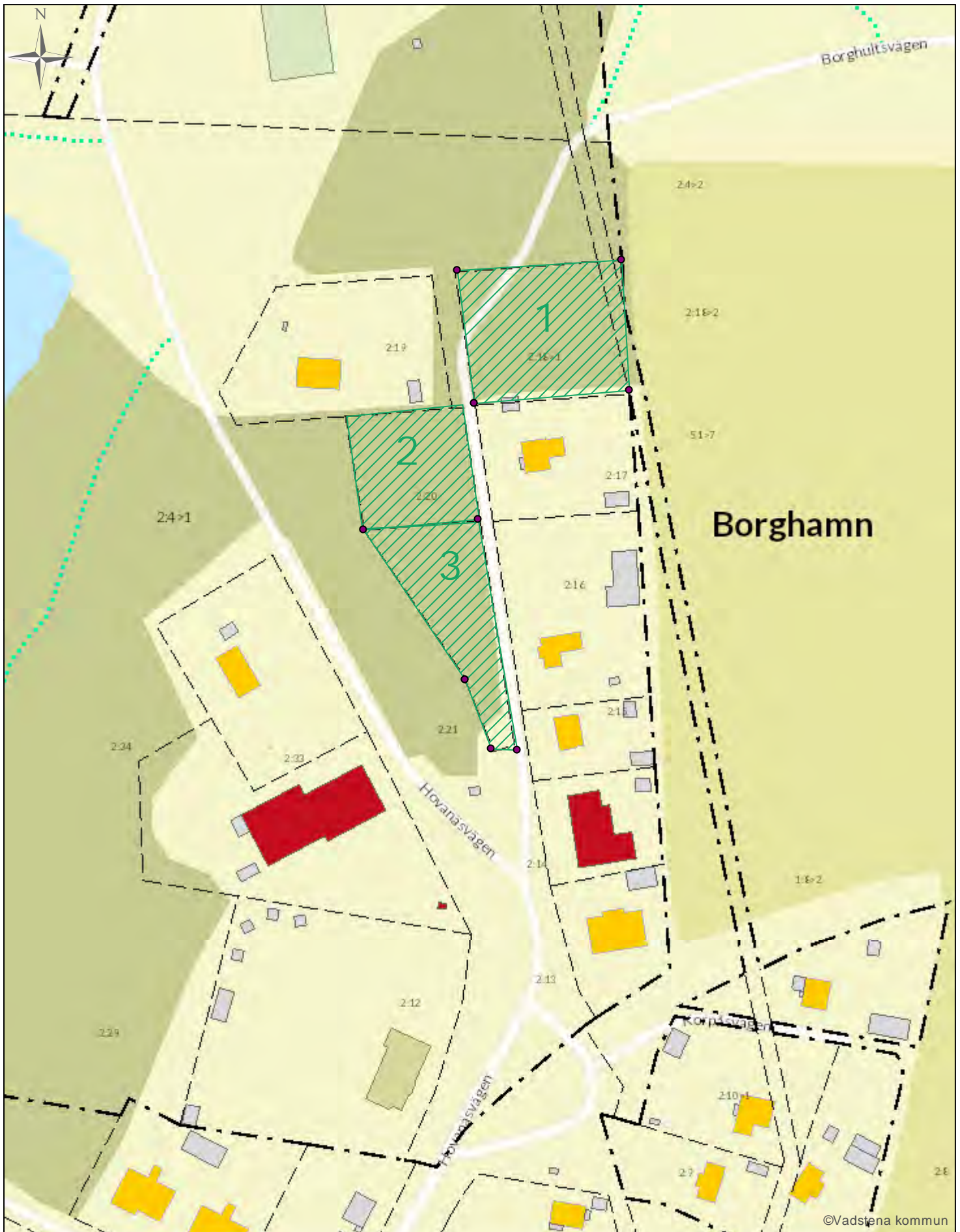
Beslutet expedieras till

Mark och exploateringsavdelningen

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Mikael Lilja
Mark- och exploateringschef

Per Hallin
Mark- och exploateringsingenjör

OBS! Fastighetsgränserna redovisas med olika medelfel och har ingen rättslig verkan.
Det är alltid förrättningskartan som är juridiskt bindande.
Kontakta Vadstena kommun om du är intresserad av exakta gränser.

50 0 50 m

Skala 1:1 466 (A4)

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Tjänsteskrivelse - Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden från och med 1 januari 2025

Vår beteckning: SBN/2024:187 – 003

Förslag till beslut

Samhällsbyggnadsnämnden föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

1. Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden antaget av kommunfullmäktige den 22 juni 2022 § 48, upphävs från och med 1 januari 2025.
2. Förslag till reviderat reglemente för samhällsbyggnadsnämnden antas från och med 1 januari 2025.

Samhällsbyggnadsnämnden beslutar för egen del

1. Samhällsbyggnadsnämnden ställer sig bakom förslag till revidering av nämndens reglemente.

Sammanfattning

I samband med organisationsförändringen som träder i kraft den 1 januari 2025 har en översyn av berörda reglementen genomförts. Från kommunstyrelsens reglementen har ansvarsområden som avser köp, försäljning och byte av bebyggda och obebyggda fastigheter samt uthyrning av kommunens fastigheter och fast egendom flyttats över till samhällsbyggnadsnämndens reglemente. Det gäller även ansvarsområdet om måltidsproduktion och måltidsverksamhet. Vidare har lokalvård samt ägande och drift av kommunens fastigheter lagts till. Budgetramarna för dessa områden planeras att överföras till samhällsbyggnadsnämnden från kommunstyrelsen.

Finansiering

Inte aktuellt i ärendet.

Samråd

Samråd har skett förvaltningsövergripande.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 3 oktober 2024.

Förslag till reviderat Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden.

Reglemente för kommunstyrelsen från och med 1 januari 2023.

Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden från och med 1 januari 2023.

Beslutet med handlingar expedieras till

Samhällsbyggnadsnämndens beslut expedieras till

Kommunstyrelsen

Kommunfullmäktiges beslut expedieras till

Samhällsbyggnadsnämnden

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Baharan Raoufi-Kvist
Utredare

VADSTENA
KOMMUN

Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden

Gäller från och med 2025-01-01

Antagen av kommunfullmäktige den 27 november 2024, § XX

Ärendebeteckning: KS/2024:151 – 003 Reglementen, stadgar, förordningar | Ansvarig handläggare: Samhällsbyggnadschef

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2022-06-22	Antagen	Reglementes översyn vid varje mandatperiod
2024-11-27		Nya reglementen i samband med organisationsförändring

VADSTENA
KOMMUN

Innehåll

Vad är ett reglemente?	4
Samhällsbyggnadsnämndens uppgifter	5
Plan och bygglov.....	5
Miljö och hälsoskydd.....	5
Fastigheter, mark och exploatering	6
Måltidsproduktion och lokalvård.....	6
Personal-, budget- och verksamhetsansvar	7
Övrigt.....	7

VADSTENA
KOMMUN

Vad är ett reglemente?

Ett reglemente är ett dokument som anger vilka uppgifter och verksamhetsområden som en nämnd, inklusive kommunstyrelsen, ansvarar för. Alla reglementen antas av kommunfullmäktige, som därigenom delegerar ansvar och befogenheter till nämndorganisationen.

Reglementet är ett viktigt dokument i den kommunala styrkedjan då det utgör grunden för respektive nämnds befogenheter och ansvar. Som dokument tjänar därmed varje reglemente som ett gränsdragningsdokument för såväl tjänstepersoner som förtroendevalda i den kommunala organisationen.

Varje reglemente inleds med så kallade portalparagrafer, vilka är de samma för samtliga nämnder.

VADSTENA
KOMMUN

Samhällsbyggnadsnämndens uppgifter

Följande fyra grundläggande och vägledande principer kopplade till samhällsbyggnadsnämndens verksamhet och arbetsformer ska ses som portalparagrafer. Dessa är desamma för samtliga nämnder i Vadstena kommun. Samhällsbyggnadsnämnden ska:

- skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet, insyn och inflytande
- utföra sitt uppdrag utifrån demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och mot diskriminering
- bidra till utvecklingen av ett hållbart samhälle
- vid beslut och utövande av samhällsbyggnadsnämndens uppdrag värna ett helhetsperspektiv.

Plan och bygglov

1 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör kommunens uppgifter inom plan- och bygglagen (2010:900), fastighetsbildningslagen (1970:988), ledningsrättslagen (1973:1144), anläggningslagen (1973:1149) eller annan lagstiftning på området. Samhällsbyggnadsnämnden är förvaltare av kommunens geografiska information.

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. följa samhällsutvecklingen och aktuella plan- och byggnadsfrågor och därvid framföra sina synpunkter på funktion, gestaltning och utformning samt plan- och byggnadsverksamhet i övrigt
2. bevaka kulturmiljöfrågor för den bebyggda miljön (byggnader och anläggningar).
3. besluta om planbesked
4. anta, ändra eller upphäva detaljplaner som inte är av principiell betydelse och som har stöd i översiktsplan
5. svara för kartframställning, GIS-hantering samt för kommunens grundläggande kartverk och stomnät

VADSTENA
KOMMUN

6. svara för kommunens adressättning och besluta i namnfrågor för kvarter, gator, vägar, allmänna platser, stadsdelar och liknande
7. besluta i ärenden enligt lagen om lägenhetsregister
8. prövning av strandskyddsdispenser och utöva tillsyn över strandskyddet enligt miljöbalken (1998:808)
9. upphävande av strandskydd i detaljplaneärenden
10. yttra sig i fastighetsbildningsärenden

Miljö och hälsoskydd

2 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör de uppgifter som ankommer kommunal nämnd som fullgör uppgifter inom miljö- och hälsoskyddsområdet. Samhällsbyggnadsnämnden fullgör de uppgifter som åligger kommunen som tillsynsmyndighet respektive behörig kontrollmyndighet enligt miljöbalken (1998:808), livsmedelslagen (2006:804), lagen om foder och animaliska biprodukter (2006:805), smittskyddslagen (2004:168), strålskyddslagen (2018:396), tillsyn av lokaler och miljöer enligt lagen om tobak och liknande produkter (2018:2088).

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. följa samhällsutvecklingen och aktuella miljö- och hälsoskyddsfrågor och därvid framföra sina synpunkter, utarbeta de förslag och bereda de ärenden som är påkallade inom området
2. arbeta fram förslag till åtgärdsprogram och åtgärdsplaner som kan krävas av kommunen samt svara för den provtagning som kommunen är skyldiga att utföra med anledning av kvalitetsnormer.

Fastigheter, mark och exploatering

3 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör kommunens uppgifter inom mark och exploatering samt ansvarar för kommunens fastighetsbestånd. Samhällsbyggnadsnämnden är tillika trafiknämnd.

VADSTENA
KOMMUN

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. en tillfredsställande markberedskap upprätthålls samt för att bostadsförsörjning och samhällsbyggande främjas
2. sälja och köpa mark
3. hyra ut eller på annat sätt upplåta kommunen tillhöriga bebyggda fastigheter samt fast egendom
4. ansvara för internuthyrningen av kommunens verksamhetslokaler
5. svara för kommunens fasta egendom och för utförande av byggande, tillsyn, skötsel, underhåll och reinvesteringar av fastigheter för kommunens räkning.
6. godkänna och genomföra mark- och exploateringsavtal
7. ansöka om och företräda kommunen vid lantmäteriförrättningar där kommunen är sakägare
8. planera för och samordna utbyggnad av infrastruktur både ovan och under mark, exempelvis fiber-, VA- och fjärrvärmeledningar
9. drift och underhåll och reinvesteringar av kommunens gång- och cykelvägar, gator och vägar, lekplatser, badplatser, parker och grönområden
10. frågor om dispens från skyldighet att svara för gångbanerenshållning som kan ha ålagts fastighetsinnehavare
11. myndighetsutövningen enligt ordningslag och lokala ordningsföreskrifter (1993:1617)
12. prövning av skyltar och den tillsyn häröver som ankommer på kommunen enligt lagen med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning (1998:814)
13. tillståndsgivning vid grävning i kommunens mark
14. besluta i trafikärenden i kommunen
15. parkeringsövervakning och fordonsflyttning
16. upprätthålla hamnverksamhet

VADSTENA
KOMMUN

Måltidsproduktion och lokalvård

4 § Samhällsbyggnadsnämnden ansvarar för:

1. kommunens måltidsproduktion och måltidsverksamhet
2. kommunens egen lokalvård samt där kommunen bedriver verksamhet om inte annat är överenskommet

Personal-, budget- och verksamhetsansvar

5 § Samhällsbyggnadsnämnden har ansvar för personal, budget och verksamhetsfrågor inom de ansvarsområden som ges av detta reglemente, eller som på annat sätt har beslutats om av kommunfullmäktige.

Övrigt

6 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör nedanstående uppgifter i den mån uppgifterna inte åligger kommunstyrelsen eller annan nämnd:

1. naturvårdsfrågor
2. ansvarar för kommunens energi- och klimatrådgivning
3. ansvarar för yttranden till extern part eller myndighet i ärenden som berör nämndens ansvars- eller verksamhetsområden.

7 § I en kommun är varje nämnd en egen myndighet, vilket innebär att nämnden inte ska ha tillsyn eller myndighetsutövning över den egna verksamheten. För att kunna hantera sådana situationer, om och när de trots allt uppstår, har jävsnämnden inrättats.

Jävsnämnden tar över ansvaret för myndighetsutövning mot och tillsyn av verksamhet och objekt i ärenden där ansvar för myndighetsutövning, tillsyn, drift och/eller förvaltning sammanfaller inom samhällsbyggnadsnämnden.

VADSTENA
KOMMUN

VADSTENA
KOMMUN

Reglemente för kommunstyrelsen

Gäller från och med 2023-01-01

Antagen av kommunfullmäktige 2022-06-22 § 46

Ärendebeteckning: KS/2022:95 – 003 Reglementen, stadgar, förordningar | Ansvarig handläggare: Biträdande kommundirektör

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2022-06-22	Antagen	Översyn av reglementen inför ny mandatperiod

Innehåll

Vad är ett reglemente?.....	4
Styrelsens uppgifter	5
Allmänt om styrelsens uppgifter.....	5
Ledningsfunktionen och styrfunktionen	5
Allmänt om ledningsfunktionen och styrfunktionen.....	5
Ekonomi och medelsförvaltning	7
Delegering från fullmäktige.....	7
Personalpolitiken.....	8
Personalansvar	8
Uppföljningsfunktionen.....	8
Styrelsens uppföljning.....	8
Särskilda uppgifter.....	9
Processbehörighet.....	9
Krisberedskap, civilförsvaret och krig.....	9
Arbetslöshetsnämnd.....	9
Arkivmyndighet	9
Anslagstavla och webbplats	9
Författningssamling.....	10
Räddningsnämnd	10
Jävsnämnd.....	10
Näringslivsservice och marknadsföring	10
Hållbarhet.....	10
Måltidsproduktion	10
Information och kommunikation	10

VADSTENA
KOMMUN

Vad är ett reglemente?

Ett reglemente är ett dokument som anger vilka uppgifter och verksamhetsområden som en nämnd, inklusive kommunstyrelsen, ansvarar för. Alla reglementen antas av kommunfullmäktige, som därigenom delegerar ansvar och befogenheter till nämndorganisationen.

Reglementet är ett viktigt dokument i den kommunala styrkedjan då det utgör grunden för respektive nämnds befogenheter och ansvar.

Som dokument tjänar därmed varje reglemente som ett gränsdragningsdokument för såväl tjänstepersoner som förtroendevalda i den kommunala organisationen.

Varje reglemente inleds med så kallade portalparagrafer, vilka är de samma för samtliga nämnder.

Styrelsens uppgifter

Följande fyra grundläggande och vägledande principer kopplade till kommunstyrelsens verksamhet och arbetsformer ska ses som portalparagrafer. Dessa är desamma för samtliga nämnder i Vadstena kommun. Kommunstyrelsen ska:

- skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet, insyn och inflytande*
- utföra sitt uppdrag utifrån demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och mot diskriminering*
- bidra till utvecklingen av ett hållbart samhälle*
- vid beslut och utövande av styrelsens uppdrag värna ett helhetsperspektiv.*

Allmänt om styrelsens uppgifter

1 § Styrelsen är kommunens ledande politiska förvaltningsorgan. Den har ett helhetsansvar för kommunens verksamheter, utveckling och ekonomiska ställning.

Styrelsen ska leda och samordna förvaltningen av kommunens angelägenheter och ha uppsikt över övriga nämnders och eventuella gemensamma nämnders verksamhet (ledningsfunktion). Styrelsen ska också ha uppsikt över verksamhet som bedrivs i kommunala bolag, stiftelser och kommunalförbund.

Styrelsen ska leda kommunens verksamhet genom att utöva en samordnad styrning och leda arbetet med att ta fram styrdokument för kommunen (styrfunktion).

Styrelsen ska följa de frågor som kan inverka på kommunens utveckling och ekonomiska ställning och fortlöpande i samråd med nämnderna följa upp de fastställda målen och återrapportera till fullmäktige (uppföljningsfunktion).

Styrelsen ansvarar för i detta reglemente angivna uppgifter jämte sådana uppgifter som inte lagts på annan nämnd (särskilda uppgifter). Härutöver ansvarar styrelsen för de uppgifter som framgår av kommunallagen (2017:725), (KL), och annan lagstiftning.

Ledningsfunktionen och styrfunktionen

Allmänt om ledningsfunktionen och styrfunktionen

2 § Styrelsen ansvarar för beslut om samordning mellan nämnderna och gränsdragning mellan nämndernas kompetens. Styrelsen ansvarar för att en effektiv och ändamålsenlig organisation upprätthålls.

Styrelsens övergripande uppgifter

3 § Styrelsen ska:

- 1. leda arbetet med och samordna utformningen av övergripande och strategiska mål, riktlinjer och ramar för styrningen av hela den kommunala verksamheten samt göra framställningar i målfrågor som inte är förbehållen annan nämnd*
- 2. utöva uppsikt över övriga nämnders och gemensamma nämnders beslut*
- 3. ha uppsikt över sådan avtalssamverkan som sker enligt KL eller enligt annan lag eller författning*
- 4. ha ett övergripande ansvar för interna säkerhetsfrågor i kommunen*
- 5. ha hand om kommunens personaladministrativa system, ekonomisystem, dokument- och ärendesystem, e-postsystem, it-system, kommunikationssystem, skaderapporteringssystem, passersystem och förtroendemannaregister*
- 6. ha ett övergripande ansvar för att säkerhetsskyddslagen (2018:585) följs*
- 7. anställa direktör samt besluta om instruktion för denna*
- 8. hos fullmäktige, övriga nämnder och andra myndigheter göra de framställningar som behövs*

9. *kontinuerligt följa verksamheten i övriga nämnder*
10. *ansvara för utformning och utveckling av kommunens system för intern kontroll i enlighet med vad fullmäktige särskilt beslutar*
11. *ansvara för samordningsträffar med nämndpresidierna och förvaltningscheferna,*
12. *upprätta förslag till program med mål och riktlinjer för sådana kommunala angelägenheter som utförs av privata utförare*
13. *bereda eller yttra sig i ärenden som ska handläggas av fullmäktige i enlighet med KL*
14. *verkställa fullmäktiges beslut, om fullmäktige inte beslutat annat. Om fullmäktige inte har beslutat något annat, avgör styrelsen hur de ärenden som fullmäktige ska handlägga ska beredas.*

Styrelsen får uppdra åt en förtroendevald eller åt någon anställd att besluta om remiss av sådana ärenden.

Bolag och stiftelser

4 § Styrelsen ska:

1. *ha fortlöpande uppsikt över verksamheten i de bolag och stiftelser som kommunen helt eller delvis äger eller annars har intresse i, främst vad gäller ändamål, ekonomi och efterlevnad av uppställda direktiv, men också i avseende på övriga förhållanden av betydelse för kommunen*
2. *ansvara för att beslut om ägardirektiv till bolag fattas och kontinuerligt hålls uppdaterade*
3. *ansvara för regelbundna möten mellan styrelsen och bolagsledningarna/stiftelseledningarna*
4. *löpande vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att de krav som anges i KL är uppfyllda beträffande de företag och stiftelser kommunen äger eller har intresse i*
5. *årligen, senast den 31 maj i beslut pröva om den verksamhet som bedrivits i de aktiebolag som kommunen helt eller delvis äger*

under föregående kalenderår har varit förenlig med det fastställda kommunala ändamålet och utförts inom ramen för de kommunala befogenheterna. Beslutet ska delges fullmäktige snarast. Finner styrelsen att brister förelegat, ska den samtidigt lämna förslag till fullmäktige om nödvändiga åtgärder

6. *svara för att tillvarata kommunens intressen vid bolags- och föreningsstämmor och andra likartade sammanträden i de företag, föreningar och organisationer som kommunen helt eller delvis äger eller annars har intresse i*

Kommunalförbund

5 § Styrelsen ska ha uppsikt över kommunal verksamhet som bedrivs i sådana kommunalförbund som kommunen är medlem i

Ekonomi och medelsförvaltning

6 § Styrelsen ska:

1. *ha hand om kommunens medelsförvaltning och följa av fullmäktige meddelade riktlinjer för denna. Medelsförvaltningen omfattar placering och upplåning av medel. I uppgiften ingår också att bevaka att kommunens inkomster inflyter och att betalningar görs i tid samt att vidta de åtgärder som behövs för indrivning av förfallna fordringar*
2. *ha hand om övrig ekonomisk förvaltning. I denna uppgift ingår bl.a. att*
 - a) *underhålla och förvalta kommunens fasta och lösa egendom*
 - b) *se till att kommunens behov av försäkringsskydd är tillgodosett*
 - c) *handha egen donationsförvaltning samt efter samtycke från annan nämnd placera sådana medel som ingår i donation som förvaltas av den nämnden*
3. *upprätta förslag till budget i enlighet med KL*

4. *se till att bokföring och redovisning sker i enlighet med lag om kommunal bokföring och redovisning (2018:597)*
5. *upprätta årsredovisning och delårsrapport i enlighet med lag om kommunal bokföring och redovisning (2018:597)*
6. *i enlighet med fullmäktiges särskilda riktlinjer förvalta medel som avsatts till pensionsförpliktelser*

Delegering från fullmäktige

7 § Styrelsen beslutar i följande grupper av ärenden:

1. *upptagande av lån inom den beloppsram och de riktlinjer som fullmäktige fastställt*
2. *på begäran av nämnd omfördela medel som anslagits till nämnden inom den budgeterade verksamhetsvolymen och av fullmäktige fastställd beloppsram och andra riktlinjer*
3. *översiktsplanering*
4. *hyra ut eller på annat sätt upplåta kommunen tillhörig bebyggda fastigheter samt fast egendom*
5. *köp, försäljning och byte av bebyggd fastighet samt fast egendom i de fall de inte ingår i beslutade mark- och exploateringsprojekt*
6. *i mål och ärenden där styrelsen för kommunens talan, med för kommunen bindande verkan, träffa överenskommelse om betalning av fordran, anta ackord, ingå förlikning och sluta annat avtal*
7. *tillstånd att använda kommunens heraldiska vapen*
8. *avgivande av yttranden enligt kamerabevakningslagen*

Styrelsen beslutar också om yttranden som ankommer på fullmäktige när dessa inte är av principiell betydelse eller när tiden inte medger att yttrandet behandlas av fullmäktige. Styrelsen ska om möjligt samråda med berörd nämnd vid handläggning av yttrandet.

VADSTENA
KOMMUN

Personalpolitiken

8 § Styrelsen ska ha hand om frågor som rör förhållandet mellan kommunen som arbetsgivare och dess arbetstagare och har därvid bland annat att

- 1. med bindande verkan för kommunen genom kollektivavtal reglera frågor rörande förhållandet mellan kommunen som arbetsgivare och dess arbetstagare*
- 2. förhandla å kommunens vägnar enligt lagstiftning om förhandlingsrätt utom vad gäller 11-14 och 38 §§ lagen om medbestämmande i arbetslivet inom andra nämnders verksamhetsområden (1976:580)*
- 3. avgöra frågor om tolkning och tillämpning av lag, avtal och andra bestämmelser rörande förhållandet mellan kommunen som arbetsgivare och dess arbetstagare*
- 4. besluta om stridsåtgärd*
- 5. lämna uppdrag enligt 6 kap. 3 § lagen om vissa kommunala befogenheter (2009:47).*

Personalansvar

9 § Styrelsen är kommunens anställningsmyndighet för personal vid samtliga förvaltningar. Styrelsen och nämnderna har hand om personalfrågor inklusive arbetsmiljöfrågor inom sitt respektive verksamhetsområde med undantag av de frågor som anges i 8 § i detta reglemente.

Uppföljningsfunktionen

Styrelsens uppföljning

10 § Styrelsen ska:

- 1. övervaka att av fullmäktiges fastställda kvalitetskrav, mål, riktlinjer och program för verksamheten samt ekonomi följs upp i nämnderna*

2. övervaka att kommunens löpande förvaltning i övrigt sköts lagligt och ekonomiskt
3. följa hur den interna kontrollen sköts i nämnderna
4. två gånger per år rapportera till fullmäktige hur samtliga kommunens verksamheter utvecklas mot bakgrund av fastlagda mål och hur den ekonomiska ställningen är under budgetåret
5. en gång årligen till fullmäktige rapportera om kommunens avtalssamverkan enligt KL eller enligt annan lag eller författning
6. inom ramen för sin uppsiktsplikt övervaka att verksamheter som bedrivs av privata utförare kontrolleras och följs upp i enlighet med lag, avtal och av fullmäktige fastställda program och direktiv
7. senast den 1 april varje år lämna fullmäktige en redovisning över beredningen av motioner som väckts i fullmäktige och som inte slutligt handlagts av fullmäktige.

Särskilda uppgifter

Processbehörighet

11 § Styrelsen får själv eller genom ombud föra kommunens talan i alla mål och ärenden, om inte någon annan ska göra det på grund av lag eller annan författning eller beslut av fullmäktige. Detta gäller också mål där någon har begärt laglighetsprövning av fullmäktiges beslut, om inte fullmäktige beslutar att själv föra talan i målet.

Krisberedskap, civilförsvar och krig

12 § Kommunstyrelsen är krisledningsnämnd och ska fullgöra lagstadgade uppgifter under extraordinära händelser i fredstid enligt lagen om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH) (2006:544).

Krisledningsnämnden ska sammankallas på begäran av en enskild ledamot, varefter nämnden kan besluta om att krisledningsnämnden ska träda i funktion.

VADSTENA
KOMMUN

Krisledningsnämnden har rätt att överta beslutanderätt från kommunens övriga nämnder i den utsträckning som nämnden finner nödvändigt i den uppkomna krisen. Krisledningsnämnden kan dock endast ta över beslutanderätt i den omfattning som är nödvändig med hänsyn till den uppkomna händelsens omfattning och art.

Under höjd beredskap ansvarar kommunstyrelsen för den verksamhet som anges i 3 kap. LEH.

Kommunstyrelsen ansvarar för den verksamhet som framgår av 7 § lag om totalförsvar och höjd beredskap (1992:1403).

Styrelsen utser ledamot/ledamöter i hemvärnsråd enligt hemvärnsförordningen (1997:146).

Föreskrifter om den kommunala organisationen under krig eller krigsfara finns i lagen om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m (1988:97).

Arbetslöshetsnämnd

13 § Styrelsen är arbetslöshetsnämnd enligt lagen om arbetslöshetsnämnd (1944:475).

Arkivmyndighet

14 § Kommunalförbundet Sydarkivera är Vadstena kommuns arkivmyndighet.

Anslagstavla och webbplats

15 § Styrelsen ansvarar för kommunens anslagstavla.

Styrelsen samordnar innehållet i och ansvarar för kommunens externa och interna webbplats.

VADSTENA
KOMMUN

Författningssamling

16 § Styrelsen ansvarar för att uppdatera den kommunala författningssamlingen och se till att denna hålls tillgänglig i lagstadgad form.

Räddningsnämnd

17 § Styrelsen är räddningsnämnd.

Jävsnämnd

18 § Styrelsen är jävsnämnd.

Näringslivsservice och marknadsföring

19 § Styrelsen ansvarar för:

- 1. näringslivsfrågor,*
- 2. arrangera mötesplatser för näringslivet och kommunen,*
- 3. erbjuda näringslivsservice och lotsning,*
- 4. driva en auktoriserad turistinformation med centralt beläget helårsöppet besökskontor,*
- 5. samordna aktiviteter och aktörer i Vadstena centrum,*
- 6. utveckla Vadstenas platsvarumärke och kommunens marknadsföring av platsen*
- 7. samordna kommunens arbete med platsutveckling.*

Hållbarhet

20 § Styrelsen ansvarar för:

- 1. samordning av kommunens hållbarhetsarbete*
- 2. samordning av kommunens folkhälsoarbete*
- 3. samordning av demokrati-, trygghets-, jämställdhets- samt mångfaldsfrågor.*

Måltidsproduktion

21 § Styrelsen ansvarar för kommunens måltidsproduktion och måltidsverksamhet.

VADSTENA
KOMMUN

Information och kommunikation

22 § Styrelsen ansvarar för:

- 1. kommunövergripande information och kommunikation*
- 2. samordna kommunens interna och externa kommunikationsarbete.*

VADSTENA
KOMMUN

Reglemente för samhällsbyggnadsnämnden

Gäller från och med 2023-01-01

VADSTENA
KOMMUN

Versionshistorik

Datum	Beskrivning	Uppföljning
2022-06-22	Antagen	Reglementes översyn vid varje mandatperiod

VADSTENA
KOMMUN

Innehåll

Vad är ett reglemente?.....	4
Samhällsbyggnadsnämndens uppgifter	5
Plan och bygg.....	5
Miljö och hälsoskydd.....	5
Mark och exploatering.....	6
Personal-, budget- och verksamhetsansvar	6
Övrigt.....	7

VADSTENA
KOMMUN

Vad är ett reglemente?

Ett reglemente är ett dokument som anger vilka uppgifter och verksamhetsområden som en nämnd, inklusive kommunstyrelsen, ansvarar för. Alla reglementen antas av kommunfullmäktige, som därigenom delegerar ansvar och befogenheter till nämndorganisationen.

Reglementet är ett viktigt dokument i den kommunala styrkedjan då det utgör grunden för respektive nämnds befogenheter och ansvar. Som dokument tjänar därmed varje reglemente som ett gränsdragningsdokument för såväl tjänstepersoner som förtroendevalda i den kommunala organisationen.

Varje reglemente inleds med så kallade portalparagrafer, vilka är de samma för samtliga nämnder.

VADSTENA
KOMMUN

Samhällsbyggnadsnämndens uppgifter

Följande fyra grundläggande och vägledande principer kopplade till samhällsbyggnadsnämndens verksamhet och arbetsformer ska ses som portalparagrafer. Dessa är desamma för samtliga nämnder i Vadstena kommun. Samhällsbyggnadsnämnden ska:

- skapa förutsättningar för demokratisk delaktighet, insyn och inflytande
- utföra sitt uppdrag utifrån demokratisk grundsyn, principer om mänskliga rättigheter och mot diskriminering
- bidra till utvecklingen av ett hållbart samhälle
- vid beslut och utövande av samhällsbyggnadsnämndens uppdrag värna ett helhetsperspektiv.

Plan och bygg

1 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör kommunens uppgifter inom plan- och bygglagen (2010:900), fastighetsbildningslagen (1970:988), ledningsrättslagen (1973:1144), anläggningslagen (1973:1149) eller annan lagstiftning på området. Samhällsbyggnadsnämnden är förvaltare av kommunens geografiska information.

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. följa samhällsutvecklingen och aktuella plan- och byggnadsfrågor och därvid framföra sina synpunkter på funktion, gestaltning och utformning samt plan- och byggnadsverksamhet i övrigt
2. bevaka kulturmiljöfrågor för den bebyggda miljön (byggnader och anläggningar).
3. besluta om planbesked
4. anta, ändra eller upphäva detaljplaner som inte är av principiell betydelse och som har stöd i översiktsplan
5. svara för kartframställning, GIS-hantering samt för kommunens grundläggande kartverk och stomnät

VADSTENA
KOMMUN

6. svara för kommunens adressättning och besluta i namnfrågor för kvarter, gator, vägar, allmänna platser, stadsdelar och liknande
7. besluta i ärenden enligt lagen om lägenhetsregister
8. prövning av strandskyddsdispenser och utöva tillsyn över strandskyddet enligt miljöbalken (1998:808)
9. upphävande av strandskydd i detaljplaneärenden
10. yttra sig i fastighetsbildningsärenden

Miljö och hälsoskydd

2 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör de uppgifter som ankommer kommunal nämnd som fullgör uppgifter inom miljö- och hälsoskyddsområdet. Samhällsbyggnadsnämnden fullgör de uppgifter som åligger kommunen som tillsynsmyndighet respektive behörig kontrollmyndighet enligt miljöbalken (1998:808), livsmedelslagen (2006:804), lagen om foder och animaliska biprodukter (2006:805), smittskyddslagen (2004:168), strålskyddslagen (2018:396), tillsyn av lokaler och miljöer enligt lagen om tobak och liknande produkter (2018:2088).

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. följa samhällsutvecklingen och aktuella miljö- och hälsoskyddsfrågor och därvid framföra sina synpunkter, utarbeta de förslag och bereda de ärenden som är påkallade inom området
2. arbeta fram förslag till åtgärdsprogram och åtgärdsplaner som kan krävas av kommunen samt svara för den provtagning som kommunen är skyldiga att utföra med anledning av kvalitetsnormer

Mark och exploatering

3 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör kommunens uppgifter inom mark och exploatering. Samhällsbyggnadsnämnden är tillika trafiknämnd.

VADSTENA
KOMMUN

Utöver det ansvarar nämnden för att:

1. en tillfredsställande markberedskap upprätthålls samt för att bostadsförsörjning och samhällsbyggande främjas
2. försäljning och upplåtelse av tomträtt av bostäder, industrier, och övriga exploateringsobjekt inom detaljplanelagd mark
3. mark- och exploateringsverksamhet, inklusive köp och försäljning av detaljplanelagd mark för bostäder, industrier och övriga exploateringsobjekt samt upprättande, godkännande och genomförande av mark- och exploateringsavtal
4. ansöka om och företräda kommunen vid lantmäteriförrättningar där kommunen är sakägare
5. förvalta och utarrendera kommunens mark
6. planering och samordning av infrastruktur
7. utbyggnad, drift samt underhåll av kommunens gator och vägar, lekplatser, parker och grönområden
8. frågor om dispens från skyldighet att svara för gångbanerenshållning som kan ha ålagts fastighetsinnehavare
9. myndighetsutövningen enligt ordningslag och lokala ordningsföreskrifter (1993:1617).
10. prövning av skyltar och den tillsyn häröver som ankommer på kommunen enligt lagen med särskilda bestämmelser om gatuhållning och skyltning (1998:814)
11. besluta om lokala trafikföreskrifter i kommunen
12. parkeringsövervakning och fordonsflyttning

Personal-, budget- och verksamhetsansvar

4 § Samhällsbyggnadsnämnden har ansvar för personal, budget och verksamhetsfrågor inom de ansvarsområden som ges av detta reglemente, eller som på annat sätt har beslutats om av kommunfullmäktige.

VADSTENA
KOMMUN

Övrigt

5 § Samhällsbyggnadsnämnden fullgör nedanstående uppgifter i den mån uppgifterna inte åligger kommunstyrelsen eller annan nämnd:

1. naturvårdsfrågor
2. ansvarar för kommunens energi- och klimatrådgivning

6 § Samhällsbyggnadsnämnden ansvarar för yttranden till extern part eller myndighet i ärenden som berör nämndens ansvars- eller verksamhetsområden.

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Anmälan av delegationsbeslut för perioden 30 augusti - 3 oktober 2024

Vår beteckning: SBN/2024:10 – 006

Förslag till beslut

1. Redovisningen godkänns.

Sammanfattning

Samhällsbyggnadsnämnden har enligt delegationsordning överlåtit beslutanderätt till ordförande och tjänstepersoner. Dessa beslut redovisas till samhällsbyggnadsnämnden. Redovisningen innebär inte att samhällsbyggnadsnämnden fritt kan återkalla lämnad delegation. Redovisning av delegationsbeslut för mark- och exploateringsavdelningen, miljöavdelningen samt plan- och bygglovavdelningen för perioden 30 augusti – 3 oktober 2024 sker vid dagens sammanträde.

Finansiering

Inte aktuellt i ärendet.

Samråd

Inte aktuellt i ärendet.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden daterad den 4 oktober 2024.

Sammanställning av delegationsbeslut för perioden 30 augusti – 3 oktober 2024.

Beslutet expedieras till

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Rebecka Bäck
Samhällsbyggnadschef

Frida Rosén
Nämndsekreterare

Informationsskrivelse till samhällsbyggnadsnämnden

Kännedomsärenden 240910 - 241014

Vår beteckning: SBN/2024:11 – 006

Länsstyrelsens beslut 240918

Tillstånd till ingrepp i fornlämning med villkor om schaktningsövervakning.

Länsstyrelsens beslut 240926

Tillstånd till sättnings- och sprickbildningsmätningar av Vadstena klosterkyrka.

Länsstyrelsens beslut 241003

Tillstånd att restaurera fönster i Vadstena klosterkyrka.

Länsstyrelsens beslut 241007

Tillstånd till ingrepp i fornlämning.

Kommunstyrelsens beslut 241014, § 141

Beslut om dimensionering och typ av förskola.

Kommunstyrelsens beslut 241014, § 142

Översiktsplan 2024, beslut om granskning.

Kommunstyrelsens beslut 241014, § 144

Översyn av organisationen gällande miljö och hälsa.

Från SKR

Anmäl alltid hot, hat och våld – Det handlar om demokratin